

POSILÁNÍM ČASOPISU SOCIÁLNÍ PRÁCE/SOCIÁLNÁ PRÁCA JE:

- podporovat schopnost české a slovenské společnosti řešit životní problémy lidí prostřednictvím sociální práce,
 - podporovat kvalitu sociální práce a profesionalizaci praxe sociální práce,
 - přispívat k rozvoji sociální práce jako vědní disciplíny a ke zkvalitnění vzdělávání v sociální práci,
 - podporovat zájmy poskytovatelů a uživatelů sociálních služeb.
- V zájmu dosažení těchto cílů bude časopis v rámci obce sociálních pracovníků a s nimi spolupracujících a pomáhajících pracovníků jiných oborů podporovat:
- postoje, které považují odbornost a lidskost za rovnocenná kritéria kvality sociální práce,
 - postoje, které kladou důraz na propojení teoretického zdůvodnění postupů sociální práce s její praktickou orientací na problémy klientů a jejich reálné možnosti,
 - soudržnost všech, kteří se angažují ve prospěch řešení problémů klientů prostřednictvím sociální práce,
 - otevřenou, odlišnosti chápající, poučenou a věcnou diskusi v rámci obce sociálních pracovníků,
 - chuť a zájem sociálních pracovníků vidět sebe samé očima jiných.

POSILÁNÍM ČASOPISU SOCIÁLNÍ PRÁCE/SOCIÁLNÁ PRÁCA JE:

- podporovat schopnosť českej a slovenskej spoločnosti riešiť životné problémy ľudí prostredníctvom sociálnej práce,
 - podporovať kvalitu sociálnej práce a profesionalizáciu praxe sociálnej práce,
 - prispievať k rozvoju sociálnej práce ako vedeckej disciplíny a k skvalitneniu vzdelávania v sociálnej práci,
 - podporovať záujmy poskytovateľov a užívateľov sociálnych služieb.
- V záujme dosazenia týchto cieľov bude časopis v rámci obce sociálnych pracovníkov a s nimi spolupracujúcich a pomáhajúcich pracovníkov iných odborov podporovať:
- postoje, ktoré považujú odbornosť a ľudskosť za rovnocenné kritériá kvality sociálnej práce,
 - postoje, ktoré kladú dôraz na prepojenie teoretického zdôvodnenia postupov sociálnej práce s jej praktickou orientáciou na problémy klientov a ich reálne možnosti,
 - súdržnosť všetkých, ktorí sa angažujú v prospech riešenia problémov klientov prostredníctvom sociálnej práce,
 - otvorenú, odlišnosti chápajúcu, poučenú a vecnú diskusiu v rámci obce sociálnych pracovníkov,
 - chuť a záujem sociálnych pracovníkov vidieť samých seba očami iných.

Sociální práce/Sociálna práca

Časopis pro teorii, praxi a vzdělávání v sociální práci
Časopis pre teóriu, prax a vzdelávanie v sociálnej práci
Vydává Asociace vzdělavatelů v sociální práci. Na vydávání se podílí ZSF Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích.

Číslo/ročník: 4/2006

Adresa redakce: ASVSP, Joštova 10, 602 00 Brno
tel.: +420 549 46 428

www.socialni prace.cz / socialni_prace@quick.cz

Redakce: Pavel Bajer; Bc. Petra Zoubková;

Mgr. Zdeňka Dohnalová, Bc. Marie Pavlíková

Foto na titulní straně: Jana Kopřivová

Akademickou část čísla připravila ThMgr. Stanislava Ševčíková

Grafická úprava: Petr Hrnčíř (pethr@seznam.cz)

Korektura: Vilém Kmuniček

Předplatné: studentské 99 Kč/ks, občanské 129 Kč/ks, organizační 229 Kč/ks, v knihkupectví 149 Kč/ks, sponzorské 1200 Kč/rok

Evidenční číslo MK: MK ČR E 13795

Akademické statě procházejí dvojím recenzním řízením. Otištěné příspěvky nejsou honorovány. Redakce si vyhrazuje právo upravit nevyžádané příspěvky do publicistické části.

ISSN: 1213-6204

Redakční rada:

prof. PhDr. Anna Tokárová, CSc. předsedkyně/
předsedníčka

doc. PhDr. Libor Musil, CSc., místopředseda/
podpředseda

Pavel Bajer, šéfredaktor

Mgr. Martin Bednář, Ph.D.

PaedDr. Oldřich Chytil, Ph.D.

Bc. Adam Kutěj, Společnost sociálních pracovníků

doc. PhDr. Oldřich Matoušek

PhDr. Eva Mydlíková, Ph.D.

PhDr. Pavel Navrátil, Ph.D.

PhDr. Mirka Nečasová, PhD., výkonná tajemnice
ASVSP

doc. PaedDr. Milan Schavel, PhD, m.prof.

+ doc. PaedDr. Štefan Strieženec, CSc.

Doc. PhDr. Anna Žilová, Ph.D

SP SOCIÁLNÍ PRÁCE SOCIÁLNÁ PRÁCA

ČASOPIS PRO TEORII, PRAXI A VZDĚLÁVÁNÍ V SOCIÁLNÍ PRÁCI

ČASOPIS PRE TEÓRIU, PRAX A VZDELÁVANIE V SOCIÁLNEJ PRÁCI

4/2006

Vydává Asociace vzdělavatelů v sociální práci

Bezdomovectví

SOCIÁLNÍ PRÁCE/SOCIÁLNÁ PRÁCA 4/2006

Editorial	1	Fakta, vyhlášky	54	Studentské práce	107	Recenze	120
O čem se mluví	3	Pohledy na věc	59	Školy se představují	113	Akce, zprávy...	126
Anketa	52	Akademické statě	64	Inspirace pro praxi	115	Kontakty	130

Informační portál a databáze služeb

sociální prevence pro osoby ohrožené sociálním vyloučením

z důvodu předchozí ústavní nebo ochranné výchovy nebo výkonu trestu, osobám, jejichž práva a zájmy jsou ohroženy trestnou činností jiné osoby, a osobám, jejichž způsob života může vést ke konfliktu se společností podle § 92 písm. b) zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách.

www.sluzbyprevence.mpsv.cz

Na těchto stránkách naleznete:

- adresáře poskytovatelů služeb
- statistické přehledy
- diskuzní portál
- zákony a dokumenty
- inzerci volných pracovních míst v oblasti sociálních služeb

Časopis vychází čtyřikrát v roce a publikuje co nejširší spektrum článků relevantních pro sociální práci. Články mohou být zaměřeny na jakýkoliv aspekt praxe, výzkumu, teorie či vzdělávání. Časopis má následující strukturu:

1) Editorial; 2) O čem se mluví; 3) Anкета; 4) Fakta, vyhlášky, zákony, dokumenty...; 5) Pohledy na věc; 6) Akademické statě; 7) Studentské práce; 8) Školy se představují; 9) Inspirace pro praxi; 10) Recenze knih; 11) Akce, zprávy, oznámení; 12) Kontakty

Časopis je zaměřen na publicistickou – praktickou a akademickou část. Zatímco v částech 6 a 7 jsou publikovány zejména texty, které referují o výzkumu a studentských pracích, ostatní části jsou koncipovány širěji a jsou určeny pro publikování textů autorů z praxe (informace o zajímavých projektech, problematických skutečnostech výkonu profese atp.). Nároky na úroveň autorských textů určených pro publikaci v jednotlivých rubrikách jsou odlišné. Následující pokyny jsou pak adresovány autorům do akademické části časopisu.

1) Pokyny autorům akademických textů

Redakce přijímá příspěvky, které odpovídají profilu časopisu. Zasláný příspěvek musí být určen výhradně pro publikaci v časopise Sociální práce/Sociální práce.

Nabídka rukopisů a recenzní řízení

Akademickým textem se pro účely našeho časopisu rozumí vědecký, popř. přehledový stať (teoretická, historizující aj.). Předpokladem zařazení příspěvku do recenzního řízení je skutečnost, že v textu autor systematicky pracuje s relevantními prameny, objasňuje vědeckou metodologii a s ohledem na svůj vědecký cíl prezentuje také zjištění. Vzhledem k profesnímu charakteru časopisu preferujeme texty, které obsahují vedle zmíněných aspektů také aplikační dimenzi, v níž autor objasňuje relevanci svých zjištění v kontextu sociální práce. Recenzní řízení je oboustranně anonymní, a je prováděno dvěma na sobě nezávislými recenzenty. Práce jsou posuzovány po stránce obsahové i formální. Na základě posudků rozhodne redakce o jejich přijetí či odmítnutí. V případě potřeby může být práce vrácena autorům k doplnění, či k přepracování. Redakci se zasílají tři provedení rukopisu. Jedno provedení na disketě 3,5 palce ve formátu a dvě tištěné kopie, které neobsahují jméno ani pracoviště autora. Odkazy v textu, které by mohly vést k identifikaci autora se uvádějí na zvláštním listu. Popřípadě je možné poslat nabízený článek e-mailem. Uveřejněná stať se stává majetkem časopisu a přetisknout její část nebo použít v jiné publikaci lze jen s citací původu. Redakce si vyhrazuje právo provádět drobné stylistické úpravy. Nevyžádané rukopisy a přílohy se nevracejí

Rozhodnutí o vydání

O výsledku recenzního řízení je autor vyrozuměn. V případě potřeby je autor vyzván, aby dodal konečnou verzi práce buď na disketě 3,5 palce ve formátu RTF nebo elektronickou poštou. Disketu je nutno označit nálepkou se jménem souboru.

Náležitosti rukopisu

Text musí být napsán v souladu s platnými jazykovými normami. **Texty žádáme napsané písmem Times New Roman, velikost písma 12, styl písma Normální. Stránky jsou očíslovány. Poznámky pod čarou lokalizujte výhradně na konec statí. Prosíme, abyste dodržovali standard časopisu pro citaci literatury dle ČSN ISO 690 (010197).**

1. **Titulní strana** obsahuje výstižný a stručný název práce v češtině a angličtině, jména všech autorů, biografickou charakteristiku (do 50 slov) a v poznámce pod čarou také kontaktní informaci pro korespondenci.
2. **Abstrakt** v češtině v rozsahu maximálně 200 slov.
3. **Abstrakt** v angličtině v rozsahu maximálně 200 slov v angličtině.
4. **Vlastní text** (rozsah maximálně 5000 slov)
5. **Seznam citované literatury:** Autory žádáme, aby zvýšenou pozornost věnovali přesnému a korektnímu odkazování (viz níže). V textu se odkazuje uvedením autorova příjmení, roku publikace (Korda, 2002) a v případě, že se jedná o doslovnou citaci také strany uvedené za rokem po dvojtečce. Seznam literatury je uveden na konci statě a je v něm uvedena pouze literatura, na kterou se v textu odkazuje. Seznam je uspořádán abecedně podle autorů a v případě, že se odkazuje na více prací téhož autora, jsou jeho práce uvedeny chronologicky. Jestliže se odkazuje na práce autora, které publikoval v tomtéž roce, jsou práce odlišeny uvedením písmena a, b atd. u roku vydání.
6. **Tabulky a grafy:** Tabulka nesmí být širší než 14 cm. Výška písma alespoň 8 -10. Při grafech použijte laskavě kontrastní barvy

Citace a odkazy se uvádějí v souladu s ČSN ISO 690 (010197). Vybrané příklady zde uvádíme:

Monografická publikace:

PELIKÁN, J. *Základy výzkumu*. Praha: Karolinum, 1998.

Citace z monografické publikace:

FOUČKOVÁ, M. *Reinkarnace a hlubinná terapie*. In WHITTON, J.L. a FISHER, J. *Život mezi životy*. Brno: Bollingenská věž, 1992, s. 9-14.

Citace z časopisu

WINTER, J. *Z trosek likvidace signál celé Evropy*. *Českomoravský profit*, 1995, roč. 6, č. 28, s. 10-11.

Internetové zdroje

www.romove.cz/cz/ [on-line] [17.11.2003]

Studentské práce akademického charakteru: Snaha o úroveň jako u akademických článků. Předpokládá se pouze částečná znalost a orientace v dané problematice. Použití literatury a citace jako u akademických statí jsou předpokladem.

Studentské práce esejistického charakteru: Předpokládá se osobní znalost a zkušenost s tématem z praxe, popř. jako kritická úvaha nad skutečnou praxí. Citace a literatura nejsou podmínkou.

2) Pokyny pro formát recenzí:

Rubrika recenze nabízí prostor všem zájemcům, kteří chtějí seznámit ostatní čtenáře se zajímavými knihami z oblasti sociální práce a příbuzných oborů. Maximální rozsah recenze je stanoven na 1 200 slov. Recenze musí obsahovat bibliografický údaj o hodnocené knize (Daniela Vodáčková a kol.: *Krizová intervence*, Portál, Praha, 2002) a jméno autora recenze spolu s kontaktem na pracoviště, příp. e-mailem. Nabídky recenzí zasílejte ve formátu RTF, jednoduchém řádkování, ve formátu písma Times New Roman, velikost písma 12, na disketě 3,5 palce či e-mailem.

3) Ostatní rubriky

Příspěvky ostatních rubrik nemají stanovený závazný formát, jejich podoba bude upřesňována individuálně na základě dohody s redakcí.

4) Kontaktní údaje:

Své příspěvky zasílejte na adresu redakce:

Časopis Sociální práce/Sociální práce

ASVSP, Fakulta sociálních studií MU, Joštova 10

Brno 602 00

tel: +420 549 496 428

e-mail: socialni_prace@quick.cz

www: <http://socialni prace.cz>

O čem se mluví

Nejsme připraveni na bezdomovectví celých rodin.....	3
V Žakovciach nachádzajú zmysel života bývalí bezdomovci	7
Široká nabídka pracovních aktivit podporuje návrat na trh práce	12
Holistický prístup rieši životnú situáciu klienta bez domova	15
Návrat ztracené důstojnosti.....	17
Jak se žije brněnským bezdomovcům	22
Krizové středisko na Letné pomohlo přečkat zimu stovkám bezdomovců	25
Nový prostor zařazuje prodejce zpět do normálního života.....	28
Prodejcem ze zoufalství	30
V mnoha případech klienti zneužívají naši pomoci.....	33
Každý azylový dům musí mít rozpracovanou sociální práci s uživatelem	34
U člověka bez domova sa zvýrazňuje deprivácia z nedostatočne uspokojených potrieb.....	36
Společnost neposkytuje bezdomovcům dostatečné služby	40
Projekt Sčítání bezdomovců v městě Brně.....	43
Dotazníkové šetření potřeb lidí bez domova v Moravskoslezském kraji	48

Anketa

Otazníky bezdomovectví	52
------------------------------	----

Fakta, vyhlášky

Výňatky ze zákona 110/2006 o životním a existenčním minimu a zákona 111/2006 o pomoci v hmotné nouzi.....	54
--	----

Pohledy na věc

Zákony posilují motivaci k pracovní činnosti: MPSV.....	59
Zákon předpokládá kvalifikovaného úředníka schopného citlivě posoudit situaci: V. Maryška ...	62

Akademické statě

I. Hradecký: Co je v národní zprávě o bezdomovství za rok 2005?.....	64
M. Barták, H. Hnilicová, P. Horáková: Zdravotní potřeby bezdomovců v doporučeních světové zdravotnické organizace a v realitě České republiky	77
I. Hradecký: Proč spí lidé venku a kdo jsou ti lidé?	83
L. Zatloukal: Bezdomovci a poskytovatelé sociálních služeb v moderní společnosti	87
H. Renöckl: Existují evropské modely společnosti s budoucností?	96

Studentské práce

A. Jetenský: Domácí násilí z hlediska policejní praxe	107
---	-----

Školy se představují

Albert-Ludwigs-Universität ve Freiburgu: Katedra seznamuje s křesťanským pojetím Boha, člověka a společnosti	113
---	-----

Inspirace pro praxi

Irsko: Služby pro bezdomovce.....	115
Křesťanští laici pomáhají bezdomovcům	117
Romská problematika ve Slovinsku.....	118

Recenze	120
----------------------	-----

Akce, zprávy a oznámení	126
--------------------------------------	-----

Kontakty	130
-----------------------	-----

PROSBY

Z pěstiček zařatých
a nevíš, jestli smíš
dříve než usneš
maličko poprosíš

aby neplakaly sovy
a nebyl dětský žal
aby klíč nezamykal
ale otvíral

a bylo odemčeno
až začnou chodit sny
aby mohly dovnitř
a zase odešly

Z pěstiček zařatých
a nevíš, jestli smíš
dříve než usneš
o všechno poprosíš

Jan Skácel

SP
PF
2007

Vážení čtenáři a milé čtenářky,

čtvrtým číslem, které právě otevíráte, završujeme další rok existence našeho čtvrtletníku. V mnoha ohledech se chýlí ke konci období nečekaných těžkostí. V červnu jsme dočerpali prostředky z EU a vrátili se k režimu financování z vlastních zdrojů. Tuto změnu logicky doprovázela výrazná úsporná opatření a některá z nich přinesla i pozitivní změny. Od třetího čísla časopis zalamuje nový grafík, který provedl řadu inovací, což můžete sami posoudit. Další novinkou je také příchod nové editorky akademické části Zdeňky Dohnalové. Přes všechny naše snahy však zůstává vydávání časopisu výrazně ztrátovou záležitostí. V několika posledních měsících jsme se dokonce zaobírali myšlenkou, zda v nejisté finanční situaci raději projekt neukončit. Narůstající počet nových odběratelů však dokazuje, že hlad po informacích z oblasti sociální práce trvá. Hodláme proto vyvinout maximální úsilí, abychom jediný profesní časopis sociálních pracovníků v ČR i na Slovensku udrželi i v roce 2007, pokud možno ve stávající kvalitě. Jaká témata pro Vás v následujícím roce chystáme?

Číslo 1 se v souvislosti s přijetím nového zákona o sociálních službách věnuje tématu: Role sociálního pracovníka a metodika posuzování životní situace klienta. V dalším čísle se budeme zabývat Sociální práci s imigranty. Poprázdňinové číslo představí Sociální práci s lidmi se závislostí a poslední čtvrté číslo nabídne Praxi a supervizi v sociální práci.

A teď už přejdeme k aktuálnímu číslu. Již z titulků na obálce je patrné téma; ano, toto vydání je věnováno lidem bez domova. Je dobře, že je to právě nyní, na začátku zimy, na začátku období, ve kterém jen s obtížemi přežívají. Před několika dny jsme dostali příležitost zúčastnit se rozhovoru u kulatého stolu v Poslanecké sněmovně, právě o okruhu otázek kolem životních podmínek bezdomovců. Je důležité, že se jimi zabývají už také vlivní lidé.

Do problematiky nás uvnitř časopisu s přehledem vlastních dlouholetých pracovních zkušeností uvádí Antonín Plachý svým zvláštním vhladem s důrazem na zákon o sociálních službách. Téma dále rozvíjejí odborníci z praxe v různých městech, v Senici, Karviné, Brně

a Praze sdílením svých zkušeností. Působivým svědectvím je reportáž o obětavé službě katolického kněze Mariána Kuffy v Žakovcích nedaleko Popradu. Dočteme se o životě v brněnských slumech, o krátké, ale významné zimní epizodě letenských stanů v Praze a o lidech kolem poličního časopisu. Informaci o Sdružení azylových domů podává jeho předseda Pavel Ondrák. Mozaiku zkušeností doplňují pohledy psychologa, sociologa a dvě zprávy z terénu, z Brna a Moravskoslezského kraje. V tématu plynule pokračuje anketa v brněnských ulicích.

Na jaře 2006 přijal Parlament ČR soubor zákonů, které zasahují do oblasti sociální ochrany a bydlení. Pro osoby ohrožené sociálním vyloučením, mezi něž bezdomovci patří, mají největší význam zákony číslo 108/2006 Sb., o sociálních službách, 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu, a 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi. Vybranými pasážemi ze dvou z nich, doplněnými komentářem, chceme upozornit na některé důsledky, které s sebou mohou v budoucnu přinést.

Akademickou část věnujeme témuž tématu. Národní zpráva za rok 2005 (Hradecký), zpracovaná pro Evropskou observatoř bezdomovství, vychází v době, kdy je už na internetu dostupná zpráva letošní, ale loňská přináší obecné informace o našem společenském prostředí ve vztahu k lidem bez domova. O zdravotních potřebách bezdomovců pojednává zpráva o výzkumu provedeném pomocí focus group rozhovoru s vybranou skupinou lidí pracujících s bezdomovci (Barták et al.). Na otázku, proč spí lidé venku a kdo jsou ti lidé, hledal odpověď výzkum mezi bezdomovci v Praze a Havířově (Hradecký). Poněkud kontroverzní stať o bezdomovcích a poskytovatelích sociálních služeb přináší technizující pohled na jejich vzájemné vztahy (Zatloukal). Hlubší sondou do sociální práce s evropským nadhledem, ve vztahu k sociální etice jako vědní disciplíně v kontextu spirituálního rozšiřuje naše téma linecký profesor působící v Českých Budějovicích Helmut Renöckl.

Za pozornost stojí policejní pohled na domácí násilí, který jen dokresluje jednu z příčin bezdomovectví zejména žen a matek s dětmi.

Jde o příčinu, která má nesporný vliv na vznik druhé generace bezdomovců. Nahlédnutí do Irska na práci s bezdomovci závislími na alkoholu je inspirativní, ale současně ukazuje na jednu ze slabín zákona o sociálních službách; nesnadno by se podobné zařízení zařadilo do taxativně vyjmenovaných služeb. Vedle toho jsou povzbuzující zkušenosti brněnských dobrovolníků, ty dávají naději na pomalou změnu smýšlení veřejnosti o lidech bez domova a na měnící se vztah k nim.

Vážení čtenáři,

jsme Vám velmi vděční za přízeň, kterou nám projevujete, a věříme v ni i do budoucna. Odměnou Vám budiž naše snaha o udržení kvality časopisu a především zvyšování čtenářského komfortu.

Přejeme Vám pokojné a klidné prožití vánočních svátků a úspěšný rok 2007.

**Pavel Bajer, šéfredaktor
Ilja Hradecký, garant**

Témata časopisu Sociální práce/Sociálna práca na rok 2007

- 1/2007 Role sociálního pracovníka a metodika posuzování životní situace klienta (garant Mgr. Petr Hanuš – MPSV), termín vydání: konec března 2007**
- 2/2007 Sociální práce s imigranty (garant PhDr. Imrich Vašečka, Ph.D.), termín vydání: konec června 2007**
- 3/2007 Sociální práce s lidmi se závislostí (garant doc. PhDr. Milan Schavel, Ph.D.), termín vydání: polovina října 2007**
- 4/2007 Praxe a supervize v sociální práci (garanti PhDr. Pavel Navrátil a Mgr. Monika Šišláková), termín vydání: prosinec 2007**

Nejsme připraveni na bezdomovectví celých rodin

Množství zajímavých podnětů na zamyšlení k problematice bezdomovectví nabízí **Antonín Plachý**, ředitel Azylového domu Armády spásy v Ostravě. Lidem na okraji společnosti se věnuje dlouhodobě, je členem komise MPSV pro rozvoj sociálních služeb a předseda pracovní skupiny pro kvalitu sociálních služeb komise. Dále patří ke členům komise prevence kriminality na Magistrátu města Opavy a skupiny pro komunitní plánování při Magistrátu města Ostravy. V roce 2005 ukončil kurs dobrovolného inspektora při MPSV a v několika organizacích se podííl na zavádění Standardů kvality sociálních služeb.

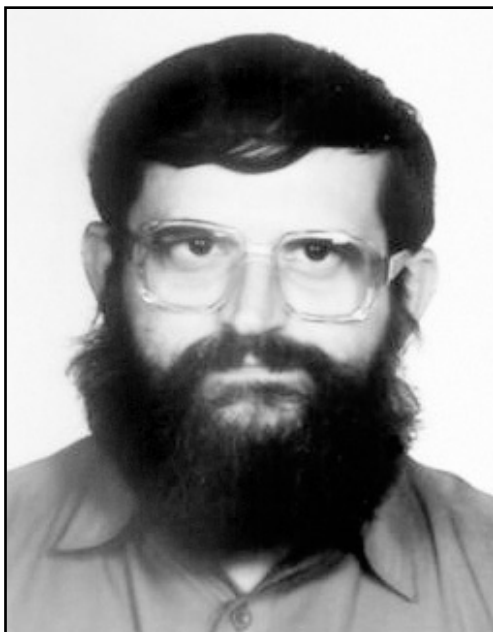
Považujete bezdomovectví za velký sociální problém současnosti?

Bezdomovectví je opravdu sociální problém, který postupně narůstá. Vzhledem k nárůstu počtů lidí bez domova, vzhledem k postupnému zvyšování zadluženosti osob se tento problém zvyšuje. Musíme se smířit s tím, že bezdomovectví zde je a bude. Naším úkolem je co nejvíce minimalizovat jeho vzrůstající tendenci, nabídnout co největší počet alternativních programů a soustředit se na prevenci.

Když zvážíte současnou společenskou situaci, počet, možnosti organizací sociálních služeb, je málo, nebo mnoho bezdomovců?

Počet bezdomovců můžeme jen obtížně určit. V některých městech proběhlo jejich sčítání, což je dobré pro místní komunitu; existuje zde představa, kolik se na území města nachází lidí bez domova. Problémem ovšem je, že nemůžeme sčítat počty bezdomovců v jednotlivých městech, protože oni často migrují. Je to asi tak, jako byste chtěli spočítat rybičky ve velkém akváriu. Centrální sčítání by se muselo uskutečnit v jeden čas na celém území naší republiky, což je velmi náročné.

O počtu lůžek pro bezdomovce máme jakousi představu. Máme k dispozici statistiky Sdružení azylových domů, ale opět to není vyčerpávající počet. V této chvíli ovšem hovoříme jen o zjevném bezdomovectví, tedy o počtech lidí, kteří jsou na ulici, v azylových domech, v noclehárnách. Pak ještě můžeme hovořit o velmi silné a těžce odhadnutelné skupině tak zvaného skrytého bezdomovectví – jsou to lidé žijící ve vybydlených bytech, lidé, kteří žijí v nejrůznějších podnájmech,

Antonín Plachý

ženy a matky s dětmi, které ještě momentálně snášejí týrání a žijí s agresorem ve společné domácnosti. Jsou to také mladí lidé z různých zařízení pro mládež, jsou to ti, kteří se čím dále tím více zadlužují a je otázkou času, kdy je exekutoři vystěhují. Takových případů je mnoho.

Kolik v celé ČR žije lidí bez domova, přičemž? Kde je situace nejhorší?

Jak jsem již řekl, jejich počty lze jen těžko odhadnout. Je jisté, že už nehovoříme o stovkách, ale tisících. Nejhorší situace je ve velkých městech a v průmyslových zónách. Vidíme to třeba na Ostravsku, kam přicházeli lidé z celého tehdejší Československa za prací, získávali

zde výhodné bydlení. Problémem ovšem je to, že přetrhali přirozené rodinné vazby, začala velká nezaměstnanost apod. Mohli bychom tedy stručně říci, že počet bezdomovců je větší v průmyslových oblastech a menší například na jižní Moravě, kde ještě stále funguje tradiční model rodiny. Vzdát se rodičů, byť to jsou alkoholici, vyhodit dceru, protože čeká nemanželské dítě, je zde ještě pořád bráno jako ostuda rodiny.

Jak byste charakterizoval bezdomovce? Jak se liší třeba od tuláka či člověka měničného často místo pobytu?

Tady bych rád vyvrátil jeden mýtus, který se do společnosti dostává pravděpodobně z hromadných sdělovacích prostředků. Nejvíce se zabývají bezdomovci-muži a nejlépe z pražského hlavního nádraží. Bezdomovci nejsou jen muži, ale jsou to také ženy, matky s dětmi, děti samotné a nový fenomén, který začíná narůstat a na který ještě nejsme připraveni, je bezdomovectví celých rodin. Tyto skupiny jsou velmi zranitelné. Pro naše terénní pracovníky je velmi deprimující zjištění, že ženy, které žijí na ulici, často rezignovaly například i na hygienu!

Mezi bezdomovci je tolik různých skupin, že bych se bál bezdomovce charakterizovat nějakou definicí: „Bezdomovec je, když...“ Možná, že se na první pohled zdá, že to jsou lidé, kterým se nechce dělat, konzumují nadměrné množství levného alkoholu nebo drog a tato situace jim vyhovuje. To je velice povrchní definice, kterou si společnost možná zakrývá oči před pravou příčinou bezdomovectví. Velice zjednodušeně na otázku charakteristiky bezdomovců odpovídám: „Velmi často se jedná o lidi, kteří se v určité chvíli dostali na životní křižovatku tak, jak je to u většiny z nás. Ale v této chvíli neměli blízko sebe rodinu, přátele, společnost anebo nechtěli slyšet názory druhých a vydali se na cestu, která vypadala zdánlivě pohodlná, ale nakonec je přivedla na ulici.“

Kdo se ocitá mezi bezdomovci? Jaké jsou příčiny? Jaké skupiny populace jsou nejohroženější možností stát se bezdomovci? Příčiny bezdomovectví jsou nejrůznější. Možná, že nás to nenapadne, ale jednou z příčin

může být i určitá hrdost – než bych se doprošoval rodičů, případně svých dětí nebo sociálních pracovníků, tak raději půjdu na ulici. Může to být i určitá tvrdost. Rodiče řeknou svým dětem, které jednou šláply vedle a musely si odpykat trest ve vězení: „Až se naučíš slušně chovat a najdeš si práci, pak můžeš přijít domů.“ Časté jsou případy dívek, které otěhotní a rodiče je vyženou z bytu. Další příčinou je nepřizpůsobení se překotnému tempu společnosti. Je zde také samozřejmě i nechuť pravidelně pracovat, nechuť myslet na budoucnost, touha žít jen ze dne na den.

Jak předejít jejich sociálnímu vyloučení? Existují preventivní programy?

Preventivní programy existují, není jich mnoho, jsme vděční za každý, který vznikl. Armáda spásy má například v Ostravě program, který se snaží co nejefektivněji bránit vzniku sociálního vyloučení a pomáhat osobám na okraji společnosti nalézt cestu zpět ke standardnímu způsobu života. Jak jsem již řekl, tyto programy jsou výborné, mají i své výsledky, žel jsou málo podporované. Častým problémem pro mnoho osob je naučit se bydlet, což znamená naučit se pravidelně platit za bydlení, mít pravidelný režim. V této fázi potřebujeme více tréninkových bytů, kde by mohli naši uživatelé začínat znovu, zkrátka jim dát šanci. Bohužel nový zákon o sociálních službách vzal naší cílové skupině možnosti využít domů na půli cesty, chráněného bydlení apod. Snad bych ještě mohl zdůraznit to, že prevencí bezdomovectví určitě nejsou holobyty. Uvržení rodin do prostředí, které připomíná prvorepublikové bydlení nejhudších, a hlavně absence jakýchkoliv podpůrných programů snad může částečně působit jako strašák, ale určitě ne jako prevence.

Dělí se bezdomovci do kategorií? Podle čeho?

Bezdomovci jsou lidé a bál bych se dělení na různé skupiny, kategorie. Nakonec na to nemáme ani objektivní kritéria. Je ale pravda, že sami bezdomovci přece jen vytvářejí různé skupiny. Například ti, kteří v „tom umějí chodit“. Maximálně dovedou využít práci na čer-

no a k tomu jako „bonus“ dostávají sociální dávky, což je často podmíněno zvýšením finančních zisků pro zaměstnavatele. Další skupinou jsou ti, kteří zůstávají na ulici, tady se jedná o určitý stupeň hrdosti, berou totiž pobyt v azylových domech jako svou prohru.

Co brání lepšímu poskytování sociálních služeb bezdomovcům? Chybějí pro ně určité služby?

Před odpovědí na tuto otázku bych rád předeslal, že nepatřím mezi ty, kteří vše svádějí na špatnou legislativu. Bohužel po schválení zákona o sociálních službách se takto musím vyjádřit. Tento zákon zřetelně signalizuje znevýhodnění služeb sociální intervence a bezdomovců zvláště. Jako by jeho autoři zásadně odmítali jakékoliv připomínky lidí z terénu a vnímali bezdomovce jen ze svého pohledu. Jako by viděli v bezdomovcích jen muže, kteří žijí na ulicích anebo maximálně v azylových domech pro muže. Je to například vidět v nešťastné typologii, která naší cílové skupině neumožňuje pokračovat v domech na půli cesty nebo v chráněném bydlení. Podle typologie tedy naši uživatelé, muži, ženy, matky s dětmi, rodiny mohou využít maximálně azylových domů. Navíc v návrhu prováděcí vyhlášky je ještě omezení, že uživatel může být v azylovém domě maximálně jeden rok. Tento návrh vychází opravdu z maximální neznalosti, nechci říci až z omezeného vidění cílové skupiny v azylových domech. Ti, kteří se na tvorbě zákona podíleli nebo využívali jiných lobbistických skupin, vůbec nevidí nebo nechtějí vidět, kdo využívá služeb nízkoprahových denních center, nocleháren a azylových domů. Vždyť tyto služby zachytávají osoby, které žádá jiná služba nechce, protože jsou pro ně rizikovou skupinou. V našich zařízeních jsou lidé mentálně i zdravotně postižení i senioři a hlavně osoby, se kterými jsou problémy. Jako by různé organizace věnující se postiženým nebo seniorům viděly jako své uživatele jen nekonfliktní lidi a ostatní přehlížely. Mnohé, zdánlivě „bohubíbe“ organizace bez výčitek svědomí vyloučí ze své služby uživatele ze své cílové skupiny, kteří jsou konfliktní, se slovy: „Klidně běžte do azyláku, tam se o vás postarají.“

Velice rádi bychom dospěli do stavu, kdy naši uživatelé budou u nás maximálně rok, ale pak by se musely zmobilizovat domy pro seniory, pro zdravotně postižené, musely by se zmobilizovat i obce ze svou bytovou politikou. Pokud takto bude schválena prováděcí vyhláška, pak to bude v praxi vypadat tak, že po roce vyhodíme na ulici z našich zařízení seniory, zdravotně postižené, matky s dětmi, rodiny. Nikoliv z důvodu, že bychom s nimi neuměli pracovat, ale protože neexistují žádné následné služby a aktivní bytová politika, která by se těchto lidí ujala. Osobně považuji tento zákon špatný, protože znevýhodňuje určitou skupinu občanů této země. Proto nepodporuji ani nejrůznější nátlakové akce těch, kteří tento zákon spoluvytvářeli a teď se zděšením zjišťují, že jeho financování je takřka nemožné nebo minimálně mimořádně komplikované.

Je dostatek organizací, lidí, kteří chtějí pomáhat bezdomovcům? Které služby, potřeby nejsou dosud zajišťovány?

Po roce 1989 začalo vznikat mnoho organizací, v drtivé většině nestátních neziskových organizací, které se touto cílovou skupinou zabývaly. Potřebné služby musejí vznikat opravdu podle daného regionu. V Ostravě máme například pocit, že azylových domů pro muže je takřka dostatek, ale že bychom se měli zaměřit na nízkoprahová centra, na práci v terénu, na rozvoj nízkoprahových služeb a na možnost zařízení pro ženy a pro rodiny.

Lidé žijící na ulici, kteří žebrají, jsou snad od nepaměti a jsou realitou i ve vyspělých zemích v 21. století. Mění se, vyvíjí pohled společnosti na bezdomovce? Co způsobuje převážně negativní vztah institucí a občanů k bezdomovcům?

Negativní pohled na bezdomovce je asi přirozený. Vychází z nedostatků informací o této skupině. Není to ovšem důsledek malé kampaně organizací, které se bezdomovci zabývají, ale jakési nechutě společnosti k těmto lidem. Společnost vidí bezdomovce jako celek, jako ty, kteří se opijí někde v blízkosti různých nádraží, ale nevidí nebo spíše nechce

vidět jednotlivé životní osudy. Je to patrné i v problematice sponzorů, stává se nám, že pokud se výjimečně nějaký sponzor pro práci s bezdomovci najde, tak často nechce, aby-
chom zveřejnili jeho jméno.

Čím si vysvětlujete, že většina organizací pracujících s bezdomovci má spojení s některou s církví nebo má ve stanovách zdůrazněny křesťanské principy?

Péče o bezdomovce je relativně nová, vznikla po roce 1989. Bezdomovci tu přebývali i předtím, i zde jakási pomoc těmto lidem probíhala, ale pro sociální pracovníky té doby to bylo dost složité. Fakt, že drtivá většina organizací vychází z křesťanských zásad, je přirozený. Bezdomovci jsou nepopulární skupina, organizace, které se zabývají touto problematikou, nejsou populární. Práce s bezdomovci potřebuje velké nasazení, úspěchů je zde nepatrně. Kdo jiný než církevní organizace by měl do tohoto vstoupit. Základem křesťanství je zvěst Božího slova, na kterou přirozeně navazuje služba potřebným, služba těm, o které již mnoho lidí nestojí. Osobně takovouto službu vidím jako velice dobré svědectví křesťanů. V době, kdy se církve často negativně vyslovují k věcem této společnosti, odsuzují a zakazují, zde existuje velká skupina křesťanů, kteří jsou připraveni pomoci potřebným. Vůbec je nezajímá, zda se jedná o alkoholika, homosexuála, člověka závislého na drogách nebo toho, kdo rád poslouchá například zpěvačku Madonnu. Křesťané zde přece nejsou proto, aby odsuzovali, ale proto, aby sloužili potřebným. Jsem vděčný za všechny, kteří

vzali vážně Kristovu lásku, a za všechna církevní společenství, která je v jejich službě podporují.

Rád bych ale zdůraznil, že za dvanáct let práce s bezdomovci se setkávám s mnoha velice kvalitními organizacemi, které nejsou spojeny s nějakou církví a tuto službu dělají velice kvalitně, samozřejmě jsme vděční i za ně.

Souhlasíte s názorem, že současná legislativa a fungování státní správy určitým způsobem podporuje, či konzervuje sociální vyloučení bezdomovců? Co dělají organizace pracující s bezdomovci, aby dostatečně upozornily na tento nepříznivý stav? Myslíte si, že předkládají dostatek alternativních návrhů?

Jak jsem již řekl, nová legislativa je pro naši práci nevhodná. Snad se zase vrátí doba, kdy spolu s ministerskými úředníky spoluvytvářeli legislativu i odborně připravení lidé z nestátních neziskových organizací, obcí apod.

Již řadu let zde pracuje Sdružení azylových domů, které je pozitivně přijímáno například v rámci Evropské unie. Méně se tomuto sdružení daří na domácí půdě. Sebekriticky musím přiznat, že jsme nedokázali vytvořit dostatečný tlak na zákonodárce. Možná nám chyběla týmová spolupráce, možná dostatek času, možná patřičná drzost. Pevně věřím, že nové vedení této organizace se tohoto úkolu ujme a Sdružení azylových domů bude opět patřit k dostatečně respektovaným organizacím v sociální sféře.

Rozhovor připravil Pavel Bajec

V Žakovciach nachádzajú zmysel života bývalí bezdomovci

Všetko sa začalo krátkou zastávkou študentského autobusu v Žakovciach. Bolo niečo po dvadnásť, vedeli o našom príchode už vopred. Pozvali nás do jedálne na teplý obed. Zaujímalo nás, čo bude ďalej. Vedeli sme, že žakovskú komunitu založil farár a zaujímavým spôsobom ju vedie viac ako 15 rokov. „A kde je ten farár, čo nám chce niečo povedať?“ spýtal sa jeden zo študentov. „Počkáme, až zlezie z kostolnej veže, ktorú maľuje,“ zdôraznil vedúci exkurzie. Všetci spozorneli. Netrvalo dlho a dočkali sme sa.

Vysoký a sympatický muž nás pozval do kaplnky, ktorá sa nachádza vo veľkej bezbariérovej budove pre postihnutých. Zvláštne miesto, nielen pre kamenný obklad a oltár. Toto miesto „dýcha“ pokojom a nádejou. Keď farár prehovril, pocity sa umocnili. Všetci akoby prestali dýchať, keď sme počúvali slová žakovského farára Mariána Kuffu. Hovoril o sebe, o komunite a o „prúserákoch“, ktorí stále prichádzajú a on ich má ako svoje deti.

„Keď som bol mladší, tak som liezol na Gerlach, bol som horolezec, no a spadol som v Tatrách, mal som úraz a vtedy sa všetko otočilo. Jednoducho došiel som k tomu tak, Bože, keď si mi dal život, tak ja ti ho chcem vrátiť naspäť posvätený a chcem sa venovať tým ľuďom, ktorým sa málokto venuje,“ rozprával krátko o svojom živote. „Mal som dve školy do života, matka ma naučila byť milosrdný a otec bol tvrdás.“ Nikto v kaplnke ani nedýchal, s napätím sme počúvali ďalej. Hovoril veľa o rodine. „Najkrajšia nádoba na lásku je ženské srdce. Žena je v rodine srdce a muž hlava ako v tom príbehu, keď ide Jožko a Anička na motorke, a ona mu hovorí: ‚Jožo, zatoč doľava!‘ A on zatočí doľava. A ona: ‚Jožo, zatoč doprava!‘ A on zatočí doprava. A keď mu zasa hovorí: ‚Jožo, zatoč doľava,‘ Jožo zatočí doprava. A ona na to: ‚A prečo si zatočil inak?‘ To preto, že tam bola taká kaľuž olejová, a tam by sme sa pošmykli a spadli, preto tak!‘ odpovedal Jožo.“

Dlho nám rozprával príbehy o bezdomovcoch, ktorí prichádzajú na faru, o alkoholikoch, prostitútkach, kriminálnikoch. Hovoril o nich ako o svojich deťoch. „Chcel som mať rodinu, a prvú dcéru, no a teraz ich mám vyše päťdesiat,“ s úsmevom dodáva. Pre lepšie pochopenie, akí sú ľudia, ktorí sem prídu, a čo

je potrebné v nich zmeniť, nám farár, ako mu všetci hovoria, vyrozprával tieto tri príklady: „Prvá skupina, to sú ľudia na úrovni trojročného dieťaťa – daj, daj, daj, preto sú na ulici a žobrajú. Druhá skupina sú vo vývoji 14ročných. Obchodujú: dáš mi cigaretu, aj ja ti dám cigaretu. Muž: dám ti výplatu a ty mi navariš a dáš sex. Nefunguje to a je znova bezdomovec. Tretia skupina sú 25roční a sú pripravení na život. Pýtajú sa: Čo svojej partnerke ešte môžem dať? Chcú dávať, nielen brať. Tu, pred bohom,“ ukazuje smerujúcim prstom pred oltár v kaplnke. „tu, sami, musia priznať: som alkoholik, mám hriech, som vrah, narkoman – a keď je tak, vtedy viem, že je dobre.“

Na začiatku bolo požehnanie

Po páde v Tatrách sa život Mariána Kuffu zmenil. To ho viedlo až k rozhodnutiu stať sa farárom, a tak vstúpil do seminára. Mal vtedy tridsať rokov. Pri Kežmarku, odkiaľ Marián pochádza, je malá dedinka Žakovce. V tom čase tam nemali farára, fara bola „na spadnutie“ a okolo celkom veľká záhrada. Kuffa mal znova plán. Po vysviacke prišiel za biskupom a pýtal od neho práve faru v Žakovciach. Zvláštne želanie, fara bola vo veľmi zlom stave, strecha prepadnutá, zo stien opadávala omietka. Biskup mu vyhovel. „Ale peniaze nemám,“ povedal mu. Mladý kňaz nežiadal peniaze, len POŽEHNANIE. Aj ho dostal, ba i písomne.

Prvá návšteva Inštitútu Krista Veľkňaza, tak sa nazýva táto komunita, ma oslovila natoľko, že som túžila prežiť tam viac ako jedno poobedie. Sú tu ľudia, s ktorými sa môžete porozprávať, vypočujete si skoro až neuveriteľné príbehy zo života mužov a žien, ktorí tu žijú. A vždy je s čím pomáhať.

Kněz Marián Kuffa. Foto: Michala Martišová.

Dnes tu stojí stará, ale opravená fara – bývanie pre mužov pod názvom Dom Božského Srdca Ježišovho. Žijú tu muži – bývalí bezdomovci, prepustení z výkonu trestu, alkoholičci, narkomani... Po práci a po večeri sa stretávajú muži v knižnici. Keď ma tam priatelia prvýkrát priviedli, netušila som, čo sa bude diať. Zhaslo svetlo, horela len malá sviečka pri soške Panny Márie. Mužské hlasy sa rozoznali po miestnosti a všetci sa začali modliť ruženec. Muži s pokorou odriekavali modlitbu, až som cítila zimomriavky na tele.

Nie stavebné firmy, ale práve títo „prúseráci“, pod vedením a sprevádzaním farára a za pomoci finančných a materiálnych príspevkov iných, postavili bezbariérovú budovu. Toto „dielo bezdomovcov“ slúži telesne postihnutým a starším ľuďom, ktorí si sami nedokážu pomôcť, sú odkázaní na pomoc iných. Tu je aj kaplnka, kde každý deň sa začína svätou omšou o štvrt na osem, potom je tu spoločenská miestnosť, na prízemí je jedáleň, kuchyňa a kancelárie. Prvé poschodie je pre ženy a druhé pre mužov. Aj teraz býva farár Marián „pod jednou strechou“ s týmito ľuďmi, ako na začiatku, kedy sa komunita začala rozrastať. „Jedli sme spolu, keď bolo čo,

pracovali od rána do večera, modlili sa a spávali v jednej izbe,“ spomínal na ťažké začiatky žakovský farár Marián. Bez pomoci dobrých ľudí, ktorí viac či menej prispeli a podporili túto komunitu, by bolo všetko oveľa ťažšie. Všade bolo čisto, aj keď sa tam chodilo prevažne v topánkach, dlážka sa leskla. Po čase som zistila, že za to môže Rómka, vzorná mama štyroch detí, ktorá je tu už dlhšie a takto si privyrába.

Večer po ruženci som navštívila zdravotnú sestru, ktorá mala práve nočnú zmenu na ženskom oddelení pri postihnutých. Silvinka je zo Žakoviec. „Bola som tu od začiatku, mala som len 17, farár maľoval a ja som pomáhala, nosila som mu vodu a potom sme sa spriatelili,“ vypráva. „A najväčšia sranda bola, keď prišiel prvý bezdomovec, mal veľký klobúk a tvrdil, že sa pobil za cirkev. Pani starostka zo začiatku nebola proti, no keď videla, ako pribúda Rómov, boli vidno v kostole, začalo sa jej to nepáčiť. Postupne ľudia pribúdali. Farár často hovorí: ‚Kto príde na moju faru, vojde do môjho srdca, kto odíde z mojej fary, nikdy neodíde z môjho srdca,‘“ pokračuje Silvia. „Niektorí sa zlepšia a postavia sa vonku na vlastné nohy, idú

za svojím, niekto len prežijú zimu. Sú tu túlaci, vždy sa budú túlať. Bol tu jeden muž, aj sa zlepšil, zmenil, bol alkoholik a potom ho žena prijala späť. Teraz robí sanitára, a keď jeho syn mal problémy, tak ho poslal sem, a chodia ho navštevovať.“

Prechádzala som areálom, pozorovala hrajúce sa deti na detských preliezačkách, mužov, ktorí od rána pracujú na stavbe (práve sa riešilo kúrenie) alebo okolo hospodárstva. A farár s nimi. Pracovný prešívavý kabát a montérky. Chce byť vždy čo najčastejšie s týmito ľuďmi, ktorí potrebujú pomoc. „On čo káže, to aj robí,“ konštatoval mladý kaplán Ján. Práca je nevyhnutná, jednoducho pracovnou terapiou a kresťanskou vierou Marián a jeho pomocníci dosahujú obdivuhodných výsledkov.

Pravou rukou farára je, štvrtý v poradí, kaplán Ján. Naliali sme si čaj a posadili sa k veľkému stolu v jedálni, aby sa so mnou porozprával. Každého si všimne, prihovori sa a ponúkne pomoc, keď treba. Ján má veľké srdce a zodpovednosť za svoje poslanie. Pomáha farárovi s farnosťou v Žakovciach, ale i v komunite. „Ja som si vôbec nepredstavoval

tak pastoračiu ako tu, ale klasickú faru, ľudia, kostol. Vedel som, že to tu funguje a existuje. Keď som chodil do seminára, tak som aj s Marošom hovoril, ma to zaujalo. Uha, pomyslel som si, tak to tu musí byť Božia ruka, Božie požehnanie, keď tu toľko veľa ľudí je po kope a nič sa nestalo, všetko klope. Sú nejaké problémy, isto, ale nikdy som sa nestretol s takým niečím. A tak sme sa raz rozprávali s Marošom a hovoril, a veď príď tu. Nepovedal som, že hej, tak že porozmýšlam. Som čítal v tom čase životopis Dominika Savio. Išiel k Don Boscovi a od neho sa učil. Zomrel ako 15ročný. Všetko tak zapadalo. Vrátil som sa od Maroša a čítal ďalej. Všetko sa tak podobalo. Maroš ako Don Bosco by ma učil, on je taký vzor. Dlho som váhal, no a tak som sa rozhodol, že tu prídem.“ S Jankom si každý rozumie, ľudia v komunite ho majú radi.

Ráno na svätej omši diakon Emil krásne vystihol tajomstvo pozitívnych zmien u ľudí spoločnosťou odsúdených: „Nesúdme ľudí pre ich hriechy, odsúdme hriechy!“ Vela „prúserákov“ našlo zmysel života tu, na fare Mariána Kuffu, niekto si vrátili ku svojim rodinám, iní zostávajú a pomáhajú ako ošetrovatelia

Kaplnka obložená kameňom, dielo muža prepusteného z výkonu trestu. Foto: Michala Martišová.

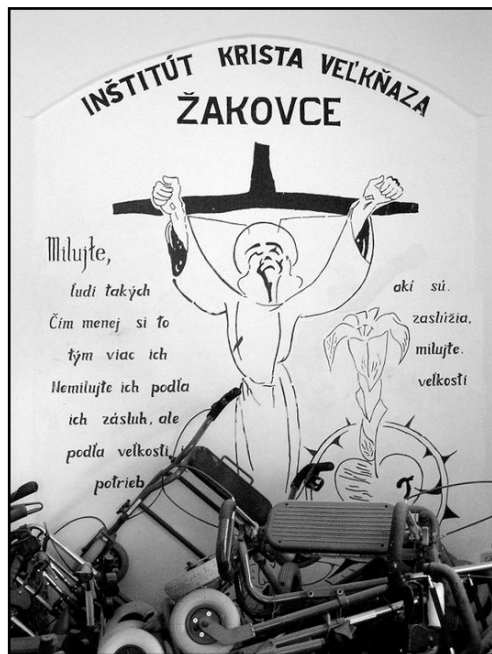

postihnutých, pri hospodárení. Vzadu v maštali je niekoľko koní, prasiatka, kravky, sliepky. Platí pravidlo: Kto nepracuje, nech nej. Náklady na stravu sú príliš vysoké, keďže je potreba nasýtiť okolo 200 ľudí. Snažia sa byť sebestační, zabezpečiť aspoň tie najzákladnejšie potraviny, ako je mlieko, zemiaky, zelenina, mäso, vajcia. Každý deň som cítila vôňu čerstvo upečeného chleba. Majú vlastnú pekáreň, ktorá im produkuje dostatok chleba a výborného pečiva, ktoré som mala možnosť ochutnať. Čo je navyš, predá sa a peniaze sa investujú do chodu kuchyne.

Jedna žena ma požiadala, či nepovarujem jej malého synčeka, dvojročného Samuela, potrebovala ísť pre iné deti do škôlky. Tieto rodiny s deťmi bývajú v drevených domčekoch. Pod názvom Dom Márie Magdalény sa skrýva niečo viac, než len krásne drevostavby so záhradou. Služia ako pomoc matkám s deťmi, ktoré z rôznych dôvodov skončili na ulici, boli týrané, zneužívané. Nedávno prišlo uplakané dievča za farárom a hovorí: „Som tehotná a neviem, čo teraz.“ A on: „Nesmúť, spravila si dobre, keď si si ho nenechala vziať. Poď sa najesť, postaráme sa o teba a tvoje dieťa.“ Dievčaťu sa objavil úsmev na tvári. Bola to nádej. Inštitút pomáha tiež dievčatám a ženám, ktoré nevedia riešiť svoju situáciu – tehotenstvo. A tak prispievajú aj k zníženiu počtu umelo prerušovaných tehotenstiev. Hlavnou úlohou týchto matiek je starať sa o deti, pod odborným dozorom sa učia základným životným návykom a viesť domácnosť, zúčastňujú sa na svätých omšiach. Je vidieť, že ženy robia pokroky. Keď som sa pri návšteve s nimi zoznamovala, každá robila nejakú činnosť. Niektorá varila v spoločnej kuchyni, iná kľačala pri pračke a triedila bielizeň. V domčekoch bolo upratané, deti pobehovali a hrali sa v skromne zariadených izbách. Je tu šesť mamičiek s deťmi, čo je kapacita tohto zariadenia.

Kto príde na moju faru, vojde do môjho srdca

„Nie ja chcem, aby si ty tu bol, ty tu chceš byť. Preto ja kladiem podmienky také, ktoré sú dobré pre spásu tvojej duše na prvom mieste a potom pre zdravie tvojej tela, lebo nie všet-

Maľba a motto na stene v Dome Božského Srdca Ježišového pre mužov. Foto: Michala Martišová.

ko, čo ty chceš, je pre teba užitočné. Pravda je nie vždy príjemná, ale vždy užitočná, a ja ti chcem povedať takú pravdu, ktorá je pre teba užitočná,“ stručne a jasne farár vysvetľuje prijatie človeka do komunity a „cestu k lepšiemu životu“.

Hlavným cieľom Inštitútu Krista Veľkňaza v sociálnej oblasti je dať ľuďom nádej a zmysel života. „Prišiel som ako alkoholik. Predtým som sa liečil dva mesiace v protialkohollickej liečebni, ale viac sa mi páči tu. Som tu už osem rokov a patríam do bieleného zoznamu. Mám priateľku, je z Lubice. Navštevujeme sa a chceme sa zobrať, mať deti a rodinu,“ rozprával mi o sebe Milan. Spomínal niečo o bielom zozname, a tak mi to hneď vysvetlil. Biely zoznam, kam patrí aj Milan, označuje členov komunity, ktorí majú svoj plat za prácu, nepotrebujú sprievodcu, keď chcú niekam ísť, majú k dispozícii svoje doklady. Keď chce odísť na dlhšie, na noc, musí požiadať farára o súhlas. Červený zoznam znamená, že nemajú pri sebe doklady a nevedia hospodáriť s peniazmi. Keď chcú niekam ísť, tak len so sprievodcom, osobou v bielom zozname, alebo s niekým z personálu, inak nemôžu opustiť

faru. Ich pracovná doba je nepretržitá, pokiaľ sa dá, a pracuje sa aj v sobotu. Modrý zoznam znamená o niečo voľnejší režim. Títo ľudia majú väčšie práva, ale povinnosti sú rovnaké. Nesmie sa sám vzdaliť z fary. Zaujímavá hierarchia, ale všetci sa navzájom tolerujú, pomáhajú si, hlavne novým, ktorí prichádzajú.

Každá chvíľa v tejto komunite mi priblížila život, ktorý tam tak rýchlo letí. „Vieš, čo je zvláštne na Žakovciach?“ rozpráva sa pár mužov v knižnici. „Deje sa tu všetko tak rýchlo, každý má stále fofry, každý má plno práce, mám pocit, že aj tak sa to všetko nedá postíhať.“ Tieto slová hovoria za všetko. Práca, práca, a znova práca.

Pri výpomoci v kuchyni som sa zoznámila s dievčatami z Lubice. Je tam Dom Božieho milosrdenstva – útulok a resocializačné stredisko pre ženy v núdzi bez detí, bez domova, po výkone trestu, týrané, po opustení detských domovov. Aj toto zariadenie je výsledkom práce Mariána Kuffu. „Keď som

mala odísť z decáku, dali mi na výber, rodina alebo Lubica. Rodičov nepoznám, len brata, no ten sa mi už dlho neozval. Tak to bolo jasné,“ rozprávala sa Monika. Každá z dievčat má svoj osud a hľadá cestu životom. Veľmi ich zaujíma, ako to funguje v normálnych úplných rodinách, ako by to mohli aj oni dosiahnuť. Budú vás počúvať, máte pocit, že nedýchajú.

Inštitút Krista Veľkňaza má do budúcnosti viacej cieľov, ktoré sú ako reakcia na aktuálne problémy v spoločnosti. Dokončujú sa sociálne nájomné byty v Malom Slavkove, v Čechách v Cholíne pri Veľkém Meziříčí, rozbieha sa zariadenie pre starých a opustených ľudí. V pláne je tiež výstavba chránených dielní a snaha o integráciu okrajových skupín do spoločnosti. Dúfam, že sa všetko bude dať zrealizovať a tak sa bude pomáhať aj ďalším ľuďom, ktorí sa ocitnú v sociálnej núdzi a vďaka takýmto ľuďom, ako je Marián Kuffa, nájdu zmysel života.

Michala Martišová

Široká nabídka pracovních aktivit podporuje návrat na trh práce

Už více než 15 let poskytuje Slezská diakonie v Moravskoslezském kraji sociálně zdravotní služby potřebným lidem. Vedoucí úseku azylových domů Mgr. **Jan Czudek** přibližuje, jaké služby nabízí Slezská diakonie lidem bez domova. „Slezská diakonie poskytuje služby občanům bez přístřeší v rámci úseku azylových domů. Pomoc je realizována v denních centrech, noclehárnách a azylových domech. Poměrně nově poskytovanou službou je rovněž terénní sociální práce, tzv. streetwork.“

Můžete přiblížit proces znovuzачlenění do společnosti lidí bez domova v reintegračním Azylovém domě Bethel Karviná?

Posláním naší služby je reintegrace lidí bez domova do společnosti a na pracovní trh. Reintegrační proces má několik etap, které na sebe navazují.

Proces začíná činností streetworkera, který s lidmi bez domova pracuje přímo na ulici, v místech, kde se zdržují. Nabízí uživatelům individuální, ale i skupinovou pomoc: individuální diagnostický pohovor, sociální poradenství, krizovou pomoc, kontaktování relevantních institucí apod. Pokud uživatelé mají zájem řešit svoji situaci, mohou využít služeb noclehárny a denního centra.

Noclehárna a denní centrum jsou nízkoprahová zařízení, jejichž služeb lze využívat po omezenou dobu. Nabízí možnost přespání, provedení osobní hygieny, vyprání prádla, jednoduché stravy, ale i sociálního poradenství. Po vyřízení nezbytných dokladů a podání žádosti o dávky a služby sociální péče uživateli nabízíme možnost přechodu do azylového domu.

V azylovém domě se klade důraz na individuální práci s uživateli. Sociální pracovník vytváří společně s uživatelem individuální plán, který zachycuje konkrétní cíle uživatele a způsoby jejich dosažení.

Kromě služeb nabízených noclehárnou mají uživatelé na azylovém domě možnost zapojit se do pracovních, vzdělávacích a volnočasových aktivit a využít služeb duchovního programu.

Azylové domy Bethel v Bruntále, Frýdku-Místku, Karviné a Třinci jsou zapojeny do projektu Já, občan – zkvalitnění a podpora procesu přímé práce s uživateli azylových

domů, spolufinancovaný Evropským sociálním fondem a rozpočtem České republiky.

Jak jsou zaměřeny sociální a motivačně-vzdělávací programy?

Ke vzdělávacím aktivitám řadíme komunitní a skupinovou práci s uživateli. Smyslem těchto aktivit je povzbudit a motivovat uživatele k aktivnímu řešení své životní situace.

Skupinová práce se soustřeďuje zejména na zapojení uživatelů do pracovního procesu. Uživatelé se například učí, jak napsat životopis, jak se ucházet o zaměstnání apod. Naopak komunitní práce je zaměřená na společné soužití uživatelů i zaměstnanců v azylovém domě.

V rámci realizace projektu Iniciativy Společensví Equal nabízíme uživatelům navštěvovat speciální motivačně-vzdělávací a rekvalifikační kurzy. Kromě výše uvedeného je dalším cílem těchto kursů získání základních i pokročilejších počítačových dovedností.

V ergoterapeutickém programu nabízíte zapojení do několika skupin. Jak se vám podařilo rozběhnout tak různorodé pracovní aktivity?

Uživatelé se mohou v rámci reintegračního procesu zapojit do různých pracovních aktivit, což pokládáme za významný krok k úspěšnému vstupu na trh práce. Vytvořili jsme širší nabídku pracovních aktivit, na základě zájmů a schopností uživatelů, potřeb azylového domu a okolí. Rozšířením nabídky pracovních aktivit došlo také k zapojení seniorů a uživatelů s tělesným či duševním handicapem.

Uživatelé jsou během pracovních aktivit vedeni pracovními asistenty, kteří je podporují

k získání motivace pracovat a učí novým pracovním dovednostem.

Nabízíme následující pracovní aktivity: práce ve stolařské a košíkářské dílně, výroba svíček, malování interiérů, stavební práce, údržba zeleně, zámečnické práce, práce v prádelně a v kuchyni.

V čem spočívá význam duchovního programu?

Duchovní program vychází ze široké nabídky služeb azylového domu a je zcela dobrovolný. Poskytují jej nejen duchovní, ale i někteří pracovníci.

Ježíš kdysi dávno řekl, že ne samým chlebem bude žít člověk, ale také každým slovem, které vychází z Jeho úst. Ježíš přinesl slova, která člověku pomáhají v různých oblastech života, mimo jiné v oblasti lidských vztahů. Lidé, kteří přišli o svůj domov, neztratili jen střechu nad hlavou, ale i dobré vztahy s lidmi. Pomáháme jim najít dobré mezilidské vztahy.

Slova Ježíše pomáhají najít lidem správný postoj k sobě samým. Lidé, kteří ztratili domov, ztratili také zdravý úsudek o sobě samých. Často se přeceňují nebo podceňují. Pomáháme lidem najít zdravý úsudek o sobě samých.

Slova Ježíše pomáhají lidem řešit jejich minulost. Lidé, kteří ztratili domov, se mnohdy stali zahořklými. Ježíš nabízí lidem odpuštění, milost a očištění jejich zlého svědomí. To

ovšem nevylučuje nápravu věcí, které se dají napravit. Pomáháme lidem napravit věci staré a začít věci nové a lepší.

Slova Ježíše pomáhají lidem řešit jejich přítomnost. Lidé, kteří ztratili domov, ztratili moudrost, jak správně žít. Ježíš promlouvá moudře o konkrétních životních situacích a učí nás, jak správně žít. Pomáháme lidem najít řešení v konkrétních situacích a ztracenou moudrost, jak správně žít.

Slova Ježíše pomáhají lidem řešit jejich budoucnost. Lidé, kteří ztratili domov, často propadli beznaději. Ježíš nabízí slova plná naděje pro život v budoucnosti. Pokud tato slova uchopíme s vírou, začnou se realizovat v našich životech. Pomáháme lidem najít slova plná naděje pro jejich budoucnost.

Co musí udělat váš uživatel k tomu, aby mohl nastoupit do střediska Ranč Nebory?

Ranč Nebory je v současné době pracovištěm úzce spjatým s realizací projektu „Od 8 do 4“ Programu Asistence, financovaným Iniciativou Společenství Equal. Jedná se o hospodářskou usedlost, kterou Slezská diakonie zakoupila v roce 1999 za účelem aktivizace klientů z azylových domů. Zapojení a pobyt v tomto zařízení nabízíme těm uživatelům, kteří se v oblasti resocializace významně posunuli a projeví aktivní zájem spolupracovat v následujících třech oblastech: v oblasti pracovní rehabilitace, vzdělávání a bydlení.

Slezská diakonie

Slezská diakonie je nestátní nezisková organizace, která poskytuje své služby v sociálně zdravotní oblasti. Svou činnost zakotvuje na praktické realizaci biblických zásad lásky a služby lidem potřebným a lidem v nouzi. V centru pozornosti Slezské diakonie stojí lidé s postižením, senioři, lidé bez domova a všichni ti, kteří se dostali do nejrůznějších těžkých životních situací.

Slezská diakonie působí na území Moravskoslezského kraje již od roku 1990, kdy navázala na dřívější charitativní působnost Slezské církve evangelické augsburského vyznání započatou na počátku 20. století. V roce 2005 rozšířila Slezská diakonie svou působnost i do Jihomoravského kraje. V současné době provozuje Slezská diakonie více než čtyřicet středisek, která nemají samostatnou právní subjektivitu a jsou řízena centrálně ústředím Slezské diakonie v Českém Těšíně.

Slezská diakonie poskytuje sociální služby pro lidi s postižením, seniory, pro lidi bez domova, děti a rodinu, dále provozuje úsek vzdělávání, dobrovolnictví a nabízí vzdělávání.

Zpracováno podle www.slezskadiakonie.cz

Na Ranči v Neborech fungují pod vedením asistenta práce dvě pracovní skupiny. Jedna z nich má na starosti úpravu zeleně a druhá se zaměřuje na pomocné práce ve stavebnictví. Uživatelé mohou bydlet přímo na Ranči, nebo v bytě se sociální asistencí, který Slezské diakonii pronajímá město Trinec.

Další pracovní aktivity na tomto středisku se týkají zabezpečení chodu domácnosti, hospodářství a běžné údržby Ranče.

Jaký mají uživatelé program a čemu se naučí na Ranči v Neborech?

Uživatelé se účastní pracovních aktivit na Ranči v Neborech obvykle třikrát týdně po šesti hodinách. Bývá běžné, že zde tráví i více hodin, popřípadě dní v týdnu v případech, že cítí zodpovědnost za úkoly, které plánuje asistent práce. Asistent práce vypracovává měsíční a týdenní plány, podle kterých vykonávají uživatelé činnosti, které zabezpečují celkový chod Ranče. Uživatelé se ve většině případů po velmi dlouhé době dostávají znovu do pracovního režimu, spojeného s běžnými aktivitami, které jsou pro většinu lidí naprosto přirozené. Tímto vším se vlastně snažíme uživatelům simulovat reálný pracovní proces, například pravidelná docházka do zaměstnání, plánování a hodnocení provedené práce jim umožňuje navrátit se zpět do běžného života a hledat si aktivně s podporou asistenta práce zaměstnání.

Plánujete do budoucna rozšíření aktivit na Ranči v Neborech?

Na Ranči v Neborech bychom chtěli vybudovat komplexní centrum sociální rehabilitace, které bude poskytovat sociální služby zástupcům cílové skupiny občanů bez přístřeší a li-

dem bezprostředně bezdomovectvím ohroženým. Tyto služby budou poskytovány v oblasti bydlení, pracovní a sociální rehabilitace, vzdělávání a celkové aktivizace uživatelů služeb za účelem jejich reintegrace na pracovní trh a zpět do společnosti.

Kdo se může stát klientem Domu na půli cesty Timotej v Bruntále? Jak připravujete klienty na odchod do samostatného života?

Klientem Domu na půli cesty (DPC) se může stát mladý člověk ve věku od 17 do 26 let, který odchází z dětského domova či výchovného ústavu. Služba DPC je určena i pro mladé lidi bez rodinného zázemí a bez možnosti zajistit si vlastní bydlení pro nedostatek financí nebo kvůli absenci základních sociálních dovedností. Služba DPC je spojena s poskytnutím bydlení a sociálního tréninku zaměřeného na rozvoj psychosociálních dovedností s cílem postupného zapojování do samostatného běžného života. Součástí přípravy klientů na odchod do samostatného života bývá zejména nácvik sociálních dovedností: vaření, domácí rozpočet, praní, nákupy, jednání na úřadech, nácvik přípravy na zaměstnání a získání pracovních návyků. Dále pak nabízíme sociálně-právní poradenství, poskytování nebo zprostředkování odborného poradenství, pomoc při hledání zaměstnání a jiného bydlení. Cílem služby DPC je postupné osamostatnění uživatele spočívající v minimalizaci závislosti na systému sociální pomoci, v rozvoji psychosociálních dovedností a přebírání odpovědnosti za svůj život. K cílům patří také budování ekonomické nezávislosti a v neposlední řadě rozvoj jeho osobnosti a vztahů k lidem a společnosti.

Rozhovor připravil Pavel Bajer

Holistický prístup rieši životnú situáciu klienta bez domova

O svojich skúsenostiach s fungovaním sociálneho zariadenia, kde sa aplikuje holistický prístup, hovorí riaditeľka Zariadenia sociálnych služieb Senica, n. o., Mgr. **Zuzana Krčmáriková**. V roku 2005 vypracovala rozvojový program pre Zariadenie sociálnych služieb, n. o., a v súčasnosti ho so svojím tímom v zariadení realizuje. Absolvovala Pedagogickú fakultu UK v Bratislave, odbor liečebná pedagogika. V roku 2003 dostala cenu rektora za vynikajúcu diplomovú prácu. V rokoch 2003–2005 pôsobila v DSS Rohov ako liečebný pedagóg. Od roku 2004 je internou doktorandkou na PdF UK v Bratislave.

Môžete najprv predstaviť ZSS Senica?

Zakladajúcou listinou zriaďovateľa Mesta Senica bolo dňa 4. 4. 2005 vytvorené Zariadenie sociálnych služieb Senica, n. o. Štatútom podľa článku II je toto zariadenie založené za účelom poskytovania sociálnych služieb: útulok; domov pre osamelých rodičov, respektíve týrané ženy; zariadenie opatrovateľskej služby a sociálne poradenstvo.

Uvedené činnosti vychádzajú zo zákona č. 195/1998 Z. z. o sociálnej pomoci v znení neskorších predpisov. Financovanie inštitúcie je zabezpečené z rozpočtu Mesta Senica a Vyššieho územného celku Trnava.

Prácu s klientmi (bezdomovcami a osamelými rodičmi s deťmi) personálne zabezpečuje riaditeľ, sociálni pracovníci, psychológ a právnik. Jedná sa o pracovný tím, ktorý je kompetentný naplňať potreby klientov stanovených štatútom zariadenia. ZSS pri práci s klientmi aplikuje holistický prístup. „Všeobjímajúci“ holistický prístup pomáha a rieši životnú situáciu klienta bez domova bytostne a vo všetkých oblastiach. Holizmus tvrdí, že organizmus sa stále správa ako zjednotený celok a nie ako séria od seba oddelených častí. Zariadenie je svojím spôsobom a prístupom k riešeniu problematiky bezdomovectva jedinečné.

Aké je zameranie rozvojového programu?

Rozvojový program útulku pre ľudí bez domova má vo svojej starostlivosti ľudí, ktorí z akýchkoľvek príčin prišli o strechu nad hlavou a ocitli sa na ulici. Cieľovou skupinou sú ľudia dlhodobo bez domova, v akútnej krízovej situácii a sociálne izolovaní.

ZSS je po nocľahárni ďalšou možnosťou „inštitucionálnej“ pomoci v meste Senica.

Má svoj domáci poriadok a svoje pravidlá, je kombináciou strednodobého a dlhodobého azylového bývania. Klienti tohto zariadenia tu môžu byť od niekoľkých týždňov až do dvoch rokov, čo závisí od celkovej situácie klienta a jeho spolupráce. Útulok má kapacitu osem miest, so samostatnou kuchynkou s vybavením na prípravu stravy, sprchovým kútom a toaletou.

O klientov sa stará sociálny pracovník, ktorý im pomáha riešiť individuálne problémy, zabezpečuje „sociálny servis“ – ak klient nemá doklady, pomáha mu s ich vybavením, sociálnymi dávkami, hľadaním zamestnania, robí s klientmi individuálne pohovory a spoločne hľadajú príčiny sociálneho zlyhávania a možnosti, ako sa vrátiť späť do spoločnosti, učia sa spolu sociálnym zručnostiam a v prípade potreby zabezpečuje stretnutie s psychológom alebo právnikom. V niektorých prípadoch zabezpečuje aj lekársku starostlivosť či ošetrovanie. Týmto sa snažíme zabezpečiť im ucelenú (holistickú) starostlivosť v rámci jedného zariadenia. Ak by mali ísť sami do nejakej poradne alebo za právnikom, na ktorého nemajú peniaze, vzdali by sa skôr, ako by niečo vôbec podnikli. Ak však majú tieto služby priamo v zariadení, postupne si na tento systém zvykajú a vedia pomenovať svoje problémy, vyrovnávajú sa sami zo sebou a svojou situáciou. Nie je to jednoduché a ani rýchle. Niekedy nevidno niekoľko týždňov takmer žiadnu zmenu, práve preto je potrebné byť trpezlivým profesionálom. V súčasnosti sa v zariadení spúšťa i pracovná dielňa, kde sa klienti učia pracovným návykom a zručnostiam a zároveň zmysluplne tráviť čas a pomáhať v rámci zariadenia. Získať a najmä udržať

si zamestnanie možno charakterizovať ako najdôležitejšie sociálne opatrenie.

Aký je procedurálny priebeh sociálnej pomoci?

Najprv urobíme vstupný pohovor a oboznámime klienta s fungovaním zariadenia. Ďalej oboznámime klienta s domovým poriadkom a s podmienkami zariadenia. Potom už nasleduje individuálna práca s klientom – nácvik sociálnych zručností, prípadne kontakt s psychológom, či psychiatrom, spolutvorenie individuálneho plánu, komunity, individuálny rozhovor, denník, aktivizácia, motivácia, podpora, sociálne kontakty. Na základe zistených informácií o klientovi vytvorí sociálny pracovník individuálny plán a priebežne kontroluje jeho plnenie. V tomto období usilujeme o štrukturalizáciu a zorganizovanie si života klienta, plánovanie činností, aktivít i odpočinku. Učíme ho asertívne riešiť krízové situácie, komunikačným zručnostiam a pod.

Ďalšou etapou je pomoc klientovi i po odchode zo zariadenia. Chceme mu ponúknuť sociálnu istotu a podporu. Naďalej môže využívať pomoc vo forme sociálneho poradenstva. Okrem toho sa im navrhne individuálny plán zostavený podľa potrieb toho ktorého klienta na fungovanie mimo zariadenia. Sledujeme,

ako sa klientovi darí začleniť sa späť do spoločnosti, či sa mu podarilo nájsť si zamestnanie, či si ho dokázal udržať, či sa dokázal prispôbiť, ako sa mu darí používať nadobudnuté zručnosti a vedomosti, ktoré získal počas svojho pobytu v zariadení (kontrola a spätná väzba). Ak sa klientovi podarí zamestnať, kontaktujeme zamestnávateľa, aby sme získali spätnú väzbu o sociálnom fungovaní a uplatnení konkrétneho človeka (klienta). Ak sa presvedčíme o tom, že klient sa „uchytil“, našiel si svoje miesto v spoločnosti a dokáže samostatne fungovať, riešiť si svoje problémy, môžeme program ukončiť. Ale ani samotné ukončenie programu neznamená, že sme pred nimi zatvorili dvere. Stále tu zostáva možnosť prísť sa poradiť pri riešení situácií, ktoré sa vyskytnú a ktoré klient vníma ako ohrozujúce či krízové (krízová intervencia). Jednoducho povedané sprevádzame klienta v jeho úsilí o dosiahnutie zmeny, v kompetencii žiť svoj život a riešiť svoje problémy.

Ukončenie programu však môže prísť oveľa skôr a stalo sa nám, že sme ho ukončili takmer na začiatku. Zväčša to býva prípad klientov, ktorí majú bezdomovectvo ako svoj životný štýl, nechcú a nevedia sa prispôbiť inštitucionálnej starostlivosti, režimu.

Rozhovor pripravil Pavel Bajer

Návrat ztracené důstojnosti

Kráčím tichou ulicí. Cílem mé cesty je patrový rohový dům. Ti, kteří před ním postávají, si mě zvědavě prohlížejí, ale nic neříkají. V poklidu dokuřují svoji ranní cigaretu, aby se mohli jít zahřát dovnitř. Prosklenými dveřmi spolu s nimi vstupují do Domu Josefa Korbela – centra sociálních služeb Armády spásy, které nabízí důstojný život a návrat do normálního světa lidem, kteří ztratili nejen domov, ale i víru sami v sebe. Slovy ředitele domu Pavla Kosorina: „Jde o to, ten rozbitý džbán poslepat a znovu do něj nalít něco, co se dá pít.“

Průkopnické začátky

Píše se říjen roku 1992 a Armáda spásy otevírá své první zařízení v Brně Dům Josefa Korbela na Mlýnské ulici. Reaguje tak na převratné ekonomické a společenské změny, které s sebou do tehdejšího Československa přinesla porevoluční doba. Začala se transformovat ekonomika, rušit továrny a bytovny. Lidé se více rozváděli a rozcházelí, rozpadávaly se rodiny. Mladí lidé odcházeli od svých rodičů, aniž by měli úplně promyšlenou budoucnost. Do toho přicházely drogy a jiný životní styl. A poprvé se oficiálně začali objevovat lidé, kterým chyběla střecha nad hlavou.

„Diskrétně se jim dnes říká společensky nepřizpůsobení,“ říká ředitel centra Pavel Kosorin a pokračuje: „Když se ocitnete v klasické situaci na ulici, ztrácíte ty z civilizovaných návyků, které vám brání na ní přežít. A naopak si osvojujete ty návyky, které vám přežití na ulici umožňují. Posláním našich služeb je znovu pomáhat těmto lidem, aby se dostali na lidsky přijatelnou úroveň – aby znovu našli sami sebe, znovu si uvědomili svoje možnosti, nejen svoje nemožnosti. Aby se ze sociálně nepřizpůsobených stali tím, co je dobré i pro ně, nejen pro většinou společnost. Naším působením se jejich propad na určitém bodě zastaví. Obnoví znovu kontakty na rodinu, rodiče, přátele, sociální odbor, lékaře či zaměstnavatele.“

Konečná stanice novým začátkem

Služby domu jsou poskytovány křesťanským způsobem, nízkoprahově a bez jakékoliv diskriminace. Pracovníci azylového domu pracují programově s tím, co je uvnitř každého člověka. Velký důraz je kladen na individualitu. Každý klient má totiž jiné osobní limity. Někdo je schopen projít všemi body resocializačního programu zařízení, jiný zůstane pouze občasným návštěvníkem denního centra. Někdo na cestě za lepším životem dělá větší kroky, jiný menší. Přesto, jak říká ředitel Kosorin, i ty malé

krůčky jsou lepší než život v nelidských podmínkách na ulici.

„Důležité je, aby se trochu změnil pohled toho člověka na život jako takový a na svět, který se mu z ulice jeví jako nepřátelský. Jde o to, aby člověk uměl být platnou součástí tohoto světa. Je třeba, aby někdo z nás byl schopen člověku v tíživé situaci říct, že ta zdánlivě konečná stanice může být začátkem. To, že s tím člověkem jednáme jako s někým, kdo má cenu, velmi pomáhá. Klienty nestavíme do role pasivních objektů, pro nás jsou subjekty, které mají možnost ovlivnit svoji budoucnost,“ snaží se mi přiblížit filozofii přístupu pracovníků centra Kosorin. A pokračuje: „Jsou viditelné problémy – člověk bez domova je špinavý, má hlad. Pak jsou neviditelné problémy – jeden z nich je ten, že člověk velmi rychle ztrácí na ulici vědomí hodnoty a sebehodnoty. Naší ambicí je, aby se v centru kromě uspokojení vnějších fyzických potřeb uspokojovaly také potřeby vnitřní, duševní. Nemáte budoucnost, pokud nevíte, kdo jste. Na tom se snažíme naše služby stavět, tady pro nás práce s klientem začíná. Pak ta úspěšnost je přesně taková, jakou jí dá klient. Jde o to, aktivizovat jeho schopnosti a dále je podporovat. Chceme jednat s těmi lidmi podle toho, čeho jsou oni sami schopni.“

Z ulice do nízkoprahového centra

Azylový dům nabízí klientům několikastupňový resocializační program, který aktivnímu uživateli služeb umožňuje návrat do běžného života. Předstupněm programu je streetwork – aktivní vyhledávání a oslovování potenciálních klientů přímo v terénu, mapování jejich situace a nabídka služeb. „Lidé, kteří žijí na ulici teprve krátce, většinou nevědí, jak si s touto nepříjemnou sociální situací poradit,“ říká streetworker Václav Krabica.

Cílem jeho každodenní práce je mimo jiné navázat s bezdomovci kontakt a přesvědčit je,

aby navštívili nízkoprahové denní centrum. To je otevřeno sedm dní v týdnu, v zimních měsících i přes noc. „Vytvořili jsme pozitivní motivaci. Za úklid denního centra dostanou teplou kávu a svačtinu. Obvykle o to mívají zájem tak dva klienti. Občas nám pomůžou i s něčím na domě, za to mají taky nějaké jídlo. Čaj jako horký nápoj mají k dispozici zdarma,“ upřesňuje Krabica.

Zvědavě nahlížím do jídelny v první podlaží domu, která v této dopolední hodině slouží jako zmiňované denní centrum. V místnosti není jediné volné místo. Čekala jsem hlučnou debatu, nějaký pohyb a ruch. Od stolů na mě ale bez zá-

jmu pohlížejí netečné tváře klientů, kteří se zdají jako bez života. Streetworker mi záhy vysvětluje důvod: „Dnes je zima, tak se zahřívají. Nemají sílu na nic jiného, jsou rádi, že sedí v teple. V létě jsou tu třeba jen dva tři lidi. Většinou přicházejí proto, že můžou být pod střešou. Od prosince, kdy je otevřeno noční centrum, sem chodí i přespávat. Natáhnou si spacáky po zemi a přečkají tady noc.“

Streetworker si sedá za jedním z klientů a začíná s ním tiše rozmlouvat. Obvykle se snaží zjistit situaci uživatele a přesvědčit ho, aby využil dalších možností azylového domu a přešel

Armáda spásy

Armáda spásy je mezinárodní křesťanské hnutí. Svou činností působí ve dvou rovinách – náboženské a sociálně-charitativní. Po celém světě pomáhá lidem v extrémně nepříznivé sociální situaci spojené zejména se ztrátou domova. Projekt také nabízí řešení pro skupiny obyvatelstva ohrožené sociální izolací. Jsou to například ženy na mateřské dovolené nebo seniři. Armáda spásy provozuje nízkoprahová zařízení pro mládež, zaměřená na smysluplné využití jejich volného času. Veškeré aktivity organizace uskutečňuje jako odraz svého motta „Srdce Bohu, ruce lidem“.

Armádu spásy založil v Londýně roku 1865 metodistický kazatel William Booth. Původně nezamýšlel vytvořit nové náboženské hnutí, ale nejchudší obyvatelé, které se snažil přimět prostřednictvím víry ke změně života, se rozhodli ho následovat a nepřidat se k jiné církvi.

V roce 1878 se uprostřed diskuse o charakteru hnutí zrodil téměř náhodou název Armáda spásy, který se okamžitě ujal. Od tohoto okamžiku hnutí rostlo a šířilo se pozoruhodnou rychlostí, osvojilo si vojenský způsob organizace, uniformy a terminologii a brzy se rozšířilo do mnoha dalších zemí.

Od roku 2006 je velitelem mezinárodní Armády spásy generál Shaw Clifton. Mezinárodní ústředí spolu se sídlem velitele se nachází v Londýně. V současné době hnutí pracuje ve 108 zemích světa a má více než jeden a půl miliónu členů. Duchovní a sociální práce probíhá v téměř 28 000 zařízeních.

Armáda spásy na území České republiky

V tehdejším Československu Armáda spásy zahájila svoji činnost v roce 1919. Aktivně se podílela na církevní činnosti i pomoci sociálně potřebným, především bezdomovcům a jiným lidem z okraje společnosti. Po nástupu komunistického režimu byla její činnost nejprve omezena a nakonec zcela ukončena. Mnoho z jejích aktivních členů skončilo ve vězení. Po revoluci v listopadu 1989 měla nejen tehdejší federální vláda zájem na tom, aby organizace obnovila svoji činnost. Armáda spásy v České republice byla v květnu roku 1990 registrována jako občanské sdružení.

Dnes Armáda spásy působí ve městech Praha, Brno, Ostrava, Havířov, Karlovy Vary, Krnov, Opava, Přerov a Šumperk a její činnost zahrnuje oblast duchovní i sociální. Duchovní práce je soustředěna do tzv. sborů, v jejichž čele stojí důstojníci Armády spásy. Sociální práce zahrnuje například péči o bezdomovce, staré a nemocné občany, matky s dětmi, děti a mládež, ale i další formy pomoci podle aktuálních potřeb.

Zpracováno podle www.armadaspasy.cz

do jednoho z prvních stupňů programu – na noclehárnu nebo ubytovnu. Šance na zlepšení života a změnu tíživé životní situace klientů se tím zvyšují.

První kroky zpět

Prvním krůčkem z bezútěšného života na ulici k návratu do důstojnějšího prostředí je přespávání v noclehárně centra. Ta klientům nabízí finančně dostupný nocleh i se snídaní. Ráno však musí uživatelé prostory opustit, pokoje se přes den zamykají. Kapacita zařízení je čtyřicet dva klientů. „Noclehárna je v podstatě něco mezi denním centrem a ubytovnou. Přijímáme sem lidi přímo z ulice. Podmínkou je platný doklad totožnosti – občanský průkaz, náhradní doklad nebo pas. Nemusí mít trvalý příjem. Pokud nemají peníze, můžou si nocleh u nás odpracovat,“ popisuje základní principy fungování noclehárny sociální pracovník Otto Endlicher.

Resocializace – běh na dlouhou trať

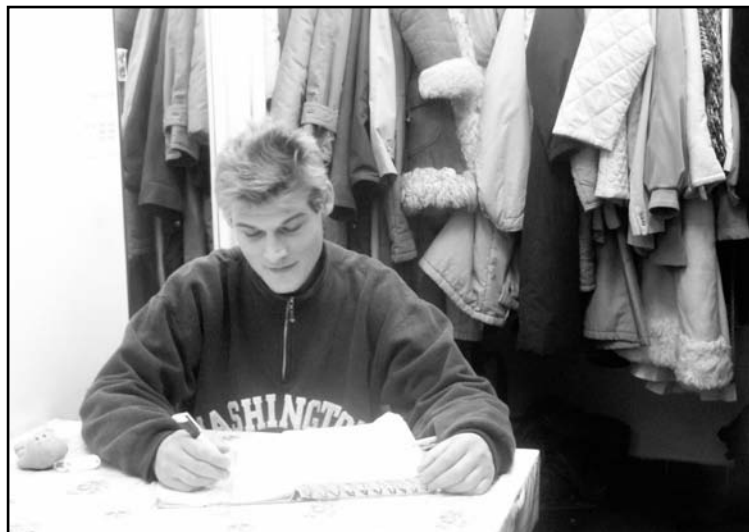
Přechod na ubytovnu znamená pro klienty velkou motivaci. Mají zde k dispozici nejen vlastní postel, ale také uzamykatelnou skříň a větší soukromí. Na rozdíl od noclehárny se uživatelé ubytovny mohou na pokojích pohybovat i během dne, návštěvy však povoleny nejsou. Sociální pracovníce Radka Motlová objasňuje: „*Jestliže tady bydlí okolo sta lidí, tak se občas něco ztratí. Pak samozřejmě podezření spadne na ně – obviňují se navzájem, těžko se to řeší. Proto nepovolujeme návštěvy na pokojích. Pokud si chtějí popovídat, jsou tady dvě společenské místnosti, jídelna dole a dvorek.*“ Pobyť se platí podle příjmů, nejvyšší sazba je 112 Kč a zahrnuje nejen ubytování, ale také základní jídlo třikrát denně.

Sociální pracovníci s uživateli ubytovny intenzivně pracují na zlepšení jejich životní situace. Společně sestavují individuální plány, které klientům pomáhají uvědomit si své schopnosti

a možnosti. Je zde na ně vyvíjen mnohem větší tlak – musí si hlídat doklady, spolupracovat s úřady (pracovní úřad, správa sociálního zabezpečení ad.) a celkově projevovat aktivitu. Ředitel Kosorin vysvětluje: „*Ti lidé jsou sociálně vyloučení. Nejsou na okraji společnosti, ale jsou na okraji okraje. Jsou tam, odkud sice vede cesta zpátky, ale oni sami ji nevidí. Když klient přijde, snažíme se, aby si uvědomil, jaký ten svět a život je. Každému z nich se něco tak moc nepovedlo, že skončil na ulici. Společně s ním zjišťujeme,*

co se dá z jeho minulosti použít, aby budoucnost nebyla tak černá, jak ji vidí on.“

Aktivizační program zahrnuje rozmanité činnosti, jejichž cílem je zavedení pracovních návyků a dodržování určitého řádu. Jde o to, aby si klienti uvědomili, že jsou zodpovědní každý pracovní den něco udělat. Mohou mít na starost úklid veřejných prostorů, pletení košíků v dílně, pomoc v kuchyni nebo prádelně. Zruční klienti pomáhají technikovi s údržbářskými pracemi.

Klient pracující ve výdejně šatstva. Foto: Jana Kopřivová.

Vcházím do jednoho z pokojů, kde přespávají muži. Malou místnost zcela zaplňují palandy a skříně, mezi nimi je prostor sotva na otočení. Poslední z nocležníků se loudavě chystá k odchodu. K mému překvapení se dovídám, že v těchto stísněných a podle mého názoru provizorních podmínkách někteří klienti pobývají i několik let. Ne každý z uživatelů totiž využije nabídku sociálně právního poradenství a možnost postoupit do dalšího stupně resocializačního programu zařízení, kterým je ubytovna.

Klient odpočívá v denním centru. Foto: Jana Kopřivová.

Smysluplnost tohoto způsobu resocializace potvrzuje z vlastní zkušenosti sociální pracovnice Radka Motlová: „S jedním klientem byla práce na zlepšení jeho situace složitější. Nemohli jsme k sobě najít cestu. Vždycky dostal sociální dávky a přišel se slovy: „Já uvidím ženskou, udělám stojku, vypadnou peníze a jsem bez koruny jako doma, když jsem žil s manželkou.“ Dohodli jsme se, že zavedeme aktivizační program a bude chodit zametat ulice. Nejdřív se zděsil, že má něco dělat. Ale párkrát práci zkusil a zjistil, že to jde. Stal se šéfem své skupinky a přiděloval lidem ulice. UVědomil si, že zase dokáže pracovat. Zvedlo se mu sebevědomí a zjistil, že je schopen vzít svůj život do vlastních rukou a vydělat si peníze. Našel si práci jako hlídač. Bydlí teď s přítelkyní na ubytovně.“

Nezávislý život na dosah

Lidé bez domova, kteří mají práci, ale stále se jim nedaří získat bydlení, si mohou vyzkoušet samostatný život v bytech na půli cesty. Ty jsou posledním stupněm resocializačního programu centra. Dům Josefa Korbela disponuje

šesti garsoniériami se společnou kuchyní. Když vstoupíte do prostorné společenské místnosti s velkými okny, máte jako na dlani vznešené dominanty města – hrad Špilberk a katedrálu sv. Petra a Pavla. „Je tady nejlepší výhled z celého domu,“ říkají klienti.

Prostřednictvím samostatného bydlení, které obnáší větší míru zodpovědnosti, si uživatelé zvykají na nezávislý život. Na rozdíl od klientů na ubytovně mají mnohem větší svobodu – nemusejí hlásit svůj příchod na vrátnici, mohou si vodit návštěvy, a jsou tak o krok blíže normálnímu životu. Měsíčně klienti za svůj byt zaplatí 2400 Kč, jídlo si kupují a připravují sami. Obvykle zde mohou strávit nejdéle jeden rok, v ojedinělých případech lze pobyt po dohodě a zvážení individuální situace klienta prodloužit.

Zájemce o bydlení na půli cesty musí splňovat několik podmínek. Měl by mít uzavřenou pracovní smlouvu, dále podanou žádost o byt a v neposlední řadě musí pocházet z okruhu klientů, kteří již strávili nějaký čas v azylovém domě, např. na ubytovně, a účastnili se resocializačních programů. „Hodně nadějně klien-

ty informujeme o možnosti bydlet nahoře v samostatných garsonkách hned na začátku, když poprvé přijdou do našeho azylového domu. Je to pro ně vysoce motivující,“ říká sociální pracovnice Jana Holková.

Klienti často vedou samotářský život. Žijí jen sami pro sebe, s ostatními se nestýkají. Ráno odejdou do práce, večer se vracejí. „Kdyby měli někoho k sobě, bylo by to lepší. Získat městský byt je pro osamělého muže nebo ženu problematické. Několikačlenná rodina ho dostane snáze a rychleji. U nich je to alespoň čekání na něco, zatímco u osamělých klientů ne. Pracovníci z úřadů často neberou vážně, že by v Azylovém domě Armády spásy žili lidé, kteří pracují a byli schopni svůj nový byt zaplatit a udržet,“ popisuje situaci okolo žádostí o bydlení se stopou hořkosti v hlase Holková. Přitom klienti ubytovaní v bytech na půli cesty jsou podle ní lidé, kteří jsou schopni vést plnohodnotný a samostatný život se všemi povinnostmi, které k němu patří.

Třicetiletý Petr je typickým příkladem soběstačného uživatele. Do obtížné sociální situace se dostal před rokem. Kvůli placení podnájem a výdajů na domácnost se nepohodl s matkou a opustil domov, kde až do té doby žil. Nějaký čas bydlel u kamarádů. Nakonec přišel do Armády spásy. Jako ostatní klienti nejprve přespával na ubytovně, později mu bylo nabídnuto samostatné bydlení v domě na půli cesty. Prostředí azylového domu si pochvaluje: „Kdyby

to šlo, zůstal bych tady doživotně.“ Nyní pracuje jako skladník ve firmě s elektrospotřebiči a má zažádáno o byt. Vztahy s rodiči se jeho odchodem výrazně zlepšily. „Rodiče vědí, že žiju tady. Občas je i sourozence navštěvuju. O bydlení s nimi však už nestojím. Chci založit vlastní rodinu, ne se k nim vracet.“ Na otázku, jak si představuje svoji budoucnost, odpovídá: „Mým největším přáním je najít si partnerku, se kterou bychom společně vytvořili novou rodinu a domov.“

Úspěch poslání

Posuzovat úspěšnost klientů podle měřítek oficiálních statistik se ředitel Kosorin brání: „Nemám rád formální poměrování úspěšnosti. Tak to totiž nefunguje. Posláním našeho zařízení je poskytovat lidem v nepříznivé životní situaci takovou pomoc, aby ti lidé měli pocit nějaké důstojnosti, a v případě, že toho jsou schopni, aby znovu začali žít jako většinová společnost. A i kdyby se to nepodařilo, i tak se naše poslání naplňuje. Pokud potřebné lidi oslovujeme na ulici a opravdu profesionálně s nimi pracujeme, tak jsme stoprocentně úspěšní. Vždyť už to, že člověk není v rámci společnosti na své problémy sám, je úspěch.“ Nemám důvod mu nevěřit. Klienti přicházejí do centra především proto, aby nemuseli žít v drsných podmínkách na ulici, ale získávají mnohem víc – zájem druhých, lidskou důstojnost a naději na lepší budoucnost.

Jana Kopřivová

Josef Korbel, major Armády spásy (1907–2002)

Muž, jehož jméno centrum sociálních služeb hrdě nese, patřil k pilířům Armády spásy v Československu. V září 1949 byl v Brně zatčen a odsouzen ke dvanácti letům vězení. Důvodem byla jeho aktivní činnost v Armádě spásy a hluboká víra v Boha. Po propuštění byl donucen opustit svou vlast.

Od května 1969 působil spolu s manželkou Ernou ve sborech Armády spásy po celém světě – ve Švýcarsku, Austrálii, na Novém Zélandu, na Karibských ostrovech i na Havaji. Od náhlé smrti své ženy žil Josef Korbel v Coloradu v USA. Jako vzpomínku na svůj život napsal knihu „V nepřátelském táboře“, ve které autobiograficky popisuje deset krutých let v československých věznicích a táborech.

V roce 1992 se Josef Korbel zúčastnil slavnostního otevření brněnského centra sociálních služeb na Mlýnské ulici, které, jak už bylo zmíněno, je po něm pojmenováno.

Chcete přispět Armádě spásy na její činnost? Můžete odeslat dárcovskou DMS ve tvaru DMS ARMADASPASY na číslo 87777. Cena DMS je 30 Kč, příjemce vaší pomoci obdrží 27 Kč.

Jak se bydlí brněnským bezdomovcům

Bývali hrdiny všech starých příběhů – tuláci a kočovníci, kteří svobodně cestují světem a pohrdají konformním způsobem života. S příchodem moderní společnosti nezmyslily. I dnes je obyvatelé velkých měst potkávají denně na ulici – bezdomovce. Tuláci, kteří si nezávislý život bez dodržování pravidel většinové společnosti vybrali, ale také lidé, kteří se dostali do krizové životní situace a nevědí, kudy vede cesta ven. Tu nejpálčivější existenční otázku provizorní střechy nad hlavou řeší každý jinak.

Bezdomovectví má v České republice vzrůstající tendenci, zvyšuje se také procento žen zastoupených v této sociální skupině. Podle výsledků sčítání z letošního jara žije v Brně téměř jeden tisíc dvě stě bezdomovců. Velmi vysoký podíl z nich tvoří lidé z jiných lokalit. *„Otázka bydlení bezdomovců je bolavý problém. Brno je velké město, a proto se do něj hodně stahují i lidé bez domova, kteří mají trvalé bydliště mimo území Brna. Samozřejmě řeší problém s ubytováním. Přebývají tady různými způsoby – někdo se ubytuje na Armádě spásy nebo v jiných zařízeních, jiní přespávají venku nebo ve svých boudách,“* uvádí Jana Knoflíčková, sociální pracovnice Sociálně právní poradny Diecézní charity Brno.

Bezdomovci skončí na ulici z různých důvodů. Najdeme mezi nimi vzdělané lidi, kteří se dostali do soukolí událostí a nejsou schopni si s krizovou životní situací poradit, stejně jako kočovníky, kteří si tento způsob života vybrali jako alternativu k většinové společnosti. *„Početnou skupinu tvoří lidé, kteří se vrátili z výkonu trestu a nejsou schopni se začlenit do společnosti. Mezi bezdomovci je také velký podíl mladých lidí, kteří z různých důvodů museli opustit místo, kde původně žili. Mohou to být například děti z výchovných ústavů, dětských domovů či tradičních rodin. Speciřkou skupinu tvoří Slováci, kteří odjeli ze své domovské země hledat práci u nás,“* vyjmenovává streetworker Václav Krabica ze Střediska sociálních služeb Armády spásy v Brně.

V plechovém přístřešku

Procházím podél vlakové trati hliněnou cestou, kterou lemují vzrostlé rákosy. Snažím se vyhnout rozbláceným kalužím. Obydlí, které chci navštívit, je velmi dobře schováno. Prozrazuje ho pouze štěkot psů a stoupající našedlý dým. Bytelná plechová konstrukce

s původem neznámým má zrezivělou střechu pokrytou gumovou plachtou proti dešti. Dovnitř bizarního přístřešku vede několik otevřených vchodů. Čtyři oddělené postele s dekami, jedna malá skříňka, pár konzerv a překvapivě i malá přenosná televize – to je veškeré vybavení, které mají bezdomovci v boudě k dispozici. Jen velmi obtížně si představuji, jak zde přespávají čtyři nocležníci spolu s několika velkými psy. Kousek od konstrukce hoří velké ohniště, na kterém se vaří oběd. Všudypřítomný kouř a saze černí všechno kolem – bahnitou půdu, boudu, deky, srst zvířat i tváře bezdomovců.

V tomto neobvyklém prostředí už několik let žije se svým přítelem šedesátiletá Jiřina. Pracovala jako dělnice v továrně na stoly, několik let uklízela také v nemocnici. Dnes je jejím jediným zdrojem financí starobní důchod. *„Odstěhovali jsme se s přítelem do podnájmu, ale měli jsme problémy s placením a museli jsme se vystěhovat,“* začíná vyprávět svůj příběh cesty na ulici. *„Nakonec jsme skončili tady. Minulý rok v prosinci jsem měla mozkovou mrtvici. Kvůli ní jsem dnes ochrnutá na půlku těla – nemůžu pořádně hýbat pravou rukou ani nohou,“* říká a jako potvrzení svých slov mi ukazuje nepohyblivou končetinu, kterou si přidržuje druhou rukou. *„Jsme tady už pátým rokem, minulou zimu jsme přečkali i dvacetistupňové mrazy,“* dodává. Tento rok však nejchladnější období roku prožijí v lepších podmínkách – její „spolubydlíci“ Milan a Michal objevili prázdnou chatku, do které se budou všichni brzy stěhovat. Neřeší dostupnost ani vybavení chatky, jediné, co je pro ně opravdu důležité, je, aby s nimi mohli žít jejich psi.

Fantazii se meze nekladou

Upravená plechová konstrukce je jen jedním z mnoha příkladů vynalézavosti bezdomov-

V takových podmínkách přežívají lidé bez domova. Foto: Jana Kopřivová.

ců. Někteří vytvářejí chatrče ze sesbíraného materiálu – šrotu, dřevěných desek, igelitu. Jiní si nad molitanovou matrací natáhnou obyčejnou plachtu. Před vlhkem a chladem je však neochrání. Protikladem tohoto zřejmě nejhorší způsobu přežívání na ulici jsou poměrně komfortní chatky v některé z brněnských zahrádkářských kolonií. „*Obydlí chatku, do které nikdo dlouhodobě nechodí. Tip na takové domky jim dá obvykle někdo, kdo už na podobném místě bydlí. Nějakou dobu ji pozorují, a když si potvrdí, že je chatka opravdu prázdná, ilegálně se do ní nastěhují,*“ popisuje strategii bezdomovců streetworker Václav Krabica.

Pomineme-li oficiální zařízení, jako placené ubytovny a střediska neziskových organizací, jsou dalšími možnostmi provizorního přespávání v Brně podchody či různá jiná krytá místa. V létě bezdomovci přespávají v parcích, například na terasách Denisových sadů nebo pod Špilberkem. Především mladí lidé obývají squaty v opuštěných domech. Každý,

kdo cestuje vlakem, už jistě zaznamenal, že oblíbeným místem přenocování bezdomovců je brněnské hlavní vlakové nádraží.

Zahrádkáři

V zahrádkářské kolonii v Heršpicích žije paní Jana. Velká bouda, ve které bydlí spolu s přítelem, ze všeho nejvíc připomíná klasickou stavební buňku – bílý kvádr s okny a dveřmi. Ze strany přidělali komín, aby mohli za chladných dní topit. Její příběh patří k těm obvyklejším – černá ovce zámožné rodiny, jejíž členové už nemohli vydržet dlouhodobé problémy Jany a chování jejího tehdejšího partnera a z domova je oba vyhnali. „*Rok jsem žila načerno v jedné chatce v zahrádkářské kolonii. Nakonec se mi podařilo koupit za osm tisíc tuhle boudu. Pozemek mám legálně pronajatý od nádražáků. Žiju tady už třetím rokem,*“ objasňuje Jana. Má sklon k alibistickému obviňování matky jako „*té, která jí zničila život*“. To je charakteristický rys sociálně vyloučených, kteří žijí na ulici – často svádějí

své životní neúspěchy a propad až na samotné dno na někoho jiného, ať už je to společnost, státní systém, politici či vlastní rodina.

Přítom právě Jana mi potvrdila, že jí tento životní styl vyhovuje. „*Já jsem tady spokojená, nic mi nechybí. Rodina mě sice zavrhla, ale já o ni nestojím. Mám svoji chatku, kde pohodlně bydlím. Když chci, něco si tady na zahrádce vypěstuju. Lidí mi nechybí. Místo nich mám psy.*“ Po chvíli se rozhodne pochlubit svými mazlíčky a vypustí je z chaty, kde spolu s ní a přítelem žijí. Pět statných vlčáků se vyřítí a nevrle poštěkává. „*To jsou moji miláčci. Klidně budu spát venku, jen když o ně nepřijdu,*“ dodává Jana. Bezdomovci bývají na svá zvířata velmi fixováni. Často jim nahrazují lidskou komunitu a citové zázemí.

Během našeho rozhovoru se za námi přiloudal Janin soused. Postarší pán s cigaretou v koutku úst kontroluje situaci. Slyšel štěkot psů a přišel zjistit, co se děje. Opět mám možnost si na vlastní oči potvrdit, že bezdomovci nejsou k sobě navzájem lhostejní. Děda se dívá, nic neříká, poklidně kouří svoji cigaretu, zatímco mu Jana hlučně vysvětluje, proč jsem přišla. „*Ještě tady vedle bydlí jedna paní, ale ta se s náma vůbec nebaví. Má moc psů, ale skoro nevychází ven,*“ informuje mě Jana o své další sousedce.

Soudržnost komunity – kámen úrazu

V komunitě bezdomovců funguje velká skupinová soudržnost – navzájem si pomáhají a starají se o staré a nemocné. Paradoxně jejich soudržnost a propojenost je pro ně největší brzdou. „*Hodně z nich by se chtělo z komunity vymanit, ale nemají příležitost seznámit se s lidmi z jiné sociální skupiny. Jen málo z nich se odtrhne a začlení se do většinové společnosti. Často je ale jejich spolukolegové stáhnou zpět. Bylo by třeba je z toho prostředí vyčlenit, nabídnout jim nějakou alternativní činnost, aby si připadali užiteční a získali zkušenost s normálními lidmi,*“ objasňuje tento specifický problém sociálně vylouče-

ných sociální pracovnice Jana Knofličková. Jak dodává, nemá smysl izolovat bezdomovce do uzavřených komunit, ve kterých na sebe přenášejí všechny zvyky a závislosti. Hodně k sobě přilnou, a vytvářejí si tak alternativní rodinu, která jim pomůže přežít na ulici, ale nepomůže jim, aby se z ní dostali.

Bezdomovectví jako životní styl

Žít jako tulák je ve své podstatě o hodně jednodušší styl života, než jaký vede většinová společnost. Bezdomovci z přesvědčení se nepodřizují žádným pravidlům a nemají ani žádné povinnosti. Tato svoboda je však vykoupena absencí požitků, kterých bychom se my vzdát nechtěli – ať už je to kvalitní pravidelná strava, pohodlné bydlení nebo relativní dostatek financí.

Uvažovat o návratu do společnosti je pro mnoho bezdomovců nemyslitelné. Na svoji svobodu a alternativní život už si zvykli. Přežívání na ulici je naučilo skromnosti, a tak si vystačí s tím, co mají. Zabývají se pouze krátkodobými problémy – kde budou dnes spát a jak zítra získají peníze nebo jídlo. Co bude za měsíc, je však nezajímá. Žijí tady a teď. To je naučila ulice.

Budoucnost tuláci neřeší...

Jana Kopřivová

Poznámka autorky:

Bezdomovcem chápu osobu v tíživé sociální situaci, která nemá vlastní střechu nad hlavou, obvykle trpí nedostatkem financí, jídla a dalších materiálních požitků, které jsou pro většinovou společnost základní.

Tulákem v kontextu tohoto článku je člověk, který neusiluje o návrat do většinové společnosti, nechce se přizpůsobit jejím pravidlům a život na ulici mu svým způsobem vyhovuje, protože je volný. O tulácích je tento článek především. Tulák může patřit ke kočovným bezdomovcům, kteří tráví život v různých zemích. Neusiluje však o začlenění do většinové společnosti.

Krizové středisko na Letné pomohlo přečkat zimu stovkám bezdomovců

Na počátku roku 2006 zasáhly území České republiky nebývale silné mrazy. Všechny pražské organizace pracující s bezdomovci měly přeplněnou kapacitu nocleháren i azylových domů. „Jelikož nestačila ani denní centra otevřená přes noc, přistoupil Magistrát hlavního města Prahy dne 24. 1. 2006 k vyhlášení krizového stavu, na jehož základě vzniklo na Letenské pláni osm stanů pro bezdomovce s celkovou kapacitou 160 míst. Pokaždé zde ovšem nocovalo okolo 230 osob. Dodatečně jsme přivezli další lůžka a deky,“ vypráví Ladislav Varga, vedoucí denního centra pro osoby bez přístřeší v občanském sdružení Naděje.

Personálně provoz tohoto krizového střediska zajišťovali pracovníci Naděje, Městského centra sociálních služeb a prevence, Arcidiecézní charity a dále několik osob z řad dobrovolníků. Na provozu střediska se však podílela celá řada dalších subjektů, mezi něž patřil Magistrát hlavního města Prahy, Zdravotnická záchranná služba hlavního města Prahy, která v odůvodněných případech zprostředkovávala odvoz do zdravotnických zařízení, dobrovolníci z Českého červeného kříže (ČČK), Armáda spásy, která pro klienty střediska zajišťovala občerstvení a vodu, Hygienická stanice hlavního města Prahy, pod jejímž dozorem bylo středisko provozováno, Městská policie a Armáda ČR.

Středisko fungovalo od půl osmé večer do rána půl sedmé, celkem 22 noci, do 15. února. „Při značném množství žadatelů o ubytování se osvědčilo vpustit příchozí do prostorů střediska. Služba u stanů vpustila dovnitř odpovídající počet bezdomovců a přebytečné odesílala do denních center. Z důvodu obavy z možných nepokojů jsme tuto selekci neprováděli, dokud se pohybovali všichni před stany,“ říká Varga. Služba u stanů měla také za povinnost hlásit vedoucímu směny stav ubytovaných. Vedoucí směny udržoval kontakt s organizacemi, které na území Prahy provozovaly krizová noční střediska, a konzultoval s nimi možnost přesunu bezdomovců, které již ve středisku Letná nebylo možno z kapacitních důvodů umístit.

Po vyřízení ubytování byla vydávána polévka s pečivem a čaj, odděleně pro každý stan. Od 26. ledna stany také každý večer navštěvovali dobrovolní zdravotníci z Hu-

manitární jednotky ČČK, aby bezdomovce ošetřili. „Pracovali velice obětavě a jejich služba byla oceňována jak bezdomovci, tak i personálem,“ podotýká pracovník Naděje. Na práci dobrovolníků dohlížel každý večer vždy jeden profesionální zdravotník z ČČK. „Nejčastěji se setkávali s následujícími zdravotními problémy bezdomovců: nachlazení, bércové vředy, bolesti pohybového aparátu, zvýšená teplota, drobná poranění, vyrážky, žaludeční potíže, popáleniny. Okolo 22. hodiny zpravidla končil jak výdej večere, tak zdravotní prohlídka ubytovaných,“ vysvětluje vedoucí denního centra.

Struktura uživatelů byla velice rozsáhlá – čerství propuštěnci z výkonu trestu, mladí dospělí, kteří prošli ústavní péčí, mimopražští uživatelé, kteří přijeli do hlavního města za prací a dostali se do sociálních problémů, včetně Slováků. „Početnou skupinu tvořili tzv. chroničtí bezdomovci, které zima vyhnala z provizorních přístřešků a squatů. Ve středisku jsme se setkávali s mužem ve středních letech, který se ráno převlékal do obleku, ale také se ženou v zuboženém a kritickém stavu. Služeb střediska využívalo také několik Ukrajinců a Litevec,“ líčí Varga.

Jak zajistit provoz střediska

Zimní krizové středisko Letná se skládalo z osmi stanů pro bezdomovce, přičemž v každém byla umístěna dvoje kamna. „Vzhledem k rozmístění stanů jsme museli umístit službu u každého vchodu minimálně do doby vydání večere. Souběžně jsme zajišťovali výdej jídla,“ konstatuje pracovník Naděje. Každý večer se na provozu střediska podílelo kolem dvanácti

osob. Ráno při výdeji snídaně a úklidu ve stanech si situace rovněž vyžádala příchod několika dobrovolníků. Na fungování střediska se rovněž podíleli příslušníci Městské policie, kteří zde nepřetržitě vykonávali dozor, a zdravotnický personál. „*Převážně se jednalo o pracovníky organizací provozujících azylové domy, které v důsledku mrazů kapacitně nestačily. Odliv významného počtu lidí z jejich běžných pracovišť znamenal zátěž, kterou jsme zvládali pouze obětavostí a mimořádným úsilím ostatních pracovníků ve střediscích. Při krizovém nocování v denním centru, které pojme zhruba 100–150 osob, stačí pro zajištění provozu dvě osoby. Při zajištění stejného spektra služeb jako ve středisku Letná a stejné kapacitě by provoz zvládlo okolo pěti pracovníků. Pro samotný noční provoz by postačovali tři pracovníci,*“ vypočítává nároky na zajištění služeb vedoucí denního centra.

Po 23. hodině zůstávala ve středisku služba ve složení pět až šest osob, které dohlížely na dodržování nočního klidu, topily v kamnech, doplňovaly do stanů průběžně zásoby paliva a odesílaly další příchozí do domluvených denních center. „*Jelikož středisko nemělo oplocení, objevovali se další bezdomovci v noci zcela nepravidelně a z různých stran a snažili se pronikat do stanů i přesto, že bylo zcela obsazeno. Rozhovory s nimi byly často náročné jak psychicky, tak časově,*“ přibližuje další nesnáze Varga.

Topení v šestnácterych kamnech znamenalo pro noční službu, která zároveň vykonávala pochůzky po středisku, časté střídání prostředí s teplotou okolo +25 stupňů a –20 stupňů Celsia. I přes častá upozornění se vyskytly případy konzumování alkoholu, často ve spojení s hlukem a nekázní ve stanu. „*Vzhledem k přeplněným kapacitám stanů a kamnům umístěným v úzkých uličkách bylo nutno do stanů často chodit a ubytované zklidňovat, aby nedošlo k vážnému úrazu. Již při mírném posunutí kamen hrozilo rozvolnění jednotlivých segmentů komína a únik nebezpečného oxidu uhelnatého do prostoru stanu. Ve snaze umístit do stanů co největší počet osob hrozilo riziko posunutí kamen i v ji-*

ných případech,“ informuje vedoucí denního centra.

Problémy se zahmyzenými jedinci se řešily buď na místě, nebo ve spolupráci s Nemocnicí na Bulovce. Ostatní obyvatelé stanů však vystupovali proti těmto jedincům agresivně i poté, kdy byli odhmyzeni. Tento problém musela služba často řešit dodatečným přesunem osob mezi jednotlivými stany. „*Bezdomovci nechtěli spát další den v jiném stanu z důvodu hygieny – často se odvolávali na to, že nechtějí spát ve spacím pytli někoho jiného. Vybavení lůžek spacími pytlí se z dlouhodobého hlediska ukázalo jako hygienicky nevhodné. Vhodnější se zdá jednorázové ložní prádlo,*“ tvrdí pracovník Naděje.

Příště raději v kamenné budově

Ve středisku nastávaly obtížně řešitelné situace, když nově příchozí obsadili místa těch, kteří zde již dříve spali. „*Šlo o častý zdroj konfliktů, přičemž za hlavní důvod lze označit neustálou přeplněnost stanů. I z tohoto důvodu náročnost služby prakticky neustále stoupala,*“ konstatuje Varga.

V začátcích provozu se nepočítalo s denní službou ve středisku, která se však ukázala jako nezbytná. „*Opět došlo k navýšení nároků na personální zajištění. V této době se přivážel zdravotnický materiál, dřevo do kamen, jezdili popeláři a pracovník uklízející hygienický stan. Kromě toho se musela provést výměna vložek ve spacích pytlích, pytle dezinfikovat, vyčistit kamna, připravit dřevo k zatopení a roznést je do stanů...*“, vypočítává potřebné úkony vedoucí denního centra. Pracovník rovněž průběžně kontroloval vybavení stanů, stav komínů a kolíků a zjištěné závady hlásil vojákům. Při přebírání dřeva a roznášení ke stanům vypomáhali pracovníkovi někdy příslušníci městské policie. Doba úklidu si standardně vyžadovala dobu delší než stanovenou provozním řádem, tedy 30 minut. „*Dříve než přišli klienti, zpravidla již kolem půl šesté, bylo nutné začít topit. I přes snahu střídat pracovníky zajišťující provoz co nejčastěji bylo stále patrnější, že služba je velmi vyčerpávající,*“ poukazuje pracovník Naděje.

Zdravotník ošetřuje klienta krizového střediska. Foto: archiv Naděje.

Ženy činily z celkového počtu klientů zimního krizového střediska asi 10 %. Většinou se jednalo o partnerky nocujících mužů. Osamocené ženy využívaly středisko Letná ojedinelé. Při zahájení provozu vznikl stan pro ženy. „Toto opatření se ukázalo jako zbytečné, ženy se odmítaly od svých partnerů oddělit a nocovaly s nimi v jednom stanu. Z této zkušenosti vyplývá, že v nízkoprahových podmínkách se stírá potřeba zřízovat oddělený nocleh pro ženy,“ objasňuje Varga.

Podle něj během provozu střediska nedocházelo k porušování práv uživatelů na důstojné zacházení, a to ani ze strany Městské

policie. „Soukromí klientů samozřejmě zajistit nešlo,“ dodává. Provoz střediska a jeho přínos pro cílovou skupinu bezdomovců hodnotí Varga jednoznačně kladně. „Mimořádný a trvalý zájem o ubytování naznačil, že nabízená služba byla pro bezdomovce vhodná a žádanou. V případě krizové situace v budoucnu se však jeví vhodnější zajistit ubytování v kamenné budově. Stanové městečko je při absenci jiného typu ubytování vhodné pro bezdomovce, pro organizace a pracovníky zajišťující provoz se však jedná o enormní zátěž,“ konstatuje vedoucí denního centra v Naději.

Zpracoval Pavel Bajer

Nový prostor zařazuje prodejce zpět do normálního života

Jako samozřejmost už ve velkých městech bereme přítomnost prodejců časopisu Nový prostor. Řada z nás si kupuje časopis u našeho oblíbeného prodejce. Když ho pravidelně vidáme, jak stojí na svém stanovišti, víme, že je relativně v pořádku. Jak se daří s prodejem pracovat, o tom zaslíbeně mluví **Gabriela Hrozinová**, brněnská asistentka projektu ESF Job centra Brno.

Kdo se může stát prodejcem Nového prostoru (NP)?

U nás v Brně se může stát prodejcem Nového prostoru osoba starší 16 let, dlouhodobě nezaměstnaná, evidovaná na úřadu práce a pokud možno se střechou nad hlavou. Cílovou skupinou jsou zejména občané nad 50 let věku, občané bez kvalifikace nebo s nízkou úrovní kvalifikace, absolventi škol.

Pracujeme kolektivně, učíme účastníky projektu komunikovat, aby uměli časopis prodat, učíme je základy na počítači, jak si vyhledat na internetu například práci apod. Absolutně netolerujeme alkohol.

Kdo a podle čeho rozhoduje o prodejních místech časopisu?

Máme domluvu s Magistrátem města Brna, že mohou kdekoli v veřejném prostranství (ne jenom ve městě) prodávat časopis Nový prostor.

O tom, kde který prodejce bude konkrétně stát, jsem dříve rozhodovala já, teď o tom rozhodujeme kolektivně. Uvažovali jsme o kolování prodejců, ale zatím jsme od něj ustoupili. Snažíme se co nejvíce obsloužit centrum města, a večer se třeba přesunou prodejci k Interparu, Albertu atd., kde se pohybuje večer více lidí.

Kolik je v Brně a celkově v ČR prodejců? Stoupá, či klesá jejich počet?

Měla jsem v průměru 20 prodejců, v zimě jich bylo více a v létě méně. S nástupem nového projektu OPRLZ Job centrum Brno od ledna 2006 počet prodejců klesl na devět. Jednáme teď s úřadem práce o náborech jejich klientů do našeho projektu EU. Chtěli bychom je učit základním pracovními návyky. Jde o projekt pro lidi dlouhodobě nezaměstnané, kteří absolutně ztratili základní elementární pracov-

Gabriela Hrozinová

ní návyky, jako například být v osm hodin na určitém místě, soustředit se určitou dobu na nějakou činnost či umět vhodně komunikovat s druhými. Tyto návyky a dovednosti zcela ztratili, protože se ocitli v depresi a neměli vůbec žádnou motivaci.

Celkově je v ČR kolem 150 aktivních prodejců NP. Za sedm let existence Nového prostoru, o. s., jím prošlo zhruba 3 000 klientů. Mnoho z nich se dokázalo, díky Novému prostoru, zařadit zpět do normálního života. Našli si práci, bydlení a třeba i rodinu.

Jaké jsou povinnosti a práva prodejce? Jakým způsobem kontrolujete prodejce?

Snažíme se, aby tuto činnost vykonávali dobrovolně. Povinnost je být střízlivý a chodit na 8,5 hodiny pracovní doby. Mají hodinovou přestávku na jídlo, během které si mohou i zakouřit. Nesmí při prodeji kouřit a povinností je také účastnit se aktivit projektu.

Samozřejmě prodejce při výkonu práce kontrolujeme, ale kontrola má motivační cha-

rakter. Dvakrát až třikrát denně chodíme za nimi, díváme se, jak jsou oblečení, jestli jsou střízliví, máme i tester alkoholu, který používáme ke kontrole. Také si s nimi popovídáme, poradíme jim. Prodejce nekontrolujeme, ale monitorujeme. Jsme s nimi prostě v kontaktu.

Brno je čisté – bez alkoholiků prodejců, horší situace nastala v Praze. Prodejce nevycházíme za první poklesek. Dáváme jim znovu šanci, většinou se s nimi musíme rozloučit, když selžou třikrát až čtyřikrát, aby nedělali ostudu dalším prodejcům.

Určitě přichází i stížnosti na prodejce.

V Praze na Masarykově nádraží jsem zažil, jak prodejce NP pobíhal po celém nádraží a opakovaně nutil ke koupi časopisu. Při upozornění na jeho jednání se choval velmi arogantně. Jaký postup doporučujete v těchto situacích?

Je to přirozené. Jde o lidi bez domova, což neznamená, že nemají kde bydlet, ale žijí na ubytovně, jsou nepřizpůsobiví, psychicky labilní, agresivní. V Brně nemáme potíže s problémovými prodejci, ale v Praze existují v tomto směru problémy. Mohlo jít o tzv. černého prodejce. V Praze se rovněž vyskytují gangy, mohlo jít také o některého z vyloučených prodejců. I v Praze si začínají brát příklad z Brna, pracují na vyhazování alkoholiků, snaží se odstříhnout černé prodejce monitorováním, pomáhá jim i pražská policie.

Když uvidím nějakého agresivního prodejce, jak se mám zachovat?

V prvé řadě zkontrolovat, zda má průkazku s číslem, a pak zavolat na výdejnu Nového prostoru, popřípadě policii.

Procházejí prodejci školením? Jaké je jeho zaměření?

U nás v projektu nemáme školení, ale podpůrné aktivity. Bavíme se s účastníky projektu o mezilidských vztazích, o technikách prodeje, o tom, jak mají vypadat a chovat se při prodeji, tzn. slušné chování, čisté oblečení, průběh rozhovoru se zákazníky. Také se věnujeme otázkám, co je občanské sdružení Nový prostor, jak dlouho existuje na trhu, co je obsahem časopisu. Snažíme se, aby byl prodejce schopen

si s potenciálním zákazníkem o časopise promluvit.

Dále je učíme pracovat s počítačem, s internetem, komunikovat s úřady, pomáháme jim s životopisy, s vyřizováním různých životních situací a hledat si zaměstnání.

Pracujeme na vytvoření pracovních míst pro prodejce. Dosavadní klienti jsou všechno naši „staří“ prodejci. Jak přijdou noví prodejci, týden je budeme v našem středisku učit, budeme se snažit každého zapojit do kolektivu, pokusíme se ho povzbudit, vytvořit atmosféru, která by ho pozvedla z deprese. Máme tady dobrý kolektiv, děláme spoustu různých akcí, chystáme se do divadla, chodíme na výstavy, na hrady, byli jsme v zoo, na přehradě, opékáme buřty apod. Chceme vytvářet příjemnou atmosféru přitahující naše klienty, aby měli motivaci na sobě pracovat.

Jsou prodejci hodnoceni, zvýhodňováni podle počtu prodaných výtisků časopisu?

Máme motivační program ohodnocený „kupóny“. Je to vlastně forma prémie, kterou prodejce dostává navíc. Když účastník projektu prodá více časopisů, pravidelně se zúčastňuje podpůrných aktivit, poctivě a slušně stojí na svém prodejním místě, nevnučuje a vhodně vyvolává, vydělá více kupónů, může si více nakoupit v našem „kupónovém obchodě“ – jsou to jeho peníze. Koupit se dá káva, čaj, oplatky, různé konzervy, kartáček na zuby a podobně.

V čem vidíte největší přínos projektu pro prodejce časopisu?

V tom, že se něco naučí, v jejich osobnostní změně. Vidíme značný rozdíl mezi tím, když se u nás klienti ocitnou poprvé, a mezi tím, když se u nás zapracují. Cítí se jako lidi, chodí na akce – měli jsme třídní školení ve Slavkově u Brna. Vytváříme autonomní kolektiv, klienti vnímají, že někam patří, mají práci.

Přínosem je také to, že jsme vyházelí lumpy – alkoholiky a agresivní lidi, kteří kazili image těm slušným.

Uvažujeme o tom, že našim prodejcům pořídíme jednotné oděvy, aby bylo zřetelné, že patří do jedné skupiny slušných lidí, kteří se snaží vydělávat řádným způsobem peníze.

Rozhovor připravil Pavel Bajer

Prodejcem ze zoufalství

O tom, jak vrtkavé jsou cesty osudu, ví své padesátiletý **Jaroslav Krejčí**, brněnský prodejce streetpaperu Nový prostor (NP). Časopis začal prodávat v roce 2002, poté, co se po svém návratu ze zahraničí ocitl bez finančních prostředků na ulici. Jako vyučený kuchař-číšník dlouhou dobu pracoval v restauračních zařízeních. Když začal podnikat v oboru, dostal se do problémů a přišel o majetek, peníze i rodinné zázemí. Je rozvedený. S rodinou se už 16 let nestýká. Z předchozího manželství má dvě děti a jednoho nemanželského syna. Strídatavě žije v České republice a ve Francii, kde pracuje jako dělník. Nyní se opět chystá vycestovat.

Jak jste se dozvěděl o Novém prostoru?

Vrátil jsem se z ciziny, hlásil jsem se na pracák, ale nikde vás v padesáti nezaměstnají. Byl jsem bez prostředků, bez peněz, bydlel jsem na nádraží. Neměl jsem vyřízenou sociálku. Tak jsem se ubytoval na Armádě spásy a tam mi řekli, že existuje možnost mít ze dne na den peníze na ruku. Znal jsem tyto časopisy z Holandska, kde jsem taky prodával, ale jen asi týden.

Tak jsem se obrátil na brněnskou výdejnu Nového prostoru (NP) na ulici Veverí a začal jsem prodávat. To bylo tuším v roce 2002. Byla doba, že jste dostali prvních pět čísel zadarmo, dneska už to tak není. Co vím, tak v zahraničí pořád funguje, že vám do začátku dají pár čísel zadarmo. Když nemáte žádné peníze, hodně vám to pomůže.

Zpočátku se mi dařilo a líbilo se mi to. Vydržel jsem prodávat přibližně tři měsíce v kuse a pak jsem zase odjel do ciziny.

Kolik jste první den prodal časopisů? Jaké to bylo prodávat poprvé?

Napoprvé se mi dařilo. Prodal jsem jich snad patnáct.

Hodně prodejců říká, že se stydí nebo podobně. Já ne. Prodával jsem v životě snad všechno kromě letadla a tanku. Jsem zvyklej. Když prodávám, tak prodávám. Nikdy jsem se nestyděl. Prodávat časopis mě baví. Kdybych si mohl vybrat, určitě dělám něco jiného, protože jsem se k tomu dostal ze zoufalství, ale člověk si zvykne na všechno. Neměl jsem jinou možnost.

A teď prodáte průměrně kolik?

No, musím prodat dost, protože nemám jiné prostředky k životu. Musím se držet na deseti časopisech za den. Deset a víc. A zatím prodá-

Jaroslav Krejčí. Foto: Jana Kopřivová.

vám. Když se nedaří, tak prodám sedm osm. Většinou bývají nejlepší víkendy, prodám v pohodě patnáct dvacet časopisů. Když se mi nedaří přes týden, tak to většinou o víkendu napravím. Soboty a neděle bývají opravdu dobrý. Za den si tak vydělám okolo dvou stovek plus nějaký peníze navíc, což ale není moc často.

Na co vám vydělané peníze stačí?

Na existenci ze dne na den. Teď momentálně mám výhodu. Předtím jsem si totiž musel platit ubytovnu, ale už nějakou dobu bydlím zadarmo u kamaráda. Sice jde o byt bez elektřiny, ale bydlím. Na oplátku vypomáhám s domácími pracemi.

Jak vypadá váš pracovní den?

Ráno normálně vstanu jako do práce a jdu na výdejnu. Hodinu dvě máme školení s vedením – povídání o organizaci, o prodeji, o obsahu časopisu a tak. V deset vyrazíme na plac. Od desíti do jedné prodáváme, pak máme hodinu polední pauzu. Od dvou jsem v Brně na Vínohradech u obchodáku, kde prodávám do pěti, někdy taky do půl osmé do večera, podle toho, jak se ten den dařilo.

A v kterém ročním období jde prodej nejlépe?

Zima je lepší. I když počasí je někdy špatný, dá se to vydržet. Musíte si často dělat přestávky. Prázdniny jsou naše okurková sezóna, prodám třeba jen čtyři pět kusů časopisů za den.

Jaká je vaše prodejní strategie? Vyvoláváte třeba obsah čísla jako jiní prodejci?

Každé má nějakou strategii. Já nevyvolávám. I když tady na Masarykovy jo, tady se hodně ozývám. Ale u obchodáku ne, tam můžete být rádi, že vás majitel trpí.

Máte nějaký příjemný zážitek z prodeje časopisu?

Stane se. Jde rodinka, baví se a jsou veselí. Najednou za mnou přiběhne maminka a řek-

ne: „Dneska mám šťastnej den,“ a vrazí mi do ruky padesátikorunu. Já jí dám časák. Je to fajn.

Stává se často, že by vám lidé dali jen peníze a nekoupili si časopis?

Vyjímečně se stane. Dokonce jsem měl i paní, která mi pokaždé dala do ruky třicet korun, ale časopis nechtěla. „Já si vezmu příště, já si vezmu příště,“ říkala. Tak jsem jí jednou navrhl, ať si NP zkusí přečíst. Vzala si ho a pak už začala pravidelně kupovat. Pravda je, že ten časák je čím dál tím víc čtivější a počet lidí, co by si ho koupili, se pořád zvyšuje. Najednou jsou tu zákazníci, kteří si NP předtím nekupovali a teď si ho koupí.

Kdo si u vás kupuje časopis nejčastěji?

Řekl bych, že dneska nejvíce kupují babičky, to je taková moje základna. Pak ženy kupují víc než chlapi. A dokonce si ode mne už začaly brát časopisy i děcka. Dřív bylo běžný, že maminka poslala dítě, ale v posledních několika měsících se mi stává, že přijde sám od sebe školák a chce si koupit časopis.

Líbí se vám časopis co do obsahu a vzhledu?

Myslím, že teď je úplně perfektní. Dost se na něm zapracovalo. Za poslední dobu, co začal

Nový prostor

je český časopis, jehož prodejci jsou lidé bez domova nebo v jiné sociální tísní. Poprvé vyšel v zimě 1999 pod názvem Patron. V té době byl připravován jako měsíčník. Obsah prvních čísel se zaměřoval na sociální témata a alternativní kulturu.

Dnes vychází ve dvoutýdenním intervalu a prezentuje se jako interaktivní společenský magazín, který reflektuje aktuální dění v oblasti problematiky lidských práv, sociálně vyloučených občanů, ekologie a kultury. Tvůrci NP vybízejí k podílu na obsahu a vzhledu časopisu nejen čtenáře, ale především prodejce. Ti se do vývoje časopisu zapojují rozmanitými způsoby – zveřejňují na stránkách NP své životní příběhy, drobná literární díla, názory nebo například natáčejí rozhovory se známými osobnostmi.

Cílem projektu Street-paper, pod jehož hlavičkou Nový prostor vychází, je nabídnout pracovní alternativu lidem, kteří se z jakýchkoliv důvodů ocitli v nepříznivé ekonomické či sociální situaci a jejich společenská izolace jim brání v uplatnění se na běžném trhu práce. Prodejci se prostřednictvím prodeje NP pohybují ve standardním pracovním prostředí, a vytváří si tak základní pracovní návyky. Celý program je realizován ve skutečném společenském prostoru, nenabízí klientům uměle vytvořený kontakt s okolím.

Internetové stránky časopisu: <http://www.novyprostor.cz/>

(jak)

projekt, je vidět, že se časopis hodně změnil. Přiznám se, že jsem ho ze začátku ani nečetl. Je to špatně, člověk má znát produkt, ale dřív jsem se do časopisu podíval opravdu jen nárazově. Ale teďka to začíná být zajímavý. Vždycky si časopis pročtu, abych dokázal zákazníkům říct, o čem je a co by je mohlo zaujmout. Myslím, že dneska je NP čitelný pro kohokoliv. Dřív byl vhodný jen pro určitý okruh lidí, kteří se zajímali o bezdomovce, ale to už je minulost.

Slyšela jsem, že v rámci NP funguje motivační program. Čeho se týká?

Máme takový bodování. Podle počtu prodaných výtisků dostáváme interní peníze. Je dobrý, že se z toho stala doslova soutěž. Kdo prodá nejvíc, má nejvíc peněz. Máme na výdejně prodejnu, kde se dá za interní peníze koupit skoro všechno – jídlo, cigarety, toaletní potřeby.

Navíc se boduje, jestli jsme na svém prodejním místě. Vedení chodí pravidelně každý den na kontrolu a dívá se, kdo pracuje a kdo ne. Když tam nejste čtvrt hodinku, je to v pořádku, ale pokud tam nejste třeba hodinu a dýl, tak je to špatný.

Jaké jsou vztahy mezi prodejci? Jste spíš kamarádi, nebo se navzájem vnímáte jako konkurenti?

Myslím, že vztahy mezi námi se hodně změnily. Dřív to bylo prostě takový drsný. Ale začíná se to pomalu měnit. Prodejci NP je teď o hod-

ně míň. Odpadli alkoholici. My totiž vždycky ráno decháme. Když jsme pod vlivem, tak nás nepustí na plac. Musíme prodávat střízlívi. Tím pádem odpadlo hodně lidí. Ti pak chodili prodávat nárazově, třeba jen na čtrnáct dní. Vždycky dostali pár čísel zadarmo a vydrželi chvíli, pak si nějaký přikoupili, vydrželi týden dva. To už dneska není. Teď jsme tam dobrá parta. Ale není nás moc, jen patnáct.

A potkáváte se i mimo výdejnu NP?

Vídáme se hlavně na výdejně, ale protože časopis teď vychází jako čtrnáctideník a v tom druhým týdnu prodej vázne, tak každou druhou sobotu vyrazíme na stmelovací akcičky. Hrajeme hry a chodíme za kulturou okolo Brna. Šli jsme na střelnici, v létě na přehrada.

Nějaký výlety pro nás chystá i vedení. Teď jsme byli na akci, kterou pořádala pražská centrála. To bylo dobrý. Na výdejně míváme i oslavy narozenin. Já jsem teď slavil padesátiny a dostal jsem knížku, protože ve volném čase rád čtu.

Co vám tato práce dává?

Poznal jsem, že jsou lidi všímaví a dobří. Bez nich by to nešlo. Ze dna se totiž nelze odpíchnout. A už vůbec ne v padesáti letech. Neznám člověka z ulice, co by se dokázal vrátit zpátky. Dnes už prostě nevěřím, že existuje cesta ze dna nahoru. Budoucnost nevidím černě, ale šedivě. Beru to, jak to život dává.

Rozhovor připravila Jana Kopřivová

V mnoha případech klienti zneužívají naší pomoci

Jak vnímá své klienty, lidi bez domova a bez stálého zaměstnání, sociální pracovník? Na to se snaží odpovědět **Vítězslav Bartoš**, sociální pracovník Azylového domů svatě Terezie v Praze, který provozuje Arcidiecézní charita Praha.

S jakými představami jste nastoupil do azylového domu v Praze?

Předtím jsem už pracoval v azylovém domě v Roudnici nad Labem, takže jsem už nějakou představu měl, navazoval jsem na práci v Roudnici.

Lišily se nějak představy od skutečného stavu při vašem působení v Roudnici?

Představy se lišily. Provoz azylového domu v Roudnici nad Labem a celková organizace práce neodpovídala tomu, co bych očekával. Takže to bylo pro mne určité zklamání – nebo změna představ.

Co se týká práce s klienty, tak jste nebyl překvapen?

Byl jsem překvapen v Roudnici tím, že jsem měl malé pravomoci, nemohl jsem přijímat ani propouštět klienty. Tyto „oficiální“ práce tam dělaly dvě holky v kanceláři, ale sociální pracovníci tam byli něco jako vrátní. To bylo docela zarážející.

Jaké máte zkušenosti s klienty, co jim nejvíce pomáhá a co je na této práci nejobtížnější?

Nejobtížnější je to, že máme málo míst, musíme klienty selektovat, vyřazovat. V Praze je málo azylových domů. A dalším problémem je, že se rozmáhá alkohol.

K návratu do normálního života jim pomáhá motivace. Musejí sami chtít a mít zájem, snažit se získat alespoň nějakou brigádu, snažit se spolupracovat.

Jak rozlišujete mezi těmi, kdo skutečně si chtějí nechat pomoci, a mezi těmi, kdo pomoci zneužívají nebo si jí neváží?

U nás je azylový dům rozdělen na ubytovnu a noclehárnu. Každý, kdo přijde, je umístěn nejdříve na noclehárnu. Pokud není problém s alkoholem, chováním vůči nám, klienta přeřadíme na ubytovnu. Tam je větší komfort, soukromí. Pokud chodí do práce, tak jsou sami na pokoji, ale

také mají vyšší poplatky. Takto se odměňuje jejich snaha – přefazením z noclehárny na ubytovnu. Máme tady hodně klientů, kteří chodí na noclehárnu opakovaně, tzn. po nějaké době odejdou a zase se vrátí za několik měsíců na noclehárnu.

Máme problém s protialkoholním léčením, protože klienti mají malou motivaci a málokdy vydrží náročný odvykací program.

Vaše práce tedy spočívá vlastně v neustálém rozlišování mezi tím, nakolik jim pomoci, aby pomoci nakonec nezneužili?

Ano, musíme neustále rozlišovat, ale v mnoha případech je to vlastně házení hrachu na stěnu. Je třeba striktně rozpoznat, kdy už je to zneužívání pomoci. Máme systém jízdének a jsou klienti, kteří přijdou dvakrát i třikrát, přestože jde o jednorázovou pomoc.

Jaká je podle vás příčina bezdomovectví?

Myslím si, že systém nastavený ve společnosti není dobrý. Někdy třeba opravdu lidé nemohou za to, že se ocitli bez domova. Spadnou do toho, ani nevědí jak. Problémy finanční, problémy v rodině, problémy pracovní – prostě vznikne začarovaný kruh a mne motivuje, že jim v jejich snaze k návratu do normálního života mohu pomoci, že jenom nemávnu rukou, ale snažím se něco udělat.

Co vás na této práci baví, z čeho máte pocit uspokojení?

Mám rád lidi, baví mě, že každý klient je jiný, a dobré je, když vidím alespoň nějaký výsledek své práce. To je obtížné, protože kolikrát se zdá, že jsme klienta zvedli, a on se za chvíli vrátí zpátky anebo spadne ještě níže. Když nevidíte výsledky nebo výsledky nejsou jasné, tak máte z práce marný pocit. Nemáte zpětnou vazbu pocitu z dobře vykonané práce.

Na druhé straně jsme měli klienta, který přišel v hrozném stavu, tři čtyři dny spal. Teď jsme zjistili, že má práci, vrací se do normálního života. Taková zpráva potěší.

Rozhovor připravil Pavel Bajer

Každý azylový dům musí mít rozpracovanou sociální práci s uživatelem

Činnost Sdružení azylových domů představuje jeho předseda ing. **Pavel Ondrák**, který je současně ředitelem Armády spásy v Praze a místopředsedou České federace potravinových bank.

Co je Sdružení azylových domů (SAD)?

Čím se zabývá?

SAD vzniklo v roce 1993 jako právnická osoba, sdružuje různé typy azylových domů v ČR.

Sdružení je poradním zastřešujícím orgánem pro jednání s ministerstvem, pro propagaci problematiky bezdomovectví, pro jednání v rámci legislativy, jak pojmout bezdomovectví, jak financovat azylové domy apod. Na základě projektu Strategie sociální inkluze bezdomovců v ČR vytváříme návrh udržitelného rozvoje těchto služeb pro ministerstvo a pro kraje. Projekt obsahuje naše návrhy na financování služeb pro bezdomovce, tedy i azylových domů.

Jaké jsou typy azylových domů?

Nyní existuje už šest typů – pro muže, pro ženy, pro matky s dětmi, noclehárny, domy na půli cesty a také domy, které jsou přidruženým členem, jako La Strada, která se zabývá prevencí obchodu se ženami.

Musím podotknout, že noclehárna není typem azylového domu. Podle zákona 108/2006 Sb. už jde o samostatnou sociální službu. Noclehárna poskytuje nízkoprahové ubytování na jednu noc, kdežto azylový dům musí garantovat službu, s uživatelem pracuje podle určitého plánu.

Jaká je situace ohledně domů na půli cesty?

My se už v současné době podle zákona 108/2006 Sb. nevejdeme s domy na půli cesty pro bezdomovce do skupiny azylových domů – ty byly z této skupiny vyňaty, takže teď patří do takového vyššího stupně azylových domů.

Kolik existuje azylových domů v ČR?

Přesná statistika zatím není. V našich řadách sdružujeme celkem 110 azylových domů.

Pavel Ondrák

Stačí tento počet, nebo by měly vznikat další azylové domy?

Lůžková kapacita je dostačující, problémem zůstává její nerovnoměrné rozložení. V některých krajích jsou k dispozici lůžka navíc a v jiných zase chybějí. Také typy domů mají nerovnoměrné rozložení. Chybí azylové domy pro ženy a pro matky s dětmi a v novém typu, který chceme ustanovit, nám scházejí azylové domy pro rodinu.

Jak naplňujete standardy kvality sociálních služeb?

Ještě dříve, než vznikly standardy, jsme si stanovili, že každý azylový dům musí mít rozpracovanou sociální práci s uživatelem. Sociální pracovník stanoví určitý plán, program pro uživatele a ten se bude naplňovat. Chceme také věnovat úsilí tomu, aby všichni naši členové získali registraci podle zákona 108/2006 Sb.

Na co se zaměřuje vzdělávání pracovníků azylových domů?

V současné době už neposkytujeme vzdělávání. Realizujeme projekt, v jehož rámci pořádáme semináře o různých typologiích, semináře zdravotní péče, a zejména jak se osvědčí větší počet sociálních pracovníků v účinné práci s bezdomovci.

V letech 2001–2002 jsme organizovali široce pojaté vzdělávací kurzy, ale v současné době žádné nepřipravujeme, i z toho důvodu, že vzdělávání podle zákona 108/2006 Sb. musí poskytovat akreditovaná firma.

Jak spolupracujete s MPSV na reformě sociálních služeb?

MPSV je pro nás strategickým partnerem, konzultuje s námi či jinými organizacemi pracující s lidmi bez domova své kroky v problematice bezdomovectví. Projekt Sociální strategie inkluze bezdomovců v ČR vznikl z podnětu ministerstva, protože považuje SAD za

orgán reprezentující problematiku bezdomovectví v ČR.

Co jsou potravinové banky?

V ČR vznikla od roku 1994 Česká federace potravinových bank, která má za úkol vytvořit jednotlivé potravinové banky v ČR. V Praze už funguje potravinová banka a připravuje se v Ostravě. Jejím úkolem je přijímat od různých podniků potravinové dary a dále je distribuovat těm nejhůře sociálně postiženým.

Rovněž přijímá potraviny, které vykupuje státní zemědělský intervenční fond jako povinné komodity, jež se musí podle nařízení EU dostat mezi nejhůře postižené skupiny obyvatel – tedy mezi osoby bez přístřeší.

Jinými slovy potravinová banka přijme komodity, jako jsou těstoviny, sušené mléko, a za určitých podmínek je bude distribuovat organizací typu Armády spásy, která z nich bude vařit ve svých vyvařovnách pro nejhudší mezi námi.

Rozhovor připravil Pavel Bajer

U človeka bez domova sa zvyrazňuje deprivácia z nedostatočne uspokojených potrieb

Bezdomovecťvo je komplexný problém. Na jeho riešeni sa podieľa v Zariadeni sociálnych služieb Senica aj psychológ Mgr. **Peter Jurovatý**. V Senici sa venuje všetkým skupinám klientov, rovnako pracuje na Referáte poradensko-psychologických služieb pre deti od 15 rokov a dospelých v Senici. Absolvoval Univerzitu sv. Cyrila a Metoda v Trnave, odbor psychológia. Po ukončení štúdia pracoval v Reedukačnom domove v Sološnici ako psychológ.

Ako by ste z pohľadu psychológa charakterizoval bezdomovecťvo?

Bezdomovecťvo ako životná kríza, nech je jeho príčina akákoľvek, má vždy vplyv na správanie, prežívanie a osobnosť tých, ktorých postihlo. Môžeme pozorovať široké spektrum zmien a charakteristických prejavov správania, ale aj výzorových premien typických pre túto skupinu. No sú prítomné aj zmeny, ktoré nie sú navonok zreteľne pozorovateľné.

Čo sa deje s človekom, ktorý žije bez domova dlhší čas?

Čím dlhšie bezdomovecťvo trvá, tým väčší dopad má na daného jedinca v rôznych oblastiach. Títo ľudia strácajú pracovné zručnosti a tým aj šancu znova sa zapojiť do pracovného procesu. Sú prítomné pocity neistoty, každé ubytovanie, ktoré si zoženú, je iba dočasné. Je stále prítomná hrozba opätovného návratu na ulicu. Ďalej sa zvyrazňuje sociálna izolácia, je obmedzený kontakt so širšou spoločnosťou, stráca sa kontakt s príbuznými, známymi. Rovnako sebaúcta klesá v závislosti od dĺžky trvania a rozsahu bezdomovecťva. Ľudia bez domova strácajú motiváciu niečo so svojou situáciou robiť, stačí im iba prežívať, nemajú žiadne plány, očakávania od budúcnosti, od seba, od iných. Realitou je zvyraznenie sa zdravotných problémov, či už nedostatkom jedla, tepla, ale aj vplyvom abúzu alkoholu, cigariet a následného vzniku závislosti. Pokiaľ sú na ulici, nemajú možnosť dodržiavať ani základné hygienické zásady, dochádza k vzniku a prehľbovaniu psychiatrickej patológie. Žijú v sebaklame, nepripúšťajú si možnosť vlastného zavinenia a uchylujú sa k bagatelizácii, zakrývaniu problémov, prípadne si vytvoria

úplne novú teóriu o tom, ako sa na ulicu dostali, a tej veria. Bohužiaľ sa mení aj osobnostná štruktúra, hodnotový rebríček, oslabujú sa kontrolné mechanizmy správania. Do popredia sa dostávajú základné potreby – jesť, piť, teplo, spánok, ktoré nemajú dostatočne uspokojené. Zvyrazňuje sa deprivácia z nedostatočne uspokojených potrieb. Postupne prijímajú identitu bezdomovca a ich šanca o znovuzariadenie do spoločnosti sa časom znižuje, až sa ani oni sami nechcú vrátiť do bežného života.

Čiže čím dlhšie bezdomovecťvo trvá, tým väčší dopad má na daného jedinca, nové správanie je viac zafixované, degradácia osobnosti výraznejšia, motivácia niečo zmeniť nižšia, prijatie identity bezdomovca väčšie. Pri krátkodobom, náhlom bezdomovecťve je dôležité zamerať sa na zvládnutie situácie, záťaž, šoku zo zmeny a pokúsiť sa zobrať danú situáciu ako možný nový začiatok, výzvu. Pri celoživotnom ide o spoluprácu zameranú najmä na základné životné potreby.

Ako teda pomáhať bezdomovcom?

Aby sme mohli zmysluplne pomáhať bezdomovcom, musíme si ujasniť, ktoré prejavy sú prítomné, čo všetko je postihnuté a v akej miere. Musíme zistiť, ktoré oblasti treba ošetriť, a týmto smerom sa musí orientovať aj pomoc, pričom nejde len o pomoc v oblasti psychologickkej, ale najmä sociálnej, právnej, zdravotnej – klient musí mať prístup k rôznym profesionálom. Počas pobytu v zariadení sa klientove potreby môžu meniť, takisto aj sympatie a nesympatie k jednotlivým pracovníkom, niektorí mu vyhovujú, iní nie. Z toho sa odvíja pomoc odborníkov a ochota ľudí spolupracovať. Vždy musíme brať do úvahy

individuálny osobnostný potenciál daného jedinca a jeho motiváciu pre spoluprácu. Takisto musíme počítať s tým, že vstup klienta do zariadenia je preň situácia nie veľmi vítaná, ide zväčša o voľbu menšieho zla, jediné možné východisko. V zariadení musí dodržiavať určité pravidlá, prispôbiť sa im, čo predstavuje ďalší nárok, ďalšiu záťaž.

Pre dosiahnutie čo najväčšej efektivity pri práci s bezdomovcami musíme brať do úvahy nielen prejavy, ktoré sa vyskytli, ale aj príčiny bezdomovectva. Môžete jednotlivé príčiny rozviesť a naznačiť riešenie?

V prvej rade ide o vzťahové problémy – v rodine, násilie, zneužívanie, osamelosť, rozvod.

Veľmi často ide o ženy, ktoré sa rozvádajú, prípadne opúšťajú manžela tyrana. Tieto ženy neakceptujú plne zaradenie bezdomovca, v zariadení trávia iba nevyhnutný čas. Potrebujú žiť mimo stresujúce podmienky pôvodného domova. Cieľom starostlivosti je nájsť spôsoby riešenia rozvodovej situácie, usmerniť nereálne očakávania, ak sú prítomné deti, pomôcť pri kontakte rodičov, podporovať ich pri hľadaní zamestnania, pomôcť zvládnuť záťaž, ktorá vyplýva z prechodu z vlastného domova do zariadenia, umožniť ventilovanie problémov, podporovať udržiavanie kontaktov so známymi, rodinou, vytváranie nových kontaktov. Poskytnúť iný pohľad na vzniknutú životnú krízu, ako možnosť nového začiatku, osamostatnenia.

Kazuistika

Zo zdravotných dôvodov prišiel o prácu, nemal žiadny príjem, nebol schopný platiť nájom. Zhoršujúcu situáciu sa snažil riešiť väčšou spotrebou alkoholu, ktorý bol neustále súčasťou jeho života. Dostal sa do začarovaného kruhu nedostatok peňazí – nesplácanie nájomného – snaha riešiť situáciu alkoholom – nedostatok peňazí. Neskôr, aby vyriešil daný stav, rozhodol sa svoj byt vymeniť za menší spolu s finančným doplatkom. Prišiel však o svoj byt, ale nedostal žiadny iný, skončil na ulici, prespával v parku na lavičkách, v nocľahárni. Cez deň sa potuloval, navštevoval pohostinstvá.

Práca s klientom je od začiatku niekoľkoúrovňová, za spolupráce všetkých pracovníkov. Spočiatku mal priestupky ohľadom stanovených pravidiel pobytu v ZSS (alkohol) a muselo sa pristúpiť aj k direktívnejším krokom:

Keďže verbálne deklaroval snahu zmeniť sa, ako jedna z podmienok ďalšieho zotrvania v zariadení mu bola navrhnutá protialkoholická liečba, ktorú prijal. Po jej absolvovaní sa vrátil späť do ZSS. Kvôli priestupku mu boli nariadené každodenné kontroly alkoholu formou dychovej skúšky. Ambulantné návštevy psychiatra a farmakoterapiu absolvuje dobrovoľne. Návrh zúčastňovať sa klubu abstinentov prijal. Počas rozhovorov mu bolo vysvetlené, aby klub bral ako možnosť stretávať sa s ľuďmi s podobným osudom, s podobnými problémami, kde môže nájsť nové podnety, možnosti, ako sa s danou situáciou vyrovnáť, kde môže nájsť nové známosti, kontakty. Veľmi rád číta, a preto sa tu ponúkla možnosť využiť biblioterapiu. Prijal to veľmi pozitívne, pri rozoberaní diel spolupracoval, mal dobré postrehy a dokázal ich preniesť aj na svoju situáciu. Každé dva týždne sa zameriavame na problematiku alkoholu a vplyvu na jeho vlastný život – myslenie, pociťovanie, vzťahy, pracovná oblasť. Počas rozhovorov sa zameriavame na zvyšovanie uvedomovania zodpovednosti za vlastný život, zdravie, rozhodnutia, na zvyšovanie motivácie k pokračovaniu abstinencie, na hľadanie budúcich cieľov, plánov. Ďalej sme rozhodli o zaradení do evidencie žiadateľov o pobyt v domove dôchodcov.

Samozrejme že práca s klientom nie je ukončená. Sú otvorené nové možnosti, ako s ním ďalej v budúcnosti pracovať (ergoterapia, arteterapia a iné). Po troch mesiacoch, čo sa vrátil z protialkoholického liečenia, je jeho spolupráca uspokojivá, došlo k vytvoreniu dôverného vzťahu, dobre reaguje na ponúkané možnosti. Možno samozrejme uvažovať nad účelovosťou jeho správania (aby mal strechu nad hlavou, teplo), nad možnou recidívou v budúcnosti, ale v súčasnosti prejavuje dobrú vôľu a treba ho jednoznačne podporiť.

Ďalšou príčinou sú osobné problémy – telesné, zmyslové alebo mentálne postihnutie, alkoholizmus, hráčstvo, invalidita, nesamostatnosť. Duševne chorí nevedia, že sú chorí, často si neuvedomujú svoju situáciu a skončia na ulici. Keď sa dostanú do zariadenia, riešenie je v prvom rade lekárske – psychiatrické. Ďalšou skupinou sú alkoholici. Ak chcú zostať v zariadení, musia spĺňať podmienky abstinencie. Ak to myslia s návratom do bežného života vážne, sú ochotní sa podriaďiť, absolvovovať protialkoholické liečenie, navštevovať kluby abstinentov, spolupracovať s psychiatrom a psychológom. No bohužiaľ celá motivácia ich správania je zväčša účelová – nestratiť strechu nad hlavou. Uniká im hlbší význam abstinencie. Pozitívne pôsobí ergoterapia, arteterapia, biblioterapia, venovanie pozornosti bez priestoru na manipuláciu. Vyplníť ich voľný čas, aby nemuseli neustále premýšľať o alkohole. Sú tu možnosti pre uplatnenie ventilovania problémov, persúáziu, zmeny správania, reagovania, prístupu k sebe samému, k vlastnému telu, poskytnúť dostatok informácií o zdravotných a sociálnych dôsledkoch.

Príčinou môžu byť aj materiálne problémy – strata bývania, nezamestnanosť, zadlženosť. Títo ľudia sú často hlbšie motivovaní zmeniť stávajúcu situáciu. Dlhodobou nezamestnanosťou bezdomovci majú nižšiu motiváciu k hľadaniu zamestnania, strácajú vieru vo vlastné schopnosti, rezignujú, sú nedôverčiví voči ľuďom. Základom je zapojiť ich do pracovných činností, využívať ich zručnosti, schopnosti aj v zariadení, aby mali pocit potrebnosti. Majú skúsenosti, poznatky, ktoré radi poskytnú iným. Pomôcť im pri hľadaní zamestnania, obnoviť kontakt s rodinou, priateľmi, hľadať krátkodobé ciele.

Príčinou bezdomovectva býva aj návrat či opustenie nejakého zariadenia, či už vzenia alebo detského domova.

Máte na mysli inštitucionálne príčiny. Títo ľudia majú už zažitý životný štýl, spôsob uvažovania, komunikácie. Až veľmi dobre sa adaptovali na umelé ústavné podmienky a to znižuje možnosť ich adaptácie na mimoústavné pod-

mienky. Pri kontakte s vonkajším svetom nevedia, ako si vybaviť bývanie, prácu a stávajú sa z nich bezdomovci. Potrebujú sociálnu pomoc, vybaviť doklady, zahlásiť sa na úrady a i.

S inštitucionálnymi príčinami bezdomovectva súvisia spoločenské podmienky. Príslušníkom minorít, imigrantom, neuchytenej mládeži neznalosť systému a predsudky ľudí sťažujú možnosť zamestnať sa.

Av neposlednom rade sú bezdomovci, ktorí bezdomovectvo berú ako životný štýl. Odmietajú pomoc vo forme inštitúcie, a aj keď sa dostali práve do nášho zariadenia, veľmi rýchlo ho aj opúšťali. Nedokázali rešpektovať stanovené pravidlá, tolerovať ostatných. Pomoc sa zameriava iba na uspokojovanie základných životných potrieb – strava, teplo, čo však prijímajú bez vďačnosti a spolupráce. Akúkoľvek inú pomoc odmietajú, búria sa, nie sú veľmi prístupní diskusií, snahu pomôcť berú skôr ako obťažovanie.

Čo považujete pri práci s bezdomovcami za najdôležitejšie?

Aj napriek tomu, že bezdomovci sú často ľudia, ktorí rezignovali na svoj život, z ktorých mnohí prijali fakt, že sú bezdomovci a že nimi zostanú a nie sú ochotní svoj životný štýl meniť, vždy sa medzi nimi nájdu takí, ktorí chcú situáciu zmeniť, sú vďační za ponúkanú pomoc a prejavovaný záujem zo strany pracovníkov. Pri práci s bezdomovcami je dôležité zachovať ich dôstojnosť a intimitu, pracovať s nimi za tých istých podmienok ako s kýmkoľvek iným – dodržiavať stanovené konzultácie, samostatnú miestnosť, mlčanlivosť. Aby sme mohli dosiahnuť posun v správaní, prežívaní v oblasti osobnej a sociálnej, musíme si získať v prvom rade ich dôveru.

Sú tu aj určité odlišnosti práce s bezdomovcami – nie vždy je konzultácia úplne dobrovoľná, najmä úvodná, spoznávací konzultácia. Záleží potom na poradcovi, ako si ich dokáže získať na svoju stranu. A treba si povedať úprimne, nie vždy sa to podarí. Častejšie ide o využívanie direktívneho poradenstva, presvedčania, prípadne konzultácie za účasti sociálneho pracovníka. Aj keď som sa stretol už aj s negatívnym postojom zo strany iných

odborníkov, čo sa týka konzultácií „dvaja na jedného“, majú význam. A ak mám pravdu povedať, v záujme klienta som ochotný konzultovať aj „desiati na jedného“, ak to pomôže.

Pri práci s bezdomovcami je treba postupovať systematicky a komplexne.

Čo to konkrétne obnáša?

Predovšetkým orientovať sa v životnej kríze. Získať si základné informácie, prečo sa dotyčný ocitol v situácii bezdomovca, čo jej predchádzalo, čo urobil pre zmenu, kto všetko by mu mohol pomôcť. Rovnako je dôležité získať jeho pohľad na danú situáciu a následne ju konfrontovať aj s dostupnými písomnými informáciami, spolupracovať so sociálnymi pracovníkmi, ak treba s lekármi. V tejto fáze treba počítať so skrývaním, zatajovaním mnohých údajov, prekrúcaním skutočností, obviňovaním iných a hľadaním zodpovedných. Ďalej je nutné analyzovať dokumenty, ako súčasť orientácie v životnej kríze, a stanoviť si základný cieľ – čo a za akým účelom chceme spoluprácou s bezdomovcom dosiahnuť. Cieľ musí byť jasný, klient o ňom musí vedieť, súhlasiť s ním, treba ho informovať, kto všetko sa bude podieľať na dosahovaní cieľa, ako bude spolupracovať, v akom časovom harmonograme.

Aké metódy, techniky využívate pri práci s bezdomovcami?

Používam rôzne metódy pre lepšie pochopenie problému a následnú pomoc. Konkrétne ide o rozhovor, pozorovanie, používam i klarifikáciu, povzbudenie, persuáziu, ventiláciu, konfrontáciu a iné prístupy. Dôležitou súčasťou práce je poskytnutie informácií, distribúcia k odborníkom, ergoterapia, arteterapia, biblioterapia, modelovanie, tréning, relaxačné techniky a takisto komunitná skupina. Metódy a techniky treba účinne a flexibilne kombinovať, prispôsobovať podľa individuálnych potrieb klienta.

Čo je teda z vášho pohľadu cieľom pomoci ľuďom bez domova?

Cieľom práce s bezdomovcami je dosiahnuť, aby prevzali zodpovednosť za seba, za svoje správanie, za svoj osud, aby sa dokázali znova postaviť na vlastné nohy a fungovať bez cudzej pomoci, aby našli zmysel života, obnovili rodinné vzťahy, našli nové priateľstvá, partnerstvá, aby získali bývanie, prácu. Rovnako by bolo vhodné, aby spoznali svoje slabé a silné stránky, uvedomili si svoje možnosti a riziká spolu s vedomím následkov konania a správania a nestrácali vieru v lepšiu budúcnosť.

Rozhovor pripravil Pavel Bajer

Společnost neposkytuje bezdomovcům dostatečné služby

Z hlediska sociologického se dívá na problematiku lidí bez přístřeší vedoucí denního centra pro osoby bez přístřeší v občanském sdružení Naděje **Ladislav Varga**. S bezdomovci pracuje už devátý rok, nejprve působil v Naději na pozici vedoucího směny a později jako vedoucí domu na půli cesty v Praze-Vršovcích určeného pro mladé muže do 26 let po ukončení ústavní péče. Vystudoval Vyšší odbornou školu sociálně právní a momentálně studuje na Univerzitě v Hradci Králové, obor sociální patologie a prevence.

Jaké patologické jevy se objevují mezi bezdomovci?

Především kriminalita. Asi 35 % bezdomovců prošlo výkonem trestu odnětí svobody.

Dále jde o závislosti – alkoholismus, narkomanií, gambling a v neposlední řadě jsou to duševní choroby, poruchy chování.

Pokud se podíváme na problematiku bezdomovectví z pohledu sociologického a psychologického, lidé na ulici často nerespektují hodnoty a normy dané společnos-

tí. Je nutné měnit bezdomovce, aby se přizpůsobili aspoň v minimální míře společenským hodnotám a normám, nebo apelovat na společnost a její elity, aby změnily svůj pohled na bezdomovce?

Je nutné apelovat na obě skupiny. Pro bezdomovce je nutné zajistit dostatek ubytovacích kapacit hlavně v zimě, současně i další potřebné služby, což jsou zejména sprcha, ošacení, lékař, jídlo. Máme zkušenost, že bezdomovci mají o tyto služby zájem. Ke společenským hodnotám a normám, jako například nezapáchat

Kasuistika

V říjnu 2006 přišla do denního centra Naděje asi sedmdesátiletá paní, která při pohovoru sdělila, že přichází z Německa, tady v Čechách se s manželem starají o památky. Neměla žádné doklady a z pohovoru bylo patrné, že je zmatená. Pohovořil s ní proto psycholog a zjistil, že paní má jakousi propouštěcí zprávu z psychiatrické kliniky ze stejného dne s diagnózou „nespecifikované bludy“.

Vzhledem k tomu, že přišla v pátek odpoledne, dostala nabídku ubytování. V pondělí zdravotní sestra volala na centrální evidenci pojištěnců, kde jí sdělili, že osoba, jejíž jméno bylo uvedeno na propouštěcí zprávě, vůbec neexistuje v seznamu pojištěných osob. Z ubytovny navíc přišla informace, že paní je zmatená, má velké problémy s dodržováním hygieny, pro pobyt v azylovém domě není způsobilá. Neměla na svou situaci odpovídající náhled, nebylo možno ji motivovat.

Za těchto okolností jsme opět kontaktovali psychiatrickou léčebnu, kde ji nechtěli hospitalizovat s odkazem na to, že není pojištěncem, nemá doklady a vlastně nikam nepatří. Po rozhovoru s psychologem z denního centra ji nakonec přijali.

Za týden opět z léčebny telefonovali, že paní budou propouštět, ať ji vezmeme na azyl. Umístění v léčebně dlouhodobě nemocných nepřipadalo v úvahu, což LDN odůvodnila tím, že si paní neplatí pojištění. Naši sociální pracovníci ovšem zjistili, že totožnost pacientky zůstala nadále neověřena, není jasné, z čeho si bude hradit po propuštění léky, které potřebuje, nebyl vyřešen problém s hygienou, orientací klientky atd. Proto byla žádost psychiatrické léčebny odmítnuta. Kde se nachází žena nyní, se neví.

Pomoc v Naději zřejmě nikdy nehledala, nikdo se na ni nepamatuje. Proč přišla do denního centra, také není jasné. Jelikož přišla v den propuštění z psychiatrické léčebny v Bohnicích, není vyloučeno, že ji k nám, ovšem bez jakéhokoli předchozího předjednání, z léčebny nasměrovali.

nebo nešířit nakažlivé choroby či cizopasníky, by se tedy značná část bezdomovců často přiblížila už tím, že by jim společnost tyto služby v dostatečné míře poskytovala. Další pozitivní efekt by nastal při faktickém snížení počtu bezdomovců, které zviditelňuje zanedbaný zevnějšek, zápach či skutečnost, že prostě nemají kde být. Zde by osvětu mohli efektivně provádět streetworkeri. Dlužno ovšem podotknout, že značná část bezdomovců je na ulici právě pro svou neschopnost obecným společenským normám dostát, ať již vlivem nedostatečné socializace, nízkého sebevědomí, psychické poruchy či akutní závislosti.

Běžným občanům je zase nutno bez emocí sdělovat, že problémoví jedinci se vyskytují v každé společnosti. Problém je v tom, že za minulé éry, která se specializovala na tutlání všeho, co se oficiálním tezím vymykalo, nebyl tento jev viditelný. Nepřízpůsobení jedinci končili jako „příživníci“ ve vězení (25 000 osob ve výkonu trestu před listopadem 1989) nebo na psychiatrických klinikách. Nechci podceňovat tvrdé dopady důsledků tržního hospodářství na určité společenské vrstvy občanů, ale zastávám názor, že hlavní rozdíl mezi dřívějším režimem a současnou demokracií spočívá v tom, že některé problémy jsou dnes prostě vidět, mluví se o nich. Bezdomovectví přiznávají i demokratické společnosti. Není proto důvod se domnívat, že právě České republice se tento fenomén vyhne. O bezdomovectví nemáme informace například ze Severní Koreje, Kuby nebo Číny, což pro mne ovšem není důkaz, že zde výše uvedené problémy nejsou. Nemohu věřit, že v těchto zemích, alespoň na základě oficiální propagandy, žijí sami schopní, úspěšní a spokojení lidé. Pokud ano, co udělali s těmi ostatními? Považuji za největší neštěstí, když některá země své sociální problémy popírá nebo zametá pod koberec.

Bezdomovci se nepřizpůsobují pravidlům hry dané společností. Co si myslíte o názoru, že mocenské elity mohou mít strach z jedinců, kteří se projevují neovladatelně a nepředvídatelně?

Nemyslím si, že politici mají strach z jednotlivců. Existence menšího množství či skupin nepřizpůsobených občanů se dá dokonce po-

zitivně využít v programových prohlášeních typu: „Bezpečí pro děti, pro občany, město bez kriminality“ apod., protože takové programové prohlášení lze v jistém slova smyslu i plnit, například represivními kroky, v jejichž důsledku mohou být určité lokality od problémových skupin přechodně „vyčištěny“. Pokud by však množství lidí, jimž nelze nic nabídnout, nelze je motivovat ani účinně zstrašit, překročilo únosnou hranici, byla by sociální situace nepřehledná, těžko předvídatelná, což mocenským elitám nikdy nevyhovuje.

Jak se díváte na skutečnost, že lidé žijící na ulici praktikují určitou únikovou adaptační strategii a rezignovali na některé své potřeby?

U únikových adaptačních strategií lze za závažné považovat rezignování na určité důležité, výše zmíněné společenské normy a hodnoty. Patří sem ztráta některých zábran, například stud za zanedbaný zevnějšek, žebrání či „somrování“, vybírání odpadkových košů, spaní v kontejnerech na odpady... Naopak bezdomovec po čase získává dovednosti a znalosti potřebné pro život na ulici. Zná místa, kde se ostatní bezdomovci scházejí, ví, kde sežene oblečení, v jakém obchodě vyhazují potraviny, které se ještě dají jíst, ale také, kde se dají vydělat nějaké peníze, tzn. příležitostně práce, úklidy, kampaň. Do adaptačních mechanismů patří rovněž schopnost přežívat za jinak problematických okolností, například v mrazech, dešti, to vše při různých nemocech...

Stávají se někteří tuláci či dokonce „vydědění společnosti“ dobrovolně? Co je k tomu podle vás vede?

Otázku „dobrovolnosti“ pobytu na ulici před časem jednou větou vystihl můj dlouholetý kolega, vedoucí azylového domu pro muže. Řekl, že si opravdu neumí představit, jak někdo dobrovolně zahodil klíče od bytu, opustil zaměstnání, případně rodinu, opásal se igelitovými taškami a šel se posadit na hlavní nádraží. Důsledná dobrovolnost totiž jinou možnost nepřipouští. Na základě svých zkušeností mohou potvrdit, že lidé, kteří by měli rozumnou alternativu i schopnosti žít jinak, a přesto by zvolili pobyt na lavičkách, v parcích, denních centrech

pro bezdomovce atd., jsou spíše hypotetickou skupinou. Je dobrovolným bezdomovcem člověk, který se po rozpadu rodiny dostal do tak depresivního stavu, že neviděl žádný alternativní cíl, pro který by stálo za to „normálně“ žít? Je to člověk se základním vzděláním a poruchami chování, který se po propuštění z ústavu neměl kam, popřípadě ke komu, vrátit? Je „dobrovolným vyděděncem společnosti“ propuštěný vězeň bez dokončeného základního vzdělání, jehož jediným majetkem je potvrzení o výši jeho dluhů? Je to dlouholetý alkoholik, který už nemá nikoho, kdo by mu pomohl nést břemeno této hrozné nemoci, nebo schizofrenik právě propuštěný z psychiatrie?

Když přijde bezdomovec například do azylového domu, musí se podřídit určitým pravidlům. Nepáchá se na takovém člověku „násilí“, nebere se mu „svoboda“?

Bere. Bere se každému z nás, kdo přichází kamkoli, kde je třeba dodržovat určitá pravidla. Takže jde spíš o přístup konkrétního člověka. Jsou lidé, kteří prostě chápou, že v zařízení určitá pravidla existovat musí, a není pro ně problém se jim podřídit. Naopak existují lidé, kteří jakoukoli normu chápou jako omezení své svobody a nesou to těžce. Jde hlavně o osoby s poruchami chování nebo propuštěné vězně, kteří snahy personálu o dodržování pravidel vždy vnímají velmi citlivě. Řešením je zde vytvoření minimálních pravidel, která neomezují rozhodování uživatelů samoučelně. Vždy by měla sloužit ke zkvalitnění života obyvatel zařízení. Uživatelé dobře vědí, že stanovení a dodržování například nočního klidu slouží v důsledku jim samým, protože se potřebují vyspat. Titíž uživatelé ale vycítí, jsou-li nějaká pravidla a omezení stanovena pouze proto, aby zjednodušila práci zaměstnancům.

Rozhovor připravil Pavel Bajer

Naděje

Naděje jako spolek je založena podle zákona č. 83/1990 Sb., o sdružování občanů. Podle stanov je Naděje nepolitická a mezikonfesní sdružení s celostátní působností.

Po spontánním začátku dobrovolné charitativní práce se v Naději rozhodovali, zda budou pokračovat v dobrovolné pomoci potřebným lidem, anebo se budou věnovat koncepční profesijní práci. První koncepce s jasně stanovenými cíli a postupnými kroky se později stala zárodkem komplexně definovaného Integračního programu. Podobně vznikl také Program pro třetí věk a Program pro mentálně postižené.

Každý z těchto tří programů (dohromady představují kolem devadesáti procent činnosti Naděje) je koncipován stavebnicově, doplňuje se a upřesňuje jednak podle vývoje a potřeb společnosti, jednak podle schopností a možností sdružení. Konkrétní služby v rámci každého programu jsou přizpůsobeny specifickým cílovým skupinám a mohou se lišit místo od místa, pobočka od pobočky. V průběhu uplynulých deseti let se ukázalo, že se některé části programů prolínají v konkrétních projektech. Čtvrtým sociálním programem je pak Náhradní rodinná péče. Zdravotní program, Misijní program a Program potravinové pomoci spolu s dalšími doplňkovými službami jsou uplatňovány napříč základními programy.

Celkovým rámcem široce rozvětveného komplexu služeb je prevence chudoby a osamělosti, prevence sociálního vyloučení a sociální intervence v případech již vzniklé chudoby a osamělosti a v případech již existujícího sociálního vyloučení včetně jeho extrémní formy, bezdomovectví. Od začátku činnosti mezi uprchlíky zůstává dosud stálou ideou princip multikulturnosti a multietničnosti, a to jak ve vztahu ke klientům, tak i při přijímání zaměstnanců a dobrovolných spolupracovníků.

Přístup ke každému klientovi je individuální, pomoc vždy adresná. V každém se snažíme vidět lidskou bytost, Boží stvoření, kterému vždy náleží zachovat lidskou důstojnost. Prioritami jsou hned po uspokojení okamžitých potřeb (nasycení, hygiena, ošacení, lékařská pomoc) bydlení nebo alespoň ubytování a práce pro ty, kteří jsou schopni pracovat.

Zpracováno podle www.nadeje.cz

Projekt Sčítání bezdomovců v městě Brně

Celý projekt dostal název Sčítání bezdomovců v městě Brně, samotní realizátoři se však termínu sčítání brání a uvádějí, že zjištěné výsledky lze považovat za kvalifikovaný odhad. Je tedy důležité, aby tento fakt měl na paměti každý, kdo se s tímto projektem seznámí.

Veřejné mínění považuje problematiku bezdomovectví za záležitost převážně nevládního sektoru, alespoň co se týká péče o bezdomovce. Je pravda, že i některé orgány veřejné správy mají, či měly, tendenci péči o osoby společensky nepřizpůsobené¹ (kam patří i skupina bezdomovců) delegovat na různé nestátní subjekty.

Jsou však místa, kde instituce veřejné správy spolupracují na řešení závažné problematiky, jakou bezdomovectví bezesporu je, s nestátními subjekty a výsledky společné práce jsou ku prospěchu celé společnosti

Magistrát města Brna, Oddělení sociální prevence a pomoci ve spolupráci s Armádou spásy Brno provedl Sčítání bezdomovců v Brně. Jednorázová akce proběhla dne 1. 3. 2006, předcházela jí však důkladná dlouhodobá příprava, bez níž by nebylo možné sčítání provést. Ze zjištěných skutečností/poznatků bude město čerpat dlouhodobě při plánování sociální péče. Přestože byla snaha do poslední chvíle přesný termín sčítání utajit, pronikly některé informace do médií i mezi klienty. Nezveřejňování termínu předem mělo několik důvodů: bezdomovci, jichž se sčítání mohlo týkat, by se snažili v dané době nebýt v místech, kde by mohli být viděni, a tím by obraz výskytu mohl být výrazněji zkreslený a také z důvodu aktivity některých bezdomovců. Někteří bezdomovci sami přicházeli na Oddělení sociální prevence a pomoci s tím, že se jdou „přihlásit k tomu sčítání“ a požadují za to odměnu (finanční či věcnou dávkou).

Záměr

Bezdomovectví jako fenomén dosud nebyl systematicky sledován. V Brně funguje několik organizací, které se zabývají problematikou bezdomovectví. Přestože tyto organizace, státní či nestátní, vzájemně spolupracují, data o příčinách jevu bezdomovectví a počtech bezdomovců shromažďují samostatně. Vznikla proto potřeba zjištění komplexního stavu fe-

noménu bezdomovectví, aby na základě zjištěných informací mohl vzniknout plán na řešení tohoto palčivého problému.

Záměrem projektu „sčítání bezdomovců“ tedy bylo zjistit validní informaci o počtu osob, definovaných jako cílová skupina sčítání, v městě Brně.

Tento projekt navazuje na obdobnou akci, která proběhla v roce 2004 v Praze, vůbec první sčítání bezdomovců.

Cílová skupina

Cílová skupina byla vymezena na základě definice pojmu bezdomovectví podle FEANT-SA², kterou vypracovala pro potřeby Evropské unie.

Bezdomovectví se podle této metodiky stává problémem lidí v těchto životních situacích:

1. bez přístřeší

Stav bez přístřeší, definovaný jako spaní mimo klasické ubytovací kapacity, je nejviditelnější formou bezdomovectví. Lidé s chaotickým životním stylem nebo s neusazenými poměry jsou zvláště náchylní k tomu, že se ocitnou bez přístřeší.

2. bez bytu

Kategorii bez bytu odpovídají situace, kde navzdory přístupu k nouzovému ubytování nebo dlouhým pobytům v institucích může dojít k označení určitých jedinců za bezdomovce kvůli nedostatku vhodné podpory, která by usnadnila a vedla k sociální reintegraci. Lidé, kteří jsou donuceni žít v institucích kvůli nedostatku bydlení (s podporou) v obci, které by splňovalo jejich potřeby, bývají v důsledku tohoto stavu označeni za bezdomovce.

3. bydlení v nejistých podmínkách

4. bydlení v nepřiměřených podmínkách

Brněnské sčítání bezdomovců se zaměřilo na skupiny splňující první a druhé kritérium. První dvě kategorie jsou v ČR označovány

většinou jako „zjevné bezdomovectví“³. Oproti pražskému sčítání byla v Brně snaha postihnout i skupinu bezdomovců využívající komerčních ubytoven, což by již mohlo být zařazováno jako bydlení v nejistých podmínkách, tedy forma bezdomovectví latentního.

Příprava

Jak již bylo uvedeno, projekt brněnského sčítání vycházel ze zkušeností pražské akce. Při realizaci projektu Sčítání bezdomovců v Brně byla použita totožná metoda jako při sčítání pražském, kombinace modelu dánského sčítání modifikována o prvky francouzského modelu. Těto kombinované metody bylo použito jako nejvhodnější pro zjišťování požadovaných údajů v místních podmínkách. V České republice se doposud používalo pouze odhadů založených na osobních zkušenostech.

Kombinovaný model je založen na jednorázovém sečtení bezdomovců, kteří využijí azylová lůžka či jiná zařízení (noční centra) v jeden konkrétní den. Tyto počty uvedli poskytovatelé služeb pro bezdomovce. Z francouzského modelu bylo použito terénní sčítání, při němž se získaly údaje od sčítacích komisařů o počtu osob, které se v danou dobu vyskytovaly v městě a komisařům se jevíly jako bezdomovci. Dále pak tzv. terénní samosčítání, při němž profesionálně pracující s cílovou sčítanou skupinou zaznamenali údaje o lidech, již prokazatelně splňují kritéria a v danou dobu nebyli zaznamenáni ani azylovým zařízením, ani sčítáním v terénu (například bydlící v zahrádkářských koloniích). Při brněnském sčítání bylo navíc využito kooperace s komerčními ubytovacími zařízeními.

Sčítání bylo provedeno jako jednorázová akce. Během jednoho zimního večera, v rozmezí dvou hodin bylo provedeno terénní sčítání, při němž terénní komisaři prošli vytyčené okrsky. Zvláštní pozornost věnovali místům s častým výskytem bezdomovců (například nádražím, nonstop bufetům, hernám). Některé sčítací okrsky zahrnovaly vybrané tramvajové linky.

Jako ideální pro daný druh sčítání je zimní období, z důvodu, že bezdomovci plně využívají služeb azylových zařízení. Zkušenosti

z pražského sčítání bylo v Brně využito i při stanovení termínu sčítání. Uskutěčnilo se ve středu 1. března 2006, jelikož den v prostředí týdne eliminuje možné zkreslení, jež by mohlo nastat při sčítání ve víkendové dny. Taktéž večerní čas od 20 do 22 se jevil jako ideální. V tu dobu se již většina bezdomovců nacházela v místě svého nocležiště nebo na cestě k němu. Bezdomovci využívající služeb azylových zařízení již byli v jejich blízkosti a nepohybovali se v ulicích. V dřívějších večerních hodinách dochází ke značnému pohybu bezdomovců z místa na místo. Pozdější noční hodiny by byly méně vhodné z hlediska bezpečnosti sčítacích komisařů. Rozmezí dvou hodin bylo stanoveno s ohledem na určitou mobilitu bezdomovců, kdy by při delším časovém intervalu mohlo docházet k duplicitě při sčítání. Tato doba však byla dostatečně dlouhá pro sčítací komisaře k zmapování přiděleného okrsku.

Lokality sčítání

Velká pozornost byla věnována vhodnému výběru lokalit a zařízení, v nichž mělo dojít ke sběru dat. Nejzákladnější rozčlenění bylo provedeno do skupin tak, jak je prezentováno i ve výsledcích:

1. lůžková zařízení – zařízení pro bezdomovce, poskytující možnost ubytování
2. noční centra – zařízení pro bezdomovce, v nichž je možnost přečkat noc bez nároku na lůžko
3. instituce (lůžková zařízení, v nichž se pravidelně vyskytují i lidé bez domova, např. nemocnice, psychiatrická léčebna, léčebna dlouhodobě nemocných, věznice)
4. komerční ubytovny
5. terénní sčítání
6. MHD
7. samosčítání

Ad 1. Kategorie lůžková zařízení zahrnuje azylové ubytování různého stupně (noclehárny, ubytovny, byty) zaměřené na cílovou skupinu bezdomovců. Tato zařízení jsou v Brně provozována jak městem (prostřednictvím příspěvkové organizace Centrum sociálních

služeb), tak nestátními subjekty (Armáda spásy, oblastní charita).

Ad 2. Krizová noční centra jsou účelově otevírána pouze v zimních měsících a nabízejí bezdomovcům přečkání mrazivé noci na židlích u stolů. Tuto možnost nabízí potřebným Armáda spásy i město Brno v prostorách vybraných azylových zařízení.

Ad 3. Pod pojmem instituce byla zahrnuta zařízení lůžkového typu, která nejsou primárně určena pro bezdomovce, ale v nichž se pravidelně vyskytují. Jedná se o nemocnice, léčebny dlouhodobě nemocných, psychiatrickou léčebnu, věznici.

Ad 4. Ubytovny komerčního typu v levnější cenové kategorii, jejichž služby využívají i bezdomovci. Kritériem pro sčítané osoby bylo trvalé bydliště v Brně. Předpokládali jsme, že pobytem na ubytovnách v místě trvalého bydliště řeší svoji bytovou otázku. Oslovili jsme 18 ubytoven, kde poplatek za pobyt je dosažitelný ze sociálních dávek. Ze strany provozovatelů ubytoven jsme se setkali s pochopením.

Ad 5. Samotné terénní sčítání.

Ad 6. Ze samotného terénního sčítání byla vyloučena zvláště kategorie MHD.

Ad 7. Terénní samosčítání spočívá v sečtení počtu lidí, kteří jsou prokazatelně bezdomovci a o nichž je známo, že v danou dobu byli v Brně, nevyskytovali se však v žádném azylovém zařízení a není ani pravděpodobné, že by byli sečtení při terénním sčítání. Toto samosčítání provedli sociální kurátoři (pracovníci Oddělení sociální prevence a pomoci Magistrátu města Brna). Jsou v něm zahrnuti osoby, jež se v době sčítání pohybovaly ve svých nocležištích, obtížně přístupných či potenciálně rizikových (zahrádkářské kolonie, maringotky, chatky, bunkry, teplovodní potrubí, kanály, sklepy, opuštěné domy aj.).

Organizační zajištění a personální zabezpečení

Vlastnímu sčítání předcházela náročná a dlouhodobá příprava na zajištění dostatečného počtu sčítacích komisařů a spolupráci dotčených institucí.

Veškerá zařízení poskytující služby pro bezdomovce, ať primárně či sekundárně, byla oslovena s předstihem, aby mohla podat relevantní

informace k danému termínu. Jednalo se zejména o zařízení státních i nestátních subjektů azylového typu (Centra sociálních služeb, Armády spásy, oblastní charity, Podaných rukou), vybraná zdravotnická zařízení, věznici, komerční ubytovny). Zde by bylo vhodné zvýdihnout dobrou spolupráci a ochotu všech oslovených institucí, snad s výjimkou Vazební věznice Brno, kde se akce nesetkala s pochopením vedení.

Palčivou otázkou, kde získat potřebný počet sčítacích komisařů, vyřešila pomoc dobrovolníků z řad studentů sociálně zaměřených škol. Proto byly osloveny kontaktní osoby na Fakultě sociálních studií MU, Vyšší odborné škole sociálně právní a Evangelické akademii. 60 dobrovolníků z řad studentů tak doplnilo 16 zaměstnanců organizací, které se cíleně zabývají skupinou osob sociálně vyloučených (sociální kurátoři MMB, pracovníci AS).

Patřičnému proškolení sčítacích komisařů jsme věnovali velkou pozornost. První informativní schůzka proběhla dva týdny před samotným sčítáním, kde se komisaři seznámili s celým projektem, zejména pak se svým přiděleným sčítacím okrskem. Vznikl tak prostor pro vlastní iniciativu v monitorování míst častého výskytu bezdomovců v přidělené lokalitě. Pro samotné sčítání se ukázalo důležité stanovení okrsků, kterých bylo určeno 27.

Průběh samotného sčítání

Vlastní sčítání se konalo ve středu 1. 3. 2006 v čase od 20 do 22 hodin. Aktivně se sčítání zúčastnilo 76 sčítacích komisařů, kterým bylo přiděleno 27 sčítacích okrsků.

Pro svoji vhodnou polohu a kapacitní možnosti sloužila jako zázemí pro samotné sčítání zasedací místnost Oddělení sociální prevence a pomoci MMB na Křenové 20. Dvě hodiny před započítáním samotného sčítání se zde sešli všichni sčítací komisaři a absolvovali instruktáž k bezpečnému pohybu v terénu, rozpoznávání bezdomovců a k vyplňování záznamových archů. Průkaz sčítacího komisaře, jenž všichni obdrželi, sloužil pro tento večer též jako volná jízdenka v MHD. Sčítací komisaři byli vybaveni záznamovým archem a mapkou svého okrsku. Na Křenové 20 byla i stálá služba po celou dobu sčítání, komisaři tam po

Tabulka prezentuje absolutní počty zaznamenané během sčítání.								
	Muži				Ženy			Celkem
	do 25 let	25–60 let	nad 60 let	nezjištěno	do 25 let	25–60 let	nad 60 let	
Lůžková zařízení	26	167	21	0	34	127	5	380
Instituce	9	100	12	0	0	6	3	130
Noční centra – nelůžková	5	35	0	0	5	0	0	45
Komerční ubytovny	5	119	8	0	9	72	4	217
Terénní samosčítání	11	160	12	0	1	27	3	214
Terénní sčítání	7	97	19	4	1	24	3	155
MHD	0	33	2	0	1	1	1	38
Celkem	63	711	74	4	51	257	19	1 179

ukončení akce dodali sčítací protokoly. Vzhledem k odlehlosti některých sčítacích okrsků dorazili poslední komisaři se svým protokolem až po 23. hodině.

Sčítací archy z azylových zařízení, komerčních ubytoven a ostatních institucí (nemocnice, psychiatrická léčebna aj.) vyplněné pověřenými pracovníky s platností k 1. 3. 2006 20 hodin byly sebrány následujícího dne 2. března. Sociální kurátoři provedli terénní samosčítání.

Zpracování získaných dat bylo časově náročné a první prezentace výsledků se uskutečnila na pravidelné tiskové konferenci Magistrátu města Brna 10. 3. 2006, kde se prezentovala tisková zpráva s prvními výstupy z této akce.

Celkové výsledky

Počet sečtených bezdomovců zjištěný při uvedeném sčítání byl 1 179 osob⁴, z toho 852 (72,5 %) mužů a 327 (27,5 %) žen. Komisaři zaznamenávali pozorované osoby do sčítacích archů podle pohlaví a věkové kategorie. Věkové kategorie pro potřeby sčítání byly vytvořeny tři: Mladí dospělí do 25 let, předproduktivní či raně produktivní věk. Dále dospělí ve věku 26 až 60 let, tedy skupina bezdomovců v produktivním věku. A jako poslední kategorie nad 60 let, bezdomovci v postproduktivním (důchodovém) věku. I přes velice široké věkové rozpětí jednotlivých kategorií sčítaných osob se nepodařilo při terénním sčítání věkově začlenit čtyři muže.

Početněji nejvíce je zastoupena věková kate-

gorie 26–60 let, v níž bylo sečteno 968 (82,1 %) osob, dále pak věková skupina do 25 let s počtem osob 114 (9,7 %) a početněji nejméně zastoupenou je kategorie nad 60 let 93 (7,9 %). Již zmiňovaný neodhadnutý věk u čtyř mužů činí 0,3 %.

Nejvíce sečtených bylo v azylových lůžkových zařízeních – 380 (33 %), tedy jedna třetina. Další část sčítaných měla zajištěn nocleh v komerčních ubytovnách – 217 (18 %), v různých institucích (nemocnice, psychiatrické léčebny a jiné) bylo sečteno 130 bezdomovců (11 %), v nelůžkových azylových zařízeních bylo 45 sečtených (4 %). Více než jedna třetina (34 %) bezdomovců řešila svoji situaci jiným způsobem. Terénním sčítáním bylo zaznamenáno 155 osob (13 %), v MHD 38 (3 %) a samosčítáním 214 osob (18 %).

Interpretace výsledků sčítání

Brněnské sčítání bezdomovců bylo primárně zaměřeno na zjevné bezdomovectví, přestože se do sčítání zahrnuly i některé komerční ubytovny. Bezdomovectví latentní a potenciální zůstalo nezasaženo touto akcí a počty ohrožených osob v těchto kategoriích bezdomovectví zůstanou „tajemstvím“. Nelze předpokládat, že téměř dvanáct set bezdomovců v Brně je konečné a vyčerpávající číslo, ale i přesto lze s tímto údajem pracovat relevantněji než s pouhými nepodloženými odhady v minulosti. Získaná data jsou jedinečná, neboť mimo Prahu neproběhlo dosud sčítání bezdomovců v žádném jiném regionu.

Z prezentovaných výsledků sčítání je patrné, že jedna třetina bezdomovců byla v době sčítání v lůžkových azylových zařízeních pro ně určených. Kapacita byla naplněna na 93 %. V Brně je 472 lůžek v azylových zařízeních, z toho nestátní neziskové organizace disponují 238 místy a zařízení provozovaná městem Brnem služeb mají 234 lůžek. V rámci uvedených počtů azylových lůžek jsou zahrnuta zařízení pro matky s dětmi, ve kterých bylo v době sčítání 105 dospělých osob. Překvapivě velké množství sčítaných osob bylo sečteno v různých institucích, převážně zdravotnických. Představují skupinu bezdomovců, již by při svém propuštění patrně využili možnosti azylových zařízení, pokud by v nich bylo místo. Celkem vysoký počet bezdomovců má snahu řešit otázku bydlení vlastními silami, využitím bydlení v komerčních ubytovnách. Zůstává velkým otázkem, jak velký počet bezdomovců sečtených v terénu či samosčítáním by mělo zájem využít azylového ubytování. V době sčítání některých azylových zařízení nebylo využito na 100 %. Bez hlubší analýzy problému by bylo zbytečné spekulovat o příčinách početního zastoupení jednotlivých skupin v rámci celého sčítání. Nízké zastoupení starších osob (nad 60 let) může být způsobeno jak nižší průměrnou délkou života bezdomovců, tak i snahou o získání umístění v zařízeních pro seniory. Několikanásobně vyšší zastoupení mužů mezi bezdomovci se očekávalo, je však otázkou, zda nejsou ženy více ohroženy bezdomovectvím latentním, přičemž upřednostňují bydlení na úkor jiných sociálně patologických jevů (domácí násilí, nucená prostituce aj.).

Závěr

Realizátoři projektu Sčítání bezdomovců v Brně (Magistrát města Brna, Oddělení sociální prevence a pomoci a Armáda spásy) se zjištěnými daty nadále pracují a vytyčují rozvoj služeb pro osoby ohrožené sociální exkluzí. Výsledky z tohoto projektu jsou využívány při utváření komunitního plánu sociálních služeb v městě Brně, kde je věnována velká pozornost právě této cílové skupině.

**Mgr. Martin Petřík, Mgr. Sylvie Zukalová,
Bc. Jiří Sejbal, Bc. Pavel Kosorin**

Poznámky

- 1 Za osoby společensky nepřizpůsobené podle porušení zákona č. 100/1988 Sb., o sociálním zabezpečení, a prováděcí vyhlášky MPSV č.182/1991 Sb. v platném znění se považují:
 - a) občané propuštění z výkonu trestu odnětí svobody,
 - b) občané, proti nimž je vedeno trestní řízení, případně jim byl výkon trestu podmíněně odložen,
 - c) občané závislí na alkoholu nebo jiných toxikomaních,
 - d) občané žijící nedůstojným způsobem života,
 - e) občané propuštění ze školských zařízení pro výkon ústavní a ochranné výchovy po dosažení zletilosti.
- 2 Edgar Bill, Doherty Joe, Meert Henk: Review of Statistic on Homelessness in Europe, In European observatory of Homelessness, November 2003, jak je citována ve zprávě Sčítání bezdomovců Praha 2004.
- 3 Kategorie specifikované v bodech 3 a 4 jsou v ČR označovány za bezdomovectví latentní.
- 4 Při zpracování dat bylo pracováno s odhadem duplicity stanoveným na 4 %, který minimalizoval dvojí sečtení.

Použité prameny:

- Edgar Bill, Doherty Joe, Meert Henk: Review of Statistic on Homelessness in Europe, In European observatory of Homelessness, November 2003, jak je citována ve zprávě Sčítání bezdomovců Praha 2004.
- Hradecký Ilja, Kosová Petra, Myšáková Maria, Omelková Lenka, Sedláček Petr: Sčítání bezdomovců Praha 2004, výstupy z projektu. Praha duben 2004, Městské centrum sociálních služeb a prevence Praha.
- Petřík Martin, Zukalová Sylvie, Kosorin Pavel: Sčítání bezdomovců v Brně 2006, Tisková zpráva Magistrátu města Brna, 10. 3. 2006.
- Zákon č. 100/1988 Sb., sociálním zabezpečení (v platném znění).
- Vyhláška MPSV č. 182/1991 Sb., kterou se provádí zákon o sociálním zabezpečení (v platném znění).
- Data získaná při akci Sčítání bezdomovců v Brně.

Dotazníkové šetření potřeb lidí bez domova v Moravskoslezském kraji

Bezdomovectví je extrémní vyloučení ze života společnosti. Postoj české společnosti k lidem bez domova bývá vesměs negativní. Veřejnost vnímá příčiny vzniku bezdomovectví v individuálním selhání člověka. Bezdomovci jsou pokládáni za „líné, lhostejné, zbabělé a nezodpovědné osoby, bez zájmu zapojit se do společnosti“. Ve skutečnosti mají lidé bez domova stejné potřeby jako běžná populace, ale vlivem kombinace různých životních událostí na jejich uspokojení rezignují.

Cílem dotazníkového šetření bylo zjistit:

- Co je příčinou ztráty domova.
- Jaké hlavní problémy osoby bez přístřeší řeší.
- Jaká forma pomoci by lidem bez domova nejvíce prospěla.

Dotazníkovým šetřením jsme chtěli ověřit, případně vyvrátit následně formulované hypotézy.

1. hypotéza: Lidé bez domova nemají dostatek zkušeností a dovedností k získání trvalého zaměstnání.

Většina osob bez přístřeší se řadí do kategorie nezaměstnaných. Tyto osoby nemají dostatek informací o situaci na trhu práce a o aktuálních volných pracovních místech. Nemají dostatek zkušeností se zaměstnavateli a u výběrových řízení neobstojí v konkurenci ostatních zájemců.

2. hypotéza: Lidé bez domova nejsou způsobilí samostatně řešit osobní problémy.

Většina osob bez přístřeší má řadu zdravotních, psychických a rodinných problémů. Nejsou schopni nést zodpovědnost za svůj vlastní život, nemají sílu, motivaci a schopnosti řešit svou životní situaci. Jejich problémy se tak kumulují a neřeší.

Použitá metodika

Ke zjišťování potřeb lidí bez domova jsme zvolili metodu dotazníkového šetření a skon-

struovali jsme vlastní dotazník, který byl konzultován s odborníky ze Sdružení azylových domů. Dotazník byl anonymní. Na otázky reagoval dotazovaný výběrem z nabízených možností (křížkem zaškrtl možnost, která mu vyhovovala). V případě, že dotazovanému žádná z alternativ nevyhovovala, volil tzv. jinou možnost, kterou blíže specifikoval na vyznačeném volném řádku. Dotazník vyplňovali respondenti samostatně, ale měli k dispozici pracovníka, který byl zodpovědný za vyplňování dotazníků a řešil případné nejasnosti respondentů.

Sběr dat

Dotazníky jsme předali 20 organizacím v Moravskoslezském kraji, které poskytují služby osobám bez přístřeší. Jednalo se o azylové domy, noclehárny a domy na půli cesty. Při předávání dotazníků bylo sjednáno stanovení pracovníka, který bude zodpovědný za vyplňování dotazníků a způsob, jakým bude dotazník administrován.

Vzorek respondentů

Dotazníkového šetření se zúčastnilo 392 osob, z toho 266 (67,9 %) mužů a 126 (32,1 %) žen. Průměrný věk dotazovaných byl 39,6 let. V 88,8 % se jednalo o osoby ubytované v azylových domech (zahrnuje i domy na půli cesty). V menší míře byly do vzorku zahrnuty osoby přebývající na noclehárnách.

Ve skupině žen bez domova bylo vyšší zastoupení mladých žen do 26 let (33,3 %). Jednalo se převážně o ženy-matky, které se dostaly do nepříznivé životní situace.

Ve vzorku jsme zaznamenali významné rozdíly ve vzdělání mužů a žen bez domova. Ženy byly celkově méně vzdělané. Až 43,7 % žen mělo pouze základní vzdělání, na rozdíl od 26,3 % mužů. Vyučených bylo 38,1 % žen, mužů až 53,8 %. Maturanti byli mezi muži i ženami zastoupeni přibližně stejně. Mezi ženami ve vzorku nebyla ani jedna s vyšším odborným nebo vysokoškolským vzděláním, mezi muži jich bylo 4,7 %.

Ve vzorku převažovali lidé se statutem nezaměstnaného (82,3 % mužů a 46 % žen). Rovných 50 % vzorku žen představovaly ženy s jiným sociálním statutem (nejčastěji se jednalo o ženy na mateřské dovolené). Mužů s jiným statutem (invalidní důchodce, student aj.) bylo jen 13,2 %. Více než polovinu nezaměstnaných tvořili lidé, kteří jsou bez práce více než tři roky (jednalo se o 55,3 % mužů a 53,4 % žen). Celkově bylo mezi nezaměstnanými lidmi bez domova víc než 80 % dlouhodobě nezaměstnaných (jsou bez práce déle než 1 rok). Zastoupení zaměstnaných mužů i žen ve vzorku bylo velmi nízké a přibližně stejné u obou pohlaví (4,5 % mužů a 4 % žen).

Odpovědi respondentů na otázky v dotazníku, doplněné komentáři

Co Vám brání získat práci?

Odpovědi na tuto otázku poukázaly na to, že muži a ženy vnímají rozdílně překážky, které jim brání získat práci.

Více než 50 % mužů, ale jen 31,5 % žen považovalo za nejvýznamnější překážku bránící získat zaměstnání svůj špatný zdravotní stav. Přitom dobrý zdravotní stav je zejména u mužů základní podmínkou k získání zaměstnání.

Ženy jako největší překážku k získání zaměstnání uvedly neznalost počítačových dovedností (46,6 %) a práce s internetem (39,7 %). Odpovídající číselné hodnoty u mužů byly nižší (30,6 % a 30,1 %). Zjištěný rozdíl mezi muži a ženami lze vysvětlit nižší vzdělanostní úrovní žen ve vzorku a obecně zdrženlivějším postojem žen k výpočetní technice.

Co Vám brání získat vlastní bydlení?

Muži za největší překážku k získání bydlení považovali absenci vlastního příjmu (53,7 % mužů na rozdíl od 35,7 % žen). Ženy si pravděpodobně více uvědomují, že ani zajištění stálého příjmu není dostačující k získání vlastního bydlení. U žen s dětmi je málo pravděpodobné, že pokud získají zaměstnání, budou mít vyšší příjem, než jaký mají při pobírání sociálních dávek. 50 % žen uvedlo jako největší překážku k získání bydlení tzv.

„jiné překážky“ (čekání na byt, drahý nájem, vysoká cena bytů). Analýza výsledků šetření poukazuje na obtížný přístup nezaměstnaných osob nebo osob s nízkými příjmy na trh s byty.

Větší část mužů (13,9 %) než žen (4,8 %) přiznala spokojenost se současnou bytovou situací, tj. s bydlením v azylovém domě. Jsou to především muži, kterým vyhovuje bydlení nevyžadující velkou míru angažovanosti v péči o domácnost. Ženy, ve srovnání s muži, mají větší potřebu vytvářet vlastní domov a pečovat o něj.

Jak jste přišel o střechu nad hlavou?

30,1 % mužů a 52,4 % žen uvedlo tzv. „jiné důvody“, které vedly ke ztrátě bydlení. Vysoké procento tzv. jiných důvodů poukazuje na to, že problematika ztráty bydlení je velmi široká a že existuje mnoho různých způsobů ztráty domova. Mezi nejčastěji uváděné jiné důvody patří především „neshody v rodinných a partnerských vztazích“ (např. „rodiče mě vyhodili, druh si našel jinou a mě vyhodil, manžel mě mlátil, bratr mě vydědil“ ...).

Při stanovování příčin, které vedly ke ztrátě domova, se téměř nikdy nejedná o samotnou životní událost, ale o působení několika méně závažných příčin. Lidé bez přístřeší často nejsou schopni sami posoudit, co bylo v jejich případě prvotní příčinou ztráty bydlení. Uvědomují si pouze události, které bezprostředně vedly ke ztrátě bydlení, a nevnímají je jako důsledek dlouhodobých a hlubokých rodinných problémů.

U mužů byl na druhém místě mezi důvody, které vedly ke ztrátě bydlení, uváděn „rozvod“ (25,6 % na rozdíl od 14,3 % u žen). Rozvod má větší dopad na bytovou situaci mužů vzhledem k tomu, že v bytě manželů zůstává po rozvodu obvykle žena s dětmi. Muž má sice v takovém případě právo na zajištění náhradního ubytování či finanční vyrovnání, ale v případě, že bývalá manželka mu tato práva odpírá, jsou možnosti domáhání se svých nároků dost komplikované.

21,4 % žen a 19,2 % mužů přišlo o bydlení, protože nebyli schopni platit nájem. Pro 17,3 % mužů (ale jen 3,2 % žen) byla ztráta domova důsledkem ztráty zaměstnání.

14,3% žen a 7,9% mužů nikdy nemělo vlastní domov (tito lidé vyrůstali většinou v dětských domovech). Získat vlastní bydlení po odchodu z dětského domova je velmi složité, vzhledem k bytové situaci v našich podmínkách.

10,9% mužů a 1,6% žen přišlo o svůj domov v souvislosti s nástupem výkonu trestu.

Respondenti měli za úkol seřadit následující potřeby podle toho, jak jsou pro ně důležité: vlastní bydlení, dostatek financí, stálá práce, blízká osoba, zlepšení zdraví, doplnění vzdělání, vymanění se z problémového vztahu, kontakt s lidmi, získání sociálních dávek, zbavení se závislosti, jiné potřeby.

Prioritami lidí bez domova, a to u mužů i žen, je „získání vlastního bydlení“ (91% mužů a 97,6% žen) a zajištění dostatku finančních prostředků pro přiměřenou životní úroveň (80,5% mužů a 86,5% žen). Tato čísla jsou důkazem toho, že převážná většina osob bez přístřeší nerezignovala a má stále touhu zařadit se do společnosti.

U mužů se na třetí místo v seznamu nejdůležitějších potřeb dostalo „zlepšení zdravotního stavu“ (73,7%). Toto zjištění navazuje na předchozí výsledky (51,5% mužů považuje za největší překážku „špatný zdravotní stav“). Špatný zdravotní stav lidí bez domova se jeví jako závažný problém.

U žen je na třetím místě v žebříčku nejdůležitějších potřeb „získání stálé práce“ (71,4%).

Lidé bez domova strádají tím, že nemají blízkého člověka, který by jim byl oporou. Nalézt oporu v někom blízkém by si přálo 65,1% žen a 56,8% mužů. Potřebu být v sociálním kontaktu s jinými lidmi prožívají obě pohlaví téměř shodně (23% žen a 21,8% mužů).

Positivním zjištěním je skutečnost, že 27,0% žen a 22,6% mužů by mělo zájem doplnit si vzdělání a zvýšit svou kvalifikaci.

16,9% mužů a jen 2,4% žen vnímá jako problém svou závislost na alkoholu, drogách nebo hracích automatech. Ženy trápí více závislost na problémových vztazích než závislost na návykových látkách nebo automatech. 23,8% žen uvedlo potřebu „vymanit se z problémového vztahu“ (u mužů je to pouze

10,5%). Toto číslo poukazuje na potřebu návazných sociálních služeb (odborné sociální a psychologické poradenství).

Jaké služby azylového domu či zařízení, ve kterém pobýváte, byste přivítal(a)?

Největší část respondentů by přivítala pomoc při získání bydlení (50% mužů a 77,8% žen). Výsledek poukazuje na skutečnost, že získání bydlení mimo azylový dům či podobné zařízení je velmi náročný a dlouhodobý úkol. Lidé bez domova si uvědomují, že pro úspěšné zvládnutí tohoto úkolu potřebují pomoc zvenčí. Bez existence možnosti levného bydlení (sociální ubytovny, startovací byty, domy na půli cesty apod.) je odstraňování bezdomovectví velmi zdoluhavé a často nereálné.

Muži na druhém místě uvedli, že by měli zájem o „pomoc při hledání zaměstnání“ (36,8%). Tento druh pomoci by přivítalo také 21,4% žen. U žen na druhém místě figuruje zájem o „individuální poradenství“, které představuje především možnost říct někomu o svých problémech. Uvedlo jej 26,2% žen a 19,9% mužů.

Závěry

Dotazníkové šetření potvrdilo hypotézy formulované v úvodu výzkumné zprávy. Zároveň také poukázalo na širší společenské (strukturální) faktory, které ovlivňují možnosti bezdomovců integrovat se na trh práce a do společnosti. Za nejvýznamnější strukturální faktory, které přispívají u rizikových skupin k bezdomovectví, lze považovat nepříznivý vývoj na trhu práce a nepříznivý vývoj na trhu s byty – nedostatek možností přístupu k bydlení u znevýhodněných skupin. Tyto faktory vytvářejí podmínky k tomu, aby se lidé s individuálními dispozicemi k bezdomovectví snáze ocitli na okraji společnosti – bez domova a bez materiálních prostředků.

Mezi příčinami bezdomovectví zaujímá významné postavení rozpad rodinných vztahů. Rozpad manželství nebo partnerství představuje hlavní bezprostřední příčinu bezdomovectví. Proces rozpadu rodiny a zvyšování míry rozvodovosti má větší dopad na rodiny s nízkými příjmy a na rodiny, kde jeden

z partnerů je nezaměstnaný nebo na mateřské dovolené.

Převážná většina osob bez přístřeší je dlouhodobě nezaměstnaná a pobírá různé sociální dávky. Možnost získat práci je u bezdomovců ztížena, vzhledem k tomu, že úroveň jejich vzdělání je nízká a poptávka po nekvalifikované pracovní síle na trhu práce klesá. Konkurovat lidem, kteří mají domov (tudiž i trvalé bydliště) a lepší zdravotní stav, je obtížné.

Zdravotní stav bezdomovců je špatný, a to především u mužů. Toto zjištění je v souladu se zahraničními výzkumy zaměřenými na zdraví bezdomovců, které potvrdily, že bezdomovectví způsobuje rapidní zhoršení zdraví. Stres spojený s bezdomovectvím a zhoršený přístup ke zdravotní péči zvyšují riziko nemocnosti.

Z dotazníkového šetření vyplynuly následující charakteristiky mužů a žen bez domova ve zkoumaném vzorku: Nejobvyklejším příkladem bezdomovce-muže v našem vzorku je muž středního věku, vyučený, nezaměstnaný, bez rodinného zázemí, se zhoršeným zdravotním stavem. Nejčastější představitelkou ženy-bezdomovkyně v našem vzorku je žena se základním vzděláním, která pečuje o malé děti, většinou je na mateřské dovolené a má zkušenosti s konfliktním partnerským vztahem. Naše zjištění jsou v souladu

s britskými výzkumy (Watson, 1986; Dobbins, 1991; Webb, 1994; Doyle, 1999; Jones, 1999; In Fitzpatrick a kol., *Bezdomovství*, 2004), které potvrdily, že ženy bezdomovkyně jsou v průměru mladší a vysoké procento těchto žen má problémy v osobních vztazích, a také zkušenost s fyzickým či psychickým násilím.

Bezdomovectví je problém komplexní a na bezdomovce nelze nahlížet jako na osoby, jejichž jedinou potřebou je získání bydlení. Bezdomovci mají celou řadu dalších potřeb (finanční potřeby, zlepšení zdravotního stavu, získání práce, nalezení a vybudování blízkého vztahu, který by byl oporou), jejichž naplnění vyžaduje pomoc zvenčí. Lidé bez domova mají zájem o širokou škálu sociálních služeb – o pomoc při získání bydlení, pomoc při hledání zaměstnání, o individuální poradenství.

Toto dotazníkové šetření realizovala organizace AKLUB Centrum vzdělávání a poradenství ve spolupráci se Sdružením azylových domů v roce 2005 a bylo financováno z prostředků Evropské unie – program Phare 2003 RLZ.

Mgr. Zuzana Faldynová

Ing. Lenka Orgoníková

A klub Centrum vzdělávání a poradenství,

Chářovská 54, 794 01 Krnov, e-mail:

aklub@aklub.org

Otazníky bezdomovectví

K tématu bezdomovectví bezesporu patří i lidé žebrající a povalující se na ulicích velkých měst. Někomu jsou tito lidé lhodestvní, další jim občas přispějí několika korunami, či dokonce pomohou radou. Co si o těchto lidech myslí a jaké navrhuji řešení zamezující žebvání, jsme se zeptali sociálních pracovníků i občanů.

1. Vadí vám osoby žebrající, povalující se na ulicích?
2. Dáváte peníze žebrajícím lidem? Pokud ano, kolik? Pomůžete i jinak?
3. Co navrhuje za řešení, aby nežebvali, neobtěžovali na ulici?

Zuzana Vyroubalová, DiS., 25 let, sociální pracovníce, A klub Krnov

1. Ano, vadí. Vyvolávají ve mně smíšené pocity. Je mi jich líto, ale nelíbí se mi, že někteří obtěžují kolemjdoucí nebo že k žebvání využívají i svých dětí.

2. Ne. Pokud mám u sebe nějaké jídlo, ptám se jich, zda žebrají, protože mají hlad, a když ano, nabídnu jim jídlo místo peněz. Říkám jim také, kde v Krnově poskytují bezplatný nocleh a jídlo. Když by mě některý oslovil s tím, že peníze potřebuje například na jízdenku, šla bych s ním a lístek mu koupila. Peníze do ruky bych mu nedala, protože by je mohl použít na něco úplně jiného – alkohol nebo drogy.

3. Nějaké nové, rychlé, jednoduché a efektivní řešení mě nenapadá, protože tato problematika je velmi složitá a odráží se v ní celá řada problémů.

Líbilo by se mi, kdyby dobře fungovala ve všech městech i na vesnicích terénní práce. Tzn. vyhledávání žebrajících lidí přímo na ulicích, zvyšování jejich informovanosti o možnosti bezplatného ubytování, stravování, o sociálních službách a poskytování poradenské i sociální pomoci přímo na ulici. Tato terénní práce by měla být dobře provázána s policií, zdravotnickými zařízeními, azylovými domy, apod. Mohla by pomoci oddělit lidi skutečně potřebující pomoc od těch, kteří si žebváním jen přivydělávají k sociálním dávkám.

Jsem ráda, že u nás existuje celá řada organizací, která poskytuje lidem přístřeší alespoň na jednu noc, jídlo a možnost vykoupat se. Tato zařízení by se měla i nadále zřizovat nebo alespoň podporovat.

Určitě je dobré investovat do prevence, aby se lidé do takto těžké situace vůbec nedostávali (sociální dávky pro zdravotně znevýhodněné, dávky po dobu nemoci, sirotčí důchody, dáv-

ky pro děti opouštějící dětské domovy, apod.). Měla by lépe fungovat osvěta veřejnosti, aby vůči těmto lidem nevznikaly předsudky (nejen ze strany široké veřejnosti, ale také např. úředníků).

Jiří Sejbal, 35 let, sociální kurátor na Magistrátu města Brna

1. Ne, nijak zvlášť.
2. Ne, peníze nedávám. Pomáhám radou.
3. Nedávat žebrajícím peníze.

Helena Muchová, 30 let, servírka

1. Vadí mi na ulicích, protože ve státě bychom měli mít takový systém, aby se lidé takhle nemuseli chovat.
2. Žebrajícím lidem peníze nedávám. Bohužel není v mých silách pomoci jinak.
3. Navrhovala bych za to trest ve vězení.

Marie Nosková, 62 let, důchodkyně

1. Vadí, zvlášť když se povalují na ulici a vyhledávají odpudivě svým oblečením, vzezřením nebo dokonce smrdí.
2. Na ulici se bojím něco dávat. Vytáhnu peněženku a on mi ji sebere a co pak!
3. Existuje snad nějaké ubytování pro bezdomovce na přespaní, ukazovali to v televizi! Dostanou tam prý aspoň teplý čaj. Měl by vzniknout dostatek ubytovacích prostor, aby měli kde přespat. Tohle bych navrhovala za řešení, jinak nevím. Přes léto mohou spát venku, ale přes zimu je to přece riskantní. V zimě si může sednout na lavičku a zmrznout.

Mirek Chalupa, 46 let, konstruktér

1. Beru je jako součást společnosti, pokud mě neobtěžují, tak mi nevadí.
2. Peníze žebrajícím lidem nedávám, myslím si, že by si za ně stejně koupili alkohol. Finanč-

ní dary poskytují zhruba 1x ročně ve výši cca 200 Kč pouze na organizované charitní sbírky.

3. Příklad mi dobrý, kdyby po ulicích chodili jeden až dva streetworkeri, kteří by žebračky oslovovali a nabídli jim možnost ubytování a jídla v azylových domech a motivovali je alespoň k nenáročným činnostem, jako například úklid azylového domu atd.

Libor Pacovský, 18 let, student

1. Pokud se jen povalují na ulicích, nijak mě to neomezuje, ale pokud žebrají, něco po mně chtějí, cítím se nepříjemně.

2. Většinou ne, a pokud ano, tak dám jen několik málo korun. Jinak nepomáhám, nevím ani, jak.

3. Možná by se měl řešit tento jev na vyšších místech, zvláště pro bezdomovce by se mohly

postavit ubytovny. Vyššími místy myslím stát, kraj a obec.

Jan Bureš, 65 let, důchodce

1. Abych řekl pravdu, tak vadí.

2. Občas pár korun dám. Když jdu do kostela a oni žebrají před kostelem, či dokonce v něm, je mi trapné jim nic nedat a zároveň se cítím divně, když jim dám pár korun, protože moje peníze využijí kdoví k čemu.

3. Asi by se měl stát postarat o to, aby vzniklo dost ubytoven, azylových domů. Víím, že je to složitější problém, řada těchto bezdomovců, žebřáků by nikam nechtěla, ale snad by mohl někdo chodit po městě a zvát tyto povalující se a žebřající lidi do ubytoven. Za přespání by tam zaplatili nějakou malou částku.

Připravil Pavel Bajer

Výňatek ze zákona 110/2006 Sb. o životním a existenčním minimu

§ 1

Předmět úpravy

(1) Tento zákon stanoví životní minimum jako minimální hranici peněžních příjmů (dále jen „příjem“) fyzických osob (dále jen „osoba“) k zajištění výživy a ostatních základních osobních potřeb a existenční minimum jako minimální hranici příjmů osob, která se považuje za nezbytnou k zajištění výživy a ostatních základních osobních potřeb na úrovni umožňující přežití.

(2) Tento zákon dále upravuje způsob posouzení, zda příjmy osob dosahují částek životního minima nebo existenčního minima.

(3) Životní minimum ani existenční minimum nezahrnuje nezbytné náklady na bydlení; poskytování pomoci k zajištění úhrady nezbytných nákladů na bydlení stanoví zvláštní právní předpisy

§ 2

Životní minimum jednotlivce

Částka životního minima jednotlivce činí měsíčně 3 126 Kč. Za jednotlivce se pro účely tohoto zákona považuje osoba, která není společně posuzována s jinými osobami uvedenými v § 4.

Životní minimum společně posuzovaných osob

§ 3

(1) Pokud je osoba pro účely tohoto zákona posuzována společně s jinými osobami (§ 4), jsou částky životního minima odstupňovány podle pořadí osob. Pořadí posuzovaných osob se stanoví tak, že se nejdříve posuzují osoby, které nejsou nezaopatřenými dětmi, a poté osoby, které jsou nezaopatřenými dětmi. V rámci každé z těchto skupin posuzovaných osob se pořadí stanoví podle věku od nejstarší po nejmladší osobu. Věkem osoby rozhodným pro stanovení částek životního minima je věk, kterého osoba dosáhne

v kalendářním měsíci, za který je životní minimum zjišťováno.

(2) Částka životního minima osoby, která je posuzována jako první v pořadí, činí měsíčně 2 880 Kč.

(3) Částka životního minima osoby, která je posuzována jako druhá nebo další v pořadí, činí měsíčně

- a) 2 600 Kč u osoby od 15 let věku, která není nezaopatřeným dítětem,
- b) 2 250 Kč u nezaopatřeného dítěte od 15 do 26 let věku,
- c) 1 960 Kč u nezaopatřeného dítěte od 6 do 15 let věku,
- d) 1 600 Kč u nezaopatřeného dítěte do 6 let věku.

(4) Životní minimum osob, které se pro účely tohoto zákona posuzují společně, se stanoví jako úhrn částek životního minima všech těchto osob.

(5) Nezaopatřenost dítěte se pro účely tohoto zákona posuzuje podle zákona o státní sociální podpoře.

§ 5

Existenční minimum

(1) Částka existenčního minima osoby činí měsíčně 2 020 Kč.

(2) Existenční minimum nelze použít u nezaopatřeného dítěte, u poživitele starobního důchodu, u osoby plně invalidní a u osoby starší 65 let.

Posuzování příjmů

§ 6

(1) Pro posouzení toho, zda příjem osoby dosahuje částky životního minima nebo existenčního minima, se porovnává úhrn jejích započitatelných příjmů s částkou životního minima nebo existenčního minima. Pokud jsou však osoby posuzovány podle tohoto zákona společně, porovnává se úhrn započitatelných příjmů všech společně posuzovaných osob s úhrnem částek životního minima posuzovaných osob.

§ 7

(5) Za příjem se nepovažuje příspěvek na péči, část sociálního příplatku a příspěvku na úhradu potřeb dítěte náležející ze zdravot-

ních důvodů, dávky sociální péče poskytované vzhledem ke zdravotnímu stavu a zvláštní příspěvek k důchodu podle zvláštních právních předpisů.

Výňatek ze zákona 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi

ČÁST PRVNÍ ÚVODNÍ USTANOVENÍ

§ 1

Předmět úpravy

(1) Tento zákon upravuje poskytování pomoci k zajištění základních životních podmínek fyzickým osobám (dále jen „osoba“), které se nacházejí v hmotné nouzi, prostřednictvím dávek pomoci v hmotné nouzi (dále jen „dávka“).

§ 2

(2) Osoba se nachází v hmotné nouzi, není-li dále stanoveno jinak, jestliže její příjem a příjem společně posuzovaných osob

- a) po odečtení přiměřených nákladů na bydlení (§ 9 odst. 2) nedosahuje částky živobytí (§ 24), přičemž si nemůže tento příjem zvýšit vzhledem ke svému věku, zdravotnímu stavu nebo z jiných vážných důvodů vlastním přičiněním a zabezpečení jejích základních životních podmínek je tak vážně ohroženo, nebo
- b) dosahuje sám nebo spolu s příspěvkem na živobytí podle § 4 odst. 1 písm. a) částek živobytí, ale nepostačuje k zabezpečení odůvodněných nákladů na bydlení (§ 34) a služby s bydlením bezprostředně spojené (dále jen „odůvodněné náklady na bydlení“).

(3) Osoba se považuje za osobu v hmotné nouzi též, jestliže nesplňuje podmínky uvedené v odstavci 2, avšak s ohledem na nedostatek finančních prostředků jí hrozí vážná újma na zdraví.

(5) Za osobu v hmotné nouzi může orgán pomoci v hmotné nouzi považovat též osobu, která nemá vzhledem k příjmům a celkovým sociálním a majetkovým poměrům dostatečné prostředky

- a) k úhradě nezbytného jednorázového výdaje, spojeného zejména se zaplacením správního poplatku při prokázané ztrátě osobních dokladů, při vydání duplikátu rodného listu nebo dokladů potřebných k přijetí do zaměstnání, s úhradou jízdného v případě ztráty peněžních prostředků, a v případě nezbytné potřeby s úhradou noclehu, nebo
- b) na úhradu nákladů spojených s pořízením nezbytných základních předmětů dlouhodobé potřeby a na základní vybavení domácnosti a odůvodněných nákladů souvisejících se vzděláním nebo zájmovou činností nezaopatřeného dítěte.

§ 3

Osoba, která není v hmotné nouzi

- (1) Nestanoví-li tento zákon jinak, osobou v hmotné nouzi není osoba, která
- a) není v pracovním nebo obdobném vztahu ani nevykonává samostatnou výdělečnou činnost a není vedena v evidenci uchazečů o zaměstnání, s výjimkou osob uvedených v § 11 odst. 3,
 - b) je vedena v evidenci uchazečů o zaměstnání déle než 12 měsíců, nemá nárok na podporu v nezaměstnanosti, podporu při rekvalifikaci, ani na mzdové nároky podle zákona o ochraně zaměstnanců při platební neschopnosti zaměstnavatele a o změně některých zákonů, a odmítla bez vážných důvodů vykonávat veřejně prospěšné práce nebo krátkodobé zaměstnání, které odpovídá jejímu zdravotnímu stavu a dopravní dosažitelnosti zaměstnání, anebo odmítla účast v cíleném programu k řešení zaměstnanosti,
 - c) prokazatelně neprojevuje dostatečnou snahu zvýšit si příjem vlastním přičiněním (§ 11),

(4) Orgán pomoci v hmotné nouzi může v odůvodněných případech rozhodnout, že osobou v hmotné nouzi není osoba, jejíž celkové sociální a majetkové poměry jsou takové, že jí mohou i po úhradě odůvodněných nákladů na bydlení zaručit dostatečné zajištění její výživy a ostatních základních osobních potřeb a toto zajištění lze na ní spravedlivě žádat.

§ 4

Dávky

(1) Dávky v systému pomoci v hmotné nouzi jsou

- a) příspěvek na živobytí,
- b) doplatek na bydlení,
- c) mimořádná okamžitá pomoc.

(2) Náklady na dávky hradí stát, a to z finančních prostředků získaných příslušným orgánem pomoci v hmotné nouzi formou dotace poskytované podle zvláštního právního předpisu.

§ 9

Příjem

(1) Pro účely tohoto zákona se za příjem, není-li dále stanoveno jinak, považuje

- a) 70 % příjmu ze závislé činnosti a z funkčních požitků uvedených v zákoně o daních z příjmů, a to po odpočtu daně z příjmů a pojistného na sociální zabezpečení a příspěvku na státní politiku zaměstnanosti a pojistného na veřejné zdravotní pojištění, a ze mzdových nároků vyplacených úřadem práce podle zákona o ochraně zaměstnanců při platební neschopnosti zaměstnavatele a o změně některých zákonů,
- b) 80 % příjmu 1. z dávky nemocenského pojištění, 2. z podpory v nezaměstnanosti a podpory při rekvalifikaci,
- c) 100 % ostatních započitatelných příjmů podle zákona o životním a existenčním minimu, s výjimkou příspěvku na živobytí.

(2) Příjem osoby nebo společně posuzovaných osob se pro účely příspěvku na živobytí rozumí příjem podle odstavce 1 snížený o přiměřené náklady na bydlení; za přiměřené náklady na bydlení se pro účely tohoto

zákona považují skutečné náklady na bydlení (§ 34), nejvýše však do výše 30 %, a v hlavním městě Praze do výše 35 % příjmu osoby nebo společně posuzovaných osob.

(3) Za příjem pro určení přiměřených nákladů na bydlení se považuje příjem uvedený v odstavci 1, s výjimkou

- a) sociálního příplatku a dávek pěstounské péče,
- b) příjmu uvedeného v § 7 odst. 1 písm. d) zákona o životním a existenčním minimu a
- c) příjmů uvedených v § 7 odst. 2 písm. j) zákona o životním a existenčním minimu.

§ 11

Zvýšení příjmu vlastním přičiněním

(1) Při posuzování nároku na příspěvek na živobytí se zjišťuje, s výjimkami uvedenými v odstavcích 3 až 7, zda mají osoba a společně s ní posuzované osoby možnost zvýšit si příjem vlastním přičiněním.

(2) Zvýšením příjmu vlastním přičiněním se rozumí zvýšení příjmu

- a) vlastní prací,
- b) řádným uplatněním nároků a pohledávek,
- c) prodejem nebo jiným využitím majetku.

§ 19

Aktivizační plán

(1) Aktivizační plán vypracuje příslušný orgán pomoci v hmotné nouzi na základě zjištěných skutečností vždy, pokud je příspěvek na živobytí poskytován déle než 6 měsíců; příslušný orgán pomoci v hmotné nouzi může s osobou v hmotné nouzi s jejím souhlasem vypracovat aktivizační plán i před uplynutím této lhůty. U osob uvedených v § 11 odst. 3 může příslušný orgán pomoci v hmotné nouzi v odůvodněných případech od vypracování aktivizačního plánu upustit.

(2) Obsahem aktivizačního plánu směřujícího ke zvýšení možností osoby řešit stav hmotné nouze je zejména stanovení postupu a časového harmonogramu plnění jednotlivých opatření, cílů, které mají být při řešení hmotné nouze osoby dosaženy, aktivit na straně příjemce nebo společně posuzované osoby a nástrojů a opatření, které budou ze strany orgánu pomo-

ci v hmotné nouzi použity, včetně rozsahu spolupráce s tímto orgánem. Rámcový obsah aktivizačního plánu stanoví prováděcí právní předpis.

ČÁST TŘETÍ DÁVKY

Hlava I Příspěvek na živobytí

§ 21

Podmínky nároku na příspěvek na živobytí

(1) Nárok na příspěvek na živobytí má osoba v hmotné nouzi podle § 2 odst. 2 písm. a), jestliže její příjem a příjem společně posuzovaných osob (§ 9 odst. 2) nedosahuje částky živobytí posuzovaných osob.

§ 23

Výše příspěvku na živobytí

Výše příspěvku na živobytí činí, není-li dále stanoveno jinak, za kalendářní měsíc rozdíl mezi

- a) částkou živobytí osoby (§ 24 odst. 1) a příjmem osoby (§ 9 odst. 2), není-li osoba společně posuzována s jinými osobami (§ 2 odst. 1),
- b) částkou živobytí společně posuzovaných osob (§ 24 odst. 2) a příjmem společně posuzovaných osob (§ 9 odst. 2).

Hlava II

Doplatek na bydlení

§ 33

Podmínky nároku na doplatek na bydlení

(1) Nárok na doplatek na bydlení má vlastník nebo nájemce bytu, který užívá byt, jestliže by po úhradě odůvodněných nákladů na bydlení byl

(2) Za nájemce bytu se pro účely tohoto zákona považuje též nájemce obytné místnosti v zařízeních určených k trvalému bydlení podle zvláštního právního předpisu.

(3) Podmínkou nároku na doplatek na bydlení je získání nároku na příspěvek na živobytí a nárok na příspěvek na bydlení podle zvláštního právního předpisu. Doplatek na bydlení lze přiznat, s přihlédnutím k jejím celkovým

sociálním a majetkovým poměrům, také osobě, které příspěvek na živobytí nebyl přiznán z důvodu, že příjem osoby nebo společně posuzovaných osob přesáhl částku živobytí osoby nebo společně posuzovaných osob, ale nepřesáhl 1,3násobek částky živobytí osoby nebo společně posuzovaných osob. Nárok na doplatek na bydlení nevznikne, pokud osoba bez vážného důvodu odmítne možnost levnějšího přiměřeného bydlení nabídnutou nebo zprostředkovanou obcí, v níž má trvalý pobyt.

7) Splňuje-li podmínky nároku na doplatek na bydlení více osob, náleží doplatek na bydlení jen jedné, a to osobě určené na základě dohody těchto osob. Nedohodnou-li se tyto osoby, určí orgán pomoci v hmotné nouzi, které z těchto osob se doplatek na bydlení přizná.

(8) Doplatek na bydlení lze poskytnout pouze tehdy, jestliže osoba užívá byt, jehož je vlastníkem nebo nájemcem, v obci, v níž je hlášena k pobytu podle zvláštních právních předpisů.

§ 35

Výše doplatku na bydlení

Výše doplatku na bydlení za kalendářní měsíc činí rozdíl mezi částkou odůvodněných nákladů na bydlení připadajících na kalendářní měsíc, sníženou o příspěvek na bydlení náležející za předchozí kalendářní měsíc, a částkou, o kterou příjem

- a) osoby (§ 9 odst. 1) zvýšený o vyplacený příspěvek na živobytí převyšuje částku živobytí osoby, nebo
- b) osoby a společně posuzovaných osob (§ 9 odst. 1) zvýšený o vyplacený příspěvek na živobytí převyšuje částku živobytí společně posuzovaných osob.

ČÁST ČTVRTÁ

SPOLEČNÁ USTANOVENÍ O DÁVKÁCH

§ 40

Příjemce a zvláštní příjemce

(1) Příjemcem dávky je ten, komu byla dávka přiznána.

(2) Orgán pomoci v hmotné nouzi namísto příjemce uvedeného v odstavci 1 ustanoví zvláštního příjemce v případech, kdy by se výplatou dávky příjemci zřejmě nedosáhlo účelu, kterému má dávka sloužit, nebo kdyby tím

byly poškozeny zájmy osob, v jejichž prospěch je příjemce dávky povinen dávku používat, anebo nemůže-li příjemce výplatu přijímat. Souhlas příjemce s ustanovením zvláštního příjemce se vyžaduje jen v případě, že příjemce nemůže výplatu přijímat; to neplatí, pokud příjemce vzhledem ke svému zdravotnímu stavu nemůže podat vyjádření k ustanovení zvláštního příjemce.

(3) Příjemce a zvláštní příjemce jsou povinni dávku použít ve prospěch osoby nebo společně posuzovaných osob, kterým byla dávka přiznána.

(5) Orgán pomoci v hmotné nouzi může ustanovit zvláštním příjemcem jen fyzickou nebo právnickou osobu, která s ustanovením souhlasí.

§ 42

Formy poskytování dávek

(1) Příspěvek na živobytí se poskytuje v peněžní nebo věcné formě, popřípadě v obou těchto formách.

(2) Ve věcné formě se příspěvek na živobytí poskytne, pokud je zjevné, že by příjemce nevyužil dávku k účelu, ke kterému je určena. Pokud v průběhu poskytování peněžité formy dávky bude tato dávka používána k jinému účelu, než byla poskytnuta, postupuje se obdobně, a to i s využitím institutu zvláštního příjemce.

(3) Doplatek na bydlení se poskytuje v peněžní formě. Doplatek na bydlení lze použít bez souhlasu příjemce k přímé úhradě nájemného nebo služeb spojených s bydlením, a to tak, že plátce doplatku jej poukazuje pronajímateli nebo poskytovateli služeb.

(4) Mimořádná okamžitá pomoc se poskytuje v peněžní nebo věcné formě, popřípadě v obou těchto formách.

ČÁST PÁTÁ ORGANIZACE A ŘÍZENÍ

HLAVA I ORGANIZACE

§ 61

Pověřený obecní úřad

(1) Pověřený obecní úřad

- a) rozhoduje o přiznání příspěvku na živobytí, mimořádné okamžité pomoci a doplatku na bydlení a o jejich výši a provádí jejich výplatu,
- b) poskytuje osobám informace vedoucí k řešení hmotné nouze nebo k jejímu předcházení,

HLAVA III ŘÍZENÍ

§ 67

Místní příslušnost

(1) Místní příslušnost pověřeného obecního úřadu se řídí

- a) místem, kde je žadatel o dávku hlášen k trvalému pobytu podle zvláštních právních předpisů

§ 69

Zahájení řízení

(1) Řízení o přiznání dávky se zahajuje na základě písemné žádosti osoby, není-li dále stanoveno jinak (§ 70), podané příslušnému orgánu pomoci v hmotné nouzi na tiskopisu předepsaném ministerstvem.

(2) Řízení o změně výše již přiznané dávky nebo o jejím odnětí nebo o zastavení její výplaty se zahajuje na návrh příjemce, zvláštního příjemce, osoby společně posuzované nebo z moci úřední.

Celé znění zákona najdete například na www.zakony.nawebu.cz.

Zákony posilují motivaci k pracovní činnosti

První Pohled na věc na zákony 110/2006 Sb. a 111/2006 Sb. poskytl za Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR Mgr. **Vladimír Vokál**, vedoucí oddělení styků s veřejností MPSV ČR.

Co si kladou za cíl zákony 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu, a 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi?

V čem vidíte jejich přínos?

Cílem nového zákona o životním a existenčním minimu je, aby se institut životního minima v ČR přiblížil jeho evropskému pojetí, aby dostatečně a spravedlivě ochraňoval před hmotnou nouzí všechny typy domácností a zároveň aby je i více než doposud při jeho využití v novém zákoně o pomoci v hmotné nouzi motivoval k pracovní činnosti a větší snaze ke změně sociální a ekonomické situace.

Základní změny lze charakterizovat takto:

- současné dvousložkové životní minimum se změní na životní minimum jednosložkové (životní minimum bude vymezovat jen potřeba finančních prostředků nezbytných na zabezpečení výživy a ostatních základních osobních potřeb domácnosti),
- částka životního minima vyjadřující náklady na bydlení se vzhledem k jejich velké diferenciaci z životního minima vyloučí; ochrana v oblasti bydlení zohledňující přiměřené skutečné náklady na bydlení bude řešena v rámci systému státní sociální podpory poskytováním nového příspěvku na bydlení a v systému hmotné nouze doplatkem na bydlení,
- rozšíří se okruh společně posuzovaných osob (například do společně posuzovaných osob bude nově zahrnováno i zaopatřené dítě, pokud žije se svými rodiči, apod.),
- nově se zavede institut existenčního minima, které bude využíváno v zákoně o pomoci v hmotné nouzi jako výchozí základna pro motivaci dospělých osob v hmotné nouzi (bude se navyšovat formou bonifikací při plnění stanovených podmínek a při zapojení do aktivizačních opatření), přičemž bude obdobně jako institut životního minima zabezpečovat základní minimální osobní potřeby občana, ale v nižším rozsahu.

Posílení motivace je třeba vnímat také v kontextu dalších schválených a nově připravovaných opatření zejména v oblasti daní, zaměstnanosti a odměňování (daňové zvýhodnění rodin s dětmi, postupné zvyšování minimální mzdy, programy aktivní politiky zaměstnanosti apod.).

Podle jakých kritérií je stanovena pro jednotlivce částka životního minima na 3 126 Kč a existenčního minima na 2 020 Kč?

Životní minimum je minimální společensky uznaná hranice peněžních příjmů k zajištění výživy a ostatních základních osobních potřeb. Existenční minimum je minimální hranicí peněžních příjmů, která se považuje za nezbytnou k zajištění výživy a ostatních základních osobních potřeb na úrovni umožňující přežití. Existenční minimum nelze použít u nezaopatřeného dítěte, u poživatele starobního důchodu, u osoby plně invalidní a u osoby starší 65 let.

Výše všech stanovených částek nového životního minima a částky existenčního minima vychází z výsledků grantové studie Výzkumného ústavu práce a sociálních věcí. Částky životního minima pokrývají výživovou normu jednotlivých osob v domácnosti a dále i jejich nezbytné ostatní základní osobní potřeby (ošacení, obuv, hygienické potřeby apod.). Existenční minimum plně pokryje výživovou normu dospělé osoby a asi 40 % ostatních základních osobních potřeb vyjádřených v životním minimu.

Proč nezná zákon definici, pojem bezdomovectví?

Bezdomovectví je pojem mezinárodního práva. U nás se používá pojem osoba bez přístřeší.

Co se změnilo v poskytování služeb bezdomovcům po přijetí zákona o sociálních službách?

Změnil se § 92 písm. a) – povinnosti obecního úřadu a § 92 zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách

Obecní úřad obce s rozšířenou působností:

a) zajišťuje osobě, které není poskytována sociální služba a je v takové situaci, kdy neposkytnutí okamžité pomoci by ohrozilo její život nebo zdraví, poskytnutí sociální služby nebo jiné formy pomoci, a to v nezbytném rozsahu; místní příslušnost se řídí místem trvalého nebo hlášeného pobytu osoby.

Zákon o sociálních službách dále ukládá krajům povinnost sestavovat střednědobé plány sociálních služeb (§ 95 zákona o sociálních službách). Sleduje se, zda jsou pokryty všechny sociální skupiny, které se v kraji vyskytují.

Zákon 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi, obsahuje vícekrát slova „může“ a „nemusí“. Záleží pak na konkrétním úředníkovi, zda bude žadatele považovat například za osobu v hmotné nouzi. Nedostávají úředníci příliš velké pravomoci? Neobáváte se vlivu subjektivních vztahů mezi úředníkem a žadatelem a jeho rodinou?

Pomoc osobám v hmotné nouzi musí reagovat na velké množství sociálních situací, do nichž se osoby s nedostatečným příjmem dostávají. Proto zákon nemůže taxativně řešit veškeré tyto situace. Proto obsahuje některé možnosti využití správního uvážení. Oproti stávajícímu systému dávek sociální péče se možnosti správního uvážení, tj. subjektivního přístupu k řešení individuální situace osoby v hmotné nouzi, zmenšují. Není zřejmé, kde tazatelé našli v textu zákona vícekrát opakované slovo „nemusí“ (*poznámka redakce: slovo „nemusí“ se objevuje v zákoně 111/2006 Sb. § 11, odstavec 5; § 15, odstavec 2*). I slovo „může“ je podmíněno splněním určitých podmínek, viz některé ze situací směřujících k mimořádné okamžité pomoci. Právě sociální práce bude použita pro zobektivizování situace klienta a posouzení okolností, které umožňují tzv. správní uvážení. Sociální práce je nedílnou součástí pomoci osobám v hmotné nouzi, a to vždy v té míře, která je pro řešení určitého případu potřebná. Půjde o postupné rozdělení funkce dávkového specialisty, který na základě infor-

mací poskytnutých žadatelem bude posuzovat situaci hmotné nouze osoby, a to i s využitím informací od sociálního pracovníka, který bude zabezpečovat nejen sociální šetření, ale i potřebnou pomoc osobě, či jeho rodině, při překonání situace hmotné nouze. Je zřejmé, že subjektivní názory nelze nikdy vyloučit, ale jejich dopad na rozhodování by měl být minimální, protože složitější případy bude možné posuzovat následně v rámci supervize, popřípadě v rámci odvolacího řízení. Jinak situace, kdy lze osobu uznat za osobu v hmotné nouzi, popřípadě situace, kdy naopak nelze uznat osobu za osobu v hmotné nouzi, jsou v zákoně podrobně popsány a vliv na subjektivní posouzení by měl být minimalizován i použitím aplikačního programu, jednotného pro celé území České republiky.

Zdá se mi velmi obtížné rozhodnout, zda osoba například „prokazatelně neprojevuje dostatečnou snahu zvýšit si příjem vlastním přičiněním“. Kdo a podle čeho bude posuzovat onu prokazatelnost?

Zákon opět vymezuje postup při posuzování zvýšení příjmu vlastním přičiněním (§ 11, § 12, § 13, § 14 a následně § 25 až 27). Jednak rozlišuje zvýšení příjmu vlastní prací, uplatněním nároků a pohledávek a prodejem nebo jiným využitím majetku, jednak pro jednotlivé kategorie uvádí, co se pro uvedený účel jako využití těchto možností považuje. „Prokazatelnost“ bude posuzována z různých zdrojů, například úřad práce, eventuálně další úřady, které mohou prokázat vlastnictví či změny vlastnictví majetku, a z prohlášení osoby, která může řadu svých aktivit na jednotlivých úsecích věrohodně prokázat. Pochopitelně, že v závěru tuto prokazatelnost budou posuzovat příslušní zaměstnanci orgánu pomoci v hmotné nouzi.

Jak může nemajetný člověk vynakládat peníze například na služby agentur práce, jak to předpokládá § 12, bod 2a)?

V § 58 zákona č. 435/2004 Sb., o zaměstnanosti, ve znění pozdějších předpisů, se dočteme, že zprostředkování zaměstnání mohou agentury práce provádět bezplatně nebo za úhradu, včetně úhrady, při které je dosahován zisk. Při

zprostředkování zaměstnání za úhradu nemůže být od fyzické osoby, které je zaměstnání zprostředkováváno, požadována úhrada.

Pokud by měl žadatel uplatnit nárok z jiných pohledávek, například soudní žaloby, předpokládá to zase výdaje. Kde peníze nemajetný člověk získá?

§ 13 odstavec 2 umožňuje, aby orgán pomoci v hmotné nouzi ustoupil od požadavku na uplatnění nároků a pohledávek v případech, kdy je zřejmé, že jejich uplatnění by nebylo úměrné zisku z něj plynoucímu.

Není § 33 příliš omezující? Na doplatek na bydlení nemá nárok člověk bez bytu, který trvale žije po ubytovnách, a samozřejmě ani bezdomovec.

V § 33 odst. 5 je umožněno v případech hodných zřetele považovat za nájemce bytu pro účely doplatku na bydlení i osobu dlouhodobě užívající jinou než nájemní formu bydlení (podnájem, ubytovna). Za dlouhodobé užívání se doporučuje brát v úvahu tři a více měsíců užívání takovéto formy bydlení. Za případy hodné zřetele budou brány především ty situace, kdy osoba nebude moci prokazatelně získat v místě, kde se zdržuje, trvalý pobyt. Na druhou stranu by mělo být opět jedním z úkolů sociální práce bytové poměry těchto občanů pokud možno upravit tak, aby jim bylo možné poskytovat příslušnou pomoc k úhradě nákladů spojených s bydlením běžným způsobem, tj. prostřednictvím příspěvku na bydlení a doplatku na bydlení.

Rozhovor připravil Pavel Bajer

Komentář garanta

Dnem 1. ledna 2007 nabude účinnosti celá série zákonů, které zasahují do oblasti sociální ochrany a bydlení. Pro osoby ohrožené sociálním vyloučením mají svůj význam zákony č. 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu, a související zákon č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi. Zatímco první je deklarativní, druhý má přímý dopad na životní podmínky nejchudších osob ve společnosti.

Podle zákona o pomoci v hmotné nouzi se náklady na bydlení posuzují samostatně, odděleně od nákladů na živobytí. Za určitých definovaných podmínek *může být domácnosti* (v návaznosti na *příspěvek na bydlení* ze státní sociální podpory) poskytnut tzv. *doplatek na bydlení*. Z hlediska cílové skupiny bezdomovců je podstatné, že základní podmínkou je užívání bytu. Prakticky to znamená, že tuto pomoc *mohou* získat jen lidé bydlící v bytech, ale s dalšími skupinami osob, které žijí ve veřejných (komerčních) ubytovnách, podnájmech, mobilních obydlích nebo jiných prostorách, které nejsou kolaudované k bydlení, zákon nepočítá. Proto také bezdomovci na doplatek na bydlení jen nesnadno dosáhnou. Zákon sice zmiňuje *případy hodné zřetele*, ale mnohaleté zkušenosti (vzdor výkladu mluvčího ministerstva) potvrzují, že se nelze spoléhat na úředníky obcí, kteří by ochotně posuzovali tisíce „případů hodných zřetele“, aby pomohli bezdomovcům, nota bene na náklady svého zaměstnavatele.

Dlouhodobým problémem je uplatňování nároků a práv v sociální oblasti, které bývá až na výjimky fixováno na místo trvalého pobytu. Tento jistě praktický postup se stává překážkou pro člověka, který se nemůže nebo nechce v místě trvalého bydliště zdržovat. Fixace na trvalý pobyt (nebo tzv. hlášený pobyt, který je fiktivní adresou bezdomovce na ohlašovně) je de facto návratem k říšskému zákoníku z roku 1863.

Zákon předpokládá kvalifikovaného úředníka schopného citlivě posoudit situaci

Svůj pohled na nové zákony ovlivňující život lidí bez domova mají i představitelé neziskových organizací. K některým aspektům zákonů o životním minimu a pomoci v hmotné nouzi se vyjadřuje Mgr. Vít Maryška, člen realizačního týmu projektu Street Papers – Nový prostor Brno – Job Center Nový prostor o. s.

Částka životního minima pro jednotlivce je stanovena na 3 126 Kč a existenčního minima na 2 020 Kč. Je to podle vašeho názoru málo, akorát nebo hodně?

Je velmi obtížné posoudit, zda zmiňované částky jsou dostačující. Při jejich stanovování byly jistě použity řádné a standardní metody. Otázkou je, nakolik byly nebo jsou tyto částky výsledkem také tzv. sociální konsenzu ohledně hranice chudoby, čili toho, kdo je považován za chudého. A zdali máme k dispozici systém, který jedince před chudobou chrání anebo mu umožňuje se z této stigmatizující situace vymanit.

Kromě toho je také důležité, jak bude subjektivně hodnocena tato výše samotnými příjemci dávek (teď nemám na mysli relativní deprivaci beneficianta).

Mnohem důležitější je, nakolik se podaří odpoutat dávky od minimální mzdy a nakolik bude výrazný rozdíl, aby se podařilo eliminovat past chudoby a potažmo nezaměstnanosti.

Kromě toho je nutné dodat, že částky sociálního a existenčního minima by v ideálním případě měly být poskytovány pouze určitou dobu a neměly by být dlouhodobým zdrojem příjmu a neměly by vytvářet závislost na nich.

Všiml jste si, že v zákoně 111/2006, o pomoci v hmotné nouzi, se vícekrát opakuje slova „může“ a „nemusi“? Neobáváte se vlivu subjektivních vztahů mezi úředníkem a žadatelem a jeho rodinou?

Historicky vzato byl jistým „svátkem“ stav, kdy úředník přistupoval ke všem stejně. Z důvodu, že zákon není schopen postihnout všechny eventuality, je snahou dát úředníkovi prostor pro individuální posouzení situace žadatele. To ovšem předpokládá kvalifikova-

ného úředníka schopného citlivě posoudit situaci a rozhodnout.

Pozitivní také může být nejistota ve smyslu neexistence automatického nároku na to či ono. Na tu či onu částku, službu apod., což by mohlo vést k určité „pokoře“ žadatele.

Pokud si ovšem úředník nebude chtít „komplikovat“ situaci a bude „dávat“ všem a v maximální míře, tak se pravděpodobně mine celek účinkem. S ohledem na současný stav a určité zkušenosti se domnívám, že bude výrazná tendence ke zjednodušení a zestejnění v oblasti přiznávání a rozhodování.

Kromě toho bude zajímavé porovnat rozhodování a požadavky jednotlivých úřadů v tzv. jednotné státní správě. Jinými slovy nakolik bude stejná anebo rozdílná interpretace normy a způsoby jejího naplňování.

Jak se díváte na přemíru výskytu slova prokazatelně v zákoně 111/2006? Domníváte se, že úředníci jsou dostatečně kompetentní, aby posoudili, zda žadatel „prokazatelně neprojevuje dostatečnou snahu zvýšit si příjem vlastním přičiněním“?

Slovo prokazatelně je podle mého soudu v pořádku. Jde spíš o to, jak bude anebo je ona prokazatelnost chápána, čili co bude za prokazatelné považováno. A co bude k prokázání dostačovat.

Co si myslíte o § 33, podle kterého by například na doplatek na bydlení neměl nárok člověk bez bytu, který trvale žije po ubytovnách, a samozřejmě ani bezdomovec?

Domnívám se, že doplatek na bydlení by se měl vztahovat i na osoby dlouhodobě využívající tzv. „ubytovny“, protože se v mnoha případech jedná o jedinou možnost, jak mít střechu nad hlavou, protože získání klasického

bydlení je jinak nerealizovatelné – bydlení je nedostupné. A mít střechu nad hlavou, byť v tomto režimu „ubytovny“, je jedním ze základních předpokladů pro udržení si zaměstnání. A tím ke změně a řešení vlastní sociální situace prostřednictvím práce, což je dlouhodobě žádoucí stav.

Mnohem důležitější je podle mého soudu poslední odstavec tohoto paragrafu, který velmi jednoznačně říká, že nárok na doplatek na bydlení je pouze tehdy, pokud se bydlení

vyskytuje v obci, kde má jedinec trvalý pobyt. Jenže to znamená, že nárok nemá nikdo, kdo bydlí – žije mimo místo trvalého pobytu. A to je situace velkého počtu lidí žijících dlouhodobě na tzv. ubytovnách hlavně pak ve větších lokalitách.

Zůstává taky otázkou, nakolik takto koncipovaná norma ovlivní mobilitu lidí ve smyslu změny bydlení – přestěhování se do levnějšího bydlení.

Rozhovor připravil Pavel Bajer

Vánoce pro „děti ulice“

„A kde budete vy na Vánoce?“, ptáme se často našich příbuzných a známých. A kde budou na Vánoce „děti ulice“?, ptám se já. Napadla vás někdy tahle otázka?

Už více jak 10 let se o tyto zraněné duše bez rodičů a domova stará Projekt Šance v Praze. Letošní rok nebude výjimkou. I tyhle děti mají právo na Vánoce, a tak je prožijí v pražském centru Projektu Šance. Ani před Vánoce, ani mezi svátky, ale stane se tak přesně na Štědrý den 24. 12. Zakladatel a streetworker László Súmegh, který v roce 1995 Projekt Šance založil, usiluje o zaplnění bílého místa v dnešní společnosti. Pomáhá mládeži, která z různých důvodů nezvládla svůj život. Jako každý rok i letos své Vánoce věnuje dětem, nejen organizačně, ale

i svojí přítomností, schopností naslouchat nejpotřebnějším. A nebude chybět stromeček ani dárky, on sám bude děti obdarovávat něčím praktickým na sebe.

Pestrý program bude probíhat celé odpoledne a podvečer. Děti budou moci sledovat oblíbené vánoční pohádky České televize, osobně se dostaví patronka Projektu Šance paní Marie Rottrová, která dětem napeče vánoční cukroví a zazpívá jim. Poté všichni zasednou ke štědrovečernímu stolu s vepřovými řízkami a bramborovým salátem, který s ochotou dodá společnost Zátíší Catering Group. Sladkou a skutečně francouzskou gurmánskou tečkou bude dezert od společnosti Au Gourmand. Nikdo neodejde s prázdnou, kromě zmiňovaných dárečků a programu každý dostane výslužku a stravenky do restaurací Mc Donalds.

Průměrná návštěvnost v tento sváteční den je asi tak 50 až 60 mladých lidí. Neobyčejná záslužnost Projektu Šance letos nezůstane ani bez povšimnutí médií, konkrétně Českého rozhlasu 1 Radiožurnálu, který odsud bude vysílat dvě hodiny on-line.

Zvonek Ježíška a vše, co k magickému momentu patří, budou chybět. Ne proto, že by tohle Šance neuměla zajistit, ale proto, že tento okamžik by otevřel bolavé rány dětí. Každý přece má duši, city a srdce. Máma, táta, prostě domov se nedá koupit.

Vy, kteří byste chtěli pomoci, zašlete finanční částku na účet číslo:

51 - 1603950237/0100. Sebelepší obnos je přínosem.

Nebo stačí jednoduše poslat zprávu ve formátu:

DMS SANCE na číslo **87777**

Cena SMS je 30 Kč, příjemci díky Vaší pomoci obdrží 27 Kč.

Co je v Národní zprávě o bezdomovství za rok 2005?

What is in the National Report about Homelessness for the year 2005?

Ilja Hradecký

Mgr. Ilja Hradecký¹, v roce 1990 spoluzakladatel a ředitel občanského sdružení Naděje. Projekty integrační program, potravinové banky, odborné vzdělávání a další. Odborné publikace, přednášky (první česká studie o bezdomovství *Bezdomovství – extrémní vyloučení*), projekty MPSV (standards kvality sociálních služeb, inspektor kvality), účast v evropských organizacích a projektech (FEANTSA, Rada Evropy aj.).

Abstrakt:

Národní zpráva o bezdomovství v České republice je stejně jako zprávy z dalších států podkladem pro každoročně vydávanou Evropskou zprávu. Vznikala na jaře 2005, konečná verze doplněná po připomínkách koordinátorů byla odevzdána v říjnu téhož roku. Článek je zkrácenou verzí národní zprávy. Obsahuje v první části popis politického prostředí, které však od dokončení prochází dalším vývojem, v době otištění tohoto článku mohou být některé reálie odlišné. Druhá část je statistickým přehledem podle návrhu evropské typologie, je doplněna tabulkovými přílohami. Národní zprávy nových členských států EU10, které mají v roce 2005 svou premiéru, mají být základem pro sledování vývoje bezdomovství v následujících letech.

Abstract:

The National Report about Homelessness is as other similar reports from different countries the basis for the European Report published every year. It emerged in spring 2005, the final version was completed after coordinators' comments in October 2005. The article is a shortened version of the National Report. It contains a political environment description which is still developing after the finishing of the report. At the time of report publishing some of the facts can be different. The second part is a statistical overview according to a European typology proposal and it contains chart enclosures. National Reports of new EU 10 members which have their first night in 2005 should be the basis for a homelessness watching in next years.

ÚVOD

Národní zpráva o bezdomovství 2005 je koncipována podle závazné osnovy Evropské observatoře bezdomovství². Národní zprávy z členských států EU jsou podkladem pro Evropskou zprávu, kterou každoročně vydává FEANTSA³. Závazná osnova má zaručit srovnatelnost zveřejněných informací a současně umožnit redakci Evropské zprávy o bezdomovství. Záměrem národních zpráv z nových členských států je vytvoření základu pro sledování vývoje bezdomovství. Sestávají ze tří částí: (1) politických východisek ve vztahu k bezdomovství, (2) statistického přehledu s tabulkovými

přílohami a (3) databáze výzkumu. Tento článek, který je zkrácenou verzí národní zprávy z České republiky, úmyslně pomíjí třetí část a první dvě části podává zkráceně.⁴ Politické prostředí od napsání zprávy postupně doznává změn, v době otištění tohoto článku mohou být některé reálie odlišné.

Psát o bezdomovcích a o bezdomovství v českém prostředí je obtížné. České slovo *bezdomovec* je dvojnásobné, v angličtině má ekvivalent *homeless* a současně *stateless*. Zatímco široká veřejnost používá slovo *bezdomovec* ve významu *homeless*, v českém právním prostředí je toto slovo užíváno výhradně ve významu

stateless. Pro bezdomovce-homeless v zákonech pojmenování neexistuje.⁵ Neexistuje definice stavu bezdomovství jako sociálního vyloučení.⁶ Také slovníky spisovné češtiny slovo bezdomovec ve významu člověk, který nebydlí, neznají. Dokonce ani nejrozsáhlejší současná sociologická encyklopedie *Velký sociologický slovník*⁷ nezná pojmy bezdomovství nebo bezdomovec ani problematiku nepopisuje.

Přesto slovo *bezdomovec* v našem významu v češtině dobře zdomácnělo. Se skutečností, že český právní řád nezná slovo *bezdomovec* ve významu člověka vyloučeného ze společnosti, může souviset převažující negativní vnímání bezdomovců institucemi a občany.⁸

POLITICKÉ PROSTŘEDÍ

Ústava České republiky ani žádný ústavní zákon explicitně nezaručuje právo na bydlení. Obecně je zaručeno právo na pomoc pro zajištění základních životních podmínek Listinou základních práv a svobod⁹, která je ústavním zákonem: *Každý, kdo je v hmotné nouzi, má právo na takovou pomoc, která je nezbytná pro zajištění základních životních podmínek.* Listina nedefinuje, co se má rozumět základními životními podmínkami.

Listina základních práv a svobod však navazuje na mezinárodní dokumenty, které Česká republika ratifikovala.¹⁰ Znění Mezinárodního paktu o hospodářských, sociálních a kulturních právech¹¹ je pregnančnější: *Státy... uznávají právo každého jednotlivce na přiměřenou životní úroveň pro něj a jeho rodinu, zahrnující v to dostatečnou výživu, šatstvo, byt, a na neustálé zlepšování životních podmínek.* Všeobecná deklarace lidských práv je součástí našeho právního řádu již od roku 1948.¹²

Reforma veřejné správy je dosud nedokončená. Je mnoho novelizovaných zákonů, některé i nepřehledné mnohokrát. Novými instituty jsou např. státní sociální podpora (1995), podpora v nezaměstnanosti (1990), zdravotní pojištění (1992). Dosud se čeká na zákon o sociálních službách, na nový zákon o nájemném z bytů, zákon o pomoci v hmotné nouzi, připravuje se nový Zákoník práce, vede

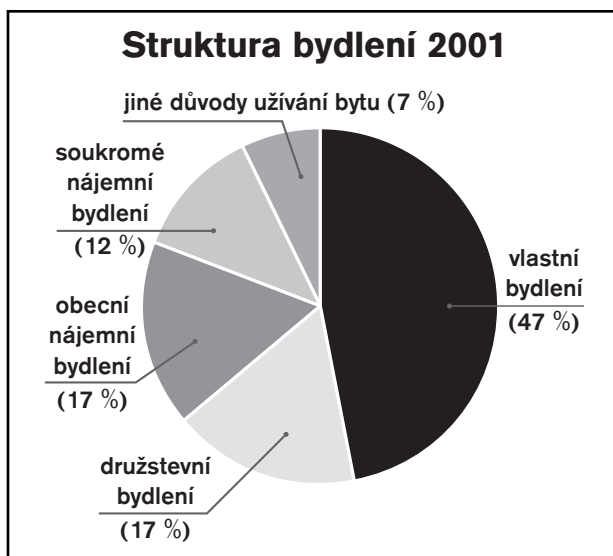
se veřejná diskuse o návrhu Občanského zákoníku. Není systémově vyřešeno financování sociálních služeb.

Dostupnost bydlení

Do roku 1989 přidělovaly úřady byty správním rozhodnutím, od devadesátých let je nájemní vztah znovu smluvní podle Občanského zákoníku. Domy stát vrátil původním majitelům, další převedl na obce, některé domy byly privatizovány prodejem. Nájemní vztahy zůstaly v platnosti (některé vznikly před více než 50 lety). Graf ukazuje strukturu bydlení podle sčítání lidu, domů a bytů 2001¹³.

Před společenskými změnami v roce 1989 byla uzákoněna povinnost pracovat.¹⁴ Pro osoby bez vlastního bytu byly určeny dělnické ubytovny. Lidé, kteří se chovali nekonformně, kteří se neuměli nebo nechtěli do pracovního procesu zařadit, nebo aspoň práci předstírat, bývali odsouzeni do vězení nebo „umístění“ v psychiatrických léčebnách nebo ústavech. Dosud žijí lidé, kteří prožili dětství v dětských domovech, mládí v internátech a po dvouleté vojenské službě už jen přežívali v různých podnikových ubytovnách, někteří s občasným pobytem ve vězení nebo v ústavu.

Příklad: Muž, nar. 1940, svobodný. Nikdy nikde nebydlel. Za války prožil dětství v sirotčinci, později v dětském domově. Pak byl na vojně a od té doby až do r. 1990 po podnikových ubytovnách. Po zrušení jeho poslední ubytovny ztratil i práci a stal se bezdomovcem. Dbá na

sebe, chodí čistý a upravený. Vždy několik měsíců někde vydrží a pak se znovu vrací do azylového domu.

Privatizované podniky dnes již tuto povinnost nemají. Dělnické ubytovny se transformovaly v komerční hotely a skryté či potenciální bezdomovství se ukázalo ve své zjevné podobě. Situaci doplňuje zahraniční migrace, ale také postavení lidí, kteří z vlastní neopatrnosti ztratili byt, o který je někdo připravil. Vesměs jde o lidi slabé, lehce ovlivnitelné osobnosti, často handicapované, tělesně, duševně, věkem, nízkým vzděláním, sociálním původem, frustrací z dětství.

Nájemní vztah k bytu upravuje Občanský zákoník¹⁵: *Nájem bytu vzniká nájemní smlouvou... Nájem bytu je chráněn; nedojde-li k dohodě, lze jej vypovědět jen z důvodů stanovených v zákoně.* Občanský zákoník ochraňuje nájemní bydlení před svěvolí vlastníka, upravuje možnost společného nájmu bytu manžely i přechod nájmu bytu při úmrtí nájemce nebo v případě, kdy nájemce opustí trvale společnou domácnost¹⁶. Občanský zákoník také upravuje vypovězení nájmu, občas bývá zneužito k výpovědi důvodu ...*vyžaduje-li byt nebo dům opravy, při jejichž provádění nelze byt nebo dům delší dobu užívat.* Zákonnou pojistkou je však povinné přivolení soudu ke každé výpovědi z nájmu bytu.

Absurdních rozměrů dosáhla výše penále za neplacení nájemného. Po celých 10 let (1995–2005) činilo neuvěřitelných 91,25 % p. a. (0,25 % denně), nařízení vlády tehdy podepsal nynější prezident ČR. Autor má dopis od veřejného ochránce práv, který považuje takový poplatek za preventivní. Nicméně od roku 2005 činí penále 8,75 % p. a. Zákon nestanoví povinnost žádnému orgánu veřejné správy dopomoci k bydlení osobě, která nebydlí, ať už vlastní byt z jakéhokoliv důvodu ztratila nebo jej nikdy nezískala. Pak záleží pouze na ochotě konkrétních lidí ve veřejné správě, hlavně v obci.

Státní politika sociálního bydlení neexistuje. Podle zákona¹⁷ se stavbami pro sociální bydlení dosud rozumějí instituce, např. domovy důchodců, dětské domovy, ústavy sociální péče. Sociální bydlení jako možnost bydlení domácností s nízkými příjmy nebo nemajetných osob zákon nezná.

Obecní bytová politika je nekonceptní až chaotická. Mnohá města se rozhodla pro okamžitý finanční prospěch z prodeje bytů obyvatelům. Tato privatizace bytového fondu řeší jen část problému, obyvatelé vybraných domů mohli získat byt někdy velmi výhodně, jindy méně. Některá města si nechávají ve svém portfoliu příliš málo bytů pro budoucí potřebu sociálního bydlení.

Sociální bydlení zůstává v mnoha městech a obcích tabuizováno, případně degradováno na tzv. holobyty¹⁸. Holobyty představují skryté nebo potenciální bezdomovství, protože obyvatelé mívají obvykle smlouvy na dobu určitou, mnohdy formou ubytování bez zákonné ochrany nájemníků. Do holobytů bývají často nedobrovolně vystěhováni lidé, kteří dluží za nájemné. V takových domech pak vznikají ghetta sociální patologie, „domy hrůzy“. Mohou sice být přechodnou ochranou před úplnou ztrátou bydlení, nejsou však řešením problému bezdomovství, často jsou naopak jeho rizikem. Pouze málo měst doplňuje bydlení tohoto typu nabídkou sociálních služeb, které pak poskytují NNO.

*Příklad: Ve městě Slaném byla z bytu vystěhována romská rodina, která dlužila na nájemném necelých 20 000 Kč, o něco víc, než je průměrná měsíční mzda v ČR. Bylo víc reakcí i ve sdělovacích prostředcích. HN otiskly článek místostarosty jiného města, který píše: „Nebyli stěhováni obecně lidé, nýbrž pouze problémoví jedinci. A to je podstatný rozdíl ... Představitelé měst ... budou muset prokázat ... snad ještě víc odvahy.“ Podobné postoje se začínají mezi místními politiky šířit.*¹⁹

Naopak jsou obce a města, která se zabývají obecní bytovou politikou v rámci komunitního plánování. To je součástí opatření i institucionálního zajištění NAPSI²⁰, není však dosud pravidlem.

Prevence sociálního vyloučení

Zvláštním zákonem²¹ zaručuje stát právo na sociální zabezpečení všem občanům. Pro sociální skupinu nejvíce ohrožených vyloučením je tento zákon jedinou českou právní normou, která definuje *péči o občany, kteří potřebují zvláštní pomoc a o občany společensky nepřízpůsobené*. Příslušné orgány mají

poskytovat péči těmto občanům *k řešení sociálních důsledků jejich společenské nepřizpůsobenosti. Cílem této péče je vytvářet aktivní vztah těchto občanů k práci a společnosti a napomáhat k tomu, aby vedli řádný způsob života.* Díkce zákona nese i po kosmetických úpravách zřetelné stopy jazyka a myšlení minulé éry.

Podmínky pro posuzování sociální potřeby a pro poskytování peněžitých a věcných dávek sociální péče stanoví zákon o sociální potřebnosti²²: *Občanu, který nesplňuje podmínky a jemuž hrozí vážná újma na zdraví, může být poskytnuta v nezbytném rozsahu pomoc.* Problém je opět v dikci: „může být poskytnuta“ ještě neznámá, že poskytnuta bude.

Překážkou v rozvoji sociálních služeb je absence zákona o sociálních službách.²³ V posledních deseti letech vznikla řada návrhů, ale zákon stále chybí. Návrh zákona rozděluje služby na péči a prevenci a současně výrazně zlepšuje postavení osob se zdravotním postižením, kteří jsou příjemci péče. Na druhou stranu konzervuje dosavadní nepřehledné financování sociálních služeb pro bezdomovce, které patří mezi služby prevence.

Uplatňování nároků a práv

Uplatňování nároků a práv v sociální oblasti je až na výjimky fixováno na místo trvalého pobytu (stálé bydliště). Přitom je rozhodující evidence podle zákona o hlášení a evidenci pobytu občanů²⁴. Občan může mít jen jedno místo trvalého pobytu, a to v objektu, který je určen pro bydlení, ubytování nebo rekreaci. Úřad rozhodne o zrušení údaje o místě trvalého pobytu, když objekt zanikl nebo je nezpůsobilý k bydlení nebo když zaniklo užívací právo. V tomto případě se stane místem trvalého pobytu sídlo úřadu, který občanovi trvalý pobyt zrušil.

Tento jistě praktický postup se stává překážkou pro člověka, který se nemůže nebo nechce v místě trvalého bydliště zdržovat. Stane se bezdomovcem bez reálné možnosti přihlásit počátek nového trvalého pobytu. Možnost uplatňování nároků a práv se pak oslabuje se vzdáleností od fiktivního místa trvalého pobytu, v případě pozbytí dokladů ztrátou nebo krádeží se jeho práva stávají jen teorií. Nemů-

že se ubytovat, nemůže se zaměstnat ani přihlásit jako uchazeč o zaměstnání, nemá z čeho zaplatit poplatky a pokuty za vystavení nových dokladů. Nemůže požádat o přezkoumání zdravotního stavu pro přiznání invalidního důchodu. Obnova dokladů je zdoluhavá a málokterý bezdomovec si je bez vnější pomoci dokáže obstarat. Častým jevem u bezdomovců je sociální fobie, chorobná obava z jednání před úřady a institucemi včetně zdravotnických a sociálních zařízení.

Příklad: Při vyřizování občanského průkazu je občan povinen předložit na příslušném úřadě vedle fotografie také rodný list, který bezdomovcům často chybí. Ale bez platného občanského průkazu nelze žádat matriku o vydání opisu rodného listu. Když si nechá poslat opis rodného listu poštou, pošta mu nevydá zásilku bez občanského průkazu. Absurdní bludný kruh.

Strategie

Stát nemá demografickou studii, která by kvalitativně a kvantitativně popisovala problematiku sociálního vyloučení (a bezdomovství). O podpoře projektů úřad každoročně rozhoduje jen na základě Zásad pro poskytování dotací ze státního rozpočtu. Kraje a obce rozhodují podle svých kompetencí a zákonné odpovědnosti.

V 1. a 2. části NAPSI je problematika bezdomovství popsána s odkazem na program *Podpora procesu zavádění a rozvoje nových forem sociálních služeb umožňující život v přirozeném prostředí*. Cílem programu bylo podpořit projekty zaměřené na poskytování sociálních služeb osobám v nepříznivé sociální situaci, kam patří také bezdomovství. V jeho rámci bylo podpořeno 10 projektů zaměřených na bezdomovství.

O službách orientovaných na prevenci bezdomovství v ohrožených domácnostech se neuvazuje. Také s primární prevencí bezdomovství u dětí a mládeže se nepočítá. Typologie bezdomovství, jak je navržena k diskusi v rámci projektu ETHOS²⁵, je pro MPSV přijatelná jen ve zúžené podobě v kategoriích *roofless* a *houseless*.²⁶

NAPSI uvádí bezdomovce mezi nejvíce zranitelnými skupinami a předpokládá pro ně

pomoc. Stát však přiznává, že nemá strategii prevence bezdomovství a řešení tohoto problému. Z ESF byl podpořen rozsáhlý dvouletý projekt skupiny NNO na navržení strategie prevence bezdomovství.

Služby pro bezdomovce

MPSV navrhlo již v roce 2002 typologii sociálních služeb²⁷, která byla koncipována jako otevřená s možností změn podle vývoje ve společnosti. Kromě jiného zde bylo stručně definováno bezdomovství zejména jako neexistence přístřeší nebo život v bytových podmínkách, které ohrožují život nebo zdraví. Návrh zákona o sociálních službách²⁸ však výhodu otevřenosti systému neguje. Definuje čtyři typy služeb pro bezdomovce:

- Nizkoprahová denní centra poskytují ambulantní, popřípadě terénní služby pro osoby bez přístřeší.
- Noclehárny poskytují ambulantní služby osobám bez přístřeší, které mají zájem o využití hygienického zařízení a přenocování.
- Azylové domy poskytují pobytové služby na přechodnou dobu osobám v nepříznivé sociální situaci spojené se ztrátou bydlení.
- Domy na půli cesty poskytují pobytové služby zpravidla pro osoby do 26 let věku, které po dosažení zletilosti opouštějí školská zařízení pro výkon ústavní nebo ochranné výchovy, popřípadě pro osoby z jiných zařízení pro péči o děti a mládež, a pro osoby, které jsou propuštěny z výkonu trestu odnětí svobody nebo ochranné léčby. Způsob poskytování sociálních služeb v těchto zařízeních je přizpůsoben specifickým potřebám těchto osob.

Některé problémy sociálních služeb, které trápí jejich poskytovatele, zejména NNO:

- Financování služeb sociální prevence je vnímáno jako nepřehledné, neumožňující koncepční rozvoj. Přítom návrh zákona o sociálních službách situaci petrifikuje.
- Síť sociálních služeb pro bezdomovce je nedostatečně rozvinutá a regionálně nerovnoměrná.
- Služby pro toxikomany navzájem dobře nekomunikují se službami pro bezdomovce, i když mívají společné klienty.

Nejzranitelnější skupiny

Domácí násilí zažilo v průběhu roku 26 % obyvatel ČR – to zjistila agentura STEM. Většina případů domácího násilí skončí konstatováním stavu důkazní nouze, protože proti sobě stojí pouze tvrzení proti tvrzení. Na týranou osobu je často vyvíjen nátlak, aby proti svému agresivnímu partnerovi odmítla vypovídat. Oběť pak zpravidla odchází do azylového domu. Statistické údaje neexistují nebo nejsou dostupné.

Zákon o azylu²⁹ definuje tři typy azylových zařízení k hromadnému ubytování uprchlíků – žadatelů o udělení azylu a osob, kterým byl udělen azyl: přijímací, pobytová a integrační střediska. Cizinec ubytovaný v přijímacím nebo pobytovém středisku má právo na lůžko a skříňku na uložení osobních věcí. Na pomoc azylantům pro začlenění do společnosti je zaměřen státní integrační program, jeho součástí je i zajištění bydlení. Kromě uprchlíků žije v ČR legálně 255 tisíc cizinců³⁰, nejvíc ze Slovenska, Ukrajiny, Vietnamu, Polska. Počet ilegálních migrantů není znám. Většina migrantů, zejména z východní Evropy, pracuje jako nekvalifikovaní dělníci, často ve stavebnictví, a bydlí ve společných ubytovnách.

NAPSI definuje dosti výstižně oblasti poznamenané sociálním vyloučením: děti z neúplných a dysfunkčních rodin, určité romské komunity, některé skupiny migrantů, zejména ilegálních, osoby opouštějící vězení a další instituce. Méně se NAPSI zabývá bydlením v tzv. holobytech a situací v dětských domovech, kde permanentně žije 20 000 dětí.

Jako jeden ze sociálně patologických jevů identifikuje NAPSI lichvu, kterou je postižena zejména romská populace. S lichvou souvisí dluhy na nájemném, pokles životní úrovně rodin, zdravotní rizika, soudní vystěhovávání, bezdomovství, zhoršení péče o děti a jejich umísťování do ústavní péče a především nárůst kriminality – krádeží, násilí, vandalismu.

Potenciálním rizikem pro budoucnost je rostoucí zadluženost domácností. Jen na úvěrech činila k 31. 12. 2004 celkem 285 miliard Kč (28 tis. Kč na osobu).³¹ Podobným rizikem je rostoucí obliba her a sázek. V roce 2004 to bylo 85 miliard Kč (8 500 Kč na osobu).

STATISTICKÝ PŘEHLED

Cílem statistického přehledu je položit informační základ ve vztahu ke kategoriím bezdomovství a ohrožení ztráty bydlení podle pracovní definice bezdomovství FEANTSA (viz přílohu 2).³² Tato část zprávy se opírá o několik dostupných zdrojů. Nejdůležitější údaje ve zprávě mají svůj původ ve sčítání obyvatel v roce 2001, které prováděl ČSÚ, a ve sčítání bezdomovců v Praze v roce 2004. Ty jsou doplněny z dalších zdrojů. Číselné tabulky jsou v příloze 1. Na podzim 2005 začala realizace společného projektu pěti NNO financovaného z ESF, programu RLZ. Jeho součástí je vytvoření definice a typologie bezdomovství v návaznosti na projekt ETHOS.

Český statistický úřad

K datu 1. 3. 2001 bylo provedeno Sčítání lidu, domů a bytů.³³ ČSÚ sčítal osoby především v místě jejich trvalého bydliště. Když byl někdo sečten jinde, byl v rámci zpracování zařazen do místa svého trvalého bydliště. Bezdomovci, kteří mají trvalé bydliště v konkrétním bytě (např. u rodičů, rodiny apod.), byli zde sečteni, i když nebyli přítomni. Protože však ČSÚ nezná kategorii bezdomovců, nemůže říci, které sečtené osoby jsou bezdomovci, a nemůže proto ani odhadnout jejich počet. Přesto určité údaje ze Sčítání 2001 jsou pro tuto zprávu validní.

Vybrané údaje o domácnostech:³⁴

- Přelidněných bytů je 446 tisíc (z toho 95 tisíc je obydleno dvěma a více domácnostmi), méně než 10 m² obytné plochy na osobu je v 380 tisících bytů. Přelidněnou domácností se rozumí počet dvě osoby na obytnou místnost nebo méně než 10 m² obytné plochy na osobu.
- V bytech s jednou obytnou místností bydlí více než 180 tisíc úplných a neúplných rodin, z toho 83 tisíc rodin se závislými dětmi.
- Pod průměrnou úrovní bydlení jsou rodiny s dětmi, zejména úplné, více ve městech – na úplnou rodinu se čtyřmi a více dětmi připadá 7,0 m² obytné plochy na osobu a současně

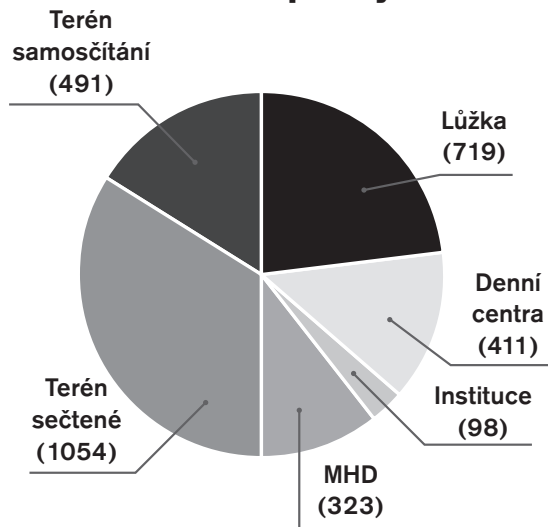
2,52 osob na obytnou místnost.

- Celkem 129 tis. obyvatel (1,3 %) nebydlí v bytech (počet se proti roku 1991 zdvojnásobil, bylo to jen 67 %).
- V zařízeních trvale žije 71 181 osob.
- Mimo byt (v nouzových obydlích, rekreačních chatách aj.) žilo 35 tisíc domácností, z toho 23 tisíc jednotlivců, téměř 6 tisíc úplných rodin a přes 5 tisíc neúplných rodin, to je celkem 57 577 osob, z toho 14 497 dětí s jedním nebo dvěma rodiči.
- Ve 110 775 domácnostech žije nepřibuzná cizí osoba.

Sčítání bezdomovců Praha 2004³⁵

Celkový počet bezdomovců zaznamenaný v průběhu sčítání dosáhl 3 096 osob³⁶, z toho 2 662 mužů (86 %) a 434 žen (14 %). Podle subjektivního odhadu byly zařazeny pozorované osoby do tří věkových kategorií. Největší počet byl zjištěn v kategorii 25–60 let (73 %), dále do 25 let (14 %) a nad 60 let (8 %), odhadnout věk se nepodařilo u 140 osob (5 %). Podle sčítacích míst bylo zaznamenáno v lůžkových zařízeních 719 (23 %), v denních centrech 411 (13,5 %), v dalších institucích 98 (3 %) a v městské dopravě 323 (10,5 %) osob. Terénní sčítání zahrnuje 1 054 (34 %) a terénní samosčítání 491 (16 %) bezdomovců.

Rozdělení podle místa sečtení bez duplicity

Instituce	Absolutně		
	muži celkem	ženy celkem	osoby celkem
Věznice a vazební věznice	37	0	37
Psychiatrické kliniky	47	2	49
Nemocnice	12	0	12
Protialkoholní záchytka	0	0	0
Celkem	96	2	98

V lůžkových zařízeních sociálních služeb pro bezdomovce (noclehárny, azylové domy, domy na půli cesty apod.) bylo tuto noc ubytováno 719 osob, z toho 610 mužů (85 %) a 109 žen (15 %). V denních centrech (bez lůžek) nocovalo na židli nebo na podlaze 411 osob, z toho 337 mužů (82 %) a 74 žen (18 %).

Sčítání proběhlo také v institucích – v nemocnicích, psychiatrických léčebnách, věznicích a protialkoholní záchytné stanici. Zde bylo zjištěno 98 bezdomovců, z toho 96 mužů a 2 ženy. Z hlediska věkové struktury bylo 78 osob ve věku 25 až 60 let, 11 do 25 let a 9 nad 60 let.

Sčítání v terénu, jehož úkolem bylo zjistit počet bezdomovců v kategorii *rough sleepers*, se uskutečnilo trojím způsobem:

- ve vozidlech městské dopravy,
- v ulicích, parcích a na dalších veřejných místech ohraničených okrsky,
- metodou samosčítání.

Sčítání v městské dopravě se provedlo na všech linkách tramvaje a v konečných stanicích metra. Identifikováno jako bezdomovci a sečteno bylo 323 osob, z toho 287 mužů a 36 žen. Terénní sčítání se uskutečnilo v 83 okresech, které pokryly relevantní většinu území města. V terénu bylo zaznamenáno 1 054 bezdomovců, což představuje 34 % z celkového počtu, z toho bylo 910 mužů (86 %) a 144 žen (14 %). Terénní samosčítání provedli spolupracující bezdomovci na místech obtížně dostupných nebo nebezpečných, údaj byl korigován pro vyloučení duplicit³⁷. Zaznamenáno bylo celkem 491 bezdomovců, což představuje 16 % z celkového počtu, z toho bylo 422 mužů a 69 žen.

V rámci sčítání bezdomovců byla zjištěna skutečnost, že určitá skupina bezdomovců je i pro odborníky, včetně terénních sociálních pracovníků, prakticky nezachytitelná. Žijí v extrémním vyloučení na obtížně dostupných a skrytých místech, především v kanalizaci, v teplovodech, větracích šachtách, v podzemních systémech chodeb, v opuštěných

domech apod. Obyvatelé takových míst zpravidla nevyhledávají pomoc žádných organizací, případně se programově nabízené pomoci vyhýbají. Neexistují ani přesnější informace o těchto komunitách. Podle sdělení bezdomovců, kteří spolupracovali na realizaci sčítání, dosahuje počet přežívajících na skrytých místech řádově stovek osob.

Poskytovatelé sociálních služeb³⁸

Na jaře 2005 bylo požádáno 120 poskytovatelů sociálních služeb bezdomovcům o poskytnutí údajů. Vrátilo se 31 vyplněných dotazníků od poskytovatelů služeb z území, na kterém žije asi 38 % obyvatel včetně hlavního města Prahy, Brna a Ostravska. Souhrn ale není reprezentativní, protože chybí údaje z pěti velkých významných měst. Vyhodnocením jsou získány pouze odhady poskytovatelů sociálních služeb, nejsou to exaktní údaje, je nutno je považovat pouze za orientační.

- Na území, kde žije 3,8 mil. obyvatel (38 %), je podle odhadu 4 450–6 800 bezdomovců *rough sleepers*, z toho na území, kde žije 1,8 mil. obyvatel (18 %), je 4 000–6 200 bezdomovců *rough sleepers*.
- Pracovníci sociálních služeb mají kontakt se 30–50 % bezdomovců *rough sleepers*. V některých městech ale nevědí, kolik jich tam je, a nemají s nimi kontakt (Brno), v jiných si myslí, že mají kontakt se všemi (Ostrava).
- O krátkodobé ubytování do 3 měsíců je v zimě o 20 % větší zájem, o dlouhodobé je v průměru stejný zájem po celý rok.
- Na území, kde žije 3,8 mil. obyvatel (38 %), je v průběhu roku ubytováno kolem 2 700 bezdomovců.

Informace MPSV³⁹

Z údajů získaných od MPSV vyplývá situace v sociálních službách určených bezdomovcům:

Typ služby	Počet	Kapacita
Nízkoprahová denní centra	103	nezjištěno
Noclehárny	32	500
Azylové domy	208	4 000
Domy na půli cesty	61	500

Navržená evropská pracovní typologie ministerstvu vyhovuje jen zčásti, přijatelné jsou jen kategorie *roofless* a *houseless*.

Ohrožené děti

V dětských domovech v ČR žije cca 20 000 dětí do 18 let věku.⁴⁰ To znamená, že každoročně opouští dětské domovy přes tisíc mladých lidí. V domech na půli cesty může najít dočasný domov jen zlomek z nich. Míst je necelých pět set a bydlí v nich lidé ve věku 18–25 let. Z dětských domovů každoročně uteče kolem 4 000 dětí, mnohé končí na ulici, některé utíkají ke své rodině. Většinu se podaří po čase najít a vrátit do domovů. Ale za deset let zmizelo a nenašlo se přes 300 dětí.⁴¹

Mezery

Nejsou ubytovny ani noclehárny pro bezdomovce-alkoholiky a toxikomany. Lidé se zvířaty (někteří bezdomovci si opatřují psy) ubytování nenajdou. Je velmi málo příležitostí pro ubytování dvojic bez dětí. Existují komerční ubytovny, některé nabízejí ubytování i dvojicím, je to však jen ubytování bez snídaně, cenově pro většinu bezdomovců nedostupné.

Ještě obtížněji se integrují lidé po propuštění z vězení. Speciální programy pro ně neexistují, zřízení domů na půli cesty se setkává s tvrdým odporem lokální veřejnosti.

Statistické údaje nejsou nebo nejsou dostupné. Podle zjišťování agentury STEM zažilo v průběhu roku domácí násilí 26 % obyvatel ČR. Většina případů domácího násilí skončí konstatováním stavu důkazní nouze, proto-

že proti sobě stojí pouze tvrzení proti tvrzení. Na týranou osobu je často vyvíjen nátlak, aby proti svému agresivnímu partnerovi odmítla vypovídat.

Největší překážkou integrace bezdomovců je chybějící sociální bydlení. Pro osoby, které procházejí integračními programy, prakticky nejsou možnosti získat smluvní nájemní bydlení za dostupnou cenu.⁴²

ZÁVĚR

Národní zpráva o bezdomovství 2005 je první účastí České republiky v práci Evropské observatoře bezdomovství. Tu tvoří tým národních korespondentů, po jednom z každého státu, čtyři koordinátoři z národních zpráv sestavují Evropskou zprávu o bezdomovství a redigují ji. Tuto zprávu vydává FEANTSA a v elektronické formě je dostupná na internetu. Národní i evropské zprávy by měly sloužit veřejné správě k vytváření politik sociálního začleňování, a to na úrovni evropské, členských států, regionů soudržnosti i na úrovni obcí. Jednotný rozvrh všech zpráv umožní porovnávání a sumarizování údajů v celé EU, předpokladem je harmonizace typologie⁴³, k níž směřuje projekt ETHOS.

Poznámky

- 1 Kontakt na autora: e-mail hradecky@nadeje.cz.
- 2 EOH, European Observatory on homelessness, součást FEANTSA (viz následující vysvětlivku). Více: Doherty, Edgar, Meert: European Observatory on Homelessness a Edgar, Doherty, Meert: Homelessness Research in the European Union.
- 3 FEANTSA, Fédération européenne des associations nationales travaillant avec sans-abri (Evropská federace národních sdružení pracujících s bezdomovci), více informací viz www.feantsa.org.
- 4 Národní zpráva o bezdomovství v České republice je zveřejněna na www.nadeje.cz.
- 5 Národní akční plán sociálního začleňování ve své části 2.5.5. předpokládá *přijetí funkční definice bezdomovectví a pojmenování objektivizace fenoménu*.
- 6 Národní akční plán sociálního začleňování na léta 2004–2006 ve své části 2.5.5. předpokládá

- „přijetí funkční definice bezdomovectví a pojmenování objektivizace fenoménu“.
- 7 Velký sociologický slovník, vydala v roce 1996 Univerzita Karlova, Vydavatelství Karolinum, 1 628 stran.
 - 8 Příkladem jsou zkušenosti v hlavním městě, kdy v zimě 2004-2005 pro odpor několika městských částí nemohla být zřízena zimní noclehárna pro bezdomovce, viz také např. Hradecká–Hradecký: *Bezdomovství – extrémní vyloučení*, str. 11–17.
 - 9 Listina základních práv a svobod byla uvedena do čs. právního řádu ústavním zákonem č. 23/1991 Sb. a do právního řádu České republiky usnesením předsednictva České národní rady č. 2/1993 Sb. Zde citace z článku 30, odst. 2.
 - 10 Zpráva nezmiňuje Evropskou sociální chartu, ČR je vázána jen některými jejími články, jak byla vyhlášena pod č. 14/2000 Sb. m. s., otázky bydlení se týkají okrajově: čl. 16 bydlením pro rodiny, čl. 4 Dodatkového protokolu umožněním bydlení starým osobám. Revidovaná Evropská sociální charta, která obecně deklaruje právo na bydlení, dosud nenabyla účinnosti.
 - 11 Vyhláška ministra zahraničních věcí č. 120/1976 Sb. o Mezinárodním paktu o občanských a politických právech a Mezinárodním paktu o hospodářských, sociálních a kulturních právech; oba pakty vstoupily v platnost pro Československo dnem 23. března 1976. Zde citace z článku 11 Mezinárodního paktu o občanských a politických právech.
 - 12 Přesně od 10. 12. 1948, uveřejněna v čísle 1/1948 Vybraných deklarací OSN.
 - 13 Ministerstvo pro místní rozvoj www.mmr.cz [on line 2005-05-16].
 - 14 Zákon č. 100/1960 Sb. Ústava Československé socialistické republiky, čl. 19, odst. 2: *...Proto je práce ve prospěch celku přední povinností a právo na práci předním právem každého občana.*
 - 15 Zákon č. 40/1964 Sb., Občanský zákoník ve znění pozdějších předpisů. Základem Občanského zákoníku je předpis z roku 1964, který byl mnohokrát novelizován, často nekoherentně. O nájmu bytu pojednávají zejména § 663–719. Další související předpisy jsou např. zákon č. 102/1992 Sb., zákon č. 50/1976 Sb.
 - 16 Zákon č. 40/1964 Sb., Občanský zákoník § 700–708.
 - 17 Zákon č. 635/2004 Sb.
 - 18 Kategorie holobytu není definována v žádném zákoně. Zřízení holobytů vzniklo jako reakce městských zastupitelstev na narůstající platební nekázeň nájemců obecních bytů, jsou trestem pro domácnosti, které neplatí nájemné. Holobytem je často jediná místnost s betonovou podlahou vytápěná uhlím, se studenou vodou, společnými záchody na chodbě. Holobyty jsou takto úmyslně upravovány, aby byly opravdu trestem.
 - 19 J. Huk: *Jednání s nepláči si žádá odvalu*, HN 14. 3. 2003. Naproti tomu existuje judikát Okresního soudu v Děčíně, který v obdobném případě k výpovědi nájemní smlouvy ze strany města nepřivolil a žalobu zamítl.
 - 20 Národní akční plán sociálního začleňování 2004–2006.
 - 21 Zákon č. 100/1988 Sb., o sociálním zabezpečení, po roce 1989 mnohokrát novelizovaný. Citace jsou z § 90 a 91.
 - 22 Zákon č. 482/1991 Sb., o sociální potřebnosti, pro pomoc osobám na okraji společnosti lze uplatnit § 8a, odst. 1. V době vzniku tohoto článku prochází schvalovacím řízením zákon o životním minimu a zákon o hmotné nouzi, které mají nově upravit nároky na sociální pomoc.
 - 23 V prosinci 2005, kdy byl napsán tento článek, již Poslanecká sněmovna vládní návrh zákona s mnoha pozměňovacími návrhy přijala.
 - 24 Zákon č. 133/2000 Sb., o evidenci obyvatel, § 10–12.
 - 25 Projekt ETHOS, *European Typology on Homelessness and housing exclusion*, představuje hledání kompromisu mezi různými národními pohledy na problematiku a jejich realitami, viz www.feantsa.org.
 - 26 Informace získány z NAPSÍ a písemně z MPSV v červnu 2005.
 - 27 Ministerstvo práce a sociálních věcí, www.mpsv.cz, poslední aktualizace 7. 8. 2002, v současné době již na internetu není [on line 2004-02-05].
 - 28 Návrh zákona o sociálních službách, červenec 2005.
 - 29 Zákon č. 325/1999 Sb., o azylu, §§ 68, 69, 79, 81.
 - 30 Český statistický úřad, www.czso.cz [on line 2005-07-14].
 - 31 Aktuálnější údaj hovoří o celkové zadluženosti k 30. 6. 2005 ve výši 396,7 miliard korun (té-

- měř 40 tisíc korun na každého obyvatele včetně kojenců), O. Skalková, Češi si půjčují víc, HN 30. 12. 2005.
- 32 Více Edgar–Doherty–Meert: Review of Statistics on Homelessness in Europe.
- 33 Údaje ze sčítání o osobách a bydlení získané z internetu jsou doplněny a upřesněny po písemné konzultaci s odpovědným pracovníkem úřadu. Citace a číselné údaje www.czso.cz [on line 2005-05-14].
- 34 Údaje ke Sčítání 2001, část 412404a o domácnostech, údaje jsou na www.czso.cz [on line 2005-05-14].
- 35 Projekt sčítání bezdomovců realizovaly v Praze 19. února 2004 v době 20–22 hodin Arcidiecézní charita Praha, Armáda spásy, Městské centrum sociálních služeb a prevence a Naděje. Cílem projektu bylo zjistit co nejpřesnější údaj o počtu bezdomovců na území hlavního města Prahy. Projekt byl zaměřen na fenomén zjevného bezdomovství. Údaje, citace, tabulka a graf jsou převzaty ze závěrečné zprávy o projektu.
- 36 Číselný údaj 3 096 nepředstavuje počet bezdomovců v Praze, ale počet osob, které byly v průběhu dvou hodin sčítání identifikovány jako bezdomovci. Lze předpokládat, že se sčítací komisaři se všemi bezdomovci nesetkali, celkový počet je vyšší.
- 37 Pro minimalizaci rizika, že by byla tatáž osoba započítána v terénu a při samosčítání, byl počet osob zjištěných při samosčítání snížen o 4 %, která odpovídají standardní statistické odchylce.
- 38 Pro porovnání s údaji z devadesátých let viz Hradecká, Hradecký: *Bezdomovství – extrémní vyloučení*.
- 39 Údaje získány přímo na odboru sociálních služeb MPSV v květnu 2005. Více údajů v části 2.
- 40 *Hospodářské noviny* 21. 10. 2004.
- 41 MF Dnes 2. 12. 2003.
- 42 Markéta Huňková: Právní analýza, která nemůže být příliš optimistická, <http://www.britskelisty.cz/0106/20010613e.html>.
- 43 Více viz Edgar, Doherty, Meert: Review of Policies on Homelessness in Europe.
- Použitá literatura:**
- DOHERTY, J., EDGAR, B., MEERT, H. **European Observatory on Homelessness**. Bruxelles: FEANTSA, 2002.
- EDGAR, B., DOHERTY, J., MEERT, H. **Homelessness Research in the European Union**. Bruxelles: FEANTSA, 2003.
- EDGAR, B., DOHERTY, J., MEERT, H. **Review of Policies on Homelessness in Europe**. Bruxelles: FEANTSA, 2004.
- EDGAR, B., DOHERTY, J., MEERT, H. **Review of Statistics on Homelessness in Europe**. Bruxelles: FEANTSA, 2004.
- HRADECKÁ, V., HRADECKÝ, I. **Bezdomovství – extrémní vyloučení**. Praha: Naděje, 1996.
- HRADECKÝ, I. **Národní zpráva o bezdomovství 2005**.
- HUK, J. **Jednání s neplatiči si žádá odvahu**. *Hospodářské noviny*, 14. 10. 2003.
- HUŇKOVÁ, M. **Právní analýza, která nemůže být příliš optimistická**, <http://www.britskelisty.cz/0106/20010613e.html>
- Národní akční plán sociálního začleňování 2004–2006**. Praha: MPSV, 2005.
- Návrh zákona o sociálních službách**, verze červenec 2005.
- Sbírka zákonů České republiky.**
- Sčítání bezdomovců Praha 2004, zpráva o projektu**. Praha: Arcidiecézní charita Praha, Armáda spásy, MCSSP, Naděje, 2004.
- SKALKOVÁ, O. **Češi si půjčují víc**. *Hospodářské noviny*, 30. 12. 2005.
- Velký sociologický slovník**. Praha: Univerzita Karlova, Vydavatelství Karolinum, 1996.
- Internetové zdroje:
- Česká správa sociálního zabezpečení: www.cssz.cz [on line] [2004-07-28]
- FEANTSA: www.feantsa.org [on line] [2004-07-28]
- Ministerstvo práce a sociálních věcí: www.mpsv.cz [on line] [2004-02-05 až 2005-06-26]
- Ministerstvo pro místní rozvoj : www.mmr.cz [on line] [2005-05-16 až 2005-07-12]

Příloha 1: Statistické údaje 2005 podle Revidované pracovní definice

Zjevní bezdomovci (Roofless)			
subkategorie	Popis	Pokryté území	Počet (poslední)
1.1	Spaní venku (obyvatel ulice)	2004 Praha (A)	1 868
		2005 Ostravsko	1 000–1 200
		2005 (B)	4 450–6 200
		2005 (C)	4 000–6 200
1.2	Kontakt s terénními službami	2004 Praha (A)	411
2.1		2005 (B)	1 100
2.2	Nocování v nízkoprahové noclehárně	2004 Praha (A)	267
2.3	Nouzové nocování		nejsou údaje
	Krátkodobá ubytovna		nejsou údaje

Komentář:

- 1.1 A: Sčítání bezdomovců Praha 2004.
 1.1 Ostravsko (kolem 600 tisíc obyvatel), zdroj: NNO.
 1.1 B: Odhad NNO z území, na kterém žije 38 % obyvatel ČR (města) – prevalence za 5 zimních měsíců.
 1.1 C: Odhad NNO z území, na kterém žije 18 % obyvatel ČR (velká města) – prevalence za 5 zimních měsíců.
 1.2 A: Sčítání bezdomovců Praha 2004.
 1.2 B: NNO kontaktují cca 30–50 % bezdomovců spících venku – prevalence za 5 zimních měsíců.
 2.1 A: Sčítání bezdomovců Praha 2004.
 2.2, 2.3 – Údaje nejsou známy; neexistují údaje o kapacitě a využití lůžek.

Skrýti bezdomovci (Houseless)			
subkategorie	Popis	Pokryté území	Počet (poslední)
3.1	Krátkodobé azylové ubytování	2004 Praha (A)	610
		2005 (B)	400–500
		2005 (C)	ca 700
		2005 ČR (D)	3 986
			nejsou údaje
3.2	Dočasné bydlení (nedefinovaná doba)		nejsou údaje
3.3	Dočasné bydlení (definované jako přechodné)		nejsou údaje
3.4	Dočasné bydlení (dlouhodobé)		nejsou údaje
4.1	Ubytování v ubytovně (pro ženy)	2004 Praha	109
4.2	Podporované ubytování (pro ženy)		
5.1	Azylová zařízení	2001 ČR	484*) nejsou údaje
5.2	Ubytování pro repatrianty		
5.3	Ubytovny pro migrující pracovníky		
6.1	Věznice, vazební věznice	2004 Praha	37
6.2	Instituce (nemocnice, sociální péče)	2004 Praha	61
7.1	Podporované ubytování (skupinové)	2005 ČR	498 nejsou údaje
7.2	Podporované ubytování (individuální)		
7.3	Domy na půli cesty		
7.4	Ubytování pro mladistvé rodiče		

Komentář:

- 3.1 A: Sčítání bezdomovců Praha 2004.
 3.1 B: Odhad NNO z území, na kterém žije 38 % obyvatel, ubytování kratší než 3 měsíce.
 3.1 C: Odhad NNO z území, na kterém žije 38 % obyvatel, ubytování delší než 3 měsíce.

- 3.1 D: Lůžková kapacita, kterou podporuje MPSV.
 3.2, 3.3, 3.4 – Údaje o přechodném bydlení nejsou známy.
 4.1, 4.2 – Sčítání bezdomovců Praha 2004.
 4.1, 4.2 – Existují azylové domy pro ženy a pro matky s dětmi s různým stupněm podpory, nesnadno rozlišit.
 5.1 Údaje publikovány www.czso.cz. Je to počet osob s dlouhodobým pobytem v ČR (484 osob), které nemají jiné bydliště. Kromě nich jsou v azylových zařízeních žadatelé o azyl, ale ČSÚ celkový údaj nezná.
 5.2 V letech 1991–1993 se přestěhovalo do ČR z Ukrajiny a Kazachstánu několik tisíc krajanů, kteří se s podporou státu díky své houževnatosti vcelku dobře integrovali do společnosti. Několik krajanů z Rumunska však pobývalo v uprchlických táborech bez podpory státu jako cizinci.
 5.3 255 000 cizinců žije v ČR legálně. Počet ilegálních migrantů není znám.
 6.1 Sčítání bezdomovců Praha 2004.
 6.1 Ve všech věznicích v ČR je 19 398 osob. Neexistuje evidence o tom, kolik osob se nemá kam vrátit po propuštění.
 6.2 Sčítání bezdomovců Praha 2004.
 6.2 Není známo, kolik je v institucích bezdomovců.
 7.1, 7.2 – Typ ubytování není známý.
 7.3 Lůžková kapacita domů na půli cesty, kterou podporuje MPSV.
 7.4 Mladistvé matky bydlí se svými dětmi v dětských domovech. V dětských domovech je celkem kolem 20 000 dětí.

Nejisté bydlení (Insecure Housing)			
subkategorie	Popis	Pokryté území	Počet (poslední)
8.1	Přechodné bydlení s rodinou nebo u přátel (nedobrovolně) Podnájem	2001 ČR	nejsou údaje 17 213
8.2	Bydlení v domácnosti bez právního nároku (kromě squattingu)		nejsou údaje
9.1	Nájemní bydlení na dobu určitou		nejsou údaje
9.2	Soudně ukončené vlastní bydlení		nejsou údaje
10.1	Bydlení pod domácím násilím (policejně zaznamenané domácí násilí)		nejsou údaje

Komentář:

- 8.1 Nepříbuzná osoba žije v 110 775 domácnostech, www.czso.cz.
 8.1 Podnájemníci – Údaje publikovány na www.czso.cz.
 8.2, 9.1, 9.2, 10.1 – Údaje nejsou známy.

Nepřiměřené bydlení (Inadequate Housing)			
subkategorie	Popis	Pokryté území	Počet (poslední)
11.1	Mobilní obydlí	2001 ČR	222
11.2	Nezákonné obsazení místa (např. Romové, kočovníci)	2001 ČR	0
11.3	Nezákonné obsazení budovy (squat)		nejsou údaje
12.1	Nouzové bydlení Rekreační chata, chalupa	2001 ČR 2001 ČR	3 232 12 519
13.1	Bydlení v přelidněném bytě		*)

Komentář:11.1 Údaje publikovány www.czso.cz.11.2 Neexistuje nezákonné obsazení místa kočovníky, www.czso.cz.

11.3 Údaje nejsou známy.

12.1 Údaje publikovány www.czso.cz.13.1 *) Přelidněnou domácností se rozumí počet na 2 osoby na obytnou místnost (takových domácností je 446 208) nebo méně než 10 m² obytné plochy na osobu (takových domácností je 380 052); www.czso.cz.Počet osob trvale žijících mimo byty a zařízení: 57 577, z toho 14 497 dětí žijících s jedním nebo dvěma rodiči (www.czso.cz).**Příloha 2: ETHOS – Evropská typologie bezdomovství (pro zpracování údajů)**

Konceptní kategorie		Operační kategorie	Subkategorie	Popis
Bez střechy	1	Přežívá na veřejném místě (bez střechy)	1.1 1.2	Spaní venku (obyvatel ulice) Kontakt s terénními službami
	2	Přebývá v noci v noclehárně a/nebo musí pobývat více hodin na veřejném místě	2.1 2.2 2.3	Nocování v nízkoprahové noclehárně Nouzové nocování Krátkodobá ubytovna
Bez bytu	3	Azylový dům/provizorní bydlení	3.1 3.2 3.3 3.4	Krátkodobé azylové ubytování Dočasné bydlení (nedefinovaná doba) Dočasné bydlení (definované jako přechodné) Dočasné bydlení (dlouhodobé)
	4	Ubytovna/útulek pro ženy	4.1 4.2	Ubytování v ubytovně Podporované ubytování
	5	Ubytování pro žadatele o azyl a imigranty	5.1 5.2 5.3	Azylová zařízení Ubytovny pro repatrianty Ubytovny pro migrující pracovníky
	6	Propuštění z vězení	6.1 6.2	Věznice, vazební věznice Instituce (nemocnice, sociální péče)
	7	Specializované podporované ubytování pro bezdomovce	7.1 7.2 7.3 7.4	Podporované ubytování (skupinové) Podporované ubytování (individuální) Domy na půli cesty Ubytování pro mladistvé rodiče
Nejisté bydlení	8	Bydlení bez nájemní smlouvy	8.1 8.2	Přechodné bydlení s rodinou nebo u přátel (nedobrovolně) Podnájem Bydlení v domácnosti bez právního nároku (kromě squatingu)
	9	Příkaz k vyklizení	9.1 9.2	Nájemní bydlení na dobu určitou Soudně ukončené vlastní bydlení
	10	Násilí	10.1	Bydlení pod domácím násilím (policejné zaznamenané domácí násilí)
Nevyhovující bydlení	11	Konstrukce pro přechodné/dočasné ubytování	11.1 11.2 11.3	Mobilní obydlí Nezákonné obsazení místa (např. Romové, kočovníci, Cikáni) Nezákonné obsazení budovy (squatting)
	12	Nedostatečné	12.1	Nouzové bydlení, rekreační chata, chalupa
	13	Extrémní přelidnění	13.1	Bydlení v přelidněném bytě

Zdravotní potřeby bezdomovců v doporučeních Světové zdravotnické organizace a v realitě České republiky

The Health Needs of Homeless People in Reality of the Czech Republic and in the Recommendations of World Health Organisation

Miroslav Barták, Helena Hnilicová, Pavlína Horáková

PhDr. Miroslav Barták¹ pracuje v současné době v Městském centru sociálních služeb a prevence v Praze a studuje v doktorském studijním programu Veřejná a sociální politika na FSV UK Praha. Zabývá se problematikou zdravotního stavu bezdomovců a jeho determinant a tématy veřejné a sociální politiky, a to jak v teoretické, tak i praktické rovině.

PhDr. Helena Hnilicová, Ph.D.,² pracuje v Institutu postgraduálního vzdělávání ve zdravotnictví a přednáší na 1. LF UK. Zabývá se zejména otázkami kvality života a organizace zdravotnictví.

Mgr. Pavlína Horáková³ pracuje v současné době ve Státním ústavu pro kontrolu léčiv a současně studuje v doktorském studijním programu na PřF UK. Zabývá se otázkami stárnutí populace a statistikou.

Abstrakt:

Cílem kvalitativního výzkumu typu „focus group“ a využití metod analýzy veřejné politiky bylo v rámci širšího výzkumu zmapovat a analyzovat poznatky, zkušenosti a názory na zdraví českých bezdomovců a jeho determinanty. Ohniskovou skupinu tvořili aktéři veřejné politiky a zástupci organizací, které se u nás zabývají péčí o tuto rizikovou skupinu. Získané informace přispěly k lepší orientaci v tomto, v ČR dosud omezeně diskutovaném tématu a zároveň sloužily jako zdroj informací při tvorbě výzkumného nástroje, použitého v rámci právě probíhajícího dotazníkového šetření, zaměřeného na zdravotní stav a jeho determinanty u lidí bez přístřeší. Zjištěné výsledky byly konfrontovány s evidencí a doporučeními Světové zdravotnické organizace v této oblasti⁴.

Abstract:

The objective of this “focus group” qualitative research, and of the use of the methods of public policy analysis, was (in the frame of broader research) to map out and analyzed findings, experience, and opinions concerning the health of the Czech homeless and its determinants. The focus group comprised public policy actors and representatives of organizations engaged in caring for this at-risk group. The information thus acquired contributed to improved orientation in this – in the Czech Republic still rarely discussed – topic and also served as a source of information in the formation of a research tool, which is now used in the currently conducted questionnaire survey focused on the state of health of people without shelter, and its determinants. The findings of the “focus group” were compared with the WHO recommendations for target group – Homeless people.

Úvod

Fenomén bezdomovství představuje v ČR každodenní realitu, přitom právě bydlení je základní podmínkou dobrého zdraví. Narůstající počet lidí bez domova (v rámci celé ČR se jedná minimálně o desetitisíce osob)⁵, které denně potkáváme na železničních nádražích, v budovách metra, či vidíme za hezkého počasí posedávat na lavičkách v parcích, patří ke znepokojivým fenoménům naší doby. Významným impulsem pro diskusi a řešení problematiky bezdomovství byla příprava i samotný vstup ČR do Evropské unie, kde se bojí s chudobou a sociálním vyloučením věnuje ve veřejné politice poměrně velká pozornost (srov. Hradecká, Hradecký, 1996; Barták, 2004). Bezdomovci jsou, ve srovnání s bydlící populací, více chronicky nemocní, rovněž prevalence infekčních chorob je u bezdomovců vysoká (například TBC). Bezdomovci mají často problémy s duševním zdravím (což může být jak příčina, tak i následek zakoušeného bezdomovství). Vysoké procento bezdomovců má problémy s alkoholem, nebo je na něm závislé. Bezdomovci mají v některých případech problémy s dostupností pro ně vhodné zdravotní péče. V rámci širšího výzkumu (v tomto článku jsou diskutovány poznatky získané pomocí metody focus group – viz níže) bylo cílem práce získat podstatné informace o zdravotním stavu bezdomovců a jeho determinant z pohledu relevantních aktérů, kteří se poskytováním sociálních a zdravotních služeb bezdomovcům zabývají. V rámci přípravy výzkumu bylo využito konceptuálních rámců sociálního lékařství – sociální model zdraví, sociální nerovnosti ve zdraví aj. Z hlediska sociologie jsou relevantní koncepty sociální stratifikace, sociální vyloučení a v neposlední řadě koncepty veřejné politiky – aktéři politického procesu a koncept AAA: agendy, arény a aktéři veřejné politiky (Potůček et al., 2003). Z hlediska definice bezdomovství byla využita rozšířená definice FEANTSA (viz Doherty et al., 2002; v českém jazyce např. Barták, 2004);⁶.

METODOLOGIE

Teoreticky výzkum pomocí metody focus group vychází ze sociálního modelu zdraví, který rozlišuje medicínský koncept zdraví a nemoci a subjektivní pocity a vnímání zdraví a nemoci. Výzkum byl dále založen na teoretickém kon-

ceptu sociálních rozdílů ve zdraví, resp. strukturálních nerovnostech ve zdraví (Detels et al., 2002). Do úvahy byl v teoretické rovině brán rovněž model psychosociálního stresu (Vágnerová, 1999). Výzkum byl proveden s cíleně vybranou skupinou lidí, kteří se buď zabývají prací s bezdomovci, nebo jsou aktivní v oblasti veřejné politiky (Bowling, 1997). „Focus group“ je výzkumnou sociologickou metodou strukturovaného skupinového rozhovoru, kdy skupina (obvykle 7 až 10 lidí) je pro tento účel cíleně vybrána. Jedná se o osoby, jež mohou ke sledovanému problému poskytnout specifické informace, které nemůže poskytnout nikdo jiný. Jejich detailní analýza umožňuje hlubší (svým způsobem unikátní) vzhled do studované problematiky. Metoda focus group (Bowling, 1997) byla vybrána z důvodu potřeby rychlého sběru dat, možnosti detailního zaměření se na problémy a jejich hloubkovou analýzu problematiky zdravotních potřeb bezdomovců.

Samotný rozhovor⁷ ve skupině (8 osob) probíhal podle předem naplánovaného schématu a principiálně se týká okruhů, které byly dohodnuty (viz níže). Skupinu vedli 2 moderátoři, kteří byli dobře obeznámeni s probíranými tématy a celou relevantní problematikou. Členové skupiny byli vybráni podle následujících kritérií:

- znají specifické zdravotní problémy bezdomovců a mají praktické zkušenosti s jejich řešením;
- mají dlouhodobější zkušenost s poskytováním zdravotnických a sociálních služeb lidem bez domova.

Z hlediska povolání byli ve focus group účastní sociální pracovníci nestátních neziskových organizací (včetně streetworkera), sociální kurátoři, vedoucí středisek pomoci a lékaři.

Skupinový rozhovor se týkal těchto okruhů:

- bezdomovství jako závažný veřejný problém a reakce odpovědných aktérů (zkušenosti „praktiků“ v péči o bezdomovce s aktéry, kteří rozhodují – komunikace; financování apod.). „Who is who“ v oblastech odpovědnosti, řešení a prevence problematiky bezdomovství v ČR;
- zdravotní stav bezdomovců, nejčastější onemocnění a jejich vývoj, příčiny nemocí u osob

bez domova, zdravotní rizika pro ostatní populaci;

- determinanty zdravotního stavu – demografické charakteristiky, příčiny bezdomovství v ČR podle názorů zástupců pomáhajících organizací, model typického bezdomovce v ČR. Odhad významnosti jednotlivých determinant;
- dostupnost zdravotní péče – zkušenosti z praxe.

Účastníci focus group měli rovněž možnost doplnit svá stanoviska, a to buď písemnou, nebo telefonickou formou.

VÝSLEDKY – SHRNUTÍ PODLE DISKUTOVANÝCH OKRUHŮ

Definice bezdomovství

První diskutovanou otázkou bylo, jak je možné nejlépe fenomén bezdomovství definovat. Účastníci ohniskové skupiny se shodli, že obecně přijímaná a ustálená definice v ČR neexistuje. Za bezdomovce je u nás zpravidla považován jedinec, který žije přímo na ulici, nebo vyhledává pomoc charitativních organizací. Skutečnost, že u nás doposud chybí takováto definice, je vnímána jako problém, který má v praxi své důsledky⁸. Organizace poskytující sociální a další služby této skupině klientů si pro své potřeby zpravidla vytvářejí své vlastní, operativní definice. Většina účastníků uváděla, že definice, které si jejich organizace vytvořily, je nutné neustále zpřesňovat tak, aby odpovídaly potřebám klasifikace klientů pro poskytování sociálních a dalších služeb. Za potřebné to považují také v komunikaci s úřady a politickými reprezentanty na místní úrovni. Neexistence definice bezdomovství je vnímána jako problém i mezi některými aktéry veřejné politiky, kteří upozorňují na skutečnost, že problém neexistence definice bezdomovství je zachycen rovněž v Národním akčním plánu boje proti chudobě a sociálnímu vyloučení (MPSV 2004). Definice bezdomovství je prvním krokem k jeho dokonalejšímu zmapování situace v ČR a jejímu následnému řešení.

Determinanty zdravotního stavu bezdomovců
Ohledně determinant zdravotního stavu bezdomovců panovala mezi účastníky focus group

shoda. Kariéra bezdomovství podle jejich názoru začíná často mnoho let před tím, než se člověk bezprostředně octne na ulici. Mezi jejich klienty se výrazně často vyskytují lidé z rozpadlých, neúplných a dysfunkčních rodin, lidé, kteří prošli dětskými domovy, vězením, psychiatrickými léčebnami, neúspěšným protialkoholním léčením. Bezdomovci zpravidla zažili partnerské a manželské kolapsy, po nichž zejména muži opouštějí dosavadní bydliště s partnerkou (a dětmi), aniž mají zajištěnou adekvátní náhradu bydlení. Participantům byla položena otázka, která se týkala vzdělanostní struktury lidí bez domova. Z odpovědí vyplývá, že se téměř nesetkávají s negramotnými klienty, mezi časté vzdělání bezdomovců patří základní, popřípadě tzv. praktická škola. Mezi bezdomovci však také existuje nezanedbatelné procento lidí s ukončeným odborným vzděláním. Podle očekávání se vysokoškoláci mezi bezdomovci vyskytují pouze v ojedinělých případech. V posledních letech roste počet mladých lidí bez domova, naopak počet bezdomovců v důchodovém věku zůstává relativně nízký. V ČR je bezdomovství spíše problémem mužů než žen (muži tvoří kolem 80 % z celkového počtu bezdomovců).⁹ Zkušenost ukazuje, že nejvýznamnějším rizikovým faktorem bezdomovství je nadměrná konzumace a následná závislost na alkoholu (srovnej např. Fitzpatrick et al., 2000; Barták, 2004). Osobní příběhy těchto lidí jsou často velmi tragické a mohou sloužit všem jako připomínka, že nikdy nemůžeme vědět, co všechno nás může v životě potkat. Nejvíce bezdomovců je v produktivním věku (viz Sčítání 2004). Výše uvedená tvrzení jsou autentickými názory účastníků focus group. Autoři textu si jsou plně vědomi možného rizika zjednodušení kauzálních vztahů. Postoje v rámci této podkapitoly však mají svou vypovídací hodnotu minimálně co se týče pohledu pracovníků v sociálních a zdravotních službách. Tato problematika by si do budoucna zasloužila hlubší analýzu.

Zdravotní stav bezdomovců

V ohniskové skupině byli zastoupeni jak odborníci, kteří se zabývají poskytováním sociálních služeb pro bezdomovce, tak i lékaři, kteří jim poskytují zdravotní péči. Stanoviska jednotlivých účastníků diskuse byla tedy založena na jejich

osobních zkušenostech. Jako závažný problém se jeví vyšší výskyt infekčních nemocí a nebezpečí jejich šíření. Sociální pracovníci uváděli řadu příkladů z praxe, kdy se v jejich organizaci objevili lidé bez domova s infekční nemocí, a to počínaje nakažlivými kožními onemocněními až po závažné případy aktivní TBC. V souvislosti s TBC účastníci velmi oceňovali programy screeningu TBC u populace bezdomovců, na jejichž financování se významně podílel Magistrát hlavního města Prahy. Sociální pracovníci upozorňovali také na fakt, že řada jejich klientů trpí závažnými duševními onemocněními. Zároveň poukázali na fakt, že vysoké procento (blíží se ke 100 %) jejich klientů tvoří osoby, které mají určité problémy s alkoholem (srovnej Fitzpatrick et al., 2000). Míru závislosti na omamných a psychotropních látkách hodnotili diskutující pouze na základě vlastních zkušeností a vyhnuli se zobecnění.

Lékaři, kteří pracují s touto cílovou skupinou, potvrdili, že jejich pacienti-bezdomovci trpí nadprůměrně chronickými onemocněními a závažnými duševními onemocněními a poruchami. Lékaři spatřovali problém rovněž v tom, že tito klienti často nemají kompletní zdravotnickou dokumentaci, a stanovení anamnézy je složité, někdy téměř nemožné, což znesnadňuje určení přesné diagnózy. Pro tvorbu zdravotní politiky zaměřené na populaci bezdomovců je významné také zjištění, že pokud lékař přijímá pacienty bez domova ve své obvyklé ordinaci, kam docházejí i jeho „normální“ pacienti, tj. mimo ordinaci umístěnou přímo v charitativních zařízeních, je to pro něj z jistého pohledu rizikové počínání. Taková lékařská záhy pozorují odliv svých klientů, postupně je ztrácejí, což lze vysvětlit problematičností pacientů-bezdomovců, jejichž přítomnost v čekárně ostatní pacienty odrazuje. Toto je jeden z důvodů, proč většina lékařů odmítá o bezdomovce pečovat. Jako nezbytné se tedy ukazuje budovat pro bezdomovce speciální zdravotnická zařízení¹⁰.

Řešení problematiky špatného zdravotního stavu populace bezdomovců je také jednou z agend ostatních aktérů zdravotní politiky. Ti zdůrazňovali nutnost zaměřit se na kontrolu výskytu infekčních nemocí, které jsou mezi bezdomovci rozšířené. Proto kladli důraz na screeningové programy orientované na bezdomovce

(viz screening TBC), které budou i nadále podporovat. Problém vnímají v rovinně jak zdravotní, tak i politické, kdy je nepřijatelné, aby se po ulicích měst pohybovali občané, kteří by mohli šířit nakažlivá onemocnění. Ta jsou vnímána jako hlavní zdravotní riziko bezdomovství pro bydlící populaci. Další významnou kapitolou jsou duševní onemocnění, která, na rozdíl od infekčních nemocí, nejsou zvládnuta. Psychicky alterovaní bezdomovci nemají vesměs pravidelnou psychiatrickou péči, neberou potřebné léky. Sociální pracovníci mají pouze omezené možnosti pomoci, tudíž je nezbytné, aby tuto problematiku řešila odborná psychiatrická pracoviště.

Dostupnost zdravotnických služeb pro bezdomovce

Dalším diskutovaným, z hlediska zdravotního stavu a jeho determinant relevantním tématem byla problematika dostupnosti zdravotnických služeb pro bezdomovce. Participanti na několika skutečných případech zpochybnili naplnění zákonem stanovené garance dostupnosti zdravotní péče pro všechny občany. Situace se liší podle toho, zda má, nebo nemá daná pomáhající organizace vlastní lékařskou ordinaci. Pokud je ordinace umístěna přímo v pomáhajícím zařízení, problémy většinou nejsou. Vznikají, když zařízení ordinaci nemá, ale také když je třeba odeslat pacienta bez domova na další vyšetření. K tomuto tématu byla velmi živá diskuse, která ukázala, že situace bývá kritická, pokud bezdomovec potřebuje hospitalizaci. Lékaři v mnoha případech odmítají bezdomovce do nemocnice přijmout a argumentují tím, že nejsou dostatečné zdravotní důvody k hospitalizaci a že nemocnice není sociálně-charitativním zařízením. Sociální pracovníci, kteří doprovázejí takového člověka, musí vynaložit značné osobní úsilí a musí mít přesvědčovací schopnosti, aby svého klienta do nemocnice umístili, protože mu v azylových zařízeních nelze poskytnout ani základní ošetrovatelskou péči, kterou nutně potřebuje. Druhým problémem je fakt, že bezdomovci bývají z nemocnice předčasně propouštěni, předčasně v tom smyslu, že jejich zdravotní stav již vyžaduje pouze domácí léčení, které však v jejich případě není možné zajistit. Toto značně komplikuje situaci sociálních pracovníků,

kteří jsou v přímém a soustavném styku s lidmi bez domova, měli by a také chtějí pomoci, ale nevědí, jak. Sami nemají žádné zdravotnické vzdělání, neumějí kompetentně posoudit aktuální zdravotní stav, zejména ale nemohou zajistit svému klientovi bydlení a potřebnou péči. To, co nabízejí, je soucítění s těmi nejpotřebnějšími, to však na vyřešení situace nestačí.

Zdravotníci a sociální pracovníci se ve většině případů lišili v názoru, zda primární důvody hospitalizace jsou zdravotní, nebo sociální. Zatímco sociální pracovníci zastávají názor, že důvody jsou především zdravotní, lékaři téměř vždy zdůrazňují sociální charakter problémů daného člověka, který však nechťejí brát v úvahu při rozhodování o léčbě. Podle názorů jednoho diskutujícího charitativního pracovníka někteří lékaři nedostatečně přihlížejí k širším sociálním souvislostem onemocnění – tedy bezdomovství pacienta. Výjimkou nejsou ani situace, kdy došlo podle názoru sociálních pracovníků k porušení zákona i lékařské etiky a byla v daném případě odmítnuta potřebná zdravotní péče.

Na základě metody pokusu a omylu si pomáhající organizace vytvořily síť lékařů, kteří pečují o zdraví klientů s tím, že např. do jedné ordinace je doporučen pouze omezený počet pacientů-bezdomovců měsíčně. V souvislosti s přijetím zákona 108/2006 Sb., o sociálních službách, bude s největší pravděpodobností možné i u lidí bez domova kombinovat poskytování zdravotní péče z převažujících sociálních důvodů (ale také opačně) v rámci tzv. zdravotně-sociální péče, kterou budou poskytovat zdravotnická zařízení. Do jaké míry přinese nový zákon zlepšení, však není možné v této chvíli odhadovat.

DOPORUČENÍ SVĚTOVÉ ZDRAVOTNICKÉ ORGANIZACE TÝKAJÍCÍ SE ZDRAVOTNÍCH POTŘEB A ZDRAVOTNÍHO STAVU BEZDOMOVců

Světová zdravotnická organizace se v posledních letech začala intenzivně, zabývat problematikou zdravotního stavu bezdomovců a dostupností zdravotnických služeb pro tuto populační skupinu. Začátkem roku 2005 formulovala následující doporučení pro své členské státy:

- Dostupnost primární zdravotní péče je základním předpokladem efektivního řešení zdravotních problémů lidí bez domova.

- Řešení zdravotních problémů bezdomovců tak vyžaduje odstranit bariéry v dostupnosti (poskytování) zdravotní péče, jakými jsou například chybějící zdravotní pojištění, ale také kulturní bariéry, které jsou způsobeny stigmatizací nebo nedostatkem znalostí u zdravotníků.
- Nedostatek znalostí je třeba řešit vhodným školením pracovníků ve zdravotnictví.
- Je třeba odstraňovat bariéry, které stojí v cestě spolupráce různých organizací, tak, aby byla lidem bez domova zajištěna dostupnost zdravotní péče a behaviorálních intervenčních programů, stejně jako dostupnost bydlení a finanční podpora (WHO 2005).

Doporučení Světové zdravotnické organizace jsou z hlediska zdravotních potřeb konkrétních osob bez přístřeší, či konkrétní pomáhající organizace příliš obecná. Navíc jsou určena převážně národním vládám, které je mohou využívat pro formulaci zdravotní politiky a jejich úplné převedení do praxe by i za ideálních podmínek mohlo trvat až několik let. Hlavní význam těchto doporučení je nutné hledat spíše v perspektivě tlaku uznávané mezinárodní organizace na jednotlivé národní vlády (tedy také vládu ČR). Na daná doporučení je nejen možné se odvolávat, ale také poskytují často tak potřebné „politické zadání“, byť v tomto případě formulované Světovou zdravotnickou organizací, k naplňování jejichž vizí a strategií se ČR dlouhodobě hlásí.

Závěry

Fenomén bezdomovství představuje v České republice každodenní realitu. Přestože se mnoho z nás s bezdomovci setkává, neexistuje doposud ustálená definice bezdomovství, což působí řadu komplikací zejména charitativním organizacím. Tato skutečnost do jisté míry znesnadňuje diskusi a především prevenci a řešení bezdomovství. Bydlení je jednou ze základních determinantů dobrého zdraví, jeho absence představuje vážné zdravotní riziko. Bezdomovci jsou, ve srovnání s bydlící populací, více chronicky nemocní, rovněž prevalence infekčních chorob je u těchto osob vysoká (například TBC). Bezdomovci mají často problémy s duševním zdravím (což může být jak příčina, tak i následek

zakoušeného bezdomovství). Vysoké procento lidí bez domova má problémy s alkoholem, nebo je na něm závislé. Samostatným tématem je dostupnost zdravotnických služeb pro bezdomovce. V jednotlivých případech existuje podezření, že garantované právo na zdravotní péči není vždy zcela naplněno. Problematice dostupnosti pro bezdomovce vhodných zdravotnických služeb (včetně služeb zdravotně-sociálních) bude nutně jak v teoretické, tak i praktické rovině věnovat nadále zvýšenou pozornost. Pro české zdravotní politiky ve vztahu k ohroženým skupinám a zejména bezdomovcům je vhodné využít nejen poznatků z české praxe, ale také doporučení formulované Světovou zdravotnickou organizací.

Poznámky

- 1 Kontakt na autora: e-mail: bartak@fsv.cuni.cz.
- 2 Kontakt na autorku: e-mail: hnilicova@ipvz.cz.
- 3 Kontakt na autorku: e-mail: pavlina.horakova@quick.cz.
- 4 Výzkum pomocí focus group byl součástí širšího výzkumu zdravotního stavu lidí bez domova – „Zdravotní stav populace bezdomovců v ČR a jeho determinanty (hlavní řešitel MUDr. Petr Háva, CSc.). Výzkum byl financován IGA MZ, jeho nositelem byl Institut zdravotní politiky a ekonomiky v Kostelci nad Černými lesy (pracoviště zaniklo v druhém čtvrtletí 2006).
- 5 Viz HRADECKÁ, HRADECKÝ 1996, BARTÁK 2004, MCSSP 2004.
- 6 Definice FEANTSA rozděluje osoby bez přístřeší do několika skupin, a to: *rofflessness* – osoby spící přímo na ulicích apod., *houselessness* – osoby žijící v různých ubytovacích zařízeních pro bezdomovce, *people living in inadequate housing* – osoby, které žijí v podmínkách, jež neodpovídají minimálním standardům bydlení a *people living in insecure housing* – lidé, jejichž bydlení je nejisté.
- 7 Rozhovor byl proveden v jednom kole, tj. focus group se neopakovala.
- 8 Účastníci focus group uváděli např. pochybnosti úřadů, zda jejich organizace pomáhají opravdu potřebným.
- 9 Viz např. HRADECKÁ, V., HRADECKÝ, I. *Bezdomovství-extrémní vyloučení*. Praha: Naděje, 1996; MCSSP: *Sčítání bezdomovců Praha 2004 – zpráva o projektu*. Dostupné z <http://www.mcssp.cz/oav/studie-texty>

10 Viz diskuse na toto téma ve Velké Británii (Fitzpatrick et al., 2000).

Použitá literatura

- BARTÁK, M. **Zdravotní stav populace bezdomovců a jeho determinanty**. Zdravotnictví v ČR. 2004/2, s. 76–81.
- BARTÁK, M. **Zdravotní stav populace bezdomovců v ČR a jeho determinanty: Bezdomovství v zrcadle veřejné politiky**. Zdravotní politika a ekonomika – Sborník č. 7/2004. Kostelec nad Černými lesy: IZPE, 2004.
- BYRNE, D. **Social Exclusion: Issues in Society**. Open University Press, 1999.
- BOWLING, A. **Research Methods in Health: Investigating Health and Health Services**. Maidenhead: Open University Press, 1997.
- DOHERTY, J., EDGAR, B., MEERT, H. **Homelessness research in the EU: A Summary**. Brussels: FEANTSA, 2002.
- DETELS, R., MCEWEN, J., BEAGLEHOLE, R., TANAKA, H. **Oxford Textbook of Public Health. Fourth Edition**. Oxford: Oxford University Press, 2002.
- FITZPATRICK, S., et al. **Bezdomovství, přehled výsledků výzkumů z Velké Británie**. Kostelec nad Černými lesy, IZPE 2004.
- HRADECKÁ, V., HRADECKÝ, I. **Bezdomovství – extrémní vyloučení**. Praha: Naděje, 1996.
- POTŮČEK, M., et al. **Public Policy in Central and Eastern Europe: Theories, Methods, Practices**. Bratislava: NISPACE, 2003.
- TRNKA, L., KANTOROVÁ, Z., KREJBICH, F. **Bezdomovství a tuberkulóza**. Zdravotnické noviny č. 33/2003, příloha Lékařské listy, 2003, roč. 52, č. 33, s. 22.
- VÁGNEROVÁ, M. **Psychopatologie pro pomáhající profese**. Praha: Portál, 1999.
- WRIGHT, N., MJ, et al. **How can health care systems effectively deal with the major health care needs of homeless people?** Copenhagen: World Health Organisation, 2005.
- MCSSP: **Sčítání bezdomovců Praha 2004 – zpráva o projektu**. Dostupné z <http://www.mcssp.cz/oav/studie-texty>.
- Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách**. Dostupné z <http://www.mvcr.cz/sbirka>.

Proč spí lidé venku a kdo jsou ti lidé?

Why do people sleep rough and who these people are?

Ilja Hradecký

Mgr. Ilja Hradecký¹, v roce 1990 spoluzakladatel a ředitel občanského sdružení Naděje. Projekty integrační program, potravinové banky, odborné vzdělávání a další. Odborné publikace, přednášky (první česká studie o bezdomovství *Bezdomovství – extrémní vyloučení*), projekty MPSV (standardy kvality sociálních služeb, inspektor kvality), účast v evropských organizacích a projektech (FEANTSA, Rada Evropy aj.).

Abstrakt:

Článek odkazuje na tematickou zprávu z České republiky pro jednu ze tří pracovních skupin Evropské observatoře bezdomovství, která je výzkumnou součástí Evropské federace národních sdružení pracujících s bezdomovci FEANTSA. Tato pracovní skupina se zabývá profily bezdomovství. V roce 2005 se pokusila najít odpověď na dvě otázky: Proč lidé spí venku a kdo jsou ti lidé, kteří spí venku. Podklady byly získány přímo v terénu, na třech pracovištích sociálních služeb ve dvou městech, v Praze a v Havířově. Článek informuje jen o metodice výzkumu a přináší diskusi výsledků. Odkazuje také na tematickou zprávu, kde jsou podrobně popsány zjištěné údaje.

Abstract:

The article refers to the relevant report from the Czech Republic for one of three working groups of European Observatory on Homelessness, which is an investigative part of European Federation of National Organisations Working with the Homeless FEANTSA. This working group deals with profiles of homelessness. In 2005 it tried to find the answer for two questions: Why do people sleep rough and who these people are. The foundations were obtained directly from the source, in three social services centres in two cities, Prague and Havířov. The article gives information not only about a research methodology and brings the discussion about results. It also refers to a thematic report where the founded data are described in details.

Úvod

Evropská observatoř bezdomovství (European Observatory on Homelessness, EOH) je skupina odborníků, vždy jeden národní korespondent z každého členského státu Evropské unie, kteří monitorují problematiku bezdomovství každý ve své zemi. Souhrnnou Evropskou zprávu o bezdomovství každoročně zveřejňuje FEANTSA (červená edice). Kromě toho každý národní korespondent je zapojen do jedné ze tří pracovních skupin, které pracují každá na jiném tématu (modrá edice).

Pracovní skupina 2, která se zabývá profily bezdomovství, si položila na setkání v Bukurešti v březnu 2005 dvě otázky, na které hledá

odpověď: Proč lidé spí venku a kdo jsou ti lidé, kteří spí venku. Je tedy vyžadována odpověď kvalitativní i kvantitativní. Tato zpráva, která je podkladem pro vytvoření evropské zprávy popisující profily bezdomovství z tohoto pohledu, se na ně pokouší odpovědět.² V České republice mohou výsledky posloužit pro plánování a rozvoj sociálních služeb a zejména pro vytváření sociální a bytové politiky.

Souvislosti

Od roku 1990 se začaly spontánně utvářet první sociální služby pro bezdomovce, nejprve to byly nestátní neziskové organizace.³ Brzy také začala zřizovat zejména azylové domy také

města. V současné době již existuje síť sociálních služeb pro bezdomovce. Typologicky jsou to ubytovací služby (noclehárny, azylové domy, domy na půli cesty), ambulantní služby (denní centra) a terénní služby (streetwork).

Při sčítání bezdomovců v Praze⁴ v únoru 2004 dosáhl celkový počet bezdomovců zaznamenaný v průběhu sčítání 3 096 osob⁵, z toho 2 662 mužů (86 %) a 434 žen (14 %). V lůžkových zařízeních bylo 719 (23 %), v denních centrech 411 (13,5 %), v dalších institucích 98 (3 %), celkem pod střechou 1 228 (39,5 %) bezdomovců. V tramvajích a metru bylo 323 (10,5 %) osob a na dalších veřejných místech v terénu 1 545 (50 %) bezdomovců, celkem jinde než v domě 1 868 (60,5 %) bezdomovců.

Metodologie

Základním krokem před vlastním výzkumem bylo studium literatury. Pro pochopení principů práce EOH a jejich pracovních skupin jsou důležité zprávy z předchozích let, zejména Meert, ed. (2003, 2004), pro volbu metodologie pak zkušenosti z různého prostředí (Firdion 1995). Další související literaturou jsou *Národní akční plán sociálního začleňování 2004 až 2006* (2005) a *Zjevné bezdomovství v Praze* (2004). O hledání metodologie pro sčítání viz také Hradecký (2004).

První otázkou bylo rozhodnout o zdrojích informací: Podle zadání má být zdroj ze dvou protilehlých kvadrantů na osách veřejné × soukromé služby a denní × noční služby.

Pro výběr lokalit bylo rozhodující zvolit dvě místa, kde je více bezdomovců spících venku, kde jsou rozvinuté sociální služby, hlavně ubytovací. Bylo vhodné provést volbu dvou lokalit odlišných svým charakterem i příležitostmi pro přežití bezdomovců. Současně se měla obě místa od sebe navzájem odlišovat ve více cha-

rakteristikách. Byla vybrána dvě odlišná města:

- Praha jako hlavní město s nejnižší nezaměstnaností v ČR, nejbohatší region soudržnosti v nových členských státech.
- Havířov jako město v aglomeraci Ostravy, v oblasti útlumu těžby uhlí a ocelářského průmyslu; město samo je sídlištěm s 86 tisíci obyvatel bez významné pracovní příležitosti, nezaměstnanost v regionu je nejvyšší v celé ČR.

Z pohledu časového rozlišení služby a sběru informací byla zvolena noční služba v Havířově a denní služba v Praze. Jako zdroj informací byli vybráni poskytovatelé sociálních služeb. V Havířově poskytuje služby azylového domu, noclehárny a streetwork Armáda spásy. V Praze byly vybrány dva zdroje, Naděje poskytuje denní služby a streetwork po několik let a Poradna pro osoby bez přístřeší jako zařízení města s menším provozem. Po zvážení různých eventualit bylo zvoleno zpracování údajů:

- Armáda spásy, noclehárna a streetwork azylového domu v Havířově: výstupy z let 2002–2004 a anketa v dubnu 2005,
- Naděje, denní centrum v centru Prahy a streetwork na území města: časová řada statistických údajů za streetwork od roku 1999 s návazností na denní centrum a noclehárny a anketa v dubnu 2005,
- Poradna pro osoby bez přístřeší v Praze: statistické údaje a anketa v dubnu 2005,
- Pro doplnění byly použity výsledky sčítání bezdomovců v Praze v roce 2004, kdy bylo zaznamenáno 3 096 osob identifikovaných během dvou večerních hodin jako bezdomovci, ale počet lůžek v sociálních službách ve městě byl jen 719.⁶

Sběr informací

Pro sběr aktuálních informací byl vytvořen jednoduchý dotazník, který vyplnili pracovníci sociálních služeb pracující s bezdomovci. Dotazník měl dvě části, každá z nich čtyři otázky.

Dotazník

Kdo jsou:

1. počet osob (rough sleepers), se kterými se poskytovatel setkal

2. celkový počet ve městě (podle odhadu poskytovatele)
3. počet mužů podle věku: mladý (do 25 let) – střední věk (25–60 let) – starší (nad 60 let)
4. počet žen podle věku: mladá (do 25 let) – střední věk (25–60 let) – starší (nad 60 let)

Proč jsou:

1. příčina, proč se stal bezdomovcem
2. jak subjektivně vnímá odpovědnost: kdo za to podle něho (podle ní) může
3. důvod, proč nepřijímá (nebo přijímá jen někdy) sociální služby
4. jak vnímá svou budoucnost

Smysl dotazníku a způsob zpracování byl konzultován s příslušnými pracovníky. Ti provedli cílené rozhovory s bezdomovci a vyplnili dotazníky. Následovala konzultace nad získanými údaji a byly upřesněny nejasnosti. Odpovědi byly vyhodnoceny a doplněny komentářem s využitím statistických údajů z dřívějších let. Odpovědi od bezdomovců byly získány dvojím způsobem. Vedoucí poradny pro bezdomovce v Praze osobně pokládá otázky bezdomovcům, kteří poradnu navštívili, vysvětlil jim smysl dotazování a anonymně zaznamenal jejich odpovědi. Streetwork Naděje v Praze a vedoucí azylového domu v Havířově také vysvětlili smysl dotazování, ale získali autentické písemné odpovědi na čtyři otázky napsané velkým písmem:

Prosím o anonymní odpověď na několik otázek:

Proč jste se stal bezdomovcem? Jaká je toho příčina?

Kdo za to podle vás nese odpovědnost? Kdo za to může?

Proč nehledáte ubytování v azylovém domě nebo noclehárně?

Jak si představujete svou budoucnost?

Děkuji

Výsledky⁷

V dubnu a květnu 2005 pracovali s dotazníky zkušené lidé, kteří několik let pracují s bezdomovci. V každém místě oslovili skupinu osob, které spí venku. Z vlastního pozorování zaznamenali odpovědi na otázku *kdo jsou* a doplnil známé místní kvantitativní údaje. Při zjišťování příčin, na otázku *proč spí venku*, byly osloveným osobám vždy položeny čtyři otázky, na

kteří dotazovaní odpovídali spontánně a volně, neměli žádné předepsané odpovědi.

V Havířově oslovil vedoucí azylového domu Jan F. Krupa 30 osob ve streetworku. K anonymní písemné odpovědi jim dal k vyplnění malý dotazník se čtyřmi jednoduchými otázkami. Vedoucí poradny v Praze Pavel Pěnkava hovořil s lidmi, kteří navštěvují poradnu, ale nevyhledávají nocleh u poskytovatelů sociálních služeb. Při osobním rozhovoru kladl svým klientům otázky a anonymně zaznamenával jejich odpovědi. Získal celkem 100 odpovědí dotázaných osob. Pracovníci streetworku v Praze Pavla a Zbyněk Klingerovi požádali 70 až 80 lidí přežívajících na ulici, z nich bylo ochotno odpovídat 43 mužů a 8 žen. Věková a rodová struktura respondentů je přesně uvedena ve zprávě, stejně jako podrobné výsledky.

Nejčastěji subjektivně vnímanou příčinou vzniku bezdomovství, kterou udává 33 (Havířov) – 47 (poradna) % dotázaných, jsou problémy vztahové, zejména rozvod, útlaky z domova, neschopnost řešit narušené manželské nebo partnerské vztahy. Další příčinou je ztráta bytu, zaměstnání, zadluženost, kterou udává 16 (Havířov) – 33 (poradna) % bezdomovců, po návratu z vězení zůstalo na ulici 6 (streetwork) – 24 (Havířov) % dotázaných osob. Zajímavý je rozdíl mezi Prahou a Havířovem, kdy v Praze převládá ztráta bytu a zaměstnání, v Havířově návrat z vězení. Obě příčiny (na jedné straně ztráta zaměstnání a bydlení, na druhé straně návrat z vězení) se doplňují tak, že součet obou typů příčin v Praze a v Havířově je okolo 40 %. Častý je souběh více příčin, zejména v kombinaci se zdravotními problémy, duševními nemocemi, úrazy.

Výrazné rozdíly jsou v hodnocení odpovědnosti za vlastní stav bezdomovství. Sebe obviňuje 11 (poradna) – 60 (streetwork) % dotázaných, rodinu 16 (streetwork) – 38 (Havířov) % a jiné lidi, společnost, zákony nebo úřady 12 (Havířov) – 32 (poradna) % bezdomovců. K vysvětlení rozdílů by byl potřebný podrobnější výzkum.

Mezi důvody, proč dotázaný nevyužívá sociální služby, jsou ještě větší rozdíly. V poradně, na kterou přímo nenavazuje žádná ubytovna, odpovídá 86 % osob, že mají špatnou zkušenost s personálem, zatímco ve streetworku jen 3–8 % dotázaných. Naproti tomu pro 18 (Havířov) – 22 (streetwork) % respondentů

streetworku je ubytování drahé, ale tento důvod neuvádí nikdo v poradně. Pro 8 (Havířov) – 16 (streetwork) % je nepřijatelný domácí řád v ubytovnách. Polovina dotázaných v Havířově odpověděla, že neví, proč nevyužívají sociálních služeb, v Praze jen jeden člověk na tuto otázku neuměl odpovědět.

Prevažně pozitivní očekávání od budoucnosti má většina 81 (poradna) – 87 (Havířov) % všech dotázaných, zhoršení situace očekává nebo rezignaci podléhá 8 (streetwork) – 16 (poradna) % dotázaných.

Výrazně se liší odpovědi na otázku, *proč nepřijímá služby ubytování pro bezdomovce* v zařízení veřejnosprávním a nestátním. Špatné zkušenosti v organizacích poskytujících ubytování uvádí 86 % respondentů v poradně, ale jen 8 % ve streetworku v Praze a 3 % v Havířově. Tato diskrepance by si rovněž vyžadovala další samostatný výzkum.

Ke zprávě jsou připojeny jako dodatek několikileté zkušenosti Pavly a Zbyňka Klingeroých ze streetworku na území hlavního města. Hovoří o tom, jací lidé to jsou, kde přespávají a jak vnímají svou budoucnost.

Závěr

Výsledky výzkumu dávají základní odpověď na otázku, *kdo jsou lidé, kteří nocují venku*, jsou jimi z 80 % lidé ve středním věku 25–60 let, asi 85 % mužů a 15 % žen. Na druhou otázku, *proč venku nocují*, nejsou odpovědi tak jednoznačné. Výsledky výzkumu zpochybňují jiný mýtus, šířený sdělovacími prostředky, totiž *že jim tento stav vyhovuje*. Mezi všemi respondenty odpověděl pouze jeden, že je s tímto způsobem života spokojený. Sociální pracovníci potvrzují tezi, že se první odpovědi liší od toho, co člověk sdělí později.

Poznámky

- 1 Kontakt na autora: e-mail: hradecky@nadeje.cz.
- 2 Viz též: Meert, ed. (2003), *The changing profiles of homeless people: Macro social context and recent trends*, a Meert, ed. (2004), *The changing profiles of homeless people: Homelessness in the Written Press: a Discourse Analysis*.
- 3 Více: Hradecká, Hradecký: *Bezdomovství – extrémní vyloučení*.
- 4 Podrobněji: *Sčítání bezdomovců Praha 2004*,

zpráva o projektu, a Národní zpráva o bezdomovství 2005.

- 5 Číselný údaj 3 096 nepředstavuje počet bezdomovců v Praze, ale počet osob, které byly v průběhu dvou hodin sčítání identifikovány jako bezdomovci. Lze předpokládat, že se sčítací komisaři se všemi bezdomovci nesetkali, celkový počet je vyšší.
- 6 Výsledky: *Sčítání bezdomovců Praha 2004*, zpráva o projektu, a Myšáková: *Sčítání bezdomovců Praha 2004*, postup zpracování výsledků.
- 7 Podrobný přehled zjištěných údajů je obsažen v tematické zprávě *Profily bezdomovství v České republice: Proč spí lidé venku a kdo jsou ti lidé*. Zprávu ve formátu pdf lze stáhnout na www.nadeje.cz.

Související literatura:

- FIRDION, J. M. *Les Sans-abri et l'enquête statistique*. *Fondations*, 1995, č. 1, str. 21–46.
- HRADECKÁ, V.; HRADECKÝ, I. *Bezdomovství – extrémní vyloučení*. Praha: Naděje, 1996
- HRADECKÝ, I. *Jak spočítat bezdomovce*. *Sociální práce/Sociální práca*, 2004, č. 4.
- HRADECKÝ, I. *Profily bezdomovství v České republice: Proč spí lidé venku a kdo jsou ti lidé*. Tematická zpráva 2005. Bruxelles: FEANTSA, 2005, str. 103–117.
- MEERT, H. (ed.). *The changing profiles of homeless people: Macro social context and recent trends*. Bruxelles: FEANTSA, 2003.
- MEERT, H. (ed.). *The Changing profiles of homeless people: Homelessness in the Written Press: a Discourse Analysis*. Bruxelles: FEANTSA, 2004.
- MYŠÁKOVÁ, M. *Sčítání bezdomovců Praha 2004, postup zpracování výsledků*. Praha: VÚPSV, 2004.
- Národní akční plán sociálního začleňování 2004–2006**. Praha: MPSV, 2005.
- Sčítání bezdomovců Praha 2004**, zpráva o projektu. Praha: Arcidiecézní charita, Armáda spásy, MCSSP, Naděje, 2004.
- Zjevné bezdomovství v Praze, analýza a návrhy řešení problematiky pro zimní období**. Praha: MCSSP, 2003.

Bezdomovci a poskytovatelé sociálních služeb v moderní společnosti – trochu jiný pohled

Homeless People And Providers of Social Services in Modern Society – An Another View

Leoš Zatloukal

Mgr. Leoš Zatloukal¹ vystudoval sociální práci na Univerzitě Palackého v Olomouci a Ostravské univerzitě v Ostravě. V září 2005 nastoupil do výcviku v systemické terapii. Pracoval jako kurátor pro mládež, sociální kurátor, pracovník sociálně-právní ochrany dětí a sociální pracovník na azylovém domě pro bezdomovce. V současné době pracuje jako koordinátor komunitního plánování sociálních služeb v Olomouci.

Abstrakt:

Článek předkládá několik tezí o vztazích mezi bezdomovci, poskytovateli sociálních služeb a dalšími členy moderních společností. Bezdomovec je vnímán jako cizinec, který již svou existencí zneklidňuje mocenské elity i „přizpůsobené“ občany, a je popsán proces řešení vzniklého napětí označením bezdomovce za „odlišného“, jeho motivováním, „uklizením“ a přizpůsobováním. Je také položena otázka, co bezdomovec vlastně ve skutečnosti přizpůsobením získá a co získají ostatní zainteresovaní aktéři.

Abstract:

This article presents some thoughts about relationships between homeless people, providers of social services and other members of modern societies. Homeless person is viewed as stranger, who disturbs powerful and also adapted people in society simply by his existence. There is also described a process of solving this situation by labelling homeless as “different”, motivating, “clearing away” and adapting. There is also solved a question, what are the real rewards of adapted homeless people and real rewards of other interested actors.

Úvod

V tomto příspěvku se nad problematikou bezdomovectví v moderních společnostech a poskytováním sociálních služeb těmto jedincům pokusíme zamyslet z nepříliš běžné perspektivy. Následující úvahy je proto třeba brát jako určitý myšlenkový experiment, který se snaží postihnout některé opomíjené aspekty problematiky, nikoli jako univerzálně platná a absolutní tvrzení. Autor příspěvku si uvědomuje, že sociální realita je mnohem složitější (a snad nepostizitelná), nepopírá ani určitou záměrnou jednostrannost předložených myšlenek. Nabídnuté výkladové schéma si sice nečiní nárok na univerzální platnost, ale to nutně neznamená, že je neúčinné nebo špatné. Výkladová

schémata s absolutní a univerzální platností se totiž ve společenských vědách nevyskytují. Přesto každé výkladové schéma, které provokuje k zamyšlení nebo dokonce k reformám, je nesporně užitečné. Provokovat čtenáře k zamyšlení (a třeba i ke konstruktivní kritice a nesouhlasu) je ambicí tohoto příspěvku.

Kdo je to bezdomovec?

Lidé bez přístřeší, které označujeme vžitým označením „bezdomovci“, představují významnou skupinu lidí tzv. sociálně vyloučených či sociálně nepřizpůsobených (více o těchto pojmech viz Kotýnková, 2003; Matoušek, 2003b; Pěnkava, 2002). **Bezdomovec** je definován Kotýnkovou (2003) jako ten, kdo

postrádá pravidelný a trvalý nocleh, anebo ten, kdo jím disponuje, ale jde buď o dočasné ubytování ve veřejném nebo soukromém zařízení (azylové domy, noclehárny apod.), nebo o veřejná či soukromá místa, která nejsou určena k ubytování (opuštěné stavby, nádraží apod.). Tato definice je sice velmi široká a vágní, na druhou stranu je v drobných obměnách hojně používaná (srv. Barker, 1987; Matoušek, 2003; Schwarzová In Matoušek, 2005; Nevřala, 2002; Zufferey, Kerr, 2004; Eiken, S., Galantowicz, S., 2004 apod.). Schwarzová poukazuje na skutečnost, že problematika bezdomovectví se koncentruje kolem **absence domova, nikoli pouhého přístřeší** pro přespání: „Záměrně je použit pojem domov, nikoli přístřeší. Výraz domov je asociován s určitou úrovní jistoty a bezpečí, nejen s místem, kde lze přespát v technickém slova smyslu bez hlubších vazeb a odpovídajících emocí.“ (Schwarzová In Matoušek, 2005: 316.) Matoušek (2003) uvádí, že pod takto široce pojatý pojem „bezdomovec“ lze zařadit vedle osob bez střechy nad hlavou i osoby žijící v nedůstojných podmínkách, osoby žijící v ústavech a sociálních zařízeních, osoby, které nemají vlastní bydlení, a osoby, jimž hrozí ztráta bydlení (tzv. potenciální bezdomovci). Mnozí autoři jsou si problematičnosti definování bezdomovectví vědomi. Horáková (1996: 13) lakonicky konstatuje, že „pojem bezdomovectví je vágní a obecně platná, mezinárodně uznávaná definice neexistuje“. Zufferey a Kerr (2004) poukazují na skutečnost, že definice, která pojímá bezdomovce jako **homogenní skupinu**, neodpovídá ani subjektivní zkušenosti lidí, kteří bezdomovectví zakoušejí. Zmínění autoři dodávají: „Jednotlivé příběhy lidí v našem výzkumu zdůraznily subjektivní podstatu bezdomovectví. Bezdomovectví může být multidimenzionální pojem ovlivněný kontextem, kulturou, pohlavím, třídou, věkem... Zobecněním a odkazováním se na ‚bezdomovce‘ coby homogenní skupinu zůstanou mnohé důležité otázky identity těchto lidí a jejího utváření skryty.“ (Zufferey, Kerr, 2004: 346.) Jistou pomůckou pro specifikaci „podskupiny“ bezdomovců, o které zde pojednáme, je klasifikace převzatá z metodiky pro sčítání bezdomovců (Turnham, Wilson, Burt, 2004): za bezdomovce v užším

slova smyslu považujeme lidi, kteří bydlí na místech, která nejsou určena k lidskému bydlení (parky, odstavená auta, opuštěné budovy, chodníky apod.) nebo bydlí v přechodném či podpůrném bydlení určeném primárně pro bezdomovce, kteří původně přicházejí „z ulice“² (azylové domy, nocležny pro bezdomovce). Zvláštní zřetel je v celém příspěvku kladen na ty z nich, které Matoušek (2003) označuje za „dobrovolné“ a kterých je podle něj většina. Pro „dobrovolné“ bezdomovce je charakteristické, že – na rozdíl od menšiny usilující o společenskou integraci – tito lidé „na jinou formu života již rezignovali – jejich ambice jsou nesoiměřitelné s cíli lidí žijících ve většinovém proudu společnosti“ (Matoušek, 2003: 35). Bezdomovcům je v moderních společnostech poskytováno celé spektrum sociálních a jiných služeb (např. ubytování, poradenství, resocializační programy, stravování apod.). Proklamovaným cílem pak je větší zapojení do života společnosti či zvýšení úrovně jejich sociálního fungování (k tomuto pojmu viz Matoušek, 2003a, 2003b). Na první pohled by se mohlo zdát, že vše funguje na zcela jednoduchém principu poskytování sociálních služeb těm, kteří je potřebují. Ale je to skutečně tak prosté?

Společenský řád a adaptace

Začneme oklikou. Víme, že žádná společnost³ nemůže přežít bez určitého řádu⁴. Společnost, nebo přesněji ti, kteří v dané společnosti mají moc a mají zájem na jejím zachování v té podobě, v jaké je (alespoň z hlediska distribuce moci), si musí zajistit jistou minimální úroveň konsenzu ohledně hodnot a norem, které se pak předávají v rámci socializace budoucím generacím, musí věrohodně a přijatelně zdůvodnit (legitimovat) nerovnosti a musí smysluplně interpretovat svět a místo jedince v něm (Keller, 1997). Podle Bergera a Luckmana (1999) jedinci během vzájemných interakcí vytvářejí soubor „samozřejmého vědění“ (od primitivní dělby práce až po propracovanou symbolická univerza). Toto vědění se podle zmíněných autorů utváří a upevňuje po generace. Pokaždé, když se takové „vědění“ předává z generace na generaci, posiluje a upevňuje se podle nich také jeho „samozřejmost“ a závaznost,

a to nejen pro potomstvo, ale i pro ty, kteří toto „věděni“ potomkům předávají. Toto „věděni“ je považováno za samozřejmé a „dané“ („tak to má být“, „tak se to dělá“ apod.), tudíž se nezpochybňuje ani neproblematizuje. Z něj se pak odvozují hodnoty a normy, které všechny socializované členy společnosti zavazují k určitému jednání. Různí členové společnosti se ovšem společenským normám a hodnotám přizpůsobují v různé míře. Merton ve svém příspěvku o sociální struktuře a anomii (In Merton, 2000) rozlišuje **pět způsobů individuální adaptace**, podle míry ztotožnění s kulturními cíli (hodnotami) a institucionalizovanými prostředky určenými k jejich dosahování: 1. **Konformitu**, která je charakteristická ztotožněním s cíli i prostředky, 2. **Inovaci**, která se ztotožňuje s cíli, nikoli prostředky, 3. **Ritualismus**, který v důsledku „statusové úzkosti“ slevuje z kulturních cílů, ale takřka nutkavě lpí na prostředcích, 4. **Únik**, spočívající v odmítnutí kulturních cílů i prostředků a 5. **Rebelii**, která se nejen neztotožňuje s cíli ani prostředky, ale pokouší se nastolit novou sociální strukturu.

Cizinci

V tomto zamyšlení nás zajímá zejména čtvrtá výše zmíněná možnost, tj. únik. Jedinci, kteří praktikují tento způsob (ne)adaptace, jsou podle Mertona (2000) lidmi ve společnosti, nikoli však lidmi společnosti. Řečeno ještě ostřeji: představují ze sociologického hlediska **skutečné cizince** (Merton, 2000). Únikovou adaptační strategii volí podle Mertona (2000) především lidé, kteří nějakým způsobem vyzkoušeli použít prostředků k dosažení kulturních cílů a z nějakého důvodu neuspěli. Nepříjemnou situaci pak vyřešili razantně: rezignovali na prostředky i cíle. To se projevuje sice **absencí odměn nabízených společností**, ale také, a to je velice důležité, tím, že tito „společenští vydědění“ **netrpí ani frustracemi, které doprovázejí neustálou snahu o dosažení těchto odměn** (Merton, 2000). Rezignovali totiž na některé své potřeby a spokojili se (či naučili se vyžít) s málem. Mezi jednotlivce s únikovou adaptační strategií pak Merton (2000) řadí vedle narkomanů i „tuláky“ a „bezdomovce“.

Svým způsobem by se mohlo zdát, že „vydědění společnosti“ jsou podle Mertona relativně spokojeni. Dobrá, kdo je pak tedy nespokojen? Kdo vyžaduje speciální zásah do situace „vyděděnců“ či „cizinců“ (v Mertonově smyslu), když oni sami jsou relativně spokojeni? Je třeba si uvědomit, že již samotná přítomnost „cizince“ je ohrožující a nepřijemná pro společnost, přesněji pro onu „přizpůsobenou“ většinu. „Cizinec“ již jen svou přítomností (a posléze svým jednáním) zpochybňuje samozřejmost toho, co jsme s Bergerem a Luckmanem označili jako „(samozřejmé) věděni“. Cizinci zpochybňují platnost společenského řádu (Berger, Luckman, 1999), zpochybňují hodnoty společnosti (Merton, 2000) a v neposlední řadě zpochybňují i hranice (Bauman, May, 2004)⁵. Svou existenci kladou „nebezpečné“ otázky: „Proč by se to mělo dělat zrovna takto? Má to nějaký smysl? Zkusili jste něco jiného?“ Bauman a May své úvahy o cizincích uzavírají: „Následná ztráta jistoty není něco, co by se dalo snadno odpustit... V takových otázkách vidíme urážky a rozvracečství... Náš neklid může přerůst v zášť vůči těm, v nichž spatřujeme narušitele pořádku.“ (Bauman, May, 2004: 51.) A kromě zášti, nesnášenlivosti a předsudků se objevuje ještě jedna věc: společnost má potřebu zjednat nápravu!

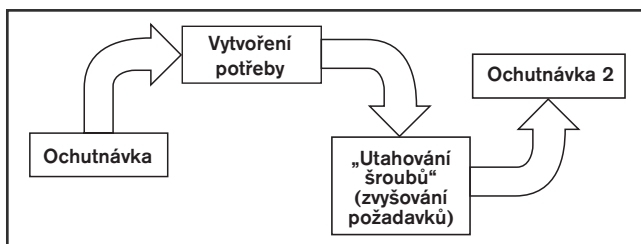
Elegantní a neelegantní řešení a jejich mechanismy

Zmíněnou nápravu lze zjednat v zásadě dvojím způsobem, s lehkou ironií řekneme neelegantně a elegantně. **Neelegantní řešení** bude spojené se zjevným násilím a vrhne na přizpůsobené členy společnosti (a především na ty mocné z nich) negativní světlo. V současné době kupříkladu nepřichází v úvahu genocida bezdomovců, dokonce se „přizpůsobení“ občané bezdomovců proti násilí zastávají⁶, ačkoli je k nim většinou žádné sympatie nepojí. Také násilné zakazování vstupu na určitá místa či policií asistované vyvážení z nádražních hal patří spíše mezi neelegantní řešení. Jisté použití subtilnějších forem násilí ovšem může být součástí řešení elegantních. **Elegantní řešení** spočívají v tom, že se podaří vytvořit dojem, že se zmínění jedinci adaptovali nebo se alespoň podaří je lidem odstranit z očí. K tomu lze pou-

žit několik různých strategií. Především je třeba vytvořit **specializované instituce** na „zvládnání vyděděnců“. Už vznik takových specializovaných institucí jasně označuje určité jedince jako „divné“, „problémové“, tedy jako odstrašující případy. Specializované instituce musí začít **motivováním**. To proto, aby nemohly být podezírány z nějakého násilí. Bezdomovec, vlastně poměrně „spokojený“ člověk smířený s málem, musí být nejdříve nalákan – například na možnost ubytování v teple, získání trochy jídla, možnost hygieny, sociálních kontaktů apod. Musí mu být nabídnuta odměna, která musí být – tak jak to velmi dobře znají dealeri drog – doprovázena „ochutnávkou“. Musíme říci, že jakkoli se cizinec spokojil s málem, neznamená to, že když se mu nabídne něco navíc, že nabídku nepřijme. Naopak, často ji přijme s radostí, protože jeho spokojenost s málem je většinou vynucená tím, co on považuje za nezměnitelné okolnosti. Nalákaním bezdomovce je tedy podniknut první krok k elegantnímu řešení. Tento jedinec totiž často přestává obtěžovat „slušné lidi“ žebřením na ulici, zápachem v čekárnách, neupraveným zevně-

škem a všemi těmi prohřešky proti slušnému a vhodnému či přijatelnému chování. Vše se zase jeví být „v pořádku“. Je odstraněn, alespoň zčásti, lidem z očí. Z nalákaného „cizince“ se pak stává „klient“, kterému jsou poskytovány sociální služby⁷ – vlastně ať chce nebo ne. Daný jedinec si totiž velmi rychle zvyká na nový „komfort“ a je mu velmi jasně sděleno, že pokud chce setrvat v teple, pod střechem a případně ještě se stravou, tedy pokud chce mít přístup k alespoň nějakým odměnám, musí se také **podřídít určitým pravidlům**. Násilí, které se tu na „cizinci“ páchá, má pak velmi subtilní formu. Vypadá totiž jako normální obchod založený na nabídce a poptávce: „Toto je naše nabídka (služba), ber nebo nech být.“ Ale je náš „cizinec“ nyní skutečně svobodný? Otázka po svobodě je samozřejmě velmi ošidná a příliš filozofická, takže ji pragmatičtí držitelé moci příliš nerozebírají, spíše si dávají záležet na srozumitelné a udržitelné legitimaci nesvobody⁸. Tím, že jsme „cizinci“ dopřáli trochu toho „vyššího komfortu“, jsme

mu zároveň **vzali jeho největší zbraň: relativní spokojenost** (či alespoň rezignovanost). Ta jej udržovala v odstupu a svobodě vůči „tlakům společnosti“ a dávala mu jistou moc, což ovšem přestalo, protože najednou začal mít o ony Mertonem zmiňované odměny zájem. Tím, že byl nalákan, byl zároveň **polapen do pastí**. Do stejné pasti, do které jsou vlastně lapeni všichni „přízpusobení“ členové společnosti, totiž do bludného kruhu: „Chceš-li X, musíš Y.“ Chceš-li jíst, musíš pracovat. Chceš-li mít dobrou práci, musíš studovat. Chceš-li stavět dům nebo se oženit, musíš získat povolení. A tak dále. A otázka, kdo vlastně stanovil, že pro získání X musím činit Y, je zakázána nebo odbyta nějakou frází. Požadavky se pak stupňují („utahování šroubů“) podle stále stejného mechanismu (viz obr. 1):

Zdá se, že lidé skutečně nedokáží žít jinak než v méně či více rafinovaném totalitním systému (Le Bon, 1994). Keller (1992) inspirován pracemi Norberta Elliase přirovnává moderní společnosti ke knížecím dvorům 15. a 16. století. Na knížecím dvoře dominuje kníže, který má absolutní moc. Dvořané, kteří již nemohou o různé hmotné statky usilovat se zbraní v ruce, jsou nuceni přijít s jinou taktikou. Musí získat náklonnost knížete, který „odměny“ udílí svým poddaným podle své vůle. Učí se tedy jednat zdvořile a slušně a vhodně vzhledem k zamýšlenému cíli (někdy se o různých aspektech této strategie mluví nelichotivě jako o pokrytectví, servilnosti, patolízalství, intrikaření či podlézání). Dvořané se také naučili využívat přetvářku a ovládat se, museli více kontrolovat své jednání a skrývat své skutečné pocity. Jak dokládá Keller (1992), ukázněnost a pokrytectví jsou jen dvě strany téže mince. Důležitým aspektem v procesu sebeukázněnosti jednotlivců pak byl vypěstovaný pocit studu (Ellias In Keller, 1992). Ačkoli roli

knížete převzala podle Kellera v důsledku nadále postupující centralizace moci mocenská elita, na faktu, že jedinci se musí ucházet o odměny určitého druhu u příslušné instance, se nic nemění ani v současnosti. Demokratizace společnosti tento základní mechanismus podle Kellera (1992) nijak nezměnila, jen rozšířila okruh jedinců, kteří se o odměny mohou ucházet. Paradoxem ovšem je, že paralelně s tímto mechanismem zavděčování se pro uspokojení potřeb byl uveden do chodu ještě mechanismus, který o jedincích rozhoduje zcela bez ohledu na míru zdařilosti jejich chování – byrokracie (Keller, 1992).

Co si však počít s jedinci, kteří na odměny rezignují? Takoví jedinci najednou necítí potřebu se komukoli zavděčovat, přetvařovat se ani cítit pocity studu. Tito jedinci tak mohou být nebezpeční. A proto je třeba je výše zmíněnými postupy opět „napravit“.

Kdo je vlastně klient – a kdo má problém?

Výše popsaný mechanismus ukazuje, jak si společnost vlastně vytváří klienty, kterým pak může poskytovat sociální služby (srv. Miller, 2005). Proč se to ale dělá? Možná proto, že mocenské elity mohou mít strach z jedinců, kteří jsou neovladatelní a nepředvídatelní. Možná také proto, že „přízpůsobení“ členové společnosti mají problém s „cizinci“, kteří je znejišťují, ohrožují a dráždí tím, že jim nastavují zrcadlo, v kterém se „přízpůsobení“ jedinci vidí jako pokrytečtí, nesvobodní nebo využívaní, zrcadlo, které ukazuje, že za získané odměny je zaplácena vysoká cena. Zdá se, že právě „řádní občané“ (mocní i ne-mocní) potřebují řešit problém bezdomovectví především, bezdomovci sami své problémy mnohdy řešit nepotřebují a nechtějí (nebo alespoň ne tak, jak je jim vnucováno – a jak často se jim to vyčítá!), maximálně si stěžují na to, že si jich ostatní lidé všimají a znepríjemňují jim život. Proč jsou ale bezdomovci paušálně vnímání spořádanými občany jako nekompetentní a neschopní se o sebe postarat a mluví se o nich „jazykem patologie“?⁹ Zdá se, že jádro celé diskuse o bezdomovectví v moderních společnostech spočívá v tom, co se považuje za problém. Z hlediska mocenských elit je problémem to, že se bezdomovci nepřizpů-

sobují pravidlům hry, tedy že neusilují o nabízené odměny a nepodřizují se následně ani normám, které regulují chování ve společnosti. Tím se stávají nevypočitatelnými a neovladatelnými podobně jako náboženští fanatici, teroristé nebo anarchističtí buřiči. A nevypočitatelnost a neovladatelnost „poddaných“ je snad největším problémem pro ty, kteří mají moc. Pro „přízpůsobené“ jedince, kteří nemají výraznou moc ve společnosti, ale poctivě hrají své hry za účelem zisku odměn, je problémem fakt, že existují jedinci, kteří jejich hry nehrají, což ohrožuje jejich přesvědčení, že takto to „musí být“ a „jinak to nejde“. Pro bezdomovce hlavní problém tkví v tom, že se ocitají v neřešitelné situaci: na jedné straně při získávání odměn nějakým způsobem selhali (ať už v důsledku vlastní neschopnosti nebo v důsledku zmíněného paralelního působení byrokratických prvků, které neodměňují vyžadované chování) a rezignovali, na straně druhé nejsou ponecháni vlastnímu osudu, ale jsou různým způsobem nuceni se znovu do her o odměny zapojit.

Způsob života bezdomovců-cizinců je vlastně zrcadlově převrácený obraz způsobu života většiny. „Přízpůsobená“ většina je poháněna ke stále větší konzumaci produktů a služeb, tím, že je konzumace spojena s identitou jedinců („jsi to, co vlastniš či užíváš“) a je akceleroována působením reklam a závistí. Na druhé straně jsou zde bezdomovci, kteří jsou relativně spokojeni s málem nebo z nějakého důvodu rezignovali na odměny. Je třeba si uvědomit, že kdyby se všichni nebo drtivá většina lidí v moderních společnostech rozhodla radikálně omezit svou spotřebu a spokojit se s málem (případně kdyby tato většina z jakéhokoli důvodu na odměny rezignovala nebo se zaměřila na jiné odměny), vedlo by to zřejmě k otřesu či dokonce rozpadu sociálního řádu. Webber (In Keller, 2004) názorně ukázal, jak to, co Berger s Luckmanem (1999) označují jako „symbolická univerza“¹⁰, souvisí s životním stylem lidí ve společnosti. Známé jsou v tomto směru zejména jeho závěry o vztahu tzv. „protestantské etiky“ a moderního kapitalismu. Není pochyby, že výše naznačené změny by měly dalekosáhlé a pro mnohé, kteří ze stávajícího stavu společnosti profitují, nežádoucí účinky.

Role poskytovatelů sociálních služeb

Při „napravování“ bezdomovců hrají **poskytovatelé** sociálních služeb pro bezdomovce velmi důležitou roli. Mohli bychom s Mertonem (In Jandourek, 2003; Petrušek, 1996) říci, že tyto instituce mají ve společnosti manifestní i latentní funkce. Jejich **manifestní funkcí** je především začlenit tyto jedince do společnosti tak, aby nějak zvlášť nevybočovali, naopak aby v ní zdárně „fungovali“ a uplatnili se. Málokdo se přitom ptá, zda si to dotyční jedinci sami přejí a zda je pro ně takové začlenění skutečným přínosem. Když vezmeme v potaz skutečnost, že tyto jedinci mají poměrně nízké šance se při hře o odměny výrazněji prosadit (se svou nízkou kvalifikací, problematickou minulostí a nepřizpůsobeností budou přinejlepším zastávat pouze špatně placené dělnické profese, obývat byty nejnižší kategorie a neustále se pohybovat na hranici chudoby), je **otázka, zda jim skutečně můžeme nabídnout něco lepšího než mají nyní**. V podstatě bychom jejich stávající problémy (nedostatek jídla, noční chlad, chybějící ošacení a finanční potíže se zajištěním „zábavy“ – zejména alkoholu) nahradili problémy jinými, těžko říci, zda menšími (problematické uplatnění na trhu práce, náročnost zajištění bydlení a péče o něj, nedostatek volného času apod.). Svým způsobem tedy při práci s bezdomovci nejde o prosté odstraňování jejich problémů, ale o to, aby bezdomovci přestali mít „nepřijatelné“ problémy a **začali mít ty správné problémy**, které mohou i ostatní „přizpůsobení“ jedinci ve společnosti akceptovat, rozumět jim a také je sdílet. Elegantně se tak zbavujeme problémového „cizince“, abychom z něj pozvolna učinili jinak (ale ne méně) problémového „našince“. Akorát, a v tom je ten podstatný posun, v druhém případě již s dotyčným nemáme problém, nedráždí nás ani neznepokojuje, naopak, můžeme se s ním dohromady potýkat se společnými problémy, s problémy, o které jsme se s ním vlastně laskavě podělili. A stanou se tak, spolu s námi, snadněji ovladatelní a předvídatelnější.

Latentní funkce poskytování sociálních služeb bezdomovcům již byly naznačeny: motivování a polapení do pasti „těch správných potřeb“, označení za „jiné“, odstranění ostatním lidem z očí a „ochočení“, vytvoření pracovních

míst pro celou řadu úředníků a odborníků na „zacházení s nimi“ apod.

Závěrem

Zůstává otázka, co s tím a jak celou věc vyřešit. **Řešení** je problematické. Mocenské elity mají zájem na udržení současného stavu distribuce moci a zdrojů a udělají vše pro to, aby své postavení posílily. To mimo jiné znamená, že neustoupí od svého požadavku mít bezdomovce pod jakousi kontrolou tím, že bude legitimizováno „zvláštní zacházení“ s takovými lidmi, budou označeni za „problémové“ či „patologické“ jedince (to, že jejich problémovost souvisí i s nastavením systémů, v nichž se pohybují, pochopitelně nebude příliš zdůrazňováno – individualizovat patologii je zde mnohem výhodnější). Bezdomovci zůstanou s největší pravděpodobností uzavřeni v paradoxní situaci, kdy ať udělají, co udělají, kýženého cíle nedosáhnou: budou-li nadále „nepřizpůsobení“, bude na ně neustále vyvíjeno působení a tlak směrem k probuzení potřeb a ukáznování, pokusí-li se přizpůsobit, velmi pravděpodobně mnoho odměn nenasbírají a příliš neuspějí nebo dokonce přímo selžou a utvrdí se v rezignaci. A poskytovatelé sociálních služeb? Ti se nacházejí v podobné paradoxní situaci jako jejich klienti. Na jedné straně vědí, že šance na skutečné řešení je vzhledem k výše řečenému velmi malá a často s heroickým úsilím se staví na stranu svých klientů a snaží se je podporovat a pomáhat jim, na straně druhé je na ně vyvíjen silný tlak společnosti, a proto musejí týmově vytvářet dojem (Goffman, 1999), že na řešení pracují, a také mocenským elitám zdůvodňovat svou užitečnost¹¹.

Výše popsané záležitosti mohou dovést k rezignaci nejen bezdomovce, ale i poskytovatele sociálních služeb. Aby se tak nestalo, je třeba, aby si pomáhající profesionálové věnující se lidem bez domova našli své uplatnění, tedy aby našli způsob poskytování svých služeb, který bude jejich klientům užitečný a který je (poskytovatele služeb) tím pádem bude také bavit a naplňovat (Berg, 1992). Nabízíme na úplný závěr v několika bodech možné cesty řešení nebo alespoň několik možných malých krůčků k lepšímu:

- Je důležité přistupovat k bezdomovcům s **respektem**. Poskytovatelé sociálních

služeb jsou mnohdy jedni z mála „přizpůsobených“ občanů, kteří mohou projevit vůči takovému člověku respekt a stát se pozitivní „výjimkou“ v často neuspokojivých a konfliktních vztazích bezdomovců se „spořádanými“ lidmi.

- Najít to, co si zaslouží ocenění, a **ocenit** to může být velmi podpůrné. Zkušenosti praktici tvrdí, že u každého člověka je možné najít něco, co lze ocenit (Berg, 1992). U pokusů o oceňování vzniká ze strany pomáhajících profesionálů **několik možných úskalí**: 1. Záměna ocenění s pochvalou (ocenění je na rozdíl od pochvaly konkrétní a formulované s ohledem na terapeutické cíle). 2. Neupřímnost a nepřirozenost (nelze účinně oceňovat něco, co si skutečně u druhého člověka neceníme, příliš plánované a umělé ocenění zase působí spíše trapně než podpůrně). 3. Kolaborace s problémem proti cílům klienta (v případě, že je oceňováno něco, co klienta brzdí v dosahování jeho cílů a naopak působí potíže – často se tato chyba oceňování vyskytuje ve spojení s upřímnou snahou klientovi porozumět a být na jeho straně). V praxi je užitečné ocenění spojit s otázkou po tom, co funguje (výjimky z problému), nebo s otázkami na zvládnutí problému (např. „Jak jste zvládl nepít, když jste tehdy chodil do práce?“ , „Muselo to být hrozné zažít něco takového ... spousta lidí by to položilo ... jak se vám povedlo, že jste to ustál?“) Takto „ukryté“ ocenění je většinou velmi jasně vnímáno, ale nepůsobí rozpaky, jako se to může stát u samostatně servírovaného ocenění.
- Pokud se podaří nalézt něco, co funguje a co je možné ocenit, lze na tom stavět další spolupráci. Mnohem jednodušší je **vycházet z toho, co funguje**, a rozšiřovat pole toho, co funguje, než začít u problému a stavět řešení bez opory ve zdrojích klienta. Z tohoto pohledu je velmi užitečné pracovat se změnami před setkáním a s pozitivními výjimkami.
- Z výše uvedeného plyne i užitečnost schopnosti pracovníka vyhybat se pokud možno nařizování a mentorování – to jsou prvky, které zvyšují „odpor“ (Berg, I. K., 1992). Mnohem lepší je vyjít z toho, co daný člověk chce, a **pracovat s ním na jeho cílech**

s ohledem na možnosti dané institucí poskytovatele, zákony apod.

- Je důležité **přizpůsobit sociální služby potřebám** bezdomovců. Je zkušeností u nás i v zahraničí, že sociální služby pro bezdomovce příliš nefungují, protože nekorespondují s jejich přáními a potřebami (Zufferey, Kerr, 2004; Miller, Mee-Lee, Plum, Hubble, 2005). Slibným východiskem by mohl být tzv. **management péče** („care management“), který působí obousměrně, tj. pracovník mapuje stávající služby pro klienta (uživatele služby) a nabízí mu různé alternativy a společně vytváří flexibilní individualizovaný plán péče a na druhé straně přizpůsobuje také služby potřebám klientů namísto prostého jednostranného zařazování klientů do existujících služeb (Welch, 1991). Takto pojatý management péče má úzké propojení na v ČR probíhající **zavádění standardů kvality sociálních služeb** (zvláště Standard 3, 4, 5 a 8) a s tím spojené **komunitní plánování sociálních služeb** (Úlehla, 2004; Zatloukal, 2005). Důsledné a efektivní uplatňování výše uvedených principů si ale vyžádá obsáhlé systémové změny, které budou vyžadovat značný čas.
- Velmi důležité pro zefektivnění poskytování pomoci bezdomovcům je **získávat průběžnou zpětnou vazbu od klientů**. Četné výzkumy efektu psychoterapie ukázaly, že klienti, kteří v začátcích terapie/poradenskosti subjektivně nepocítují žádné zlepšení, výrazně častěji opouštějí terapii (Miller, Mee-Lee, Plum, Hubble, 2005). To znamená, že pomáhající pracovník musí dbát na to, aby se alespoň drobné pozitivní změny udály ve velmi krátkém čase. To má dva důsledky pro praxi: 1. pomáhající pracovník by měl spíše provázet svého klienta cestou „malých krůčků“ (Watzlawick, Weakland, Fisch, 1974) s precizně (klientem!) definovanými cíli a cestou rozšiřování toho, co v klientově životě funguje a 2. je důležité průběžně monitorovat to, jak klient vnímá úspěšnost toho, co společně s ním pracovník dělá (k tomu lze například použít velmi krátké a osvědčené škály Millera a spolupracovníků (Miller, Mee-Lee, Plum, Hubble, 2005) nebo prostě otázky na užitečnost

a opakované dojednávání zakázky. Nízké hodnocení účinnosti terapie/poradenství klientem je výrazným varovným signálem rizika neúspěchu a výzvou k tomu, aby pracovník zkusil něco jiného, nechce-li být neúspěšným a potažmo frustrovaným a rezignovaným pracovníkem.

- Jako poslední bych zmínil důležitost nestálého **reflektování**, a to: 1. reflektování oné paradoxní situace, která je kontextem, v němž probíhá pomáhání bezdomovcům (pomáhající pracovník si skutečně nemůže již dovolit být „sociálně tupý“ – Berger, 2003), a 2. reflektování toho, co s klientem dělá (kdy mu pomáhá dosahovat jeho cílů a kdy řeší zakázku někoho jiného a případně při tom klienta kontroluje – Úlehla, 1999).

Poznámky

- 1 Kontakt: e-mail: leos.zatloukal@centrum.cz.
- 2 Tedy nikoli ve veřejných ubytovnách, u příbuzných, známých nebo v ústavních zařízeních.
- 3 Definování nesnadno uchopitelného pojmu „společnost“ nyní necháme stranou, zájemce o důkladnější rozbor pojmu odkazujeme např. na Keller, 1997. Pokud místy takřka ztotožňujeme pojem „společnost“ s pojmem „(národní) stát“ nebo společnost „antropomorfizujeme“, děje se to pouze z úsporných důvodů (abychom se vyhnuli různým opisům a vysvětlujícím doložkám v textu).
- 4 K různým pojetím sociálního řádu viz Petrusek, 1996.
- 5 Hranice cizinec narušuje tím, že zahrnuje napětí blízkosti a vzdálenosti. Podle Simmela (1997: 26) „být cizincem znamená, že ten, kdo je vzdálen, je blízko“. Cizinec totiž je prvkem dané společnosti (není vně, nelze jej „vyškrtnout“, vysunout za nějakou pomyslnou hranici, jde tedy o aspekt blízkosti), ale přitom stojí jaksi vůči společnosti „vně“ či „mimo“ (prvek vzdálenosti).
- 6 Vzpomeňme na nedávno medializované násilné útoky na bezdomovce.
- 7 Už samotné poskytování sociálních služeb označuje, jak bylo řečeno, daného jedince za „jiného“, „divného“ a „vyžadujícího zvláštní zacházení“. Tím je zabráněno ostatním členům

společnosti v tom, aby se s takovým jedincem identifikovali, a zároveň je vytvořen předpoklad pro legitimaci jistého jednání institucí (policie, úřadů apod.) vůči dotčenému jedinci, které by bylo vůči „normálním lidem“ nepřijatelné.

- 8 Bauman a May (2004) dávají svobodu do souvislosti s mocí a potažmo nerovností ve společnosti. Svoboda jednat je totiž založena na mocí, která má uschopňující funkci. Čím větší mocí jedinec disponuje, tím větší svobodu jednání má. V obou případech se jedná o sociální skutečnosti (Bauman, 2003). Aby se předešlo rebeliím a masové nespokojenosti (protože distribuce mocí je v moderních společnostech zpravidla taková, že „vyvolená“ menšina disponuje obrovskou mocí a neprivilegovaná většina naopak mocí minimální), je třeba nerovnoměrnost mocí zdůvodnit. Keller (1997) uvádí dva legitimizační koncepty v moderních netotalitních společnostech: 1. koncept parlamentní demokracie, který prezentuje držitele veřejné mocí jako zástupce lidu, kteří byli lidem řádně zvoleni, a 2. koncept meritokracie, který zdůrazňuje formální rovnost šancí všech lidí získat jakékoli zdroje. Oba koncepty jsou sice poměrně snadno zpochybnitelné (Keller, 1997), ale zatím se nepodařilo nalézt vhodnější a funkčnější mocenské uspořádání a jemu odpovídající legitimace.
- 9 V tomto kontextu není bez zajímavosti zjištění australských výzkumníků, že všichni účastníci jejich kvalitativního výzkumu zaměřeného na identitu a každodenní zkušenost bezdomovců uváděli, že jejich zkušenost s bezdomovectvím jim dala „hlubší porozumění životu a jeho smyslu“ (Zufferey, Kerr, 2004), což je v rozporu s ryze negativní představou o zkušenosti s bezdomovectvím.
- 10 Nejvýznamnějším symbolickým univerzem je pochopitelně náboženství.
- 11 „Pěkný“ příklad změn, které tato těžko řešitelná situace balancování mezi pomáháním klientovi a zdůvodňováním své užitečnosti mocenským elitám přináší, je v práci (Powell, 1993).

Použitá literatura:

- BARKER, R. L. **The social work dictionary.** Silver Spring: NASW, 1987.
- BAUMAN, Z.; MAY, T. **Myslet sociologicky.** Praha: SLON, 2004.

- BERG, I. K. **Posílení rodiny**. Praha: ISZ, 1992.
- BERG, I. K.; HOPWOOD, L. **Doing with very little: Treatment of homeless substance abusers**. Journal of independent social work 5, 1991, s. 109–119.
- BERGER, P. L. **Pozvání do sociologie**. Brno: Barrister & Principal, 2003.
- BERGER, P. L.; LUCKMANN, T. **Sociální konstrukce reality**. Brno: CDK, 1999.
- EIKEN, S.; GALANTOWICZ, S. **Improving medicaid access for people experiencing chronic homelessness: state examples**. Washington: Medstat group, 2004.
- FISCHER, J.; MOFFETT, J.; PLATT, L. **Homelessness strategy for the city of Sunderland**. Sunderland: City of Sunderland, 2003.
- GOFFMAN, E. **Všichni hrajeme divadlo**. Praha: Nakladatelství studia Ypsilon, 1999.
- Homeless action plan**. Vancouver: City of Vancouver – Housing centre, 2004.
- HORÁKOVÁ, M. **Výzkum bezdomovství v Evropě**. Sociální politika 22, č. 2, 1996, s. 13–15.
- JANDOUREK, J. **Úvod do sociologie**. Praha: Portál, 2003.
- KELLER, J. **Dějiny klasické sociologie**. Praha: SLON, 2004.
- KELLER, J. **Nedomyšlená společnost**. Brno: Doplněk, 1992.
- KELLER, J. **Úvod do sociologie**. 4. vyd. Praha: SLON, 1997.
- KOTÝNKOVÁ, M. **Trendy v prevenci bezdomovectví**. In **Příklady nejlepší praxe v boji proti bezdomovectví**. Praha: FEANTSA, S. A. D., Naděje, Armáda spásy, 2003.
- LE BON, G. **Psychologie davu**. Praha: KRA, 1994.
- MATOUŠEK, O., et al. **Metody a řízení sociální práce**. Praha: Portál, 2003a.
- MATOUŠEK, O. **Slovník sociální práce**. Praha: Portál, 2003b.
- MERTON, R. K. **Studie ze sociologické teorie**. Praha: SLON, 2000.
- MILLER, G. **Služby lidem jako vytváření sociálních problémů**. In **Studijní materiály Umění terapie 05b**. Praha: Institut pro systematickou zkušenost, 2005.
- MILLER, S. D.; MEE-LEE, D.; PLUM, B., HUBBLE, M. A. **Making treatment count: Client-directed, outcome-informed clinical work with problem drinkers**. Psychotherapy in Australia 2, 2005, s. 42–56.
- NEVŘALA, J. **Sociální problémy bezdomovců**. In PAULÍK, K. (ed.). **Psychologické poradenství v sociální práci**. Ostrava: Ostravská univerzita, 2002, s. 141–152.
- PĚNKAVA, P. **Sociální práce s osobami bez přístřeší**. Éthum, 2002, roč. 9, č. 35, s. 50–63.
- PETRUSEK, M., et al. **Sociologické školy, směry, paradigma**. Praha: SLON, 1996.
- POWELL, CH. **Bezdomovci, dobrovolný sektor a stát – kdo slouží komu?** Éthum 1, č. 4, 1993, s. 31–41.
- SIMMEL, G. **Peníze v moderní kultuře a jiné eseje**. Praha: SLON, 1997.
- TURNHAM, J.; WILSON, E.; BURT, M. **A guide to counting unsheltered homeless people**. New York: U. S. Department of housing and urban development – office of community planning and development (HUD), 2004.
- ÚLEHLA, I. **Propojení standardů kvality a komunitního plánování sociálních služeb**. 2004. http://www.komplan.cz/soubory/met_prop_sk_kp.pdf [on-line] [28. 10. 2005].
- ÚLEHLA, I. **Umění pomáhat**. 2. vyd. Praha: SLON, 1999.
- WATZLAWICK, P.; WEAKLAND, J. H., FISCH, R. **Change: Principles of problem formation and problem resolution**. New York: Norton & Company, Inc., 1974.
- WELCH, B. **Mapování a management péče**. Ústí nad Labem: Centrum komunitní práce, 1991.
- Zavádění standardů kvality sociálních služeb do praxe (průvodce poskytovatele)**. Praha: MPSV, 2003.
- ZATLOUKAL, L. **Stručný průvodce po komunitním plánování sociálních služeb**. 2005. <http://www.kpssolomouc.wz.cz/TEXT/INFORMACE/O%20KPSS.pdf> [on-line] [28. 1. 2006].
- ZUFFEREY, C.; KERR, L. **Identity and everyday experiences of homelessness: Some implications for social work**. Australian social work 57, 2004, s. 343–353.

Existují evropské modely společnosti s budoucností? Sociálně-etické reflexe ke kontextu sociální práce

Are there any appropriate European conceptions for our society? Social ethics-perspectives concerning social work

Helmut Renöckl

Prof. Helmut Renöckl¹ je honorární profesor pro „etiku v přírodních vědách a technice“ na Univerzitě Johanna Keplera v Linci, vyučuje „etiku“ na Katolické teologické soukromé univerzitě tamtéž, je vedoucím „Institutu pro konkrétní etiku a etické vzdělávání“ (medicínská etika, technická etika, hospodářská etika, etické vzdělávání dospělých). V Českých Budějovicích působí jako vedoucí katedry „teologické etiky, sociální etiky a etického vzdělávání“ a ředitel mezifakultního „Institutu pro hospodářskou etiku a regionální rozvoj“ na Jihočeské univerzitě.

Abstrakt:

Sociální práce závisí do značné míry na současné sociální, ekonomické a politické situaci i jejích vyhlídkách. Tato studie konstatuje obtíže a výzvy, očekávání a zklamání zapříčiněná třemi radikálními změnami probíhajícími současně – transformace, integrace do EU a globalizace –, s nimiž se musí jednotlivci i celá společnost vyrovnávat a vytvářet podněty, které by mohly pomoci uchopit zmíněné problémy. Nejobtížněji uchopitelnou změnou, mající celosvětové dopady, je „globalizace“. Jednotlivé malé a střední země nejsou většinou schopné konstruktivních řešení. Těch by mohla být schopná reorganizovaná Evropská unie. Ekonomické modely jako sociálně tržní hospodářství a sociální partnerství, které velmi úspěšně fungovaly v některých evropských zemích po druhé světové válce, potřebují adaptaci a měly by být pevně a efektivně ustanovené v EU. Sociální systémy musí zajistit pomoc lidem, kteří nejsou schopni sami se o sebe postarat. Ale ještě důležitější a absolutně nutné je vyvarovat se nespravedlnosti a umožnit účast i rovné šance pro všechny od samého počátku. Pro sociální etiku jako vědu, sociální práci jako profesionální službu ve veřejném sektoru, stejně tak jako pro náboženské (a zejména křesťanské) komunity jsou zde obrovské a neodkladné úkoly. Opravdové, společné a současné (provedené unisono) úsilí je nutným požadavkem toho, aby bylo možné založit systém kulturních, sociálních a ekonomických standardů pro evropskou budoucnost, ve které bude stát za to žít.

Abstract:

Social work depends, to a large degree, on the current social, economic, political situation and perspectives. This study states difficulties and challenges, expectations and disappointments caused by three simultaneous radical changes – transformation, EU-integration and globalisation –, individuals and society have to cope with, and make suggestions that may help to tackle the problems.

The most difficult change with huge impacts worldwide is the “globalisation”. Constructive solutions are usually not possible for particular small or middle-size countries. Those might be possible for the reorganised European Union. Economic models as social market economy and social partnership, which were working very successfully in some European countries after the Second World War, need adaptation and should be established effectively in the EU. Social

insurance systems have to ensure help for people who are unable to care for themselves. But what is even more important and absolutely necessary, is to avoid unfairness and to enable participation and equal chances for all from the beginning.

There are enormous and urgent tasks for social ethics as science, for social work as professional service in the public sector as well as for religious communities, the Christian in particular. Serious, joint, and concerted effort is required to establish a framework for cultural, social and economic standards for Europe's future, to make worth living there.

Úvod

Sociální práce je ve svém konkrétním utváření, ve svých cílech, formách, možnostech a mezích velmi silně ovlivňována aktuální situací a perspektivami společnosti. Následující pojednání zkoumá tento kontext a všimá si rovněž úkolů společenství s vlastním přesvědčením, konkrétně křesťanským, při zvládnání aktuálních výzev a v orientaci sociální práce.

1. Nové utváření Evropy – sociálně-etická výzva

V současné době dochází ke zvrátům historického významu: Od překvapivého pádu totalitních komunistických režimů a „železné opony“ v letech 1989/1990 probíhá nové utváření celé Evropy. Politickým ohniskem těchto procesů je Evropská unie. Rozšířením na 25 členských států v roce 2004 bylo definitivně překonáno poválečné rozštěpení Evropy. Nálada ohledně evropského sjednocování v současné době ale není dobrá. Srůstání dosud oddělených sfér působí na obou stranách významné změny. V 15 „starých“ členských státech na to reagují lidé spíše podrážděně a částečně s nevolí. V zemích, ve kterých do přelomu roku 1989/90 vládl komunismus, jsou lidé vystaveni trvalému stresu z mnoha současně probíhajících převratných změn: K integraci do Evropské unie a ke globalizaci je nutno zvládat i politickou, ekonomickou a mentální transformaci (Prisching, 2006; Katuninec, 2006). Rozšířená nedobrá nálada je pochopitelná, na obou stranách jsou lidé znejistěni převratnými změnami a chtěli by zachovat to, co jim bylo příjemné a dobře známé. Je však politováníhodné, že mnoho politiků a médií těchto pochopitelných emocí populisticky zneužívá, že lpí na partikulárních a krátkodobých zájmech, a tím promarňují tvůrčí síly pro společnou budoucnost. To jasně ukázaly neúspěchy na cestě k ústavě EU. Svět se nachází v rychle postupující

proměně a jistě nebude čekat na Evropu, blokovanou malichernými spory. Bylo by žádoucí mít takové vedoucí pracovníky, kteří by výzvy a problémy nezastírali, nýbrž razili cesty vpřed a věrohodně dokázali přesvědčit o tom, že lidi nepodvádějí.

Nové utváření Evropy probíhá v obtížných rámcových podmínkách. Heslo „globalizace“ označuje rozhodující procesy naší doby, z nichž se nelze vyvázat (Sen, 2000; Stiglitz, 2002; Elm, 2003). Srovnatelně s „průmyslovou revolucí“ 19. století se v současné době opět uskutečňuje technicko-ekonomická a kulturní „revoluce“, vyvolaná především novými vřadními technologiemi elektronické informační techniky a biotechnologiemi. Opět se masívně a nevratně mění známé hospodářské a společenské struktury, ale také vědomí a vzory jednání. Významné procesy výzkumu a hospodářství se staly globálními. Elektronická telekomunikace, umožňující rychlou celosvětovou mobilitu informací, zboží, služeb a kapitálu, a gigantické náklady na vývoj a investice vyžadují velkoplošné propojení a nadnárodní trhy. Tím se po celém světě nově rozdělují šance a zátěže, centra rozhodování a pracovní místa. Tyto procesy doprovází mohutné „stěhování národů“, dobrovolná mobilita a nedobrovolná migrace. Stejně jako v 19. století nelze tyto ohromné změny v zásadě zastavit. Je možné je ale přesto utvářet do značné míry humaně a snažit se alespoň zmírnit škody tím spíše, čím dříve se tyto procesy odpovídajícím způsobem podchytí a bude se na ně kompetentně reagovat. Pokud tyto šance utváření promarníme, dojde k porušení solidarity a k sociální brutalizaci.

Silná „globalizace“ se neuskutečňuje jen technicko-ekonomicky, ale také ve vědomí a kultuře: Především vlivem elektronických médií (ale také profesní a volnočasovou mobilitou a migrací) pronikají do našeho vědomí od

útlého věku informace, obrazy, životní vzory, náboženské představy a postoje z celého světa a mění úhly pohledu a vzory chování. Jak vně, tak uvnitř již neexistují žádné „uzavřené světy“. Ze vzrůstajícího globálně ekonomického propojení vyplývá globální sociální zodpovědnost v nové kvalitě. Kromě toho se musíme ještě vyrovnat i s mnohem radikálnější „etickou globalizací“: Elektronická informační technika, biotechnika a genové inženýrství, globalizované hospodářství jsou specifickými výkony novověkého programu ovládnutí přírody a utváření světa. Tím se v poslední době prolomila hráz – síly hýbající světem až po řízení života, dědičnosti, vliv na ovzduší, moře a klima se dostaly do lidské a průmyslové dispozice. Mnoho lidí nepocítuje už toto „překročení mezi“ jako vzrůstající svobodu, ale považují sebe sama za součást soukolí, poháněného zvenku. Zvětšují se rozdíly mezi chudými a bohatými, mezi „vlivnými“ a „bezmocnými“. Stále více jsme si vědomi dvojí tváře vědecké, technické a hospodářské účinnosti: Proti potřebitelným zlepšením a novým možnostem stojí vysoké náklady, rizika a škody.

„Příroda“ už není jako dosud stabilní, sebe-regulující, nedotknutelný rámec našeho života a jednání. Na lidských bedrech spočívá zodpovědnost za ekosystémovou rovnováhu a za trvale udržitelnou kulturu života v důsledku využívání sil hýbajících světem. Pochopíme to včas a uděláme pro to vše potřebné jak na individuální, tak společenské rovině? Máme k tomu dostatečné vědomosti, fundovanou naději a morální sílu? V těchto otázkách a starostech je patrné: Víze a programy novověku ztrácejí na úspěšnosti, mobilizační a orientační síle, společenský základní konsenzus se snižuje. Lidé tápají v „mlze“ přechodu k ještě nezřetelné „postmoderně“ hledají spolehlivé kořeny a nové orientace (Baumann, 1995; Havel, 1998: zvl. 51–59; Kuschel, Pinzani, Zillinger, 1999; Žižek, 2000).

2. Evropské modely lidsky důstojného utváření společnosti s budoucností

Všude pronikají ekonomické tlaky a síly, rozpoutané globalizací. Bez odpovídající hospodářské základny by nebyl život dobrý. Budoucnost Evropy a její formy života vyžadují

konkurenceschopné vědecko-technicko-ekonomické vědomosti a dovednosti, ale rovněž vědomí smyslu a orientace, „moudrost“ na stejné úrovni (Mitterauer, 2004; Joas, Wiegandt, 2005). Při lidsky důstojném utváření společnosti a hospodářství nemůže jít jen o vlastní zákonitost a věcnou kalkulaci bez humánních ohledů. Potřebujeme nové nosné odpovědi na zásadní otázky: Co je, co znamená v současné situaci „důstojnost člověka“, a „svoboda“ – osobně, kulturně, politicky, ekonomicky? Svobodné pluralistické demokracie s konkurenčním tržním hospodářstvím staví na rozsáhlých rozhodovacích a tvůrčích možnostech a ochotě ke zodpovědnosti u jednotlivců, decentralizovaných institucí, hospodářských podniků a dobrovolných spolků. Otevřené demokratické společnosti a konkurenční trhy jsou společenské formy organizace, silně stimulující postupy s vysokou vlastní dynamikou. S odpovídajícími vědomostmi a dovednostmi je třeba je řídit k dosažení cílů a řešení problémů. Často se zapomíná na to, že automaticky nevyplyne, jaké cíle, hodnoty a řešení problémů jsou žádoucí a lidsky důstojné, jaké priority a proporce je při tom třeba dodržovat. To zůstává ústředním lidským, kulturním, politickým a náboženským úkolem vzdělávání a řízení.

Všichni lidé i hospodářství potřebují bez pochyby dobře rozvinuté uspořádání společnosti s odpovídajícími vzdělávacími, zdravotnickými, kulturními a sociálními zařízeními, se zajištěním práva, dopravní a komunikační infrastruktury a přinejmenším minimum společných hodnot a horizontů smyslu. Vysoká technicko-ekonomická účinnost vyžaduje zvláštní ohled na osobní dimenze bez přímého účelu, na životní prostředí a trvalou udržitelnost (Höhn, 2001; Radermacher, 2002). „Účinnost“ není nějaký libovolný samoučel, ale je třeba ji vždy vztahovat a měřit podle smysluplných a zodpovědných cílů a hodnot. Bez lidsky důstojných cílů, hodnot a řádů pro instrumentální vědomosti a dovednosti se účinnost stává bezcílnou, nesmyslnou, a tím nezodpovědnou.

Vzhledem k probíhajícímu spojování ve velké jednotky rostou pochopitelné obavy ze ztráty vlastních možností utváření a ze ztráty

identity. Vnímání a schopnost jednat často blokují na první pohled dominující „velké jednotky“. Naproti tomu je třeba mít jasně na zřeteli: Dějinně rostoucí kvalita Evropy nespočívá v uniformitě a jednotvárnosti, ale v diferenciaci a rozmanitosti. Evropská unie se ve své základní koncepci zavázala k „subsidiaritě“ (Calliess, 1999). Kompetence utváření a rozhodování včetně zodpovědnosti je tedy nutno ponechat do největší možné míry na menších jednotkách. Pouze to, co tyto menší jednotky nezvládnou, přechází na nejbližší vyšší rovinu, nikoliv však hned na nejvyšší rovinu. V orientaci na tento společenský princip, vyvinutý katolickým sociálním učením (avšak samotnou církví praktikovaný nedostatečně), podporuje Evropská unie regionální identity, malé a střední struktury, a to z dobrých důvodů: Pro důležité politické, ekonomické a ekologické záležitosti potřebujeme velké evropské zastřešení. Ale v nepřehledných velkých prostorech se člověk cítí často bezmocný, demotivovaný, bez domova, vykořeněný. Lidé bez kořenů nemají dobrý život, snadno se stanou „pískem poháněným ve větru“. Proto lidé potřebují pod stále většími zastřešeními více než kdy jindy také zakotvení v přehledných, „obyvatelných“ prostorách s možností je budovat (Renöckl, Machula, 2004; Renöckl, 2005).

Pro malé jednotky tedy existují skutečné úkoly, varují však před romantickou nostalgií: Menší jednotky si udrží a posílí svoji vitalitu nikoliv pasivitou a uzavíráním se – to by zakrněly, ale rozvíjením svých talentů, vědomým zapojením svých kvalit, vzájemně stimulující „osmotickou“ výměnou s ostatními. Ve vědě, technice a hospodářství je dnes mnoho věcí uskutečnitelných jen ve velkých jednotkách a ve velkoplošném propojení. Současně ale jsou pro menší jednotky šance ve všech oblastech života. Různými formami specializace a kooperace, rychlostí a kreativitou, využitím blízkosti a lepších znalostí potřeb dosahují menší jednotky často podivuhodných úspěchů. Čím většími se stávají „velcí“, tím větší skuliny vznikají pro konkurenceschopné „malé“, protože velcí jsou často těžkopádní, netvůrcí, příliš drazí. Pro využití těchto šancí potřebujeme lidi s odpovídajícími osobními postoji a odbornými dovednostmi, ale také struktury

a regulační systémy, které by alespoň limitovaly nezdravé nabalování moci a zajišťovaly spravedlivou soutěž pro všechny a dodržování sociálních a ekologických standardů.

3. Rozvoj a situace systémů sociálního zabezpečení

Nejen globálně, také v Evropě se zvětšují rozdíly mezi chudobou a bohatstvím, mezi těmi, kdo na změnách a globalizaci vydělávají, a těmi, kdo z nich neprofitují nebo dokonce ztrácejí. I v evropských státech, k jejichž státním cílům výslovně patří sociální jistoty, probíhají přeměny, které vyvolávají výčitky „odbourávání sociálního státu“. Obava, že se v průběhu evropské integrace a globalizace vytratí dosažité sociální kvality, je oprávněná (Butterwegge, 2005; Schramm, Grosse Kracht, Kostka 2006). Je třeba v této souvislosti zřetelně konstatovat: Je porušováním ústředních křesťanských hodnot, lidské důstojnosti a obecného dobra, jestliže slabí a potřební lidé, kteří si nemohou pomoci sami, jsou ponecháni své nouzi bez spolehlivých solidárních sítí a dostatečné podpory. Bylo by však zjednodušováním identifikovat „sociální stát“ se státní sociální péčí a zabezpečením. Ještě důležitější je pečovat od začátku o skutečnou rovnost šancí a podílení se všech, o prosperující hospodářství s dobrými sociálními a ekologickými standardy (Scherer, Blickle, Dietzfelbinger, Hütter, 2002), aby se preventivně minimalizoval vznik marginalizace, potřebnosti a nouze. Jestliže „sociální“ považujeme jednostranně za „zapotřebávací“, může to znamenat i uplatňování moci funkcionářů a těch, kteří „pomáhají“, závislost a pasivitu potřebných.

Ne všemu, ale mnohému se můžeme naučit z již prodělaných dějinných zkušeností: Spouštěčem nových forem sociálního zajištění byla „průmyslová revoluce“ v 19. století. V souladu s novověkou programatikou nastoupily tehdy nové klíčové technologie (parní stroj, tkalcovské stroje, obráběcí stroje, železnice atd.). Vedly k ohromnému zvýšení výkonnosti a k novým regionálním koncentracím výroby v průmyslových oblastech a v důsledku toho k dramatickým ekonomickým, společenským a mentálním změnám. Název „průmyslová revoluce“ naznačuje v jádru nezvratnou

silu těchto procesů. Na jedné straně umožnila strojně-průmyslová revoluce dosud neznámou šíři výrobků za podstatně nižších nákladů, na druhé straně však dosavadní způsob ruko-dělné výroby přestal být konkurenceschopný, došlo k vykořenění a ke zbídačení velké části obyvatelstva („proletariát“). Ze strany křesťanů se reagovalo intenzivní charitativní pomocí v nouzi, vznikla křesťanská sociální hnutí (Hilpert, 1997: 84–100). V otázkách struktur a moci lpěly ovšem církevní autority příliš dlouho na předmoderních a předindustriálních pozicích. Čechy a Morava byly těmito dramatickými procesy postiženy obzvlášť silně. Zde se nacházela raná průmyslová centra rakousko-uherské monarchie a ohniska neřešených sociálních problémů. V západočeském Boru se v roce 1883 sešli na zámku sociálně angažovaného knížete Löwensteina zástupci katolických sociálních hnutí, aby vypracovali a proklamovali „Borské teze“ k řešení „sociální otázky“. Tyto „Borské teze“ byly důležitým vyjádřením katolického sociálního vědomí již před 1. papežskou sociální encyklikou „Rerum Novarum“ v roce 1891.

Na oficiální církevní a teologické rovině byly až s velkým zpožděním nalezeny přiměřené diagnózy a sociální pojetí zvládnání „průmyslové revoluce“. Podstatné stanovení výhřebek proběhlo již dříve převážně marxisticky nebo sociálně-revizionisticky laděnými dělníckými hnutími na jedné straně a sociálním zákonodárstvím státních vlád, které dbaly na stabilitu společnosti, na straně druhé. Tímto „zpožděním“ zůstala církev a teologie v této rozhodné době velmi dlužna, proto „katolické sociální učení“ i přes svoji kvalitu nedosáhlo žádoucího rozšíření a účinku. Pro katolické sociální učení (přehled: Papežská rada pro spravedlnost a mír, 2006) jsou charakteristické její klasické principy:

1. Princip osoby: Lidské osoby s nezadatelnou důstojností, svobodou a zodpovědností jsou aktéry a vztažným bodem společenských a hospodářských procesů, a nikoliv anonymní mechanismy a kolektivy.
2. Princip solidarity a obecného dobra: Lidé mají mezi sebou rozmanité substanciální vztahy; naplněný a lidsky důstojný život se nevydaří v osamělosti jednotlivce a egois-

tické bezohlednosti, ale jen ve spravedlivém soužití.

3. Princip subsidiarity: Zásadní postup kompetencí probíhá od menších společenství, pouze jestliže je nemožno dobře zvládnout, přechází kompetence na nejbližší vyšší rovinu.

Katolické sociální učení staví na dvojí strategii lidsky důstojného utváření společnosti: Současně je zapotřebí jak reformy a vývoje smýšlení, tak také struktur.

Ve 20. století byla Evropa do značné míry vyplněna ničivými válkami a humánními katastrofami. Podstatnými příčinami toho bylo sekulární učení „spásy“ nacionalismu, komunismu a národního socialismu s jeho bludnou ideou rasismu. Mnoho miliónů lidí bylo usmrčeno ve velkých válkách a v donucovacích táborech národních socialistů a komunistů, tělesně i duševně zmrzačeno, mnoho miliónů lidí bylo vyhnáno, byly zničeny nezměrné kulturní a materiální hodnoty. Přes zoufalou situaci po těchto katastrofách se po válce podařilo položit nové začátky s nadějnou budoucností. Křesťansky orientované osobnosti při tom hrály rozhodující roli. V Německu a Rakousku se jako vědomá alternativa národně socialistické a komunistické diktatury vyvinul společenský a hospodářský model „sociálně tržního hospodářství“. Byla zde snaha o evidentní podílení se lidí na společenských a ekonomických procesech, o co nejspravedlivější rozdělení šancí, zátěží a zisků odpovídajícími strukturami a regulačními systémy. Koncepty a realizace v Německu a Rakousku si jsou v důležitých bodech podobné, avšak nikoliv totožné. V Německu byly vypracovány solidní teoretické základy (Müller-Armack, 1946, 1990; Eucken 1952, 1990; Erhard, 1957; Müller-Armack, 1974; Haase, Schneider, Weigelt, 2002), v Rakousku se postupovalo spíše pragmaticky. Podle tamější tradice probíhal vývoj v jiných státech rozdílně, ale podstatné prvky sociálně moderovaného tržního hospodářství existují ve většině evropských států, v jasné diferenciaci k poměrům v USA (Fajertag, Pochet, 2000; Berger, Compston, 2002).

Pro Rakousko je specifické „sociální partnerství“ (Pribyl, 1991; Freyschlag, 2004; Karl-

hofer, Támos, 2005), to je platforma hospodářství, zaměstnanců a zemědělství s četnými formálními a neformálními kompetencemi k nalézání rovnováhy zájmů a regulaci konfliktů. První výhybky směru k tomu vznikly v koncentračním táboře v Dachau, kam byly po nuceném připojení Rakouska soustředěny rakouské vůdčí osobnosti z tehdy zneprátených politických táborů. Shodli se tehdy na tom, že pokud bude Rakousko opět svobodné, je třeba to dělat lépe a o rozdílných pozicích a zájmech vyjednat u jednáních stolů, místo aby se tyto spory vedly na ulici. To se po skončení války v Rakousku uskutečnilo, a vznikl tak pozoruhodný úspěšný model: Protože lidé cítili, že malé skupiny nejsou vyřazovány, že zátěže a výhody jsou do značné míry rozdělovány spravedlivě a že skrovné prostředky nejsou promrhávány v mocenských bojích, spolupracovali všichni s plným nasazením a vlastním přesvědčením, takže z poničené země v nouzi vytvořili blahobytnou zemi s vysokou kvalitou života.

Orientace na sociálně tržní hospodářství a sociální partnerství v posledních desetiletích zeslábly a jsou nyní obtížnější – částečně chybným interním vývojem, částečně vzrůstajícími nadnárodními procesy ve vědě, technice a hospodářství.

V současné době je zvláště tíživá vysoká nezaměstnanost v mnoha evropských zemích. Pokud definujeme práci jako řešení problémů, vyhotovení a zprostředkování poznatků, výrobků a služeb k rozvíjení a zlepšování života a k lidsky důstojnému utváření světa, pak jistě nemáme práce nedostatek. Je dost starých a nových problémů, které je třeba řešit, a to znamená nesmírné množství smysluplné práce. Pomysleme jen na ekologické a sociální výzvy, nevyhnutelná přerozdělování v evropském velkoprostoru i celosvětově, rozdílné pyramidy věku v bohatých a chudých zemích, rychle vzrůstající migraci. Není zde ani zásadní nedostatek kapitálu a jiných zdrojů. Pro mnoho důležitých problémů a úkolů nám ovšem chybí transformace v souborech práce a k tomu nezbytné mentální a strukturální předpoklady. Přístup k nezbytným zdrojům je často blokován překonanými pojetími a strukturami. Jen málo a krátkodobě zde pomůže, když se „zaba-

rikádujeme“ v dosavadních „stavech majetku“ a budeme zavírat oči a hranice před novými výzvami. Musíme se postavit nové konkurenci stanovišť a věcně a lidsky kompetentně zvládat vyrovnávání vývoje a nové pozice našich zemí. Včasné jednání otevírá nové prostory a pomáhá minimalizovat škody a tlaky. Potřebujeme hlubokou novou orientaci cílů a realistické cesty k jejich postupnému přibližování.

Obtížné problémy vyplývají z globální mobility kapitálu a z dalekosáhlého odpojení této sféry kapitálu od reálného hospodářství („kasinový kapitalismus“ je opakem sociálního tržního hospodářství!). Také nespravedlivé situace mezi oblastmi, které jsou konkurenci vystaveny více, a těmi, které jsou konkurenci vystaveny méně, mezi těmi, kdo mohou působit nadnárodně a z toho mohou částečně těžit výhody, a těmi, kdo tyto možnosti nemají, jsou těžko snesitelné – jak mezi skupinami zaměstnanců, tak i mezi podniky. Vedoucí síly a organizace jak zaměstnanců, tak také malých podniků a zemědělských podniků se zde potýkají s obtížnými problémy. Zkostnatělé obhajování překonaných práv a pozic nezajistí dnes ani pozici těch, kdo jsou takto obhajováni, a většinou jde na úkor těch, kdo jsou zastupováni hůře nebo vůbec. I zde pomůže spíše včasná identifikace oprávněných cílů nosných pro budoucnost ve spojení s postupným procesem a flexibilitou s dobrým odhadem situace (Ulrich, 1997; Homann, Lütge, 2005; Homann, Koslowski, Lütge, 2005).

V České republice je téma nezaměstnanosti, případně téma pracovních míst v budoucnosti, úzce spojeno s úsilím ekonomické restrukturalizace. Před 60 lety, po válce, měla Česká republika do značné míry nepoškozený výkonný průmysl a dobře rozvinutou strukturu malých a středních podniků. Mnohé z toho bylo zničeno nebo fatálně zaostalo za vývojem vlivem špatných rozhodnutí a pochybeného politicko-ekonomického systému. Restrukturalizací se již uskutečnila velká část dohánění změn, které byly jinde už dávno provedeny a které byly provázány silnými ztrátami dosavadních pracovních míst a vývojem nových pracovních míst, velký kus cesty je třeba ještě urazit. Záleží na České republice, zda tyto úkoly věcně a lidsky co nejlépe splní. Vliv malého

národního hospodářství v procesu dohánění na utváření celohospodářských rámcových podmínek – o tom bychom si neměli dělat žádné iluze – je velmi malý.

Úmyslně jsem poukázal na dobré zkušenosti se „sociálním tržním hospodářstvím“ a „sociálním partnerstvím“. Základní přesvědčení společnosti, že zátěže, šance a zisky musí být i při bolestných transformacích pokud možno spravedlivě rozdělovány, je třeba zachovat, popřípadě znovu získat – jen tak lidé co nejvíce uplatní své schopnosti a svou zatížitelnost. V opačném případě nastanou dramatické výpadky, náklady, ztráty motivace a ztráty sil v třenicích, které by si Evropa v globální konkurenci neměla dovolit. Stále znovu konstatované nelidské diskrepance, a sice přesunování zátěží na slabší jedince při současném masivním využívání výhod mocnými a bohatými, nelze jistě ospravedlnovat odvoláním se na „svobodu“.

4. Výhledy sociální práce a utváření společnosti. Úkoly společenství s náboženským přesvědčením

V současné době má mnoho mladých lidí tendenci volit si povolání v sociální sféře a věnovat se sociální péči. Mnozí chtějí pomáhat, podporovat, pečovat – to je potěšitelné, protože potřeba v této oblasti je značná. Více lidí než v klidných dobách je vykořeleno ze svého normálního způsobu života a potřebuje pomoc. To se týká všech věkových skupin, od dětí a mládeže v obtížných poměrech přes dlouhodobě nezaměstnané, postižené, drogově závislé (Šrajer, 2004b), migranty, bezdomovce, až po rychle rostoucí skupinu starých lidí vyžadujících stálou péči. Pomoc a péči potřebují tito lidé ve své tělesné, materiální a sociální nouzi. Zvláště silně se zvětšuje význam psychické a mentální nouze (Durkheim, 1897, 2002; Hilpert, 1997). Psychosociální situace vykazuje zesílené tendence ztráty motivace, depresí a agresí, osobních a politických regresí. Podstatnými příčinami toho je znejistění a přetížení uvedenými převratnými změnami a – v pozadí – i naznačené krize novověkých nadějí, vytěšňování důležitých dimenzí osobní a lidsky důstojné roviny v naší postmoderní civilizaci.

Jestliže se v nějaké civilizaci velmi dominantně staví na výkonu, konzumu, „event“ a „wellness“, pak se sotva věnuje pozornost stále silnějšímu zpochybňování svobody, smyslu a lidské důstojnosti v mezních zkušenostech a zkušenostech bezmoci v každodenním životě, při ranách osudu, v chudobě a marginalizaci, při nevratných omezeních, v nevyhnutelném stárnutí a umírání a nehledají se odpovědi na tyto otázky. Mnohé v naší pozdně novověké civilizaci lze snadno identifikovat jako kompenzaci, vytěšňování a přehlušování konečnosti, jako iluzi bezmezní výkonnosti („full power and wellness for ever“). Vytěšňování a kompenzace naší křehkosti a omezenosti nevede ke svobodě. Bez integrace nevyhnutelných mezí, slabostí a utrpení, lidské konečnosti vůbec, do osobního a veřejného vzoru života se nevydaří žádná lidsky důstojná kultura života. To zakoušejí lidé při sociální práci velmi intenzivně každý den.

Může se vydařit integrace konečnosti a patické dimenze, může se vydařit nezkrácený osobní a společenský život, jestliže vyloučíme nejhlubší otázky po našem transcendentním původu a budoucnosti? Nejen postkomunistická česká společnost, ale i lidé v jiných evropských zemích, také se zřetelem na „evropské hodnoty a cíle“ mají sekularistické tendence, odsouvání všeho náboženského, křesťanského přínosu ke kulturní identitě Evropy (Kapellari, 2004; Gabriel, Papaderos, Körtner, 2005). Z toho každopádně vzniká nebezpečí, že bez vztahu k transcendentci budou dílčí hodnoty, jako je např. moc a uplatnění, peníze a výkon, konzum a sexuální aktivity přeceňovány nebo dokonce s fatálními důsledky absolutizovány, že bez vztahu k transcendentnu bude vzrůstat dezorientace, rezignace a cynismus. Velké náboženské tradice lidstva nejsou ve svých odpovědích na nejhlubší otázky, ve svých představách transcendentního původu a budoucnosti člověka a světa jednotné. Transcendence může význam života konkrétních lidí znehodnocovat nebo jej může rozšířením perspektiv přes pozemskou fázi velmi zhodnotit. Biblicko-křesťanské hledisko povzbuzuje – na rozdíl od např. určitých ezoterických představ a představ Dálného východu – k účtění k životu, světu, každému člověku a k obtížným cestám utváření

života a dává naději přesahující smrt. Mnozí lidé v naší společnosti výkonu a konzumu považují tyto úvahy za zbytečné. Mnoho lidí se nechá pohánět a rozptylovat vlnami konzumu a médií. Avšak nestal by se život nevyslovitelně plochým a banálním, případně ledově chladným a brutálním, jestliže bychom přehlíželi, že to, co je specificky lidské, jako řeč, humánní vědomí, schopnost vztahu a lásky, důvěra a věrnost, vyrůstá ze vstřícné náklonnosti, že to, co je v životě nejdůležitější, nelze vyrobit, vynutit, vypočítat ani prodat, že svoboda je neoddělitelně spojena se zodpovědností, protože – alespoň podle našeho křesťanského přesvědčení – náš nehlubší původ a naše konečná spása jsou založeny na vstřícné náklonnosti Boha k nám?

Zaměření pozornosti na výrobu a konzum, na to, co je digitalizovatelné a vypočítatelné, frustruje hluboké lidské touhy. Sliby bezmezné pohody a jistoty ponechávají lidi vůči nevratným omezením a slabostem, v existenciálních mezních situacích bezradné a bez pomoci a vytlačují lidi, kteří nemohou odpovídat standardům výkonu a kondice, na okraj společnosti. Nejpozději tehdy vyvstanou nejhlubší otázky po hodnotách a smyslu. V naší aktuální situaci existuje – částečně zasuta pod povrchem – zvýšená potřeba smyslu a orientace, prožitelné lidské vzájemnosti, podporujícího a inspirujícího společenství cesty. Jak je to v této situaci s přítomností a tvůrčí silou křesťanů a církví? Biblické zjevení a víra, která na ně odpovídá, se týkají osobního života stejně jako utváření společnosti a hospodářství. Žádoucí jsou proto odpovídající přínosy křesťanů a církví k přiměřené kultuře života pro dnešek a k novému utváření Evropy ve svobodě a spravedlnosti.

Tak jako během celých dějin křesťanství se i dnes křesťané osvědčují osobně, v zité mezilidské pospolitosti, v pomoci potřebným, v sociálně charitativní službě (Hipert, 1997). Centrální biblické poselství, že Bůh se přiklání zvláště k utiskovaným a poškozeným, lidem v obtížných situacích, inspiruje praxi křesťanů dodnes. Mnoho žen a mužů pracuje s výslovně křesťanskou motivací v různých sociálních zařízeních; diecéze a náboženská společenství jsou s vysokým osobním a materiálním nasazením provozovateli sociálních zařízení (Ga-

briel, Ritter, 2005; Haslbeck, Günter, 2006). Při utváření společnosti však ztratili křesťané a křesťanské církve na síle a prostoru. Pouhé opakování byt správných principů a formulací, apelů a nářků nalezne již jen mizivý ohlas. Vysoce rozvinuté společnosti a velkoplošné propojené ekonomie jsou komplikovanými útvary. V jejich souvislostech účinků jim nelze snadno porozumět a ještě těžší je konstruktivně je ovlivňovat. V oblasti této komplikované společnosti, v kultuře, politice a hospodářství a vůči nouzi a bidě už nestačí jen něco dobře myslet. Zde spočívají výzvy sociální etiky jako vědecké disciplíny a profesní sociální práce: Je třeba se interdisciplinárně pokoušet metodicko-systematicky co nejlépe podchytit relevantní síly a souvislosti, aby bylo možné předložit smysluplné opce utváření a řešení problémů, aby se umožnilo kompetentní vzdělávání, poradenství a pomoc (Anzenbacher, 2004; Heimbach-Steins, 2004/5; Hilpert 1997; Gabriel, Papaderos, Körtner, 2005; Mlčoch, 2006).

Mnozí lidé moderního a postmoderního ražení nenacházejí i přes vzrůstající zájem o transcendenci přístup ke křesťanským církvím, mnozí je opouštějí. To je tragické vzhledem k potřebě inspirace, naděje a orientace a velmi nebezpečné vzhledem k prázdným prostorům po konci fascinace komunistickými i západními ideologiemi pokroku. Dávat zde vinu jen lidem nebo „sekularismu“ by bylo neadekvátně jednostranné, pokud se energicky neprověří všechny církevní struktury, formy myšlení, vyjadřování a zprostředkování, zda co nejlépe odpovídají aktuálním výzvám, zda skutečně podporují víru a vitalitu církve, či zda ji spíše neblokuje (Krätzl, 1998; Šrajec, 2002; Šrajec 2004a; Juhant, 2005). Ke katolické identitě patří přesvědčení, že Bůh chce spásu všech svých tvorů, a tudíž že církve musí nasadit všechny síly k tomu, aby to lidé mohli zakusit (Bopp, 2005).

Závěr

Nakupení procesů převratných změn zatěžuje a přetěžuje v současné době mnoho lidí a institucí. Z toho vyplývají velké požadavky na různé formy sociální práce a na pomáhající, inspirující a orientující náboženská spo-

lečenství. Silný zájem o sociální povolání, zájem pomáhat a podporovat je vzhledem k velké potřebě velmi potěšitelný. Právě sociální práce se ovšem může dostat do nezvladatelných spirál přetížení, jestliže se nebude současně pracovat s plným nasazením na lidsky důstojném utváření naší transformované společnosti, a tím na preventivní minimalizaci uvedených problémů. Potřebovali bychom naléhavě také mnoho schopných lidí a máme jen málo těch, kteří by kompetentně a vytrvale pracovali na těchto otázkách utváření společnosti.

Evropa s dobrými vyhlídkami do budoucnosti potřebuje nové syntézy (Fürst, Drumm, Schröder, 2004): Ani jednostranná orientace na výkon a konzum, ani alternativně romantická polemika proti technicko-ekonomické účinnosti, tak rozšířená v církevních kruzích, nevedou kupředu. Potřebujeme konkurenceschopnost ve vědě, technice a hospodářství. Musí se nám ovšem lépe než dosud dařit nasměrovat tyto vědomosti a dovednosti na lidsky důstojné cíle a styly. To odlišuje „moudrost“, vyzdvihoanou v biblických a jiných kulturních tradicích, od jednodimenzionálního vědění: pozornost na nezkrácený celek lidského života a na sociální a ekologické obecné dobro. Z této pozornosti pro „celek“ lze lépe chápat a v praxi lépe vnímat dimenze a faktory, cíle, priority, proporce, souvislosti, rovnováhy a rytmy, které jsou podstatné pro zdar lidského života. V Evropě se začalo s moderní vědou, technikou a hospodářstvím nejdříve, zde máme v tomto ohledu nejdelší pozitivní i negativní zkušenosti. Z toho vyplývají šance a povinnost po tolika letech učení vyvinout nové mistrovství v užití vědy, techniky a hospodářství se zaměřením na hodnoty a smysl.

Vymoženosti, jako je ekosociální politika řádu a sociální partnerství, nejsou v žádném případě integrací Evropy a globalizací překonány, ale jsou vystavovány novým zkouškám. Je třeba je ve vlastní oblasti adaptovat a účinně etablovat na evropské rovině. Samozřejmě že vzhledem k vzrůstajícím globálním procesům je k zajištění kulturních, sociálních a ekologických standardů nutně zapotřebí i výkonných institucí a regulačních systémů i na světové úrovni. Ty lze prosadit jen postup-

ně v tvrdých bojích dílčích zájmů a nelze je očekávat v blízké budoucnosti. Evropská unie se svými 450 milióny obyvateli a ohromnými duševními a materiálními kapacitami je dostatečně schopná ve vlastní oblasti vyvinout odpovídající kulturní, sociální a ekologické standardy a osvědčit je v globální konkurenci. Vše hovoří pro to, že rychle překonáme zabřednutí do partikulárních zájmů a že z různých národních mentalit a struktur vyvineme při zachování subsidiarity věcně a lidsky dobré evropské modely s budoucností, v kontrastu a v konkurenci se severoamerickými a asijskými modely. Spojit k tomu schopnosti a síly lidí a národů Evropy je skutečnou šancí pro budoucnost a oblast, kde se mohou osvědčit všichni humánně a křesťansky angažovaní lidé.

Přeložila: Marta Rynešová

Poznámky

- 1 Kontakt na autora: e-mail: econethics@jcu.cz.

Použitá literatura:

- ANZENBACHER, A. Křesťanská sociální etika. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK), 2004 (orig. Christliche Sozialethik. Einführung und Prinzipien. Paderborn 1998).
- BAUMANN, Z. Postmoderne Ethik. Hamburg: Hamburger Edition, 1995.
- BERGER, S.; COMPSTON, H. (eds.). Policy Concentration and Social Partnership in Western Europe. New York: Berghahn Books, 2002.
- BOPP, K. Politik „guter Wohlfahrt“ im Umbruch des „europäischen Sozialmodells“: Theologische Argumentationen im Kontext des Sozialstaatsdiskurses. In GABRIEL, K.; RITTER, K. (eds.). Solidarität und Markt. Der Rolle der kirchlichen Diakonie im modernen Sozialstaat. Freiburg: Lambertus-Verlag 2005, 105–123, zvl. 108.
- BUTTERWEGGE, C. Krise und Zukunft des Sozialstaates. Wiesbaden²: Verl. für Sozialwissenschaften, 2005.
- CALLIESS, C. Subsidiaritäts- und Solidaritätsprinzip in der Europäischen Union. Ba-

- den-Baden²1999.
- DURKHEIM, E. **Le Suicide**. Paris 1897 (něm. **Der Selbstmord**. Neuwied/Berlin⁸2002).
- ELM, R. Ethik, Politik und Kulturen im Globalisierungsprozess. Eine interdisziplinäre Zusammenführung. Bochum: Projekt Verlag, 2003.
- ERHARD, L. Wohlstand für alle. Düsseldorf: Econ, 1957.
- EUCKEN, W. Grundsätze der Wirtschaftspolitik. Tübingen: Mohr, 1952, ⁶1990.
- FAJERTAG, G.; POCHET, P. (eds.). Social Pacts in Europe: New Dynamics. Brüssel: European Trade Union Institute ETUI, 2000.
- FREYSCHLAG, F. „Sociální partnerství“ – model pro obtížné fáze společnosti. In RENÖCKL, H.; MACHULA, T. (eds.). Region budoucnosti Jižní Čechy – Střední Evropa. Dimenze lidsky důstojného regionálního rozvoje. České Budějovice–Linz–Passau: Protisk, 2004, pp. 51–56.
- FÜRST, W.; DRUMM, J.; SCHRÖDER, W. M. (eds.). Ideen für Europa. Christliche Perspektiven der Europapolitik. Münster: LIT, 2004.
- GABRIEL, I.; PAPADEROS, A. K.; KÖRTNER, U. H. J. Perspektiven ökumenischer Sozialethik. Der Auftrag der Kirchen im größeren Europa. Mainz: Matthias-Grünewald-Verlag, 2005.
- GABRIEL, K.; RITTER, K. (eds.). Solidarität und Markt. Die Rolle der kirchlichen Diakonie im modernen Sozialstaat. Freiburg: Lambertus-Verlag 2005.
- HASLBECK, B.; GÜNTHER, J. (eds.). Wer hilft, wird ein anderer. Zur Provokation christlichen Helfens. Festschrift Isidor Baumgartner. Berlin: LIT, 2006.
- HASSE, R. H.; SCHNEIDER, H.; WEIGELT, K. (eds.). Lexikon Soziale Marktwirtschaft – Wirtschaftspolitik von A–Z. Paderborn: Schöningh, 2002.
- HAVEL, V. Moral in Zeiten der Globalisierung. Hamburg: Rowohlt, 1998.
- HEIMBACH-STEINS, M. (ed.). Christliche Sozialethik. Bd. 1 Grundlagen. Regensburg 2004. Bd. 2 Konkretionen. Regensburg: Pustet, 2005.
- HILPERT, K. Caritas und Sozialethik. Elemente einer theologischen Ethik des Helfens. Paderborn: Schöningh, 1997.
- HÖHN, H.-J. Ökologische Sozialethik. Grundlagen und Perspektiven. Paderborn: Schöningh, 2001.
- HOMANN, K.; KOSLOWSKI, P.; LÜTGE, C. (eds.). Wirtschaftsethik der Globalisierung. Tübingen: Mohr Siebeck, 2005.
- HOMANN, K.; LÜTGE, C. Einführung in die Wirtschaftsethik. Münster: LIT, 2005.
- JOAS, H.; WIEGANDT, K. (eds.). Die kulturellen Werte Europas. Frankfurt: Fischer Taschenbuch Verlag, 2005.
- JUHANT, J. Globalisierung, Kirche und post-moderner Mensch. Münster: LIT, 2005.
- KAPELLARI, E. Christen, christliche Kirchen und die Zukunft Europas. In PRIBYL, H.; RENÖCKL, H. (eds.). Was macht Europa zukunftsfähig? Sozialethische Perspektiven. Würzburg: LIT 2004, pp. 52–65.
- KARLHOFER, F.; TÁLOS, E. (eds.). Sozialpartnerschaft. Österreichische und Europäische Perspektiven. Münster: LIT, 2005.
- KATUNINEC, M. Mitteleuropa heute: „Pluralistische Umbruchgesellschaften“. In RENÖCKL, H.; DUFFEROVÁ, A.; RAMMER, A. (eds.). Rudern auf stürmischer See. Sozialethische Perspektiven in Mitteleuropa. Wien–Würzburg: Echter, 2006, pp. 86–91.
- KORFF, W., u. a. (eds.). Handbuch der Wirtschaftsethik. 4 Bde. Gütersloh: Gütersloher Verlagshaus, 1998.
- KRÄTZL, H. Im Sprung gehemmt. Was mir nach dem Konzil noch alles fehlt. Mödling: Verl.– St. Gabriel, 1998.
- KUSCHEL, K.-J.; PINZANI, A.; ZILLINGER, M. (eds.). Ein Ethos für eine Welt? Globalisierung als ethische Herausforderung. Frankfurt: Campus-Verlag, 1999.
- MITTERAUER, M. Warum Europa? Mittelalterliche Grundlagen eines Sonderwegs. München: C. H. Beck Verlag, 2004.
- MLČOCH, L. Das Dokument „Frieden und Wohl“. In RENÖCKL, H.; DUFFEROVÁ, A.; RAMMER, A. (eds.). Rudern auf stürmischer See. Sozialethische Perspektiven in Mitteleuropa. Wien–Würzburg: Echter Vlg. 2006, 103–108.
- MÜLLER-ARMACK, A. Wirtschaftslenkung und Marktwirtschaft. Hamburg: Verl. f. Wirtschaft u. Sozialpolitik 1947, zuletzt

- Sonderausgabe München, 1990.
- MÜLLER-ARMACK, A. Genealogie der Sozialen Marktwirtschaft. Bern, 1974.
- PÄPSTLICHER RAT FÜR GERECHTIGKEIT UND FRIEDEN (ed.). Kompendium der Soziallehre der Kirche. Freiburg: Haupt, 2006.
- PRIBYL, H. Sozialpartnerschaft in Österreich. Wien: Schendl, 1991.
- PRISCHING, M. Die Transformationsgesellschaften Westeuropas. In RENÖCKL, H.; DUFFEROVÁ, A.; RAMMER, A. (eds.). Rudern auf stürmischer See. Sozialethische Perspektiven in Mitteleuropa. Wien–Würzburg: Echter Vlg, 2006, 69–85.
- RADERMACHER, F. J. Balance oder Zerstörung. Ökosoziale Marktwirtschaft als Schlüssel zu einer weltweiten nachhaltigen Entwicklung. Wien: Ökosoziales Forum Europas, 2002.
- RENÖCKL, H. Umfassende Regionalentwicklung – wesentlich für die Zukunft Europas. In PRIEWASSER, R. (ed.). Dimensionen der Umweltwirtschaft (FS Malinsky). Linz: Trauner, 2005, pp. 329–344.
- SCHERER, A. G.; BLICKLE, K.-H.; DIETZFELBINGER, D.; HÜTTER, G. (eds.). Globalisierung und Sozialstandards. München: Hampp-Verlag 2002.
- SCHRAMM, M.; GROSSE KRACHT, H.-J.; KOSTKA, U. (eds.). Der fraglich gewordene Sozialstaat. Aktuelle Streitfelder – ethische Grundlagenprobleme. Paderborn: Schöningh 2006.
- SEN, A. Ökonomie für den Menschen. Wege zu Gerechtigkeit und Solidarität in der Marktwirtschaft. München: Carl Hansen Vlg., 2000 (Development as Freedom. New York: Oxford University Press, 1999).
- ŠRAJER, J. Theologische Ethik in der Übergangszeit – am Beispiel Tschechien. In LADNER, G.; GUGGENBERGER, W. (eds.). Christlicher Glaube, Theologie und Ethik. Münster: LIT, 2002, pp. 73–88.
- ŠRAJER, J. Die gesellschaftliche Lage Tschechiens im Hinblick auf die EU-Integration. In PRIBYL, H.; RENÖCKL, H. (eds.). Was macht Europa zukunftsfähig? Sozialethische Perspektiven. Wien–Würzburg: Echter, 2004a, pp. 288–299.
- ŠRAJER, J. Drogová závislost a výchova ke svobodě. In *Teologické texty*, 4/2004b, pp. 137–139.
- STIGLITZ, J. Die Schatten der Globalisierung. Berlin: Siedler, 2002 (Globalization and its Discontents. New York, 2002).
- ULRICH, P. Integrative Wirtschaftsethik. Grundlagen einer lebensdienlichen Ökonomie. Bern: Haupt, 1997.
- ŽIŽEK, S. Das fragile Absolute. Berlin: Volk &

Domácí násilí z hlediska policejní praxe

Domestic Violence with Respect to Police Practice

Antonín Jetenský

Ppor. Antonín Jetenský¹ je studentem Univerzity Jana Evangelisty Purkyně v Ústí nad Labem, fakulty sociálně ekonomické, kde studuje obor sociální práce. Pracuje jako policejní komisař Služby kriminální policie a vyšetřování při Okresním ředitelství Policie České republiky v Lounech.

Abstrakt:

Práce je zaměřena na analýzu domácího násilí v dnešní společnosti. Zabývám se zde problematikou domácího násilí z pohledu policejní praktické činnosti se záměrem provést určité zhodnocení postojů, které Policie České republiky zaujímá k problematice domácího násilí, určení jejího postavení mezi organizacemi, které poskytují pomoc a ochranu obětem domácího násilí, a vyhodnocení výsledků, které dosahuje při řešení případů domácího násilí.

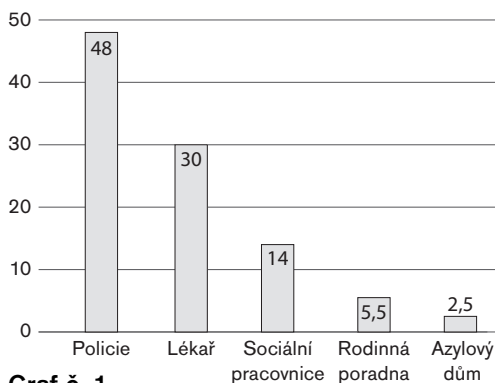
Abstract:

The intention of the work is the analysis of domestic violence in society nowadays. It deals with the problems of domestic violence as seen by the police practical activities with the purpose to carry out certain evaluation of the attitudes which the Police of CR assume concerning the issues of domestic violence. It qualifies its position among organizations providing help and protection to the victims of domestic violence and evaluates results reached by solving the cases connected with domestic violence.

1. Místa pomoci pro oběti domácího násilí

Mezi místa, kde oběti domácího násilí v ČR nejčastěji vyhledávají pomoc, patří především lékař, policie a sociální pracovníce (zdroj: uveřejněné statistické údaje BKB). Znalost míst pomoci pro oběti domácího násilí by měla být proto zahrnuta i do celkových znalostí každého policisty, který se s touto problematikou setkává a na kterého se mohou obracet oběti tohoto druhu násilí.

O tom, že oběti domácího násilí velmi často vyhledávají pomoc policie, vypovídají i statistické údaje o volání na linku DONA, kdy v době od 4. 9. 2001 do 4. 5. 2003 zjistili z 2 350 hovorů týkajících se domácího násilí, že volající

Graf č. 1

Zdroj: Uveřejněné statistické údaje na www.donalinka.cz

již před voláním na jejich linku vyhledal sám pomoc policie, lékaře, sociální pracovníce, rodinné poradny nebo azylového domu – viz tabulka č. 1 a graf č. 1.

Tomuto zjištění je třeba věnovat patřičnou pozornost. Znamená to mimo jiné, že právě policie a lékaři tvoří jakousi vstupní branku. Přes tuto branku vystupuje domácí násilí z privátu na veřejnost, a proto by právě tato místa, tj. jmenovitě policie a lékaři (obvodní, lékařská pohotovost atd.), měla být vybavena

Tabulka č. 1: Nejčastější místa pomoci		
Vyhledaná pomoc	Počet hovorů	Procenta
Police	1 134	48
Lékař	707	30
Sociální pracovníce	328	14
Rodinná poradna	124	5,5
Azylový dům	57	2,5

Zdroj: Uveřejněné statistické údaje na www.donalinka.cz.

vhodnými instrukcemi a procedurami pro zacházení s oběťmi domácího násilí.

Je třeba ale zdůraznit, že policie a lékaři nejsou jedinými a konečnými místy pomoci pro oběti domácího násilí. Do pomoci obětem domácího násilí je zapojeno mnoho dalších státních a nestátních institucí a všechna zodpovědná místa v těchto institucích musí mezi sebou spolupracovat, má-li se na situaci týraných osob něco změnit.

V dnešní době existuje velmi široká záchraná síť pro oběti domácího násilí a záleží pouze na jednotlivci, jakou variantu řešení svého problému zvolí. Je však pravda, že ne každý poškozený se dokáže rychle zorientovat a hledat účinnou pomoc. K správné orientaci by tak měla svým dílem přispět právě i Policie ČR, která by měla být schopna plně informovat o možnostech pomoci a obět vést správným směrem.

2. Interdisciplinární spolupráce při pomoci obětem domácího násilí

Nelze ani přehlédnout aktivity policie v zapojení se do projektů Interdisciplinární spolupráce při pomoci obětem domácího násilí, kde dochází k prohlubování spolupráce s dalšími subjekty, získávání nových teoretických i praktických zkušeností a k přímému zapojení policejních orgánů do problematiky domácího násilí. V rámci celé ČR bylo již do těchto projektů postupně zapojeno Městské ředitelství PČR Ostrava, Městské ředitelství PČR Brno a Okresní ředitelství PČR Ústí nad Labem. Existence těchto projektů a zapojení Policie České republiky je jednou z velmi dobře zvolených cest k prohloubení spolupráce a ke zviditelnění problematiky domácího násilí. Zásadním způsobem tak dochází i k prohlubování zkušeností a znalostí problematiky domácího násilí v řadách policie, což může podstatně napomoci ke zlepšení ochrany obětí tohoto druhu násilí.

3. Analýza statistických údajů

Ze statistických údajů Policie České republiky vyplývá, že v roce 2004 bylo v celé České republice zjištěno 161 případů, které vykazovaly znaky trestného činu „Týrání osoby žijící ve společně obývaném bytě nebo domě“ podle ustanovení § 215a trestního zákona a v roce 2005 to bylo již 546 případů. K celkovému počtu případů v roce

2004 je však třeba říci, že ustanovení § 215a tr. zákona vstoupilo v platnost v létě 2004 a tento druh trestné činnosti začal být sledován až od této doby. V roce 2004 bylo pro tento trestný čin trestně stíháno celkem 108 osob a v roce 2005 již 421 osob – viz tabulka č. 2.

Tabulka č. 2: Počty případů a stíhaných osob v ČR – trestný čin podle § 215a tr. zákona

Rok	Počet případů	Počet stíhaných
2004	161	108
2005	546	421

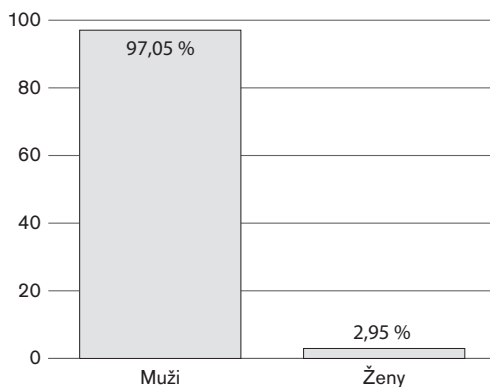
Zdroj: Statistické údaje PČR

Zajímavým ukazatelem je počet stíhaných mužů a žen. V roce 2004 bylo z celkového počtu 108 stíhaných osob trestně stíháno 105 mužů (97,2%) a pouze 3 ženy (2,8%). V roce 2005 bylo z celkového počtu 421 stíhaných osob trestně stíháno 408 mužů (96,9%) a 13 žen (3,1%). Z těchto údajů jednoznačně vyplývá, že tohoto trestného činu se ve většině případů dopouštějí muži (průměr 97,05%) – viz tabulka č. 3 a graf č. 2.

Tabulka č. 3: Počty trestně stíhaných mužů a žen v ČR – § 215a tr. zákona

Rok	Stíháno celkem osob	z toho muži	z toho ženy
2004	108	105	3
2005	421	408	13

Zdroj: Statistické údaje PČR

Graf č. 2. Zdroj: Statistické údaje PČR

Z celkově stíhaných osob v letech 2004 až 2005 je průměrně 96 % občanů České republiky a 4 % jsou cizinci. Co se týče věku stíhaných osob, tak jsou zde stíhané osoby rozděleny do dvou věkových kategorií – kategorie 18 až 30 let a kategorie 30 let a více. Z uvedených údajů za roky 2004 až 2005 vyplývá, že do kategorie 18–30 let spadá průměrně 15 % stíhaných osob a 85 % stíhaných je v kategorii 30 let a více. Za zmínku stojí i údaj o počtu recidivistů, tedy osob, které byly stíhány pro trestný čin podle § 215a trestního zákona a v minulosti se již dopustily trestného činu. V průměru za roky 2004 až 2005 se tohoto trestného činu dopouštěli ve 45 % recidivisté a 55 % osob bylo stíháno poprvé.

Nejvíce realizovaných případů v souvislosti se spácháním trestného činu podle § 215a trestního zákona je evidováno v oblasti Správy Jiho-moravského kraje PČR, následuje Správa Severomoravského kraje PČR a na třetím místě je oblast Správy Středočeského kraje PČR. Ze statistik je jasně viditelné, že největší počet realizovaných případů je registrován v těch krajích, kde se již zapojila Policie České republiky do projektů „Interdisciplinární spolupráce při pomoci obětem domácího násilí“. Celkové počty případů a stíhaných osob v jednotlivých krajích v letech 2004 a 2005 uvádím v tabulce č. 4.

Za zmínku stojí také statistické údaje Městského ředitelství PČR Ostrava, které již od roku 2004 sleduje a vykazuje všechny případy s prvky domácího násilí a počty vypracovaných formulářů o hlášení případů domácího násilí, které jsou zasílány orgánu sociálně-právní ochrany dítěte. Tyto údaje jsou velmi zajímavé, protože jednoznačně ukazují, kolik případů s prvky domácího násilí bylo registrováno v dané oblasti, s kolika případy domácího násilí přišli policisté do kontaktu a v kolika případech byla domácím násilím ohrožena výchova dětí – viz tabulka č. 5.

Tabulka č. 5: Počet případů s prvky domácího násilí na území Městského ředitelství Policie České republiky Ostrava

Rok	Počet případů DN	z toho pře-stupky	z toho tr. činy	Počet odeslaných formulářů OSPOD
2004	834	665	169	337
2005	570	429	141	227

Zdroj: Statistické údaje PČR MěŘ Ostrava; vysvětlivka: OSPOD = orgán sociálně právní ochrany dítěte, DN = domácí násilí

V roce 2004 bylo v této oblasti registrováno 834 případů se znaky domácího násilí, z toho bylo 665 posouzeno jako pře-stupek, 169 jako trestný čin a bylo odesláno 337 formulářů orgánu sociálně-právní ochrany dítěte. V roce 2005 to pak bylo 570 případů, z toho 429 pře-stupků, 141 trestných činů a bylo odesláno

Tabulka č. 4: Počty případů a stíhaných osob v ČR podle krajů – § 215a tr. zákona

Kraj	Počet případů za rok 2004	Počet stíhaných osob v roce 2004	Počet případů za rok 2005	Počet stíhaných osob v roce 2005
Praha	14	8	55	32
Středočeský	4	3	11	10
Jihočeský	5	4	24	18
Západočeský	7	5	21	16
Severočeský	22	19	101	75
Východočeský	8	8	40	33
Jihomoravský	65	36	161	130
Severomoravský	36	25	133	107
ČR celkem	161	108	546	421

Zdroj: Statistické údaje PČR

227 formulářů. Tato statistika je však zatím ojedinelá, jelikož v rámci celé PČR není vedení takovéto statistiky povinné. Její vytvoření je závislé pouze na iniciativě, zájmu a snaze určité skupiny osob, která chce v rámci Policie České republiky prosadit určité změny v problematice domácího násilí. Myslím si, že kdyby ve všech služebních obvodech Policie České republiky bylo přistoupeno ke stejnému statistickému vykazování, mohl by být vytvořen určitý celkový obraz o stavu domácího násilí na celém území ČR.

Ze statistických údajů Policie České republiky je zřejmé, že problematika domácího násilí není opomíjena a počet trestných činů „Tyrání osoby žijící ve společně obývaném bytě nebo domě“ podle ustanovení § 215a trestního zákona, které policie vyšetřuje, se stále zvyšuje. Toto zjištění skutečně svědčí o zlepšující se legislační situaci a o stále větší snaze zvyšovat kvalitu práce policistů.

Ke statistikám státních zastupitelství a soudů lze uvést, že i na jejich údajích je zcela jasně vidět, že § 215a tr. zákona vstoupil v platnost v létě tohoto roku, což znamená, že počty stíhaných a odsouzených osob jsou tak v roce 2004 minimální a v roce 2005 dochází k jejich navýšování. V roce 2004 bylo na území České republiky v souvislosti se spácháním trestného činu podle § 215a trestního zákona obžalováno 41 osob, z toho 1 žena a ve zkráceném přípravném řízení byl podán návrh na potrestání 10 osob (žádná žena). Odsouzena byla v roce 2004 jedna osoba (muž). V roce 2005 bylo již obžalová-

no 368 osob, z toho 11 žen, a ve zkráceném přípravném řízení byl podán návrh na potrestání 40 osob, z toho 1 žena. Celkem bylo v roce 2005 odsouzeno 134 osob, z toho 3 ženy.

Ze statistických údajů státních zastupitelství jsem vybral údaje, které se týkají věkového rozložení těch osob, které byly obžalovány a na které byl podán návrh na potrestání ve zkráceném přípravném řízení. Ze statistik soudů jsem pak vybral i věkové rozložení odsouzených osob. Tyto údaje jsem vybral proto, že věkové kategorie pachatelů trestných činů podle § 215a trestního zákona jsou rozčleněny do více kategorií a lze si z nich utvořit lepší obraz o věku pachatelů, resp. o věku, ve kterém dochází ze strany pachatelů k nejvyššímu počtu páchaní domácího násilí – viz tabulka č. 7.

Z uvedených statistických údajů jednoznačně vyplývá, že nejvíce se domácího násilí dopouštějí osoby ve věku 30–39 let, na druhém místě je věková kategorie 40–49 let a na třetím místě je věková kategorie 50 let a více. Velmi potěšující informací z hlediska oběti domácího násilí je skutečnost, že průměrná délka řízení ode dne nápadu do dne 1. hlavního líčení u § 215a „Tyrání osoby žijící ve společně obývaném bytě a domě“ byla v roce 2005 pouze 49 dnů, což je v dolní hranici průměrných délek řízení.

K získání dalších důležitých informací k pachatelům a obětem domácího násilí bylo použito statistických údajů DONA linky a Bílého kruhu bezpečí za období od 4. 9. 2001 do 4. 5. 2003.

Tabulka č. 7: Počty obžalob, návrhů na potrestání v ZPŘ a odsouzených podle věkových kategorií v letech 2004–2005 pro trestný čin podle § 215a trestního zákona

Věk	18–19 let	20–24 let	25–29 let	30–39 let	40–49 let	50 a více
Obžalováno v roce 2004–2005	10	26	49	139	111	74
Návrh na potrestání v ZPŘ v roce 2004–2005	1	4	4	23	14	4
Celkem 2004–2005	14	30	53	162	125	78
Z toho odsouzeno v roce 2004–2005	1	9	12	51	39	23

Zdroj: Statistické ročenky Ministerstva spravedlnosti ČR

Tabulka č. 6: Počty obžalovaných a odsouzených osob v ČR v letech 2004 a 2005 pro trestný čin podle § 215a trestního zákona

Rok	Počet obžalovaných	Počet návrhů na potrestání v ZPŘ	Počet odsouzených	z toho žen
2004	41	10	1	0
2005	368	40	134	3
Celkem ČR	409	50	135	3

Zdroj: Statistické ročenky Ministerstva spravedlnosti ČR, vysvětlivka: ZPŘ = zkrácené přípravné řízení

Jejich údaje mají velmi dobrou vypovídací hodnotu a lze z nich zjistit takové informace, které nelze získat ze statistik Policie České republiky ani ze statistik státních zastupitelství a soudů.

Závislosti agresora:

Alkohol: 728 hovorů – 84 %

Drogy: 72 hovorů – 8 %

Gamblerství: 46 hovorů – 5 %

Workoholismus: 15 hovorů – 2 %

Sekty: 9 hovorů – 1 %

(Zdroj: Statistické údaje uveřejněné na www.donalinka.cz)

Co se týče zjištěných závislostí u pachatele domácího násilí, tak podle uvedených statistických údajů jasně převažuje závislost na alkoholu, což může velmi podstatným způsobem ovlivnit a v některých případech i zásadně zkomplikovat práci zasahujících policistů v těchto případech.

Charakteristika násilí (zjištěno u 2 788 hovorů):

Fyzické a psychické násilí: 1 732 hovorů – 62,1 %

Psychické násilí: 608 hovorů – 21,8 %

Fyzické násilí: 316 hovorů – 11,4 %

Sexuální násilí: 36 hovorů – 1,3 %

Ostatní: 96 hovorů – 3,4 %

(Zdroj: Statistické údaje uveřejněné na www.donalinka.cz)

Z uvedených hodnot vyplývá, že při domácím násilí dochází nejvíce k násilí fyzickému v kombinaci s násilím psychickým. Překvapivý je nízký podíl sexuálního násilí, což si lze vysvětlit tím, že sexuální násilí nemusí být vždy vnímáno jako záměrné násilí na druhém part-

nerovi nebo mu není připisována taková důležitost ze strany obětí.

Délka násilí (zjištěno u 1 832 hovorů):

do 1 roku: 117 hovorů – 6,4 %

do 3 let: 854 hovorů – 46,6 %

do 9 let: 345 hovorů – 18,8 %

do 15 let: 192 hovorů – 10,5 %

nad 15 let: 196 hovorů – 10,7 %

(Zdroj: Statistické údaje uveřejněné na www.donalinka.cz)

Závěr

Co se týče postoje Policie České republiky k problematice domácího násilí, musím říci, že v posledních dvou letech se situace stále zlepšuje. Jako důvod zlepšení situace vidím to, že v létě 2004 vstoupila v platnost novela trestního zákona, v zákoně se v § 215a objevila skutková podstata trestného činu „Týrání osoby žijící ve společně obývaném bytě nebo domě“, a policie tak získala od společnosti oprávnění k daleko přísnějšímu a relativně snazšímu postihu pachatelů této trestné činnosti. Policie se tak od té doby neustále snaží svou práci zlepšovat, ale v současné době jí pořád chybí některá oprávnění, která by jí umožnila rychlejší a tvrdší postup proti pachatelům domácího násilí a která by jí zároveň pomohla lépe chránit oběť trestného činu. Z uvedených údajů vyplývá, že policie je skutečně jedním z klíčových aktérů v řešení problematiky domácího násilí. Toto její postavení je dáno hlavně tím, že se dostává k případům mezi prvními a podle zjištěných dat se na ni obrací největší procento postižených s žádostí o pomoc. Jak jsem již uvedl, výsledky práce policie se neustále zlepšují v oblasti trestního stíhání pachatelů jednotlivých trestných činů, ale pořád je zde rezerva v přístupu k obětem

domácího násilí v rámci preventivních opatření, jelikož policie nemá potřebné informace o tom, kam prevenci přesně směřovat. Toto lze přisoudit tomu, že neexistuje speciální evidence, která by podrobně sledovala tento druh násilí a která by zahrnovala všechny skutky s prvky domácího násilí. Proto si myslím, že Policie České republiky by měla provádět statistické vyhodnocování pachatelů, taktéž i ze strany obětí trestných činů, což by umožňovalo vytvořit celkový obraz o domácím násilí.

Je třeba říci, že práce Policie České republiky se bude muset i nadále zlepšovat a od 1. 1. 2007 bude opět podrobena zátěžové zkoušce. K tomuto datu by měl vstoupit v platnost zákon na ochranu obětí domácího násilí, který zásadním způsobem mění některé zákony v oblasti ochrany obětí před domácím násilím. Tento návrh zákona byl projednáván od listopadu 2004, v současné době je schválen a byl již podepsán i prezidentem. Upravuje a novelizuje celkem 8 zákonů a jednou z těchto úprav je i novelizace zákona č. 283/1991 Sb. „Zákon České národní rady o Policii České republiky“. Tato novela umožní Policii České republiky lepší ochranu obětí domácího násilí před pachatelem. K tomu účelu by jí měla sloužit dvě nová oprávnění, která do současné doby postřádá. Prvním z těchto oprávnění je oprávnění rozhodnout o vykázaní ze společného obydlí a zákazu vstupu do něj. Druhé oprávnění se týká zpracovávání osobních údajů v souvislosti s vykázaním ze společného obydlí a zákazem vstupu do něj. Je však jasné, že ani ta sebelepší novelizace zákonů zcela nevytlačí domácí násilí z domovů lidí, ale myslím si, že situace by se měla od roku 2007 opět podstatně zlepšit. Těmito opatřeními by se měl snížit počet trestných činů, kde docházelo v minulosti k nenávratným a tragickým následkům jednání násilných osob na zdraví nebo životech ohrožených osob, zejména v těch případech, kdy bezprostřední společenské okolí o projevech domácího násilí již vědělo a nikdo se tím nezabýval.

Policie je jedním z klíčových článků v boji proti domácímu násilí, ale bez účinné spolupráce s dalšími státními i nestátními organizacemi by její práce byla neúčinná. Je proto potěšující zjištění, že policie se začíná postupně zapojovat do projektů interdisciplinární spolupráce na

pomoc obětem domácího násilí, učí se aktivní spolupráci s dalšími subjekty a tato její snaha se podstatným způsobem odráží i v její práci. Z provedeného vyhodnocení statistických údajů jasně vyplývá, že daleko větší počet odhalených případů domácího násilí je právě tam, kde se již policie do těchto projektů zařadila, a vytvořila si tak vhodné prostředí pro svou práci.

Na úplný závěr bych rád uvedl, že statistická data a zjištění, která jsou v této práci uvedena, mluví sama za sebe a není nutno zdůrazňovat, že boj s domácím násilím je takzvaně „běh na dlouhou trať“. V celosvětovém měřítku se skutečně nacházíme na samém počátku jeho řešení. Jak rychle a účinně se s tímto fenoménem dokážeme vyrovnat, záleží ve značné míře na postoji celé naší společnosti.

Poznámky

1 Kontakt na autora: e-mail: a.jetensky@ln.cz.

Použitá literatura:

- Propagační a informační materiály k Projektům interdisciplinární spolupráce na pomoc obětem domácího násilí
- Propagační letáky Bílého kruhu bezpečí a DONA linky
- Statistické ročenky Ministerstva spravedlnosti ČR za roky 2004 a 2005
- Statistické výkazy Policie České republiky za roky 2004 a 2005
- Bílý kruh bezpečí, <http://www.bkb.cz> [on line] [25. 4. 2006]
- DONA linka, <http://www.donalinka.cz> [on line] [25. 4. 2006]
- Ministerstvo vnitra ČR, <http://www.mvcr.cz> [on line] [25. 4. 2006]
- Parlament České republiky, <http://www.psp.cz> [on line] [25. 4. 2006]
- Zákon č. 1/1993 Sb., *Ústava ČR*
- Zákon č. 2/1993 Sb., *Listina základních práv a svobod*
- Zákon č. 140/1961 Sb., ve znění pozdějších zákonů, *Trestní zákon*
- Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním, ve znění pozdějších zákonů, *Trestní řád*
- Zákon č. 200/1990 Sb., o přestupcích, ve znění pozdějších předpisů, *Přestupkový zákon*

Katedra seznamuje s křesťanským pojetím Boha, člověka a společnosti

Poprvé v historii časopisu představujeme školu mimo hranice bývalého Československa. O katedře Věda o charitě a křesťanská sociální práce na Albert-Ludwigs-Universität v německém Freiburgu hovoří její bývalý vedoucí, emeritní profesor **Heinrich Pompey**.

Kdy byla vaše katedra založena? Kdo stál u jejího zrodu?

Věda o charitě a její výzkum získaly první institucionální ukotvení zřízením *Institutu pro vědu o charitě* na teologické fakultě ve Freiburgu i. Br. v roce 1925. Cílem tohoto kroku bylo umožnit teologům a jiným akademickým povoláním v místě sídla *Německého charitního svazu* (založen 1897) a v rámci univerzity teologicko-kritickou reflexi charitního angažmá církve i charitního svazu a výzkum zdrojů, jež poskytuje víra pro zvládání situací utrpení v charitní službě trpícím a hledajícím.

Jaké je zaměření katedry?

Jak ukazuje sociální učení katolické církve od vydání encykliky *Rerum Novarum* (Řím, 1891) a rovněž historie institucionalizované Charity v Německu od roku 1896, představuje věda o charitě prakticko-vědní dílčí disciplínu *křesťanské sociální nauky a praktické teologie*. Od roku 1973 zohledňuje charitní tematiku ve své teoretické reflexi také pastorální teologie (zejména vzhledem k tématu charitního angažmá ve farnostech).

Magisterské studium vědy o charitě nabízené na freiburské univerzitě ve Freiburgu trvá 4 semestry (120 ECTS) a od zimního semestru 2006/07 je ukončováno titulem *Master of Arts in Caritas Science and Christian Social Ethics* (dříve Dipl. Caritaswiss.).

Ve výuce a výzkumu využívá věda o charitě vědecké poznatky jednak biblické, historické a systematické teologie a jednak poznatky z věd o člověku (medicíny, psychologie, sociologie, sociální pedagogiky, sociální práce apod.).

Prvním prakticko-teologickým „dokumentem“ výzkumu je trpící člověk, druhým je člověk pomáhající a třetím charitní diakonie církve (Community-work a občansko-společenský empowerment farností a farních sku-

pin, stejně jako sociálně charitní ráz managementu charitních zařízení a služeb v sociálním a zdravotnickém sektoru).

Její výzkum se pohybuje na pomezí mezi empirickými vědami o člověku, respektive sociálními vědami, a teologií. Věda o charitě a křesťanská sociální práce není dnes jen historickou nebo teologicko-hermeneutickou disciplínou, nýbrž pokouší se empiricky zkoumat skutečnost utrpení, nouze, konfliktu, ale i pomáhání, osvobození a uzdravení prostřednictvím jednotlivců nebo církevních společenství. Cílem jejího zkoumání je přispět k tomu, aby lidé „měli život a měli ho v plnosti“ (Jan 10, 10).

Na jedné straně nauka o charitě zkoumá historické a teologické základy charitní diakonie, na druhé straně využívá jako praktická a aplikovaná věda metod sociální empirie. Přitom řeší pět základních tematických okruhů:

1. Význam víry pro trpící a hledající,
2. pro pomáhající (profesionály i dobrovolníky),
3. výzkum praktických konsekvencí křesťanství s ohledem na institucionalizovanou Charitu (hodnotově orientovaný management kvality, personální management, kultura organizace, Corporate Identity Evaluation atd.),
4. reflexe vzájemných vztahů tří základních služeb církve (zvěstování evangelia, bohoslužba a služba bližním),
5. objasnění přínosu charitního angažmá pro společnosti (vztah církve–stát).

Jaká je podoba praxe na vaší katedře?

Zkušenosti z praxe jsou vyžadovány. Pokud nemá student na počátku studia žádnou praxi v sociálně-diakonické oblasti, musí praxi vykonat během studia. Studium kromě toho nabízí výukové aktivity s ohledem na jednotlivé sektory činnosti charity.

Spolupracujete s některou další školou (katedrou) podobného zaměření? Jak?

V Německu jsou udržovány kontakty s charitně-vědeckými instituty na univerzitách v Paderbornu a v Pasově.

Můžete přiblížit specifika, odlišnosti katedry?

Výuku i výzkum katedry charakterizují křesťansko-teologické inspirace charitní praxe církve.

Jak vypadá život vašich studentů v prostorách školy (katedry)?

Prostorové kapacity katedry jsou spíše omezené. Studentům je k dispozici katederní knihovna s prezenční výpůjčkou, čítárna a počítačová laboratoř. Je rovněž možné využít knihovnu Německého charitního svazu, spravující více než 230 000 svazků (srovnej <http://www.caritas.de/2546.html>).

Navázali jste spolupráci s některou zahraniční školou (katedrou)?

Mezinárodní spolupráce probíhá s podobnými institucemi v Lahti (Finsko), Hesperemu (Maďarsko), Daegu (Jižní Korea), Murcii (Španělsko), Jaši (Rumunsko), Olomouci (Česká republika), Bratislavě (Slovensko) a jinde.

Co všechno bude umět a znát váš absolvent?

Studium zprostředkovává potřebné znalosti a kompetence v oblasti vědy o charitě a poskytuje kvalifikaci pro odpovědnou spolupráci v institucionalizované, nadregionální i farní (komunitní) sociální práci církve. Metody a poznatky o institucionalizované a farní charitě jsou zkoumány a zprostředkovávány interdisciplinárně. Tím získávají studující vhled do pestrosti a složitosti sociálních problémů, oblastí praxe a pomoci.

Studium zprostředkovává jmenovitě:

- 1. základní teologické a psychosociální kompetence** k doprovázení trpících/hledajících

– jednotlivců i skupin klientů, stejně jako k aktivizaci sociálního prostředí;

- 2. kompetence ke spirituální a odborné podpoře** profesionálů a dobrovolníků působících v charitní službě;
- 3. odbornou kompetenci** s ohledem na charitně-vědecké doprovázení sociálního angažmá církve (popř. jednotlivých věřících);
- 4. řídicí kompetence s důrazem na management a ekonomii.**

Absolventům oboru Teologie studium otevírá možnost *sociálního prohloubení a specializace*, což jim umožňuje *převzít specifické doprovázející a řídicí úkoly* v rámci církevních charitních a poradenských služeb na úrovni diecézí, charitních sdružení, či jiných poskytovatelů.

Absolventům vysokých škol jiných oborů umožňuje získat další požadovanou kvalifikaci pro vedoucí funkce v křesťanské sociální práci.

Těm, kteří se již uplatňují v praxi (spolupracovníci charity a jejich odborných svazů, trvalí jáhni), nabízí *prohloubení a rozšíření jejich kvalifikace*.

Na jaký hodnotový systém je orientována vaše katedra?

Charakteristickým prvkem výuky a výzkumu katedry je křesťanské pojetí Boha, člověka a společnosti, jak jej zprostředkovává Bible a teologie. Humánní hodnoty křesťanské sociální práce jsou formulovány např. v křesťanské sociální nauce.

Z němčiny přeložil a rozhovor s pomocí Pavla Bajera připravil Jakub Doležel

Adresa školy:

Arbeitsbereich Caritaswissenschaft
und Christliche Sozialarbeit
Albert-Ludwigs-Universität
Werthmannplatz 3
D-79098 Freiburg i. Br.

Telefon: +49(0)761/203-21

www.caritaswissenschaft.uni-freiburg.de

Irsko: Služby pro bezdomovce

Irsku se pro jeho raketově vzrůstající ekonomiku neřekne dnes jinak než Keltský tygr. Pověstné nůžky blahobytu se však čím dál více rozevírají. Zatímco movitější posilují svoje postavení ve společnosti, relativní chudoba se prohlubuje. Aktivita pravicové vlády, která se zaštiťuje heslem „S přílivem se všechny lodě zvednou“, se snaží vybalancovat neziskové organizace působící v sociálním sektoru. Jednou z těchto organizací je The Arrupe Society, která se orientuje na pomoc bezdomovcům v Dublinu, jejichž počet se v době ekonomického rozkvětu zdvojnásobil.

Společnost Arrupe, častěji však nazývaná podle svého zakladatele Nadace Petra McVerryho, byla založena v roce 1983 v Irsku. Organizace poskytuje ubytování a další služby pro mladé muže, kteří se stali bezdomovci. Na tuto skupinu se orientuje záměrně, protože nepatří k upřednostňovaným, jako například rodiny, ženy a staří lidé. Noclehárny pro bezdomovce nechtějí mladé muže přijímat kvůli jejich problémovému chování. Většina z nich má zkušenosti s tvrdými drogami, které v mnoha případech užívají jako lék na psychické bolesti. Bez větších výjimek pocházejí z nefunkčních rodin, jejich dětství poznamenalo fyzické či sexuální zneužívání.

Organizace má několik projektů, jejichž hlavním cílem je dostat mladé lidi z onoho pověstného uzavřeného koloběhu bezdomovství, proto považuje za důležitou návaznost jednotlivých služeb. Poskytuje ubytování pro drogově závislé v jednom ze svých domů k tomuto účelu získaném, tzv. „drug house“. V současné době tam bydlí pět klientů. Ubytování nemá povoleno brát drogy v domě. Cílem tohoto zařízení je přimět k léčbě drogově závislé. K tomuto účelu The Arrupe Society zřídila dvě zařízení na odvykání drogově závislosti – detox, po jejímž několikátýdenním absolvování má klient možnost šestiměsíčního pobytu v tzv. „after drug house“, kde se se závislostí pracuje na psychické rovině v rámci psychoterapie, poradenství a přípravy na opětovný návrat do společnosti.

Kromě různého typu ubytování podle potřeby klienta bylo také otevřeno denní centrum, které funguje na principu drop-in, kde má klient přístup k bezplatnému užívání telefonu, možnosti vyprat si či uschovat své věci, uvařit si kávu nebo čaj, zahřát se nebo si přijít pro radu. Nově vzniklo další denní centrum určené pro méně chaotičtější klienty, kteří mají zájem se zapojit do různých kursů, jež centrum nabízí.

Záměrem organizace je vytvářet atmosféru, ve které se klientům nejen dostává podpory od zaměstnanců, ale také podpory jeden od druhého. Důraz se klade na osobní přístup, který mladí bez přístřeší pozitivně hodnotí. Dlouholetá praxe organizace a její výsledky motivují klienty přijít s důvěrou s žádostí o pomoc, což se bohužel nedá říci o jejich názoru na zkušenosti se sociálními pracovníky, které vidí jen jako úředníky, již jim bez zásadnější pomoci nakukují do soukromí a mžourají na ně z nesrozumitelného pohledu střední vrstvy. O lidech přicházejících pro pomoc se zde nemluví jako o bezdomovcích či klientech, ale jako o Johnovi, Danielovi, Kevinovi...

V organizaci se pracuje s uživateli služeb na osobní rovině a ke každému se přistupuje individuálně podle potřeb jedince. Přestože je v „drug house“ zákaz brání jakýchkoliv drog, jsou povoleny jisté výjimky. Jeden ze zvláště složitých případů ubytovaných v tomto domě, kvůli kterému i snížili počet ubytovaných o jednoho klienta, je jedinec trpící schizofrenií a závislostí na alkoholu. On jako jediný má povolenou konzumaci alkoholu přímo v domě. Za podmínky, že každé odpoledne absolvuje terapii a kurs, dostane večer čtyři plechovky piva. Jeho pití se tak dostává pod kontrolu a pravidelná docházka na terapii je také tímto zajištěna.

V organizaci jsou zaměstnáni i bývalí klienti, kteří se úspěšně dostali ze závislosti na drogách a bezdomovectví. Obdrželi možnost regulérní placené práce, skrze níž se snaže integrovali do společnosti a také zde mají možnost zúročit své osobní zkušenosti při práci s klienty, pro které jsou reálným příkladem.

Podle slov samotného zakladatele The Arrupe Society McVerryho úspěšnost organizace v pomoci těmto mladým lidem dostat se z bezdomovectví a závislosti na drogách je okolo 75 %, ve většině případů až po druhém nebo třetím absolvování léčby závislosti.

Příklady nabízených služeb pro bezdomovce v Dublinu

Vzhledem k tomu, že největší koncentrace lidí bez přístřeší se nachází v Dublinu, je tam také vytvořena nejbohatší síť služeb, poskytovaných státními i nestátními organizacemi. Důležitou roli zde zastává organizace Homeless Agency, která koordinuje služby pro bezdomovce v Dublinu, zajišťuje školení, monitoruje a vyhodnocuje efektivnost poskytovaných služeb, provádí výzkumy a zodpovídá za financování služeb vyplývajících ze zákona. Homeless Agency se skládá z vládních i nevládních organizací, které spolupracují na realizaci schváleného programu, zahrnujícího poskytování služeb bezdomovcům, podporu k rychlému získání vhodného, dlouhodobého bydlení a nezávislosti.

O existujících službách se mohou bezdomovci dozvědět z rozsáhlé příručky, která srozumitelně objasňuje přístup a využití služeb poskytovaných centrem pro bezdomovce, obsahuje úplný seznam ubytování, denních služeb a informace, jak kontaktovat zdravotnické služby, pomoc při zajišťování bydlení aj.

Důležité informace lze také najít v adresáři Homeless Directory, kde zájemce najde seznam ubytoven, podporovaného bydlení, řadu doporučení a informací o zdravotnických a jiných službách pro bezdomovce v Dublinu. Tato publikace je určena například sociálním pracovníkům a zaměstnancům v informačních centrech pro cizince, kteří přijdou do kontaktu s bezdomovci či osobami, jimž hrozí ztráta přístřeší.

Nabízené služby:

- **Provizorní ubytování** – podle zákona o zdraví (Health Act, 1953) má každá osoba bez přístřeší právo na provizorní ubytování. Kvalita tohoto ubytování je různá. Většinou jsou to zařízení přístupná po celý den a vybavená kuchyní i pračkou.
- **Přechodné ubytování** – mnoho bezdomovců nemá problém se z nouzového ubytování přímo přestěhovat do dlouhodobého bydlení. Jiní potřebují čas na přípravu k samostatnému bydlení. Přechodné ubytování jim dává příležitost v podobě stabilního, střednědobého ubytování, kde si prostřednictvím nabízené pomoci osvojí dovednosti a schop-

nosti potřebné k samostatnému bydlení. Tento druh ubytování je vždy propojen s dalšími službami. Pobyt v tomto typu ubytování mívá vždy časový limit, v průměru 18 měsíců.

- **Dlouhodobě podporované bydlení** – je poskytováno klientům, pro které není řešením samostatné bydlení. Tito klienti potřebují trvalou podporu, proto tento druh bydlení není časově limitován. Druh a míra podpory záleží na individuálních potřebách jedince.
- **Centrum pro bezdomovce** – je zodpovědné za poskytování řady sociálních služeb pro bezdomovce, to zahrnuje posouzení situace jednotlivce či rodiny a umístění do provizorního ubytování. Zabezpečuje také vyplácení sociálních dávek a poskytuje základní informace. Centrum má dvě hlavní střediska, jedno pro muže a druhé pro ženy a rodiny. Klient se s centrem může spojit i prostřednictvím bezplatné telefonní linky, která je v provozu každý den a kde za rok zaznamenají více než 60 000 hovorů.
- **Terénní služby street outreach** – hlavní podstatou této služby je navázání kontaktu s lidmi, kteří spí na ulici, poskytnout jim ubytování a jiné služby, a tím jim zajistit pomoc, aby se dostali z ulice a výhledově do dlouhodobého bydlení. Kromě toho město Dublin zabezpečuje pro tyto osoby **speciální noční autobus**, který jim v pozdních hodinách umožňuje odvoz do nocleháren, kde jsou ještě k dispozici volná místa.
- **Denní centra a stravovací centra** – mnoho nevládních organizací poskytuje denní služby speciálně pro bezdomovce. Některé nabízejí pouze jídlo, jiné poskytují širokou škálu služeb, aktivit a informací o ostatních službách.
- **Vzdělání a kurzy** – jedna z organizací poskytuje vzdělávací kurzy konkrétně pro bezdomovce. Nabídka kursů se tvoří na základě požadavků a potřeb zjištěných v denních centrech a ubytovnách z celého města.

Služby jsou poskytovány různým skupinám bezdomovců, podle jejich individuálních potřeb a věku. Velký důraz se klade na návaznost jednotlivých služeb, stále nedostatečných stejně jako jejich kapacita.

Křesťanští laici pomáhají bezdomovcům

Členové Spolku pro ochranu chudáků a bezdomovců (SPOCHAB) se scházejí každou první středu v měsíci na faře kostela sv. Tomáše v Brně. Založili jej křesťanští laici za účelem navázání rozhovoru s bezdomovci, u kterých zjišťují příčinu jejich situace. Bezdomovce, u kterých je ještě možná socializace, se snaží vrátit do normálního života. Tam, kde je příčinou bezdomovectví alkoholismus, se snaží nasměrovat takového člověka na protialkoholní léčení. Pokud je člověk bez domova navíc postižen duševní chorobou a není si například schopen vyříditi sociální dávky, pomáhají mu členové Spochabu s vyřizováním získání potřebných dokladů.

SPOCHAB spolupracuje se sociálními kurátory z oddělení sociální prevence a pomoci v Brně, s katolickou Charitou, Armádou spásy a je otevřen všem lidem bez rozdílu vyznání, kteří chtějí pomoci potřebným a bezdomovcům.

Jak SPOCHAB pomáhá lidem v tíživých životních situacích, ukazují dva příběhy.

Pan Z. M. emigroval před více než dvaceti lety do Rakouska a odtud procestoval celý svět. Zpátky do Brna ho přivedla touha po domově, a tak se po revoluci vrátil. Když utratil všechny peníze, nesehnal žádné zaměstnání a kvůli alkoholismu se k němu otočila zády i rodina. Nezbylo mu než přespávat na ulici a žebrot na Masarykově ulici u kostela Máří Magdalény. Tam se seznámil s dalším bezdomovcem a společně pak přespávali na Trnitě ulici v létě i v zimě několik let. Spolek SPOCHAB vyřídil panu Z. M. starobní důchod a získal také garsonku. Bohužel na Silvestra při oslavování spadl pod kola auta a po něko-

lika dnech podlehl v nemocnici těžkým zraněním. Byl pochován na centrálním hřbitově v Brně a SPOCHAB musel vyklidit jeho byt.

Jiného bezdomovce, invalidního důchodce, přijali v listopadu do protialkoholní léčebny s tím, že se zde bude léčit nejméně do konce února následujícího roku. Léčení mělo šokující průběh, ale v kladném smyslu. Když se dva členové Spochabu za ním před Vánocemi vydali na návštěvu a ptali se primáře na úspěšnost léčby, řekl jim: „Pánové, ten člověk vůbec není závislý na alkoholu. Když ho pustíme na vycházku a poté zkontrolujeme, zda pil, je zkuška na alkohol vždy negativní, a to tady ještě není ani měsíc!“ Z léčebny jej propustili s tím, že alkoholismus nebyl diagnostikován. Dnes žije v domově důchodců a problémy s alkoholem nemá. Důvodem pití v minulosti byla nejspíš jeho neutěšená situace s bydlením.

Linda Škrancová

Časopis Sociální práce/Sociálna práca – Ceny inzerce

2. nebo 3. strana obálky 160 x 230 mm (2 barvy)	15 000 Kč
4. strana obálky 160 x 230 mm (2 barvy)	18 000 Kč
Formát 160 x 230 mm – celá vnitřní strana	6 000 Kč
Formát 160 x 115 (80 x 230) mm 1/2 vnitřní strany	4 000 Kč
Formát 80 x 115 mm, 1/4 vnitřní strany	2 000 Kč
Formát 40 x 67 mm, 1/8 vnitřní strany	1 500 Kč
řádková inzerce	150 Kč za řádku

Objednávky inzerce a kontakt na redakci:

ASVSP – Sociální práce/Sociálna práca
 Joštova 10, 602 00 Brno
 Tel.: +420 549 491 969
 e-mail: socialni_prace@quick.cz
 www.socialniprace.cz

Romská problematika ve Slovinsku

V devadesátých letech se začala důrazněji řešit romská otázka ve Slovinsku s pomocí romských poradců. Jak se romská situace ve Slovinsku vyvíjela a jak jsou do této problematiky v dnešní době smysluplně vtaženi studenti sociální práce z Univerzity Ljubljana, je uvedeno v tomto příspěvku. Získané poznatky jsou z absolvované stáže ve Slovinsku na Univerzitě Ljubljana, Fakulta sociální práce, konané od října 2005 do ledna 2006.

Již před získáním nezávislosti bylo Slovinsko nejbohatší a nejvyspělejší zemí jugoslávské federace. Nyní se řadí mezi nejúspěšnější transformující se ekonomiky a zároveň je jednou z nejrozvinutějších zemí, které přistoupily k Evropské unii 1. 5. 2004. Slovinsko má 2 001 070 obyvatel a z toho 0,17 % (k roku 2002) tvoří romské etnikum, které se převážně vyskytuje v oblasti zvané Prekmurje. Tuto část mnozí Slovinci dodnes považují za velmi zaostalé území, a to i v důsledku neobyčejně dlouhé maďarské správy (více než tisíc let, skončila po 1. sv. válce), která tuto oblast systematicky opomíjela. Zdejší území je etnicky velmi různorodé, což jej odlišuje od zbytku země. Nejpočetnější je zde zastoupena maďarská menšina a romská komunita.

Situace Romů ve Slovinsku je přibližně stejná jako situace Romů v ostatních státech unie. Špatný stav je především v ekonomické, zdravotní a sociální oblasti. Lepší situace se jeví v postupném organizování Romů po celém Slovinsku, které vede k lepšímu postavení ve společnosti.

Romové však v větší části stále žijí v malých usedlostech okolo měst, většina z nich nemá práci a děti do školy skoro vůbec neposílají. Nejhorší situace je v jižní oblasti Slovinska. Nejlepší podmínky jsou paradoxně v severovýchodní části – Prekmurje. Pozitivní asimilace v Prekmurji probíhala během posledních padesáti až sta let v důsledku různorodého složení etnických skupin, které tento kout po mnoho let osidlovaly. Místní lidé si zvykli na rozmanité etnikum v jejich sousedství, a proto se asimilace v této části země podařila. Pomohly k tomu ale i jiné aspekty. Především založení romské mateřské školy v roce 1961, první sportovní organizace, mládežnická organizace a romské sdružení SZD, které organizovalo různé akce. Jelikož nechyběla otevřenost a vůle ke spolupráci s okolím, vytvořily

se tak základy pro budoucí změny. Tyto změny se objevily v první polovině devadesátých let. Podněty přišly od skupinky Romů, kteří se začali organizovat, čímž umožnili přeměnu romského obyvatelstva ve Slovinsku. Začali se dožadovat více pomoci od státu.

Na politické scéně se diskutovalo o romské problematice. Nakonec, po delších peripetiích, vzniklo Fórum poradců na podporu romských poradců, které mohlo jejich práci lépe koordinovat a zaštitovat. Z počátku byli tito poradci nevzdělaní a negramotní. Šlo o obyčejné Romy, kteří chtěli pomoci svému etniku. Začali být proto vzděláváni, čímž se zvyšoval jejich potenciál, a pomalu si tak vydobývali místo pro tuto novou pozici. Z těchto prvních romských asistentů nejvíce vynikla osobnost Joži Horvata Muca, v současné době hlavního lídra Romů ve Slovinsku. Je to člověk, jehož nadání spočívá v umění motivovat své okolí, podporuje svůj lid, aby se naučil žít v souladu se slovinskou majoritou. Chce vstřípit a ukázat svým lidem, že i oni mohou studovat na univerzitě, vést obchody a mít vlastní firmy, což se v Prekmurji zčásti podařilo. Jeho hlavní motto zní: „*Jelikož jsem Rom, měl bych bojovat za jejich existenci*“, nikoli: „*Jelikož jsem Rom, tak mi musí stát něco dát*.“

V roce 1996 založil Svaz Romů, což je poradní fórum jako platforma pro setkávání poradců ve Slovinsku. Koordinuje také práci poradců a činnost státu v tomto směru. Poradci v dnešní době fungují na lokální úrovni. Jsou to jen představitelé menšiny, nemají velkou váhu v obecních radách, ale komunitám mohou pomoci s informacemi, propojit komunikaci s obcí či městem, pomoci romské komunitě se vyjádřit a získat tak větší podporu. Podporují romskou komunitu v myšlence, aby se odnaučili dostávat peníze pouze od státu. Romové se podle poradců musí naučit rozmýšlet v dlouhodobějších horizontech. Měli

by si říci: „*My nic nemáme, ale naše děti budou mít.*“ A v tomto duchu vzdělávat své děti, vytvářet soužití s lidmi a okolím a hospodařit s penězi ve správných peněžních tocích. Jde to a dá se to naučit. Příkladem jim jsou neautochtonní (ne domorodí) Romové, kteří přišli z jiných států bývalé Jugoslávie, usídlili se například v Mariboru, nechali vystudovat děti a během pěti let dosáhli téměř všeho – vzdělání, práce i integrace do majoritní společnosti. Romové v Doleňsku (jižní část Slovinska) jsou usídlení již 100 let a nedosáhli ničeho, ani soužití s okolím. Pokud nemají základní živobytí, nemohou se organizovat. Jenže bez organizace nemají šanci získat lepší životní úroveň. V tomto směru se jedná o začarovaný kruh.

Ve Slovinsku, ale i v ostatních zemích je dnes problém, že Rom řekne: „*Já nejsem Rom!*“ – stydí se za to, že je Rom. Pokud se ale menšina nezajímá o svá práva, nemůže se nikdy vyřešit problém diskriminace a další problémy odvíjející se od tohoto stavu. Zákon o místní samosprávě ve Slovinsku stanoví, že v obci, která nerespektuje práva menšin, může odvolat starostu, případně rozpustit obecní radu. Romové musí bojovat za svá práva, zvyšovat tlak na stát, vládu, úřad pro národnostní menšiny, aby se postoj k této minoritě změnil.

V dnešní době Svaz Romů organizuje každoročně shromáždění, kam jsou pozvány vůdčí osoby jednotlivých komunit ve Slovinsku. Pomocí těchto schůzí se Svaz snaží motivovat k aktivitě a svépomoci ve své ko-

munitě. Jejich výsledky jsou sledovány a vyhodnocovány. Ty, již jsou nezaangažovaní a pasivní, se snaží vedení svazu vyměnit za ty, kteří mají zájem o zvyšování úrovně ve své oblasti. Romům v jihozápadní oblasti Slovinska v jejich integraci pomáhají studenti fakulty sociální práce z Univerzity Ljubljana skrze projekt Integrace Romů, který má již třetí pokračování a stále se inovuje, stejně jako by se měl inovovat a vylepšovat přístup v sociální práci.

Projekt se koná během roku a půl (tedy tři semestry) a mohou se ho účastnit studenti, kteří mají za sebou přednášky v předmětu Teorie a metody sociální práce – projekty. Projekt Integrace Romů se realizuje po skupinách čtyř až šesti lidí se zaměřením na malé děti, školní děti, mládež a ženy. Během roku studenti navštěvují romskou komunitu, starají se o vybranou skupinu, ale také se zajímají o problémy celé komunity a snaží se jim v jejich počínání pomáhat. Pořádají přednášky na školách o romské problematice v obci, kde se komunita nachází. Píší do místních novin, co se děje v romské komunitě, neboť je důležité, aby lidé byli informováni o problémech komunity a o jejím životě. Shánějí sponzory a donátory pro vánoční a jiné akce. Projekt vedou dvě profesorky z fakulty, které se romské problematice aktivně věnují. Veškeré studentské aktivity a práce jsou monitorovány a každý týden je prováděna supervize po skupinách nebo všech, kdo se na projektu podílejí.

Věra Jílková

Jana Haasová: Jak žijí v Olomouci ženy bez domova, Olomouc, Univerzita Palackého, 2005.

Nebývá zvykem vydávat bakalářské práce tiskem. Námaha a energie potřebná k přípravě knížky Jany Haasové *Jak žijí v Olomouci ženy bez domova* nebyla rozhodně marná. Ukazuje příkladně, jak i rozsahem nevelká a po „vědecké“ stránce ne příliš náročná práce může obohatit čtenářovo poznání a inspirovat jej ke kladení mnoha otázek. Podmínkou nutnou, nikoli však dostačující, zdá se být pořádnost a svědomitost při práci, ona masarykovská „drobná práce“. K tomu Haasová připojila zaujetí tématem, které ji osobně oslovilo. „Podnětem pro napsání této knížky bylo náhodné setkání se ženou z ulice a její následně vyprávění o sobě... Práce mě na několik měsíců doslova pohltila a příběhy žen ‚vstoupily‘ do mého života.“ (Str. 89.)

V teoretické části se autorka zabývá terminologií související s vybraným tématem, kontexty fenoménu bezdomovectví a jeho specifik v případě žen bez domova. Postupně zaostruje svou pozornost od mezinárodních srovnání přes situaci v České republice až po situaci v Olomouci, v níž mapuje sociální zařízení, které mohou lidé bez domova využívat. Opírá se přitom o rešerši dostupné literatury a vlastní šetření. Výzkum pak zakládá na zúčastněném pozorování a biografických rozhovorech se sedmi klientkami azylového domu pro ženy, které analyzuje prostřednictvím kvalitativní zakotvené teorie. Detailně popisuje jednotlivé kroky analýzy od přepisu rozhovorů, přes otevřené k axiálnímu kódování, respektive od analýzy primárních textů (přepisů) k analýze sekundárních textů vytvořených z rozhovorů. Za centrální kategorii svého analytického postupu Haasová vybrala obecnější pojem *očekávání*. Při svém výkladu si všímá čtyř faktorů, které očekávání žen na ulici ovlivňuje. Řadí k nim orientační a reprodukční rodiny, vnitřní podmínky (zdravotní stav aj.) a vnější podmínky (bydlení, práce atd.). Ne/naplněnost očekávání se pak odráží v určitých životních strategiích a hodnocení vlastního života. Text takto uspořádané analýzy se skládá z řady citací vyprávějících žen spojených komentáři a klasifikujícími po-

známkami autorky. Přiblížit konkrétní obsah bez obšírnějších citací se vymyká možnostem recenze. Raději zmiňme několik otázek, jež si lze při čtení práce Jany Haasové položit.

Z metodologického hlediska by stálo za to hlouběji reflektovat místo konání rozhovorů, jímž byl v době konání rozhovorů „čerstvě“ otevřený azylový dům pro ženy, a postavení autorky v něm. Nakolik klíčová byla pro úspěšné vedení rozhovorů dobrovolnická práce (resp. studentská praxe) Haasové v azylových zařízeních? Nabízejí se i osobnější otázky. Vyprávějící ženy často trápilo osamění. Chyběly jim vztahy, o které by se mohly opřít, nebo příliš často zažily zklamání. „Až po týdnech či spíše měsících trpělivé práce jsem dosáhla jisté důvěry klientek a mohla jsem přistoupit k získání osobních a často též intimních údajů.“ (Str. 38.) Svůj záměr dovedla autorka k úspěšnému cíli. Skrze „sedm skutečných příběhů“, jak zní podtitul brožury, přiblížila (nejen) život olomouckých žen bez domova. Sama se jimi cítí osobně zasažena. Čím se však rozhovory a výzkum samotný staly pro vyprávějící? Jakým způsobem zasáhly do oněch „skutečných životů“? Co se děje a co dělat se získanou důvěrou, které je v životech žen bez domova tak málo a přitom ji potřebují jako sůl?

Text doplňuje obrazová příloha s osmi snímky. Čtenáři nabízí vždy dva pohledy do domova pro ženy a matky s dětmi, azylového domu a na dvojí „ubytování“ olomouckých lidí bez domova. Publikaci Jany Haasové *Jak žijí v Olomouci ženy bez domova*, kterou vydalo Vydavatelství Univerzity Palackého, doporučujeme vaší pozornosti.

Dan Ryšavý

Helena Chvátalová: Jak se žije dětem s postižením. Problematika pěti typů zdravotního postižení, Praha, Portál, 2005.

Kniha Heleny Chvátalové se věnuje, jak již vyplývá i z názvu, problematice pěti různých typů zdravotního postižení. Prostřednictvím rozhovorů se dozvídáme, jak se žije dětem, ale i jejich rodičům a sourozencům, se zrakovým postižením, s postižením sluchu, s Downovým syndromem, se svalovou atrofií

a s dětskou mozkovou obrnou. V celé knize je poznat žurnalistická zkušenost autorky podložená znalostí problematiky zdravotního postižení. Autorka vede podnětné rozhovory s rodiči dětí trpících zmiňovanými zdravotními postiženími.

Kniha je rozdělena do šesti oddílů, z nichž pět se věnuje jednotlivým zdravotním postižením, v šestém se pak autorka věnuje osobní vzpomínce na dívku – autorku ilustrací použitých v knize.

Každý z hlavních oddílů knihy pak obsahuje především rozhovory s rodiči dětí trpících některým z pěti nejčastějších zdravotních postižení. Ve všech těchto rozhovorech se autorka spolu s rodiči vrací až k samým počátkům života rodiny s postiženým dítětem, tedy do doby, kdy se rodiče dozvěděli diagnózu svého dítěte. Rodiče hovoří o tom, jak toto období prožívali, jak se s postižením dítěte vyrovnávali, jaké změny pro život rodiny postižení dítěte znamenalo, ale také hodnotí způsob, jakým se o postižení svého dítěte dozvěděli. Zamýšlejí se nad tím, jaké informace a jakou podporu v té době potřebovali a čeho se jim ve skutečnosti dostalo, odkud přišla první pomoc a jak tuto pomoc využili. Je až zarážející, že většina rodičů, bez ohledu na typ postižení jejich dítěte, měla spíše negativní zkušenost s přístupem lékařů při určování a sdělování diagnózy a obdobně i s dostupností informací o daném postižení. Na druhé straně se však v rozhvorech ukázalo, že většina sdružení zaměřených na pomoc dětem se zdravotním postižením měla aktivní přístup a dokázala sama kontaktovat rodiče postižených dětí a nabídnout jim svou pomoc. Rozhovory pak pokračují na téma vzdělávání postižených dětí a jejich integrace. Autorka se společně s rodiči zamýšlí nad otázkou rozhodování se mezi vzděláváním ve speciální škole a integrací dítěte do běžné školy, nad výhodami i nevýhodami obou variant, a to jak z hlediska schopností, dovedností a předpokladů dítěte, tak i z hlediska budoucího uplatnění dítěte ve společnosti, podpory samostatnosti dítěte a vytváření podpůrné sociální sítě pro dítě. Dalším velkým tématem rozhovorů je postoj a reakce okolí, společnosti na zdravotně postižené dítě. Od většiny rodičů zaznívá

v tomto ohledu postesknutí nad tím, že většina společnosti si ještě stále neví rady, jak se ke zdravotně postiženým lidem chovat, jak jim nabídnout svou pomoc, aniž by ji vnucovali a člověka s postižením zbytečně a příliš litovali. A samozřejmě otázkou, která nezůstává v rozhvorech opomenuta, je otázka současných potřeb dětí s postižením, otázka vyrovnání se rodiny i dětí samotných s daným postižením a jejich přání a představy do budoucna.

Velmi cenná jsou pak i vyjádření dětí samotných, které, samozřejmě s ohledem na svůj věk, vyspělost a schopnosti, hovoří samy o sobě, o svých zkušenostech, ale i plánech a snech.

V závěru každého oddílu můžeme najít vyjádření odborníka, tedy specialisty pracujícího s dětmi s daným typem postižení. Zde se dočteme základní informace o daném postižení, o jeho dopadu na vývoj dítěte, o reedukačních a kompenzačních potřebách, ale i o možnostech a dalších otázkách spojených s charakteristikou vybraného postižení.

Jak již bylo řečeno, rozhovory autorky vedené s rodiči jsou velmi zajímavé, skutečně obsažné a přínosné pro čtenáře, který se chce dozvědět o životě rodin s dětmi se zdravotním postižením. Čtenář si však musí závěry z jednotlivých rozhovorů odvodit sám, musí si nalézt vlastní interpretaci toho, co se prostřednictvím knihy od rodičů postižených dětí dozvěděl. Na jedné straně je tato skutečnost nesporně přínosem v podnícení zájmu veřejnosti o problematiku zdravotního postižení a může podpořit úsilí čtenářů porozumět této problematice. Na straně druhé však zůstává skutečnost, že kniha představuje pouze zlomek z proměnlivé reality života rodin s dětmi se zdravotním postižením a rozhovory postrádají zasazení do širšího kontextu podmínek života těchto rodin v naší společnosti.

Kniha tedy může být velmi dobrým podnětem k podnícení zájmu doposud nezaseveného čtenáře o problematiku zdravotního postižení u dětí, může stát u zrodu jeho ochoty zamyslet se nad otázkami těchto postižení. Neměla by však zůstat prvním i posledním krokem čtenáře v tomto směru.

Jana Čechová

Martin Potůček a kol.: Veřejná politika, Praha, Slon, 2005.

Předkládaná kniha evropských a amerických autorů o veřejné politice představuje první česky psaný ucelený text o této relativně nově se utvářející vědní disciplíně, nepočítáme-li Fialovu a Schubertovu Moderní analýzu politiky z roku 2000 či překlad Colebatchovy Analýzy politiky nazvané Úvod do Policy z roku 2005, obě z nakladatelství Barrister & Principal. Jde o velmi užitečný počín, obzvláště pro sociální pracovníky a čtenáře zabývající se sociální politikou. Veřejná politika totiž zahrnuje širokou řadu teoretických přístupů, které umožňují praktickou využitelnost v každodenní realitě tím, že usnadňují pochopení procesů a jevů spojených s tvorbou, realizací a výslednými účinky dílčích politik poskytovaných široké veřejnosti, včetně politik zabývajících se poskytováním sociálních služeb. Veřejná politika se totiž – stejně jako jiné vědní disciplíny – snaží o ukrojení co největšího koláče reality, který by dokázala objasnit. Vedle dílčích (veřejných) politik zabývajících se životním prostředím, bezpečností, infrastrukturou, vědou a výzkumem, hospodářstvím aj. jsou tak jejím centrem zájmu i politiky spojované s politikou sociální, které mají v centru zájmu řešení sociálních problémů dotýkajících se zaměstnanosti, bydlení, vzdělávání, zdraví, rodiny, sociálního zabezpečení apod.

Knihu můžeme aplikačně vnímat jako přínosnou ve dvou směrech. V prvním, kterému odpovídá první část knihy (konkrétně kapitoly 1 až 9), jde o předložení obecných a specifických konceptů a související teorií. Konkrétně jde o otázku vymezení veřejné politiky; možnosti jejího sledování jako procesu tvorby a realizace veřejných rozpočtů, agend, a dílčích programů; subjektů, které je utvářejí a jejich rolí; způsobů jejího řízení a hodnocení jejich účinků. Druhý aplikační přínos zahrnutý ve zbývajících částech knihy (kapitola 10 až 13) představuje prezentace vybraných dílčích politik.

Autoři se s otázkou veřejné politiky poprali specifickým způsobem. Na rozdíl od většiny zahraničních publikací patrných příklonem k jedné z využívaných disciplín (například

k politologii či ekonomii – srovnej úspěšnou knihu Weimera a Vininga Analýza politiky – koncepty a praktiky z roku 1992 či Stillmanovu Veřejnou administrativu z roku 2005), struktura a obsah předkládaného textu jsou vnímány oborově (sociologicky) nezaujatým pohledem. V textu pak nepřevažují jednooborově témata, ke kterým jsou většinou autoři podobných publikací strženi, například k výhradně ekonomickým interpretacím teorií souvisejících se studiem veřejné a sociální politiky či tvorby veřejných rozpočtů anebo k politologickým prezentacím témat typu tvorba politiky a způsob řízení její realizace. Na druhou stranu nacházím v textu patrné slabiny, které se týkají některých kapitol, nabourávajících stávající pomyslnou logickou strukturu celé publikace. Jde především o kapitolu týkající se tvorby rozpočtů, z neznámého důvodu zařazenou až na konec pomyslné teoretické části, a o závěrečnou kapitolu o etice a tvorbě veřejné politiky v Evropě. Tato kapitola je ryze aplikační a v publikaci by neměla v takto oddělené podobě být vůbec, anebo ve zkrácené verzi jako prezentace problematiky etiky ve veřejné politice.

Za hlavní přínosy knihy považují především její první, konceptuální část. Jde především o uvědomění si zařazení veřejné politiky mezi ostatní vědní disciplíny, ze kterých čerpá své dosavadní poznatky – politologie, veřejná správa, právní vědy, ekonomie, sociologie a filozofie. Druhý klad spočívá v možnosti vnímat veřejnou politiku jako již výše zmíněný proces, a zaměřit se tak na způsoby její realizace a hodnocení výsledných efektů, jde o témata, která bývají spojována s disciplínou „analýza politiky“, někdy s veřejnou politikou zaměřovanou. V případě zkoumání procesu tvorby a realizace rozpočtů, agend a dílčích programů je pak možné využít různých existujících teoretických perspektiv – teorie veřejné volby, neoinstitucionalismus, ekonomie blahobytu, pluralismus a korporativismus. Tyto přístupy přitom umožňují relativně dokonale uchopit vybrané zkoumané problémy, a zodpovědět tak otázky typu: „Jak politiky a programy vznikají?“, „Kdo se na jejich tvorbě podílí a z jakého důvodu?“, „Proč jsou cíle politik a programů příliš obecné a vágní?“,

„Proč dochází k problémům v průběhu realizace programu a kdo se na nich podílí?“, „Odpovídají výsledné účinky politiky původním záměrům jejich tvůrců?“ apod. Druhá, aplikační část knihy, je výhradně doplňková. Její přínos, a zároveň i nevýhoda, spočívá v tom, že na relativně krátkém prostoru prezentují poměrně uceleně vybrané dílčí politiky – sociální, vzdělávací a zdravotní. Není přitom jasné, proč zde nejsou prezentovány spíše výhradně veřejně-politické programy zabývající se již zmíněným životním prostředím, bezpečností či ekonomikou. Důvodem bude zřejmě limitované teoretické zaměření autorů knihy pouze na vybrané politiky, jakož i omezení časová a celkového rozsahu publikace. Zaměření autorů výhradně na uvedené dílčí sociální politiky ale na druhou stranu rozšiřuje řady čtenářstva o teoretiky a praktiky z řad sociálních politiků a sociálních pracovníků, i když klíčová sociálně problémová témata typu zaměstnanost, rodina či sociální zabezpečení v knize chybí. Výrazným kladem publikace je na druhou stranu její jazykový styl, otevřený široké veřejnosti. Knihu vřele doporučuji zájemcům o pochopení tvorby a fungování politik a o praktiky v oblasti vzdělávání a zdravotnictví.

Pavel Horák

Patricia Howlin: Autismus u dospívajících a dospělých. Cesta k soběstačnosti, Portál, Praha, 2005.

Autismus je závažná porucha, která výrazným způsobem ovlivňuje život postiženého i jeho rodiny. Většina publikací o autismu se však zaměřuje především na děti. Kniha Patricie Howlin znamená první vlaštovku mezi odbornou literaturou zabývající se autismem u dospívajících a dospělých jedinců. Zabývá se problémy, se kterými se potýkají autisté v průběhu dospívání a dospělosti, a nabízí velké množství konkrétních metod a strategií pro zmírnění projevů charakteristických pro toto postižení. Charakteristické projevy se týkají například komunikačních obtíží a obsedantního chování a s nimi spojenými problémy při vzdělávání a hledání zaměstnání. Ve dvanácti přehledně řazených kapitolách

autorka nabízí čtenářům náhled do složitého světa lidí s poruchami autistického spektra.

Autorka knihy pracuje s autisty dlouhou dobu jako klinická psychologka. Má tedy bohaté zkušenosti s péčí o ně, což je bezesporu hlavní výhodou knihy. V úvodu vymezuje zaměření publikace a nastiňuje předchozí přístupy práce s autisty a jejich závěry. Ve druhé kapitole čtenářům vysvětluje, co se stane v dospělosti s dětmi postiženými autismem. Vychází z odborných studií, prací průkopníka v problematice autismu Lea Kanner a z autobiografií vysoce funkčních autistů, jako jsou Temple Grandin, Jim Sinclair či Donna Williams. V následujících kapitolách se postupně zabývá jednotlivými problematickými okruhy práce s autistickými jedinci. Jmenujme například obtíže v komunikaci a se sociálními vztahy v dospělosti, obsedantní chování a rituály, vzdělávání, hledání zaměstnání, psychiatrické problémy či problémy s kriminalitou.

Howlin vychází z faktu, že „*lidé s autismem potřebují přímé vedení, jedině tak jsou schopni si uvědomit nutnost určité změny*“. Stěžejní pro její metody je také poznatek, že v období puberty, tj. obvykle v období mezi desátým a patnáctým rokem, dochází u dětí buď k výraznému zlepšení, nebo zhoršení. Podle autorky je třeba si tuto skutečnost uvědomit a systematicky s ní pracovat. Cíl veškeré práce s autistickými dětmi spočívá v přípravě na život v dospělosti a podpoře, aby byly na svém okolí co nejméně závislé a specifické projevy jejich postižení je co nejméně obtěžovaly.

Howlin se v knize ve velké míře věnuje charakteristikám, které znepříjemňují autistům život především v oblasti komunikace, či jim znemožňují dokončení vzdělání a získání zaměstnání a následně vést alespoň částečně soběstačný život. Mezi časté specifické deficity, které autistům znemožňují interpersonální komunikaci, patří podle Howlin „*neschopnost porozumět a správně reagovat na city a emoce někoho jiného, neschopnost sdílet emoce a zkušenosti a špatná integrace sociálního, emočního a komunikačního chování v rámci interpersonálních kontextů*“. Ačkoliv Howlin uvádí příklady vysoce funkčních autistů, kteří jsou schopni vést relativně samostatný život, pro většinu z nich bývá charakteristické, že

zůstávají osamělí. Navázat partnerský vztah je pro ně s přihlédnutím ke specifickým jejich postižení zkrátka příliš obtížné.

Autorka kritizuje jiné knihy za to, že dospělé autisty popisují jako lidi s velkými problémy, ale nenabízejí rodičům a vychovatelům žádné konstruktivní postupy a naděje. Ona sama se zřejmě ze slabin předchozích publikací poučila a svoji knihu sestavila jako obsáhlou příručku plnou rozmanitých přístupů pro práci s autisty. Velmi důležité jsou výňatky z prací samotných postižených či záznamy z kasuistik, které názorně ilustrují popisované metody, a umožňují tak důkladnější porozumění problematice.

Překladatelům českého vydání publikace bych vytkla dvě věci. Jednak nedůsledný překlad titulu, kdy z originálu *Autism. Preparing for adulthood* (překlad: Autismus. Příprava na dospělost) vznikl upravený přeložený název *Autismus u dospívajících a dospělých*, který podle mého názoru nevystihuje přesně obsah a zaměření knihy. Autorka v ní uvádí bezpočet strategií, metod a konkrétních postupů, které mohou položit pevné základy pro budoucí život dětí. Specifiky chování a projevu dospělých a dospívajících autistů se zabývá pouze okrajově, důraz klade na širokou nabídku již zmiňovaných vrstevnatých postupů, které velmi vhodně ilustruje příklady z praxe.

Druhý nedostatek překladu knihy vidím v nepřizpůsobenosti českým realitám. Autorka uvádí různé organizace, které se zabývají konkrétní problematikou – školy, centra apod. Vše je však orientováno pouze na anglickou a americkou oblast. Překladatel mohl doplnit text o informace, kde český čtenář, respektive osoba pracující s autistickými dětmi najde zmiňovanou službu. Tento deficit alespoň částečně vyrovnává *Příloha* v závěru knihy, zahrnující *Adresář občanských sdružení, školských, sociálních a zdravotnických zařízení, která se zabývají problematikou poruch autistického spektra*.

Patricia Howlin napsala obsahově velmi kvalitní a podrobnou knihu. Přehledné řazení do kapitol a čtivě podané informace umožňují knihu doporučit nejen pracovníkům a studentům z oboru sociální práce, speciální pedagogiky a psychologie, ale také rodičům dětí

s tímto onemocněním či pouhým zájemcům o informace o poruchách autistického spektra. Ačkoliv je publikace velmi podrobná a nabízí řadu odborných informací, neorientuje se jen na úzký okruh zájemců z řad odborníků. Efektivně s ní může pracovat i laická veřejnost, především pak rodiče a učitelé dětí s autismem. Konkrétní návody a metody mohou značně usnadnit práci lidem, kteří chtějí dětem s touto poruchou pomoci, ale tápají v jejich specifickými problémy zatíženém světě.

Jana Kopřivová

Radoslav Goldmann et al.: Vybrané kapitoly ze sociálních disciplín.

Vydavatelství Univerzity Palackého, Pedagogická fakulta, Olomouc, 2006.

Publikace Vybrané kapitoly ze sociálních disciplín vychází pro značný zájem již potřeť. Oproti předchozím vydáním autorský kolektiv některá témata doplnil a jiná aktualizoval, čímž došlo k navýšení počtu stran. Podle slov hlavního autora využijí skriptum především studenti seznamující se s širokou tematikou sociální oblasti. Pro účely jakési „sociální propedeutiky“ lze skriptum považovat za vhodné. Může zájemci pomoci získat základní přehled a pochopit, které oblasti v sobě sociální disciplíny zahrnují. Šíře záběru skripta, jde o 36 rozmanitých kapitol, s sebou však kromě výše zmíněných kladů nese i problémy, na které může zájemce při pročítání naražit. Pokud budeme jednotlivé kapitoly vnímat jako uzavřené a nepropojené celky, potom můžeme skriptum považovat za poměrně podrobný „slovník“ vybraných sociálních pojmů a témat. Pokud by se však čtenář, zejména student na počátku studia sociálních disciplín, snažil pochopit souvislosti a vztah jednotlivých témat, nemusel by vždy uspět.

„Vybrané kapitoly“ vynikají svým tematickým rozsahem. Autoři se věnují sociální politice a dalším pojmům z oblasti sociální problematiky, sociálního zabezpečení a s ním souvisejícími tématy, například kapitoly k jednotlivým druhům pojištění, chudoba a životní minimum. K okruhům zařazeným bez jakéhokoliv úvodu patří kapitoly z oblasti sociální práce s vybranými skupinami obyvatel:

sociální práce s jednotlivcem, komunikace, rozhovor, péče o rodinu a děti včetně sociálně-právní ochrany dětí a deprivace u dětí, péče o staré občany, azylová a ústavní péče, péče hospicová, kurátorská, sociální práce s uprchlíky, „obtížný“ sociální klient, terénní sociální práce. Z dalších okruhů jmenujme demografii, invaliditu, sociální potřebnost, sociální poradenství, osobní asistenci, supervizi, dobrovolnictví a v neposlední řadě etiku v sociální práci. Vybrané kapitoly zahrnují tedy velmi rozmanitou skupinu témat předkládaných čtenáři v různé šířce i hloubce. Velkou disproporcí nalézáme v rozsahu jednotlivých kapitol. Některá témata jsou rozpracována na jedné, dvou nebo třech stranách, například sociální politika, invalidita, demografie, nezaměstnanost a státní politika zaměstnanosti, i když by zasloužila vzhledem ke své šíři mnohem větší prostor. Škoda jen, že skriptum není pro lepší orientaci více rozčleněno alespoň na kapitoly, které se týkají sociální práce, sociální politiky a dalších kapitol ze sociálních disciplín.

Velmi oceňuji, jak si autoři zdařile poradili s poměrně problematickým „oříškem“, jakým jistě je změna znění zákonů. V textu jsou u většiny kapitol uvedeny normy stále platné i změny platné od 1. 1. 2007, což může pomoci v orientaci mezi „starými“ a „novými“ normami.

Za nejvíce přehlednou a praktickou považuji kapitolu hospicová péče, jejíž autorkou je Martina Cichá. V ní se autorce podařilo na sedmi stranách nastínit hospicovou péči z pohledu biopsychosociálního a spirituálního. Věnuje se tedy umírání z pohledu medicínských termínů, psychologie i ošetřovatelství, vyjmenovává formy hospicové péče a definuje úkoly sociálního pracovníka. Pro praxi oceňu-

ji doplnění textu o Barthelův test základních aktivit. K dalším přínosným kapitolám patří ústavní péče, zejména pak v ní obsažené rozdělení institucí podle resortů, které je zřizují. Z dalších uveďme například přehledně a prakticky zpracovanou kapitolu kurátorská péče nebo osobní asistence, která výstižně prezentuje danou problematiku, ale chybí propojení se službami a sociální prací s osobami se zdravotním znevýhodněním. Výčet zakončíme kapitolami terénní sociální práce (streetwork) a supervize. Z kapitol, které spíše naznačují problematiku a zasloužily by si větší rozsah, jmenujme sociální politiku a nezaměstnanost a státní politiku zaměstnanosti.

Čtenář může v publikaci postrádat věcný rejstřík. Rozdělení jednotlivých kapitol je ale jasné, takže i bez něj lze řadu pojmů dohledat. Větší problém představuje nepřítomnost doporučené literatury ke každé kapitole pro usnadnění vyhledávání dalších informací k tématu.

Je obtížné hodnotit takto tematicky rozsáhlá skripta, na jejichž vzniku se podílel poměrně početný kolektiv autorů. Domnívám se však, že přináší stručné a přehledné zpracování vybraných otázek z oblasti sociologie, sociální politiky, sociální práce a práva sociálního zabezpečení. Autoři měli nelehký úkol vybrat a stručně čtenáři představit některé oblasti sociální problematiky, včetně příslušných zákonů. Svého cíle, tj. „poskytnout studentům dostatek základních informací ke studiu různých sociálních disciplín“ (str. 5), se jim podle mého názoru dosáhnout podařilo. Doporučuji publikaci těm, kteří chtějí získat stručný přehled o vybraných tématech z oblasti sociální politiky a sociální práce prostřednictvím jednoho titulu.

Hana Krylová

Vzdělávání pro pracovníky sociální péče

Česká asociace pečovatelské služby (ČAPS) zahájila v září 2006 unikátní celostátní vzdělávání pro pracovníky sociální péče. Projekt financuje Evropský sociální fond (80 %) a MPSV v celkové výši 10 486 630 Kč.

Předkladatel projektu ČAPS sdružuje přibližně 150 organizací s terénními sociálně zdravotními službami. Vzdělávání vychází z podrobné analýzy potřeb terénu. Při dotazníkovém šetření ČAPS oslovila 25 organizací, názory zjišťovala jak u ředitelů a vedoucích, tak u 450 terénních pracovníků. Výsledky šetření ukázaly, že zájem o účast ve vzdělávacím kursu má 90 % dotázaných.

Průměrně mají oslovené organizace 26 zaměstnanců, většinou v přímé péči o klienty. Nejvíce zaměstnanců je ve věku 35–50 let (52 %), druhá největší skupina je však ve věku nad 50 let (27 %). Z 82 % pracují jako pečovatelky ženy. Pro koncipování dlouhodobého vzdělávání bylo zajímavé zjištění, že nejčastější dosažené vzdělání je střední odborné (56 %), dále středoškolské (25 %) a základní (17 %). Respondenti v průměru odpracovali v organizaci 10,4 let. Za psychicky náročnou považuje svou práci 52 % pracovníků (celkem 229 respondentů), za fyzicky náročnou 14 % dotázaných. Z oslovených vedoucích pracovníků je 52 % spíše spokojeno s odbornými znalostmi svých zaměstnanců, naopak nespokojeno je 44 %. Potřeba jednotného vzdělávání vychází i ze situace, kdy jen 16 % organizací své zaměstnance pravidelně vysílá na vzdělávací kurzy, dalších 64 % pouze výjimečně a 20 % nevysílá vůbec. Z odpovědí také vyplynulo, že 92 % vedoucích pracovníků si myslí, že nabídka vzdělávacích kursů pro pečovatelky není u nás dostatečná. Na podporu jednotného vzdělávání slouží i skutečnost, že pouze 15 % pracovníků sociální péče čte pravidelně nějaký odborný časopis týkající se jejich práce. Poznatky z absolvovaných vzdělávacích kursů umí uplatnit v praxi 62 % pečovatelů. S potřebou se dále vzdělávat souvisí i přesvědčení více než poloviny pečovatelek, že by se jejich práce dala zlepšit. *Z nabídnutých oblastí vzdělávání je největší zájem o psychologii, dále o zdravotní vědu, fyzioterapii a první pomoc.* Hlavní motivací osobního vzdělávání pracovníků je zlepšení dovedností v přímé péči o klienty.

Podle statistiky ÚZIS 2004 se pečovatelská služba v ČR postupně profesionalizuje. Z celkového počtu 9 477 terénních pracovníků (2003) je 6 759 pečovatelek z povolání. V roce 1995 činil celkový počet pracovníků 4 312, z toho bylo 3 806 pečovatelek z povolání.

Koncepci vzdělávání garantuje MUDr. Tamará Tošnerová, psychiatrická Ambulance pro poruchy paměti Fakultní nemocnice Královské Vinohrady Praha, která je známa svými aktivitami na pomoc pečujícím. Vzdělávání se zaměřuje na základní péči o klienty. Kurs obsahuje 120 hodin teoretické přípravy a 30 hodin praxe.

Projekt využívá originální metodiky – výukové předměty mají 28 odborných garantů – psychologů a psychiatrů, zdravotní sestry, lékaře, sociální pracovníce, ergoterapeuty a hygieniky. Ti vytvořili základní učební texty a ještě před prázdninami proškolili lektory z osmi regionů – Praha, Brno, České Budějovice, Havířov, Liberec, Pardubice, Ústí nad Labem a Olomouc. Za dva roky se v několika etapách proškolilo 600 pečovatelek. Užitečné je, že se vytvořil obsahově i kvalitativně srovnatelný vzdělávací systém, který již funguje například ve zdravotnictví. Příznivým dopadem jednotného vzdělávání pro širokou veřejnost bude zlepšení kvality sociálních služeb ve městech i na venkově.

Cíle projektu

Vzdělávání posiluje vnímavost pracovníků sociální péče k potřebám nemocných, méně soběstačných a zdravotně postižených občanů a jejich rodin. V kurzech se pečovatelky naučí psychicky i fyzicky lépe zvládat krizové situace, naučí se rodinu nasměrovat na další sociálně zdravotní služby. Nová koncepce celorepublikového vzdělávání odpovídá záměru sociální politiky – zkvalitnit sociální služby a umožnit i lidem s postižením žít důstojně ve svém domově. Účinnost projektu spočívá i v tom, že se někteří rodinní pečovatelé budou moci vrátit zpět do práce. Od ledna 2007 jim to umožní nová dávka – tzv. „příspěvek na péči“ a rozšíře-

ní sociálních služeb do domácností. Nový Specializační kurs pro pečovatele, akreditovaný v roce 2005 na MŠMT, je uznáván i jako kurs rekvalifikační. Rozšíří se tak možnosti kvalifikace pro dlouhodobě nezaměstnané se zájmem o práci v sociálních službách.

Marie Šusterová

Kontaktní osoby: PhDr. Jindřich Kadlec, manažer projektu – ředitel Centra sociálních a zdravotních služeb Praha 17-Řepy, prezident České asociace pečovatelské služby

Bc. Kateřina Dušková, tel.: 234 139 674, mobil: 731 057 148, 731 078 693

Další informace na: www.caps-vzdelavani.cz

Ocenění dobrovolníkům Dobroš 2006

Čtvrtý ročník benefiční akce, který pořádá o. s. RATOLEST BRNO, proběhl poslední listopadový večer roku 2006 pod názvem, jak jinak – Dobroš 2006 a pod laskavou záštitou ombudsmana ČR pana JUDr. Otakara Motejla. Cílem benefice bylo zejména ocenit práci dobrovolníků zapojených do projektů RATOLESTI BRNO a zdůraznit její přínos nejenom pro organizaci samotnou, ale především pro děti a mladé lidi – klienty programů.

Dne 30. listopadu 2006 se Přednáškový a výstavní sál Domu pánů z Kunštátu v Brně zaplnil do posledního místa. Na to, kdo bude nejlepším dobrovolníkem roku 2006, se přišli podívat přátelé a spolupracovníci organizace, sponzoři Ratolesti a vítězným dobrovolníkům přišli zatleskat i jejich kolegové, jimž však patří stejné díky jako vítězům.

V letošním roce dostali koordinátoři programů Ratolesti nelehký úkol, vybrat deset nejlepších ze zhruba stovky těch, kteří dobrovolnickou prací v roce 2006 Ratolesti pomáhali a pomáhají a jejich jména byla na slavnostním předání cen Dobroš 2006 vyhlášena.

Poděkování od ředitelky sdružení Lucie Vosečkové, gratulace od pana JUDr. Otakara Motejla, milý dárek od sponzora a především bouřlivý potlesk hostů byl alespoň symbolickou odměnou za to, co vykonávají pro druhé.

Tichá aukce fotografií zachycujících aktivity programů Ratolesti nebyla sice v pořadí důležitosti na prvním místě, ale protože její výtěžek poputuje do dalšího rozvoje Dobrovolnického centra Ratolesti Brno a podpoří i ostatní programy, výsledky letošní premiéry byly očekávány s napětím.

A je potřeba říci, že výtěžek aukce byl milým překvapením pro všechny, jistě i díky skvělé moderátorské podpoře paní Zuzany Slavíkové, která celým večerem provázela.

Ředitelky sdružení jsme se krátce zeptali na její první dojmy.

Jak hodnotíte dnešní večer?

„Myslím, že to byla příjemná a úspěšná akce. Chtěli jsme jako vždy hlavně poděkovat našim dobrovolníkům, bez jejichž pomoci bychom nemohli dělat to, co děláme, a tak, jak to děláme. Jejich přínos je neocenitelný, tak se alespoň jednou za rok snažíme ukázat širší veřejnosti, jaký kus práce udělali, a to, znovu opakují – ve svém volnu, z dobré vůle a zadarmo...“

Prozradíte nám, jak naložíte s výtěžkem dnešní benefice?

„Samozřejmě. Částku 13 306 Kč, kterou tichá aukce přinesla, rozdělíme – část vložíme do dalšího rozvoje Dobrovolnického centra RATOLEST BRNO a ostatní peníze poputují do našich projektů – pomohou rozšířit volnočasové aktivity pro klienty nebo například při nákupech tvárných potřeb a pomůcek, které bychom si jinak nemohli dovolit.

Moc děkujeme všem, kdo nás letos přišli podpořit – panu ombudsmanovi, paní Zuzaně Slavíkové, hudební skupině Jazzykolam, dětem z tanečního souboru MERCI, dobrovolníkům, hostům a vůbec všem našim přátelům.“

Supervízia v sociálnej práci – súčasná prax a perspektívy, teoretické východiská a súčasný stav v SR

Výnimočná konferencia s medzinárodnou účasťou sa uskutočnila v Centre vzdelávania MP-SVaR SR v Malej Lučivnej. Ústredná téma konferencie bola Supervízia v sociálnej práci – súčasná prax a perspektívy, teoretické východiská a súčasný stav v SR.

Organizátorom konferencie bola Katedra kresťanskej antropológie a sociálnej práce, PBF PU v Prešove v spolupráci s Fakultou zdravotníctva a sociálnej práce TU v Trnave, Asociáciou supervízorov a sociálnych poradcov a Asociáciou vzdelávateľov v sociálnej práci.

Predsedníctvo konferencie tvorili poprední odborníci v oblasti sociálnej práce a supervízie, ako napríklad vzácný nemecký hosť doc. Martin Scherpner – zakladateľ vzdelávania v supervízii na Slovensku, doc. PhDr. Ján Gabura, PhD. – vedúci prvej katedry sociálnej práce v SR na PdF UK v Bratislave a predseda Asociácie vzdelávateľov v sociálnej práci – doc. PaedDr. Milan Schavel, PhD., a iní. Tajomníkom konferencie bol PhDr. Michal Oláh, PhD. Konferencia sa konala vďaka výraznej finančnej podpore člena predsedníctva prof. ThDr. Jána Zozulaka, PhD., prodekana PBF PU v Prešove. Súčasťou konferencie bolo i stretnutie Asociácie vzdelávateľov v sociálnej práci (AVSP). Konferencie sa zúčastnilo približne 50 odborníkov pôsobiacich v sociálnej práci a v supervízii, medzi nimi prof. PhDr. Anna Tokárová, PhD.; doc. PhDr. Anna Žilová, PhD.; prof. PhDr. Alžbeta Mrázová, PhD.; PhDr. Eva Mydlíková, PhD.; PhDr. Júlia Čechová, PaedDr. Jana Izraelová; PhDr. Slavomír Krupa, PhD.; Mgr. Iveta Mišová; PhDr. Markéta Rusnáková, PhD.; Mgr. Mariana Kováčová; PhDr. Tatiana Matulayová, PhD.; Mgr. Jozef Vorobel; prof. ThDr. Milan Gerka, CSc., a mnohí iní.

V priebehu konferencie odznelo veľa zaujímavých príspevkov z problematiky supervízie. Účastníci hľadali odpovede najmä na otázky: ako lepšie realizovať supervíziu, kto je oprávnený ju vykonávať, kto bude poskytovať super-supervíziu, ako sa cítime v roli supervízora, ako môžeme napomôcť jej zavedeniu v praxi

a pod. Odborníci diskutovali o najzávažnejších problémoch dotýkajúcich sa tejto metódy sociálnej práce a poukázali na prekážky, ktoré stoja v ceste jej etablovaniu ako presnej, jasnej, zrozumiteľnej a vyhranenej metóde v pomáhajúcich profesiách. Na základe vlastných skúseností sa počas workshopov vytvoril priestor pre sprostredkovanie individuálnej praxe a prežívania supervízie, pre problémy, s ktorými sa najčastejšie stretávame a javia sa ako najzávažnejšie, vyžadujúce si širšiu odbornú diskusiu.

Mnohí zúčastnení poukázali na fakt, že supervízia má byť ponúkaná a prezentovaná ako pomáhajúca a podporná, nie kontrolná a bolestivá, nesmie byť strašiacom pre jej užívateľov. Na to, aby sa takýto pohľad vžil do spoločnosti, je potrebná osвета. Najmä pre supervíziu organizácie bolo zdôraznené, že:

1. je to práve organizácia, ktorá vytvára podmienky pre realizáciu supervízie,
2. práve ona nesmie byť zablokovaná voči supervízii,
3. nesmie prevládať kvantita nad kvalitou a pod.

Aby mohli byť vyriešené všetky otázky teórie supervízie, prítomní sa zhodli na tom, že je dôležité stavať na praktických skúsenostiach z praktickej supervízie. Každý zo zúčastnených v rámci workshopov hovoril o svojich osobných skúsenostiach so supervíziou, reflektoval svoje pocity, dojmy, prežívanie či osobné angažovanie sa na poli tejto profesionálnej činnosti. Diskutovalo sa hlavne o tom, čo prežíva supervízor pri práci s klientom, ako sa cíti, čo ho ovplyvňuje, čo zasahuje do ich vzťahu, ako vníma supervíziu v rámci legislatívy, s akými reakciami sa stretáva, čo mu práca s touto metódou dáva z hľadiska odbornosti či ľudského napredovania a pod.

Vo workshopoch sme prediskutovali otázky:

1. Čo sa vám na supervízii páči? (stretávanie sa s novými nápadmi a myšlienkami; je katalyzátorom zmeny človeka; prináša pocit pokory; sme svedkami objavovania cesty iných a pod.)
2. Čo sa vám na supervízii páči menej? (supervízia občas bolí; je náročné preorientovať sa na klienta a jeho potreby a problémy a pod.)
3. Čo si želám vo svojom supervíznom raste? (mať niekoho, kto by mi dával pracovné impulzy, usmernenia, dôveroval by mne a ja jemu; rozšírenie vedomostí z jednotlivých poradenských škôl a pod.)
4. Čo si želám pre ďalší vývoj supervízie na Slovensku? (širší legislatívny rámec; spresnenie štandardov supervízie, ktoré by slúžili na jej ochranu a ochranu jej statusu a pod.)
5. Čo by sme si želali od Asociácie supervízorov a sociálnych poradcov? (organizovanie pracovných a relaxačných stretnutí; super-supervíziu; objednávky; zastrešenie a pod.)

Najdôležitejšie očakávania účastníkov konferencie:

1. vytvorenie regionálnych supervíznych skupín,

2. zavedenie kolegiálnej supervízie,
3. skvalitnenie informovanosti o supervízii,
4. príprava spoločných stretnutí supervízorov (minimálne 1x ročne),
5. organizovanie stretnutí zabezpečujúcich osobný rast.

Účastníci sa zhodli, že je nevyhnutné zavedenie super-supervíznych stretnutí niekoľkokrát do roka, zorganizovanie ďalších tréningov kreativity supervízorov, rozširovanie odbornej literatúry o supervízii, legislatívne a stavovské zastrešenie supervízie a pod.

Prínosom tejto konferencie je vyvolanie celoslovenskej odbornej diskusie o problematike supervízie, o jej etablovaní medzi sociálnych pracovníkov, rozšírenie poznatkov o podstate supervízie, jej cieľoch, o tom, kto je supervízor a v čom spočíva jeho práca. Ďalším príspevkom je naformulovanie základných téz, ktoré môžu viesť k posilneniu pozície supervízie v sociálnej práci a k posilneniu statusu supervízora v sociálnej praxi.

Jedným z praktických výstupov je i zavedenie pravidelných super-supervíznych stretnutí pod garanciou doc. Martina Scherperera z NSR. Audio a videonahrávky, fotodokumentáciu a texty z konferencie si môžete pozrieť na stránke www.supervizia.yw.sk.

Michal Oláh

Organizace sociálních služeb pomáhající bezdomovcům

Sdružení azylových domů

<http://www.azylovedomy.cz/>

Naděje

www.nadeje.cz

Armáda spásy

<http://www.armadaspasy.cz/>

ADRA

<http://www.adra.cz/index.jsp>

Sdružení Česká katolická charita

<http://www.charita.cz>

Slovenská katolícka charita

<http://www.charita.sk/>

Slezská diakonie

<http://www.slezskadiakonie.cz/>

Diakonie ČCE

<http://www.diakoniecce.cz/>

Diakonia

<http://www.diakonia.sk/>

Nový prostor

<http://www.novyprostor.cz/>

Nota bene

<http://www.notabene.sk/>

Odborné texty

VÚPSV

<http://www.vupsv.cz/zpravy.htm>

Sociologický ústav AV ČR

<http://www.soc.cas.cz/>

Strategie sociální inkluze bezdomovců

<http://www.bezdomovci.eu/>

Naděje

<http://www.nadeje.cz/index.php?q=node/11>

Zahraniční zdroje

FEANTSA

<http://www.feantsa.org/code/en/hp.asp>

Evropská síť proti chudobě EAPN

<http://www.eapn.org/code/en/hp.asp>

Evropská federace potravinových bank

<http://www.eurofoodbank.org/index.htm>

Další zdroje

Zákony na webu

<http://www.zakonynawebu.cz/>

MPSV

<http://www.mpsv.cz/cs/>

Služby sociální prevence MPSV

<https://sluzbyprevence.mpsv.cz/>

Vzdělávání metodiků a koordinátorů

<http://www.osu.cz/metakor/>

Zavádění standardů kvality sociálních služeb

<http://www.sqss.cz/index.php>

Ministerstvo zdravotnictví

<http://www.mzcr.cz/>

Ministerstvo pro místní rozvoj

www.mmr.cz

Česká správa sociálního zabezpečení

www.cssz.cz

Národní monitorovací středisko pro drogy

<http://www.drogy-info.cz/>

Veřejný ochránce práv

<http://www.ochrance.cz/>

OBJEDNÁVKA PŘEDPLATNÉHO 2006 Tuto objednávku vystřihněte a odešlete na adresu redakce Jméno a adresa objednatele (nezapomeňte prosím uvést PSČ):	
Fakturační adresa (nezapomeňte prosím uvést PSČ): Uvádějte prosím tehdy, je-li fakturační adresa odlišná od adresy zaslací. Platí pro objednávky organizací.	
tel./mobil:	e-mail:
IČO, DIČ objednatele:	
Závazně objednávám předplatné časopisu SOCIÁLNÍ PRÁCE/SOCIÁLNÁ PRÁCA: celý ročník 2007 (set 4 čísel) ☐ (vypište počet kusů)	
☐ ks 1/07 Role sociálního pracovníka	☐ ks 3/07 Sociální práce s lidmi se závislostí
☐ ks 2/07 Sociální práce s imigranty	☐ ks 4/07 Praxe a supervize v sociální práci
Prosím o zaslání minulých čísel (vypište počet kusů):	
☐ ks 4/06 Bezdomevectví	☐ ks 3/04 Komunitní práce*
☐ ks 3/06 Organizační kultura	☐ ks 2/04 Rodina a péče o seniory*
☐ ks 2/06 Domácí násilí	☐ ks 1/04 Standardy kvality v sociální službě*
☐ ks 1/06 Sociálně-právní ochrana dětí	☐ ks 4/03 Sociální práce v romských komunitách*
☐ ks 4/05 Probační a mediační služba	☐ ks 3/03 Teorie a metody sociální práce*
☐ ks 3/05 Rovné příležitosti	☐ ks 2/03 Děti a náhradní výchovná péče*
☐ ks 2/05 Sociální práce s rodinou	☐ ks 1/03 Vzdělávání*
☐ ks 1/05 Aktivní politika zaměstnanosti*	☐ ks 2/02 Romové v české společnosti*
☐ ks 4/04 Hodnoty a etika v sociální práci*	☐ ks 1/02
*Čísla označená hvězdičkou již nejsou dostupná v tištěné podobě. Můžeme Vám je zaslat v el. formátu (PDF – pro Acrobat Reader). Cena je shodná s cenou výtisku. V případě zájmu toto číslo odešleme na Vámi uvedenou e-mailovou adresu. Velikost souboru se pohybuje kolem 1 MB.	
Druh předplatného (zakřížkujte):	
☐ studentské – 4 x 99 Kč za rok 2006: celkem 396 Kč	
☐ občanské – 4 x 129 Kč za rok 2006: celkem 516 Kč	
☐ pro organizace – 4 x 229 Kč za rok 2006: celkem 916 Kč	
Studenty (kromě MU) žádáme o zaslání potvrzení o studiu (možno i e-mailem scan ISiCu – oboustranně). Číslo 4/03 z technických důvodů není v el. podobě k dispozici. Výtisky starších čísel časopisu (tj. do roku 2005 včetně) prodáváme za nižší cenu oproti ceně aktuálního ročníku. Cena jednoho staršího výtisku (bez ohledu na to, o jaké číslo jde) tak činí: 189 Kč pro organizace, 89 Kč pro občany nebo 59 Kč pro studenty.	
Platbu provedu (zakřížkujte): ☐ složenkou ☐ převodem z účtu	
Adresa redakce: Časopis Sociální práce/Sociální práca • ASVSP, Joštova 10, 602 00 Brno • tel: +420 549 496 428, fax: +420 549 491 920 • IČO: 49465619, číslo účtu: 777630001/2400 (E-banka) • e-mail: socialni_prace@quick.cz • www.socialniprace.cz	
Podpis/podpis a razítko:	